

Rosa Luxemburg

**Η
ΠΡΩΤΟΓΟΝΗ
ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ
ΚΟΙΝΩΝΙΑ**

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Δ. ΚΟΡΟΝΤΖΗ
ΑΘΗΝΑ 1976**

ΡΟΖΑ ΛΟΥΖΕΜΠΟΥΡΓΚ

**Ἔγκυρὸν καὶ
παραγκυρὸν
τῆς πρωτόγονης
κομμουνιστικῆς
κοινωνίας**

**Ἐκδόσεις Δ. ΚΟΡΟΝΤΖΗ
Ἀθήνα 1976**

**Ἐπὶ τὰ μαθήματα
τῆς ΡΟΖΑΣ ΛΟΥΞΕΜΠΟΥΡΓΚ
στὸ Λαϊκὸ Πανεπιστήμιο
τοῦ Βερολίνου**

Μετάφραση: Κώστα Μιλτιάδη

Copyright : Δ. ΚΟΡΟΝΤΖΗ

Έκδόσεις : Δ. ΚΟΡΟΝΤΖΗ

Τυπογραφικόν Συγκρότημα : ΕΜ. ΡΟΔΑΚΗ
Γερανίου 7 ☎ 533.965 — Ἀθήναι

Πρόλογος

τοῦ μεταφραστῆ

Τὸ βιβλίο αὐτὸ — πού βλέπει τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἑλλάδα — γράφτηκε ἀπὸ τὴ Ρόζα Λούξεμπουργκ τὸ 1908 καὶ ἀπέτελεσε τὸ βασικὸ ὕλικὸ μιᾶς σειρᾶς διαλέξεων, πού ἔδωσε ἡ μεγάλη αὐτὴ ἐπαναστάτρια στὸ «σχολεῖο τοῦ Κόμμιατος», στὸ ἐπονομαζόμενον λαϊκὸ πανεπιστήμιον τῆς Γερμανίας. Μὲ τὸ γνωστὸ συγγραφικὸ τῆς ταλάντο διατυπώνει κατὰ τρόπο ἀπλό, εὐληπτο καὶ ζωντανό, ξεκινώντας ἀπ' τὰ πασίγνωστα ἱστορικὰ γεγονότα, τὴν ἀκμή, τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν τῆς πρωτόγονης κομμουνιστικῆς κοινωνίας. Τὸ πῶς ἀξιοσημειωτοῦς δὲ εἶναι ὅτι προσπαθεῖ νὰ κάνει τὸν ἀναγνώστη τῆς νὰ κατανοήσῃ τὴν πρωτόγονη κοινωνία στὴν παγκόσμια διάστασίν τῆς. Οἱ συγκρίσεις πού κάνει ἀνάμεσα στὴν ἀρχαία κοινωνία τῆς Σπάρτης, στοὺς Ἰνκας τοῦ Περού, στοὺς Ἰνδοὺς, στοὺς Αἰγυπτίους, στὶς πρωτόγονες αὐστραλιανὲς φυλές, στὶς ρωσικὰς ἀγροτικὰς κομμουνίες, γίνονται κατὰ τρόπο ἀριστοτεχνικόν.

Τὸ μεγάλο θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν ἐνδιαφέρον πού παρουσιάζει ἡ ἀνάλυσιν τῶν προκαπιταλιστικῶν μορφῶν τῆς οἰκονομίας εἶναι αὐτονόητον.

Σὲ τί συνίσταται ἡ πρωτόγονη κοινωνία; Ποιὰ ἡ πραγματικὴ σημασία τῶν τοτῆμ καὶ τῶν θρησκευτικῶν τοῦς τελετουργιῶν; Πῶς ἀπ' τὴν πρωτόγονη κομμουνιστικὴν κοινωνία φθάσαμε στὴν ταξικὴν κοινωνία, ποιὲς οἱ διαφορὰς ἱστορικὰς μορφὰς πού πῆρε αὐτὴ ἡ τελευταία μέχρι σήμερα;

Νά μερικά βασικά ἐρωτήματα, στα ὁποῖα θὰ πρέπει νά ἀπαντήσῃ ὁποιοσδήποτε θέλει νά κατανοήσῃ καί νά μελετήσῃ τή σύγχρονη πολιτική οἰκονομία, ἀφοῦ ὁ σύγχρονος καπιταλισμός δέν ἀποτελεῖ παρά τὸ ἀποτέλεσμα ἑνὸς μακρόχρονου ἱστορικοῦ προτοσῆς. Ἄπ' ὅλες τίς προκαπιταλιστικές μορφές τῆς οἰκονομίας ἢ πρωτόγονη κομμουνιστική οἰκονομία παρουσιάζει τὸ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον, ὄχι μόνον ἐξαιτίας τῆς ἄπειρα μεγαλύτερης διάρκειας τῆς περιόδου τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ σὲ σχέση μὲ τὴν πολὺ μικρότερη περίοδο πού καλύπτουν οἱ ἄλλες προκαπιταλιστικές μορφές, ἀλλὰ καὶ ἐξαιτίας τῶν βασικῶν κατακτήσεων τοῦ πολιτισμοῦ στὴ μακραιώνη αὐτὴ περίοδο.

Ἀπὸ πρακτικὴ ἀποψη, πρῶτος ὁ Μάρξ μελετώντας τὴ ζωὴ τῶν ἀγροτικῶν κομμούνων στὴ Ρωσία, ἀποκάλυψε τὸ τεράστιο ἐνδιαφέρον πού παρουσιάζουν οἱ κομμουνιστικὲς δομὲς καὶ διαίσθανθηκε τὸ δεσμό τους μὲ τὴν ἐπερχόμενη κοινωνικὴ ἐπανάσταση.

Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι τὸν καιρὸ πού ζοῦσαν οἱ Μάρξ-Ἐγκελς, χιλιάδες χωριά μ' ἕνα πληθυσμὸ πολλῶν ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων ζοῦσαν ἀκόμα στὴ Ρωσία στὰ πλαίσια μᾶς ἐσωτερικῆς κομμουνιστικῆς ὀργάνωσης, παρά τὸ γεγονός ὅτι σὺν σύνολο ἀποτελοῦσαν μιὰ λεία, πού τὴν ζεζούμιζε τὸ τσαρικό καθεστῶς διὰ μέσου μᾶς βαρύτερης φορολογίας. Νά τί ἔγραφε ὁ Μάρξ στὴ Βέρα Ζάσσουλιτς τὸ 1881:

«Ἡ εἰδικὴ μελέτη πού ἔκανα πάνω στὴν πρωτόγονη κοινωνία (σχετικὰ μὲ τίς ρωσικὲς ἀγροτικὲς κομμούνες) . . . μ' ἐπεισε πὼς αὐτὸς ὁ πρωτόγονος κομμουνισμὸς θὰ ἀποτελέσει τὸ σημεῖο, πάνω στὸ ὁποῖο θὰ στηριχθεῖ ἡ κοινωνικὴ ἀναγέννηση τῆς Ρωσίας».

Πόσο πολὺ τὴν ὑπαρξὴ αὐτῶν τῶν κομμουνιστικῶν δομῶν τὴ θεωροῦσαν οἱ Μάρξ - Ἐγκελς σὺν ἀποφασιστικὴ γιὰ τὴν μετέπειτα ἐξέλιξη τῆς ἐπανάστασης στὴ Ρωσία, φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς τους τ' ἀφιέρωσαν στὴ μελέτη τῶν ἀγροτικῶν κομμούνων τῆς Ρωσίας. Ἔτσι, ἔπειτα ἀπὸ βαθειὰ μελέτη τῶν πρωτόγονων κομμουνιστικῶν δομῶν, φθάνουν σ' αὐτὴ

τή μεγαλοφυή πρόβλεψη που διατυπώνουν στο Κομμουνιστικό Μανιφέστο:

«... Ἄν ἡ ρωσική ἐπανάσταση δώσει τὸ σύνθημα γιὰ μιὰ ἐργατική ἐπανάσταση στὴ Δύση, ὥστε αὐτὲς οἱ δυὸ ἐπαναστάσεις νὰ ἀλληλοσυμπληρωθοῦν, ἡ σημερινὴ σὺλλογικὴ ἰδιωχτορία τῆς γῆς τῶν ἀγροτικῶν κομμούνων μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει τὸ σημεῖο ἀφετηρίας μιᾶς ἐξέλιξης πρὸς τὸν κομμουνισμό» (πρόλογος στὴ δευτέρη ἔκδοση τοῦ «Κομμουνιστικοῦ Μανιφέστου» στὴ Ρωσική, Γενάρης 1882).

Ὅταν καλεῖς μιὰ γιὰ τὴν πρωτόγονη κοινωνία, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ μνημονεύσει τὸν Μόργκαν. Ὁ μεγάλος αὐτὸς ἐπιστήμονας, πού πέρασε ἕνα μεγάλο μέρος τῆς ζωῆς του ἀνάμεσα σὲ πρωτόγονους Ἰνδιάνους, τῶν ὁποίων μελετοῦσε τὴ ζωὴ, ἔφτασε ἀπὸ ἐντελῶς διαφορετικοὺς δρόμους στὰ συμπεράσματα πού εἶχε καταλήξει ὁ Μάρξ. Νὰ σὲ τί συμπεράσματα κατέληξε σχετικὰ μὲ τὸ σύγχρονο πολιτισμὸ:

«Ὁ καιρὸς πού πέρασε ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι μόνο ἕνα μικρὸ κομματάκι τῆς περασμένης ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητας. Ἡ ἀποσύνθεση τῆς κοινωνίας ὀρθώνεται ἀποφασιστικὰ μπροστὰ μας σὰν τέρμα μιᾶς ἱστορικῆς ἐξέλιξης πού μοναδικὸς τελικὸς σκοπὸς τῆς εἶναι ὁ πλοῦτος. Γιατὶ μιὰ τέτοια κατάληξη τῆς κοινωνίας κρύβει μέσα τῆς τὰ στοιχεῖα τῆς ἴδιας τῆς καταστροφῆς. Ἡ δημοκρατία στὴ διοίκηση, ἡ ἀδελφωσύνη στὴν κοινωνία, ἡ ἰσότητα στὰ δικαιώματα, ἡ γενικὴ ἐκπαίδευση, θὰ ἐγκαινιάσουν τὸ ἐπόμενο ἀνώτερο στάδιο τῆς κοινωνίας, στὸ ὁποῖο συντείνουν σταθερὰ ἡ πείρα, ἡ λογικὴ καὶ ἡ ἐπιστήμη. Τὸ σ τ ἄ δ ι ο α ὐ τ ὸ θ ἄ εἶναι μιὰ ἀ ν α β ῖ ω σ η — ἀλλὰ σὲ ἀνώτερη μορφή — τῆς ἑ λ ε υ θ ε ρ ῖ α ς, τῆς ἰ σ ὄ τ η τ α ς καὶ τῆς ἀ δ ε λ φ ω σ ῦ ν η ς τ ὼ ν π α λ α ι ὼ ν γ ε ν ῶ ν» (Μόργκαν: «Ἡ πρωτόγονη κοινωνία»).

ΜΕΡΟΣ Ι

**Ἡ πρωτόγονη
κομμουνιστικὴ κοινωνία
στὴν περίοδο
τῆς ἀκμῆς της**

Κεφάλαιο 1

ΤΑ ΙΧΝΗ ΠΟΥ ΜΑΡΤΥΡΟΥΝ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΓΟΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Οι γνώσεις που έχουμε για τις πιο παλιές και πιο πρωτόγονες οικονομικές μορφές είναι αρκετά πρόσφατες. Ο Μάρξ και Έγκελς γράφανε ήδη από το 1847 στο πρώτο κεφάλαιο του κλασσικού έργου του επιστημονικού σοσιαλισμού, στο Κομμουνιστικό Μανιφέστο: «Η ιστορία όλων των μέχρι σήμερα κοινωνιών είναι η ιστορία της πάλης των τάξεων». Μια σειρά όμως νέων ιστορικών ανακαλύψεων άρχισε να κλονίζει αυτό το συμπέρασμα ακριβώς τη στιγμή που το διατύπωναν οι θεμελιωτές του επιστημονικού σοσιαλισμού. Κάθε χρόνος που περνούσε έφερνε στην επιφάνεια νέα στοιχεία για την οικονομική ζωή των πιο παλιών ανθρώπινων κοινωνιών, στοιχεία που μέχρι τότε παρέμεναν άγνωστα. Η συσσώρευση αυτών των γνώσεων οδήγησε στο συμπέρασμα πως στο πολύ μακρινό παρελθόν της ανθρωπότητας, έπρεπε να υπήρξαν πολύ μεγάλα χρονικά διαστήματα, κατά τη διάρκεια των οποίων δεν υπήρχε πάλη των τάξεων, γιατί η κοινωνία δεν ήταν ακόμα χωρισμένη σε τάξεις, δεν υπήρχαν πλούσιοι και φτωχοί, ούτε ατομική ιδιοκτησία.

Γύρω στα 1851—1853 δημοσιεύτηκε στο "Ερλανγκεν τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Μόρερ: «Ἡ εἰσαγωγή στὴν ἱστορία τῆς δημιουργίας τῆς ἀγορᾶς, τῆς φάρμας, τοῦ χωριοῦ, τῆς πόλης καὶ τῆς κρατικῆς ἐξουσίας. Αὐτὰ τὰ ἔργα ἀφήσανε ἐποχή, γιατί ἐριξαν ἀκόμα περισσότερο φῶς στὸ παρελθόν τῶν Γερμανῶν καὶ στὴν κοινωνικοοικονομικὴ δομὴ τοῦ Μεσαίωνα. Πρὶν ἀπὸ μερικὲς δεκοετίες εἶχαν ἀνακαλυφθεῖ σὲ ὀρισμένες περιοχὲς στὴ Γερμανία, στὴν Ἰσλανδία καὶ στὶς Σκονδιναυικὲς χῶρες, περίεργα ἀπομεινάρια χωριῶν καὶ σπιτιῶν. Οἱ ἀνακαλύψεις αὐτές ὀδηγοῦσαν στὴ σκέψη ὅτι κάποια ἐποχὴ θὰ ἔπρεπε σ' αὐτές τίς περιοχὲς νὰ ὑπῆρχε μιὰ κοινὴ ἰδιοχτησία τῆς γῆς, ἕνας ἀγροτικὸς κομμουνισμὸς. Στὴν ἀρχή, κανεὶς δὲν μποροῦσε νὰ ἐξηγήσει αὐτὰ τὰ ἴχνη. Σύμφωνα μὲ μιὰ γνώμη ποὺ ἦταν γενικὰ πολὺ διαδεδομένη, ἰδίως ἀπὸ τοὺς Μάγερ καὶ Κίντλιγκερ, ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς στὴν ἀρχαία Εὐρώπη γινόταν ἀπὸ ἀπομονωμένα ἀγροχτήματα. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν ἄποψη, κάθε φάρμα περιτριγυριζόταν ἀπὸ μιὰ μεγάλη ἔκταση γῆς, ποὺ ἀποτελοῦσε ἀτομικὴ ἰδιοχτησίαι τοῦ κατόχου τῆς, καὶ δὲν εἶναι παρὰ στὸ τέλος τοῦ Μεσαίωνα, ποὺ οἱ σκόρπιες αὐτές ἀγροτικὲς κατοικίες ἐνώθηκαν γιὰ λόγους ἀσφαλείας, σχηματίζοντας χωριά καὶ οἱ διάφορες σκόρπιες ἐκτάσεις συγχωνεύτηκαν καὶ ἀποτέλεσαν ἐκτάσεις τοῦ χωριοῦ.

Ἐξετάζοντας πιὸ προσεχτικὰ αὐτὴ τὴν ἄποψη, θγάζουμε τὸ συμπέρασμα πὼς δὲν πρέπει νὰ ἀνταποκρίνεται καὶ πολὺ στὴν πραγματικότητα, γιατί πρέπει νὰ ὑποθέσωμε ὅτι οἱ ἀγροτικὲς κατοικίες, ποὺ συχνὰ ἀπέχανε πάρα πολὺ οἱ μὲν ἀπὸ τίς δέ, γκρεμίστηκαν γιὰ νὰ ξαναχτιστοῦν ἀλλοῦ, καὶ τόσο οἱ μὲν ὅσο καὶ οἱ δέ παραιτήθηκαν μὲ τὴ θέλησή τους ἀπὸ τὴν προνομιακὴ ἰδιοχτησία τῶν ἀγρῶν ποὺ περιτριγύριζαν τὰ σπίτια τους, ἀπὸ τὴν πλέρια ἐλευθερία στὴ διαχείριση τῶν ἀγρῶν τους, γιὰ νὰ ξαναβρεθοῦν μὲ στενόμακρες λουριῖδες γῆς καὶ διασκορπισμένες, ποὺ ὁ τρό-

πος διαχείρησής τους εξαρτιόταν από τους άλλους χωρικούς. Παρά τὸ ὅτι ἡ θεωρία αὐτὴ δὲν φαινόταν ρεαλιστική, ἦταν ὡστόσο ἡ θεωρία πού ἐπικρατοῦσε μέχρι τὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰώνα. Ὁ Μόρερ ἦταν αὐτὸς πού γιὰ πρώτη φορά συνδύασε ὅλες τίς ἀπομονωμένες καὶ σκόρπιες ἱστορικές ἀνακαλύψεις σὲ μιὰ σπουδαία καὶ τολμηρὴ θεωρία. Στηριζόμενος σὲ μιὰ τεράστια βιβλιογραφία, σὲ βαθειές μελέτες πάνω στὰ ἀρχαῖα κείμενα, καθὼς καὶ στὰ ἀρχαῖα νομικὰ βιβλία, ἀπέδειξε ὅτι ἡ μορφή τῆς κοινῆς ἰδιοκτησίας τοῦ ἐδάφους δὲν πρωτοφανερῶθηκε στὸ τέλος τοῦ Μεσαίωνα, ἀλλὰ ἦταν ἡ πρωταρχικὴ, τυπικὴ καὶ γενικὴ μορφή ἰδιοκτησίας τῶν Γερμανῶν, ὅταν αὐτοὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Εὐρώπη, καὶ εἶναι τόσο παλιὰ, ὅσο καὶ ἡ ὑπαρξὴ τῶν γερμανικῶν φυλῶν.

Πρὶν λοιπὸν ἀπὸ δυὸ χιλιάδες χρόνια κι' ἀκόμα περισσότερο στὰ βάθη τῆς ἱστορίας τῶν γερμανικῶν φυλῶν, ὅταν ἀκόμα δὲν ὑπῆρχε γραφτὴ ἱστορία, στίς γερμανικὲς φυλὲς βασίλευε μιὰ κατάσταση πραγμάτων πολὺ διαφορετικὴ ἀπ' τὴ σημερινή. Δὲν ὑπῆρχε οὔτε κράτος μὲ γραφτοὺς καὶ ἀναγκαστικούς νόμους, οὔτε χωρισμὸς τῶν ἀνθρώπων σὲ πλοῦσιους καὶ φτωχοὺς, σὲ ἀφέντες καὶ ἐργάτες. Οἱ Γερμανοὶ ζοῦσαν σχηματίζοντας φυλὲς καὶ ἐλεύθερες οἰκογένειες, πού μετακινόντουσαν γιὰ πολὺ καιρὸ σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη, πρὶν νὰ σταθεροποιηθοῦν σ' ἓνα μέρος πρῶτα προσωρινὰ καὶ ἀργότερα ὀριστικά. Ὅπως ἀπέδειξε ὁ Μόρερ, ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς στὴ Γερμανία ἄρχισε ὄχι ἀπὸ μεμονωμένα ἄτομα, ἀλλὰ ἀπὸ ὀλόκληρες φυλὲς καὶ αἰκογένειες, καὶ τὸ ἴδιο ἐγινε καὶ στὴν Ἰσλανδία, ὅπου μετανάστευαν ἀρκετὰ πολυάριθμες ὁμάδες ἀνθρώπων, οἱ λεγόμενοι FRANDALID καὶ SKULLDALID.

Οἱ πιὸ παλιὲς γνώσεις γιὰ τοὺς Γερμανοὺς προέρχονται ἀπ' τοὺς Ρωμαίους καὶ ἡ μελέτη τῶν κοινωνικῶν τους δομῶν, ἔτσι ὅπως ἡ παράδοση τίς ἔχει μεταφέρει σὲ μᾶς, ἐπαληθεύει τὴν ὀρθότητα αὐτῆς τῆς ἀποψης. Οἱ πρῶτοι ἀνθρωποὶ πού ἐγκαταστάθηκαν στὴ Γερμανία ἦταν νομα-

δικές φυλές βοσκῶν. Ὅπως καὶ στοὺς ἄλλους νομοδικούς λαούς, ἔτσι καὶ στοὺς Γερμανοὺς ἢ κτηνοτροφία — καὶ ἐπομένως ἢ ὑπαρξὴ μεγάλων βοσκοτόπων — ἦταν κάτι ποὺ εἶχε πολὺ μεγάλη σημασία γιὰ τὴ ζωὴ τους. Παρ' ὅλα αὐτά, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι μετανοστευτικοὶ λαοὶ τῶν λιγότερο ἢ περισσότερο ἀρχαίων ἐποχῶν, δεῖ θὰ μπορούσαν νὰ ζήσουν χωρὶς τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς. Σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν κατάσταση τῆς νομαδικῆς οἰκονομίας, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν κολλιέργεια τῆς γῆς, ἂν καὶ αὐτὴ ἢ τελευταία ἐπαιζε πάντα δευτερεύοντα ρόλο σὲ σχέση μὲ τὴν κτηνοτροφία, Ζοῦσαν πρὶν 2.000 χρόνια, περίπου τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρα, οἱ γερμανικὲς φυλές, τίς ὁποῖες καὶ πιὸ πάνω ἀναφέραμε, οἱ λεγόμενοι Σουάβοι. Ὅλες οἱ γερμανικὲς φυλές ἐγκαθίσταντο στὴν ἀρχὴ καὶ γιὰ λίγο καιρὸ σὲ μιὰ περιοχὴ ὀργανωμένες σὲ γκέντες καὶ σὲ οἰκογένειες, καλλιεργοῦσαν τὴ γῆ καὶ ἀργότερα, εἴτε γιὰ τίς ἐδιωχναν ἄλλες πιὸ δυνατὲς φυλές, εἴτε πάλι γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶν βοσκοτόπων δὲν ἐπαρκοῦσαν πιά, ἐξανάφευγαν. Μόνο ὅταν οἱ νομαδικὲς αὐτὲς φυλές καταστάλαξαν κάπου καὶ σταμάτησαν νὰ ἐκδιώχωνται ἢ μιὰ τὴν ἄλλη, ἐγκαταστάθηκαν γιὰ μεγάλα χρονικὰ διαστήματα καὶ σιγὰ σιγὰ μετατράπηκαν σὲ καθιστικούς λαούς. Ἡ ἐγκατάσταση τῶν διαφόρων φυλῶν, εἴτε ἐγίνετο ἀργότερα ἢ νωρίτερα, εἴτε γινόταν στὶς ἀρχαῖες ρωμαϊκὲς ἐκτάσεις ἢ στὶς σλαβικὲς, ὅποτε κι' ἂν γινόταν καὶ ὅπου κι' ἂν γινόταν, εἶχε τοῦτο τὸ κοινὸ χαρακτηριστικόν: Ἐπρόκειτο γιὰ ἐγκατάσταση ποὺ γινόταν ἀπὸ ὀλόκληρες φυλές καὶ οἰκογένειες. Κάθε γένος καὶ μέσα σ' αὐτὸ κάθε οἰκογένεια καλλιεργοῦσε ἓνα κομμάτι γῆς, τὸ ὁποῖο ὁμοίως ἀνήκε σ' ὀλόκληρη τὴ φυλὴ. Οἱ ἀρχαῖοι Γερμανοὶ δὲν ἤξεραν τί θὰ πεῖ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία τῆς γῆς. Κάθε μέλος τῆς φυλῆς ἐπαιρνε μὲ κλήρωση ἓνα κομμάτι γῆς γιὰ μιὰ περιορισμένη διάρκεια καὶ μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς αὐστηρῆς ἰσότητος. Ὅλα τὰ οἰκονομικὰ, νομικὰ καὶ γενικώτερα προβλήματα αὐτῆς τῆς κοινότητος, ποὺ συχνὰ δὲν ἔξεπνέοντο τοὺς ἑκατὸ ἀνθρώπους ποὺ βρισκόνταν σὲ ἐτοιμοπόλεμη κατάσταση, λύνονταν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς συνέλευσης

τῶν μελῶν του, στήν ὁποία ἐκλέγανε ἕναν ἀρχηγό και ἄλλα ὄργανα τῆς κοινότητος. Μόνο στά βουνά, στά δάση ἢ στις παράκτιες ἀμμουδιές, ὅπου ἡ ἔλλειψη χώρου και ἐκτάσεων καλλιεργήσιμης γῆς καθιστοῦσε ἀδύνατη τὴν ἐγκατάσταση μιᾶς πολυμελοῦς ὁμάδας, ὅπως στό "Οντενβαλντ, στή Βεσφαλία, στις "Άλπειοι, οἱ Γερμανοὶ ἐγκαθίσταντο σὲ σκόρπια ἀγροκτήματα, ἂν και παρ' ὄλ' αὐτά σχηματίζαν μεταξὺ τους κοινότητες, ὅπου τουλάχιστον οἱ ἄγροί, τὰ λειβάδια, τὰ δάση και οἱ βοσκές ἀποτελοῦσαν κοινὴ ἰδιοκτησία τοῦ χωριοῦ και ὅλες οἱ κοινές ὑποθέσεις ρυθμιζόνταν στά πλαίσια αὐτῶν τῶν κοινότητων.

Ἡ φυλὴ ποὺ ἀποτελεῖτο ἀπὸ πολλές τέτοιες κοινότητες, συνήθως ἀπὸ ἑκατό, δὲν μεσολαβοῦσε στήν πράξη, παρὰ μόνο σὰν ἀνώτατη δικαστικὴ και στρατιωτικὴ ἀρχή. Αὐτὴ ἡ κοινοτικὴ ὀργάνωση, ὅπως ἀπέδειξε ὁ Μόρερ στοὺς δέκα τόμους τοῦ μεγάλου ἔργου του, ἦταν ἡ βάση και ταυτόχρονα τὸ κύτταρο τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας, ἀπὸ τίς ἀρχές τοῦ Μεσαίωνα μέχρι πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴ σημερινὴ ἐποχὴ, ἔτσι ὥστε τὰ χωριά και οἱ πόλεις τῶν φεουδαρχῶν σχηματίσθηκαν, ἀφοῦ προηγήθηκαν διάφορες μεταβολές σ' αὐτές τίς κοινότητες, ἴχνη τῶν ὁποίων βρῖσκουμε μέχρι σήμερα σὲ ὀρισμένες περιοχές τῆς κεντρικῆς και θόρειας Εὐρώπης. Ὄταν ἐγιναν γνωστές αὐτές οἱ πρῶτες ἀνακαλύψεις γιὰ τὴν πρωτόγονη κοινοτικὴ ἰδιοκτησία τοῦ ἐδάφους στή Γερμανία και στή Β. Εὐρώπη, γεννήθηκε ἡ θεωρία σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία θρῖσκόμεστε στ' ἀχνάρια ἐνός καθαρὰ γερμανικοῦ πολιτισμοῦ και ὅτι ὁ ἀγροτικὸς κομμουνισμὸς μπορούσε νὰ ἐξηγηθῆ ἀπ ὅτις ἰδιομορφίες τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ..

Ἄν και ὁ ἴδιος ὁ Μόρερ ποτὲ δὲν υἱοθέτησε ἀνεπιφύλακτα αὐτὴ τὴν ἐθνικὴ ἐξήγηση τοῦ ἀγροτικοῦ κομμουνισμοῦ στή Γερμανία και ἀνέφερε κι' ἄλλα παραδείγματα παρόμοιων κοινωνικῶν δομῶν σ' ἄλλους λαούς, ἡ ἀποψη αὐτὴ εἶχε οὐσιωδῶς γίνει γενικὰ παραδεκτὴ στή Γερμανία, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἀρχαία ἀγροτικὴ κοινότητα ὀφειλόταν

στην ιδιομορφία τῶν νομικῶν καὶ δημοσίων σχέσεων τῶν Γερμανῶν, μ' ἄλλα λόγια, ἦταν μιὰ ἐκδήλωση τοῦ «γερμανικοῦ πνεύματος».

Ὡστόσο, σχεδὸν τὴν ἴδια στιγμή πού δημοσιεύταν τὸ πρῶτο βιβλίο τοῦ Μόρερ πάνω στὸν πρωτόγονο γερμανικὸ κομμουνισμό, ἔγιναν γνωστὲς νέες ἀνακαλύψεις σὲ μιὰ ἄλλη μεριά τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου. Ὁ Βεσπφαλός βαρῶνος Χαξτάουζεν, ὁ ποῖος εἶχε ἐπισκεφθεῖ τὴ Ρωσία ἀπὸ πρόσκληση τοῦ Τσάρου Νικολάου τοῦ 1ου στὶς ἀρχές τοῦ 1840, γυρίζοντας στὴ Γερμανία δημοσίευσε στὸ Βερολίνο, ἀπὸ τὸ 1847 μέχρι τὸ 1852, μιὰ σειρά ἀπὸ μελέτες πάνω σ τ ἡ ν ἔ σ ω τ ε ρ ι κ ῆ κατὰσταση, τ ἡ ζ ω ἡ τ ο ὕ λ α ο ὕ καὶ ἰδιαίτερα πάνω σ τ ῖς ἀ γ ρ ο γ ι κ ῆ ς δ ο μ ῆ ς τ ἡ ς Ρ ω σ ῖ α ς. Ἐκπληκτὸς ὅλος ὁ κόσμος μάθαινε μέσα ἀπ' αὐτὲς τίς μελέτες, ὅτι στὶς ἀνατολικὲς περιοχὲς τῆς Εὐρώπης ὑπῆρχαν μέχρι τίς μέρες μας δομὲς κοινωνικὲς παρόμοιες μ' αὐτὲς πού τ' ἀχνάρια τους βρέθηκαν στὴ Γερμανία.

Ὁ πρωτόγονος ἀγροτικὸς κομμουνισμὸς, πού τὰ ἴχνη του μέσα ἀπὸ σειρὲς αἰῶνων καὶ χιλιετηρίδων ἀνακαλύφθηκαν μὲ τόσο κόπο στὴ Γερμανία, πρόβαλε ξαφνικὰ ἴδιος κι' ἀπαράλλαχτος σ' ὅλο τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος στὴν ἀχανῆ γειτονικὴ αὐτοκρατορία τῆς Ἀνατολῆς.

Στὸ ἔργο πού ἀναφέραμε, ὅπως καὶ σ' ἓνα μεταγενέστερο ἔργο του πού δημοσίευσε στὴ Λειψία τὸ 1886, ὁ Χαξτάουζεν ἀποδείχνει ὅτι οἱ ρῶσοι χωρικοὶ δὲν γνώριζαν αὐτὴ τὴν ἀτομικὴ ἰδιοχτησία τῶν ἀγρῶν, οὔτε τῶν λειβαδιῶν καὶ τῶν δασῶν, ἀλλὰ θεωροῦσαν ὀλόκληρο τὸ χωριὸ μιὰ κοινὴ ἰδιοχτησία, ἀπὸ τὴν ὁποία κάθε ἀγροτικὴ οἰκογένεια δὲν ἐπαιρνε παρὰ ἓνα κομμάτι γῆς γιὰ προσωρινὴ χρῆση καί, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στοὺς ἀρχαίους Γερμανοὺς, αὐτὸ γινόταν μὲ κλήρωση. Τὴν ἐποχὴ πού ὁ Χαξτάουζεν ἐπισκέφθηκε καὶ μελέτησε τὴ Ρωσία, ἡ δουλοπαροικία κυριαρχοῦσε παντοῦ. Κι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἦταν τόσο ἐκπληκτικὸ ἐκ

πρώτης ὄψεως, γιατί δέν μπορούσαν νά ἐξηγήσουν πῶς, κάτω ἀπό συνθήκες σκληρῆς δουλειᾶς καί μ' ἓνα αὐταρχικό κρατικό μηχανισμό, ὑπῆρχαν χωριά πού ἀποτελοῦσαν κλειστά σύνολα αὐτά καθ' αὐτά, πού ζοῦσαν σύμφωνα μέ τούς κανόνες τοῦ ἀγροτικοῦ κομμουνισμοῦ καί πού ὄλες οἱ δημόσιες ὑποθέσεις τοῦ χωριοῦ ρυθμιζόνταν ἀπό τή συνέλευση, τὸ λεγόμενο Μίρ.

Ὁ γερμανός συγγραφέας ἀπέδωσε τὸ φαινόμενο αὐτὸ σάν ἀποτέλεσμα τῆς διαιώνισης τῆς πρωτόγονης οἰκογενειακῆς σλαβικῆς κοινότητος, ὅπως αὐτὴ συναντιόταν ἀκόμα στοὺς Σλάβους τοῦ Νότου καί στίς Βαλκανικὲς χῶρες καί πού ἐκθειάζεται μ' ἐπιμονή στὰ νομικά βιβλία τοῦ ΧΙΙ καί πιὸ παλιά. Ἡ ἀνακάλυψη τοῦ Χαετάουζεν ἐγίνε δεκτὴ μ' ἐνθουσιασμό ἀπὸ ἓνα ὀλόκληρο πολιτικοδιανοητικό ρεῦμα στὴ Ρωσία, τοὺς Σλαβόφιλους. Αὐτὸ τὸ πολιτικὸ ρεῦμα, ἔχοντας σάν ἀπώτερο σκοπὸ τὴν ἐξύμνηση τοῦ σλαβικοῦ κόσμου, τὸν ἐκθειασμὸ τῶν ἰδιόμορφων χαρακτηριστικῶν του, τὴν «ἀκατανίκητη δύναμή» του καί τὴ γερμανικὴ του κουλτούρα σὲ ἀντίθεση μέ τὴ «σάπια Δύση», θρῆκε μέσα στὴ δομὴ τῆς ρωσικῆς χωριάτικης κοινότητος τὸ πιὸ δυνατό της στήριγμα, σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῶν δύο ἢ τριῶν ἐπομένων δεκαετηρίδων.

Ἐνάλογα μέ τὴ μορφή τῶν διαφόρων ρευμάτων τῶν Σλαβόφιλων, πού ἄλλα ἦταν ἀντιδραστικά καί ἄλλα ἐπαναστατικά, ἄλλαζε καί ὁ τρόπος ἐξύμνησης καί ἐκθειασμοῦ τῆς ἀγροτικῆς κομμουνιστικῆς κοινότητος. Οἱ ἀντιδραστικοὶ Σλαβόφιλοι θεωροῦσαν τὴν ἀγροτικὴ κοινότητα σάν μιὰ ἀπὸ τίς τρεῖς θεμελιώδεις αὐθεντικὲς δομές τῶν Σλάβων στὴ ρωσικὴ κοινωνία: τὴν ὀρθόδοξη ἑλληνικὴ πίστη, τὸν ἀπολυταρχικὸ τσαρισμὸ καί τὸν πατριαρχικὸ ἀγροτικὸ κομμουνισμὸ. Ἐντίθετα, οἱ ἐπαναστάτες Σλαβόφιλοι θεωροῦσαν τὸν πρωτόγονο κομμουνισμὸ τοῦ χωριοῦ σάν μιὰ δομὴ μεγάλης σημασίας, πάνω στὴν ὁποία θά μπορούσαν νά στηριχθοῦν γιὰ τὴν ἐπικείμενη σοσιαλιστικὴ ἐπανάσταση στὴ Ρωσία, καί σάν μιὰ δομὴ πού θά τοὺς ἐπέτρεπε νά

ἀποφύγουν τὴ φάση τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ νὰ μποῦν ἔτσι κατευθεῖαν, καὶ πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Εὐρώπη, στὴ σοσιαλιστικὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας. Οἱ δύο αὐτοὶ ἀντίθετοι πόλοι τῶν Σλαβόφιλων ἦταν, παρ' ὄλ' αὐτὰ, ἐντελῶς σύμφωνοι στὸ ὅτι ἡ ρωσικὴ ἀγροτικὴ κοινοκτημοσύνη ἦταν ἓνα φαινόμενο καθαρὰ σλαβικό, πού ὀφειλόταν στὶς ἐθνικὲς ἰδιομορφίες τοῦ σλαβικοῦ λαοῦ.

Στὸ μεταξύ, ἓνας νέος παράγοντας ἤρθε στὸ προσκήνιο τῆς ἱστορίας τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν: Οἱ Εὐρωπαῖοι ἤρθαν σὲ ἐπαφὴ μὲ ἄλλες χῶρες τοῦ κόσμου, πράγμα πού τοὺς ἔκανε νὰ συνειδητοποιήσουν μὲ πολὺ χειροπιαστὸ τρόπο, ὅτι ὑπῆρχαν δομὲς κοινοκτημοσύνης καὶ πρωτόγονου πολιτισμοῦ καὶ σ' ἄλλους λαοὺς, πού δὲν ἦταν οὔτε Γερμανοί, οὔτε Σλάβοι. Αὐτὴ τὴ φορά δὲν εἶχαμε νὰ κάνομε μὲ ἐπιστημονικὲς μελέτες καὶ σοφὲς ἀνακαλύψεις, ἀλλὰ μὲ τὰ ὕλικά συμφέροντα τῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς ἀποικιοκρατικῆς τους πολιτικῆς.

Τὸν ΧΙΧ αἰῶνα, τὴν ἐποχὴ τῆς καπιταλιστικῆς ἐπέκτασης, ἡ εὐρωπαϊκὴ ἀποικιοκρατικὴ πολιτικὴ ἀνοίξε νέους δρόμους. Αὐτὴ τὴ φορά δὲν ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ ἐπίθεση στὸ νέο κόσμο, ὅπως αὐτὴ πού ἐγίνε τὸν ΧVΙ αἰῶνα γιὰ πρώτη φορά μὲ σκοπὸ τὴ λεηλασίαν τῶν θησαυρῶν σὲ πολύτιμα μέταλλα, τὴν ἀρπαγὴ τοῦ φυσικοῦ πλοῦτου, τὸ ἐμπόριο μπαχαρικῶν καὶ διαμαντιῶν καὶ τὸ δουλεμπόριο, δραστηριότητες γιὰ τίς ὁποῖες οἱ Ἰσπανοὶ καὶ πορτογάλοι ἀποικιοκράτες διακρίθηκαν ἰδιαίτερα. Οὔτε ἐπρόκειτο γιὰ τεράστιες ἐμπορικὲς ἐπιχειρήσεις πού μεταφέρανε πρῶτες ὕλες ἀπὸ τίς ὑπερατλαντικὲς χῶρες στὶς εὐρωπαϊκὲς ἀποθήκες, δίνοντας γιὰ ἀντάλλαγμα μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἀχρηστα καὶ τιποτένια ἐμπορεύματα στοὺς Ἰθαγενεῖς, μέθοδο πού ἐγκαινίασαν οἱ Ὁλλανδοὶ τὸν ΧVΙΙ αἰῶνα καὶ πού χρησίμευσε γιὰ πρότυπο στοὺς Ἑγγλέζους.

Σ' αὐτὲς τίς παραδοσιακὲς μέθοδοις τῆς ἀποικιοκρατίας, πού ποτὲ δὲν ἔπαψαν νὰ ἐφαρμόζονται καὶ ν' ἀνθί-

Ζουν ακόμα μέχρι σήμερα όταν βροῦν εύκαιρία, ἔπρεπε τώρα νά προστεθεῖ μιὰ νέα πιό θαθειά καί πιό συστηματική μέθοδος ἐκμετάλλευσης τοῦ λαοῦ τῶν ἀποικιῶν, γιά τόν πλουτισμό τῆς «μητρόπολης».

Γιά νά ἐπιτευχθεῖ ὁ σκοπός μιᾶς πιό θαθειάς ἐκμετάλλευσης ἔπρεπε ἀπό τή μιὰ μεριά νά ἀλλοτριωθεῖ ἀποτελεσματικά ὁ πληθυσμός ἀπό τή γῆ του, πού σ' αὐτές τίς χῶρες ἀποτελοῦσε τήν πιό σπουδαία πηγή πλούτου, καί ἀπό τήν ἄλλη μεριά νά ἐφαρμοστεῖ μιὰ συστηματική φορολογία στόν πληθυσμό.

Στήν προσπάθειά τους ὁμως νά πετύχουν αὐτό τό διπλό στόχο, οἱ πανίσχυρες ἀποικιοκρατικές χῶρες τῆς Εὐρώπης συνάντησαν ἕνα ἀξιοσημείωτο καί μεγάλο ἐμπόδιο: οἱ ἰδιόμορφες σχέσεις ἰδιοκτησίας τῶν ντόπιων πληθυσμῶν προκαλοῦσαν μιὰ πολύ σθεναρή ἀντίσταση στή λεηλασία τῶν Εὐρωπαίων. Γιά νά ἀποσπάσουν τή γῆ ἀπ' τοὺς κατοίκους της ἔπρεπε πρῖν ἀπ' ὅλα νά βροῦν ποιός ἦταν ὁ ἰδιοκτήτης αὐτῆς τῆς γῆς. Γιά νά μποροῦν νά εἰσπράττουν φόρους— καί ὄχι μόνο νά διατάζουν τήν εἰσπραξή τους— ἔπρεπε νά μποροῦν νά συλλαμβάνουν τοὺς φοροφυγάδες. Κί' ἐδῶ ἀκριβῶς βρισκόταν τό ἐμπόδιο πού εἶδαν οἱ Εὐρωπαῖοι νά ὀρθῶνεται μπροστά τους: Οἱ κοινωνικές σχέσεις ἰδιοκτησίας τῶν ἰθαγενῶν πληθυσμῶν ἦταν τελείως ἀγνωστες στοὺς Εὐρωπαίους καί τοὺς ἀντιστρέφανε ὅλες τίς ἰδέες πού εἶχαν στό μυαλό τους γιά τὰ ἱερά καί τὰ δαια τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Τήν ἴδια ἐμπειρία γεύτηκαν τόσο οἱ Ἕλληνοί στή Ν. Ἀσία, ὅσο καί οἱ Γάλλοι στή Β. Ἀφρική ἢ κατ' ἄρχην τῶν Ἰνδιῶν ἀπό τοὺς Ἕλληνοὺς ἀρχισε ἀπό τίς ἀρχές τοῦ XVII αἰῶνα καί δέν ὀλοκληρώθηκε παρά μόνο μέ τήν προοδευτική κατοχή ὅλης τῆς χερσονήσου καί τῆς Βεγγάλης, ἀφοῦ πρῶτα ὑποδουλώθηκε ἡ μεγάλη σημασίας περιοχή τοῦ Πεντζάπ στό βορρά.

Ἡ δύσκολη ἐπιχείρηση μιᾶς πιό συστηματικῆς ἐκμετάλλευσης τῶν Ἰνδιῶν ἀρχισε μόνο μετὰ τήν ὀλοκλήρωση

της πολιτικής υποδούλωσης. Σέ κάθε τους βήμα οί Ἕλληνοι βρισκόντουσαν μπροστά σέ καινούργιες ἐκπλήξεις. Συναντοῦσαν μιὰ τεράστια ποικιλία ἀπό ἀγροτικές κοινότητες, μεγάλες καί μικρές, ἐγκαταστημένες ἐδῶ καί χιλιάδες χρόνια, ἀλλά πουθενά — τί φρίκη! — δέν ὑπῆρχε σ' αὐτά τὰ χωριά ἡ ἀτομική ἰδιοκτησία τοῦ ἐδάφους. Ἄκόμα κι' ὅταν τοὺς βασάνιζαν, κανεῖς τους δέν μπορούσε νὰ δηλώσῃ σάν δικό του τὸ κομμάτι γῆς πού καλλιεργοῦσε, οὔτε κανεῖς μπορούσε νὰ τὸ πουλήσῃ ἢ νὰ τὸ βάλῃ ὑποθήκη, ἢ ἀκόμα καί νὰ τὸ νοικιάσῃ, προκειμένου νὰ πληρώσῃ καθυστερημένους φόρους στοὺς Ἕγγλους.

Ὅλα τὰ μέλη αὐτῶν τῶν κοινοτήτων, πού ἄλλοτε ἀποτελοῦνταν ἀπό μεγάλες οἰκογένειες, ἄλλοτε ἀπό μικρές, βγαλμένες ἀπ' τὶς μεγάλες, ἦταν ἄρρηκτα καί στενὰ συνδεδεμένα μεταξύ τους μὲ ἐξ αίματος συγγένεια. Ἀντίθετα, ἐκεῖνο πού ἔλειπε ἐντελῶς ἦταν οἱ σχέσεις ἰδιοκτησίας. Πρὸς μεγάλη τους ἐκπληξῆ οἱ Ἕλληνοι ἀνακάλυψαν στίς ὄχθες τοῦ Γάγγη καί τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ μοντέλα-χωριά ἀγροτικοῦ κομμουνισμοῦ καί ἦθη καί ἔθιμα παρόμοια μὲ αὐτά πού εἶχαν βρεθεῖ στίς ἀρχαῖες γερμανικές κομμουνιστικές κοινότητες, ἢ στίς πρωτόγονες ἀγροτικές κοινότητες τῶν Σλάβων, τῶν ὁποίων τὸ κοινὸ χαρακτηριστικὸ ἦταν ἡ ἀνυπαρξία τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας.

Σέ μιὰ ἀναφορὰ τῆς ἀγγλικῆς διοίκησης τῶν φορολογικῶν ὑποθέσεων στίς Ἰνδίες, πού χρονολογεῖται ἀπ' τὸ 1845, διαβάζουμε: Δέν βλέπουμε κανένα κομμάτι γῆς πού νὰ καλλιεργεῖται μόνιμα ἀπ' τοὺς ἴδιους ἀνθρώπους. Καθένας ἔχει ἓνα κομμάτι γῆς πού τὸ καλλιεργεῖ μόνο ὅσον καιρὸ διαρκοῦν οἱ δουλειές στὰ χωράφια. Ἄν ἓνα κομμάτι γῆς μείνει ἀκαλλιεργητὸ, ξαναγίνεται κοινὴ ἰδιοκτησία καί μπορεῖ νὰ τὸ πάρει ὁποιοσδήποτε, ὑπὸ τὸν ὄρο ὅτι θὰ τὸ καλλιεργήσει». Τὴν ἴδια ἐποχὴ, γύρω δηλαδὴ στὰ 1849—1851, μιὰ κυβερνητικὴ ἀναφορὰ στὴ διοίκηση τοῦ Πεντζάπ ἀναφέρει: «Εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον νὰ παρατηρήσετε τί μεγάλη δύναμη ἔχει ἡ ἐξ αίματος συγγένεια σ' αὐτές

τις κοινωνίες και πώς μεταβιβάζεται από ένα κοινό πρόγονο. Ή κοινή γνώμη είναι τόσο πολύ συνδεδεμένη με τη διατήρηση αυτού του συστήματος συγγένειας, που δεν είναι σπάνιο να συναντήσουμε ανθρώπους, οι οποίοι δεν συμμετέχουν στην κοινή ιδιοκτησία, επειδή κάποιος πρόγονός του που άνηκε στην προηγούμενη ή ακόμα και στην προπροηγούμενη γενεά, δεν σεβάσθηκε αυτό το σύστημα».

«Αυτή η μορφή ιδιοκτησίας του εδάφους», έγραφε ο άγγλος κρατικός σύμβουλος στην αναφορά του για την ινδική κοινότητα, «δεν επιτρέπει σε κανένα μέλος της φυλής να αποχτήσει δικαιώματα σ' αυτό ή εκείνο τὸ κομμάτι της κοινής σ' ὅλους γῆς, ούτε καν στο κομμάτι της γῆς που προσωρινά καλλιεργεί. Τὰ προϊόντα της κοινής καλλιέργειας της γῆς πάνε σ' ένα κοινό ταμείο που καλύπτει και ικονοποιεί τις ανάγκες του συνόλου».

Στὸ κοινωνικό αυτό σύστημα που περιγράφει ὁ Ἄγγλος σύμβουλος δὲν ὑπάρχει κατανομή της γῆς, ούτε καν για μιὰ ἐποχή. Ἡ γῆ εἶναι κοινή ιδιοκτησία τῶν ἀγροτῶν της κοινότητας, οἱ ὅποιοι τὴν καλλιεργοῦν ἀπὸ κοινού χωρὶς καμιά κατανομή, μαζεύουν τὴ σοδειά που προέρχεται ἀπ' αὐτὴ τὴν καλλιέργεια στὸν κοινό σιτοβολῶνα τοῦ χωριοῦ τους (πού φυσικά στὰ μάτια τῶν ἀγγλων καπιταλιστῶν παίρνει τὴ μορφή τοῦ «ταμείου»), ἱκανοποιώντας συντροφικά τις ἀπλές τους ἀνάγκες ἀπὸ τὸ προϊόν της κοινῆς τους ἐργασίας.

Στὰ βορειοδυτικά τοῦ Πεντζάπ, στὰ σύνορα τοῦ Ἀφγανιστάν, διαπιστώθηκε ἡ ὑπαρξη ὀρισμένων ἄλλων ἠθῶν καὶ ἐθίμων πολὺ μεγάλης σημασίας, τὰ ὅποια ἀντιστρατεύονται κάθε ἐννοια ἀτομικῆς Ἰδιοκτησίας. Σ' αὐτὲς τὶς περιοχές ἔκαναν μιὰ καλὴ μοιρασιά τῶν χωραφιῶν τους, πού ἀντάλασσαν περιοδικά, ἀλλὰ — ὦ τοῦ θαύματος! — ἡ ἀνταλλαγὴ αὐτὴ τῶν κλήρων δὲν γινόταν ἀνάμεσα σὲ ἀγροτικὲς οἰκογένειες, παρμένες μία πρὸς μία, ἀλλὰ ἀνάμεσα σὲ ὀλόκληρα χωριά, τὰ ὅποια ἀντάλασσαν τὰ χω-

ράφια τους κάθε πέντε χρόνια κι' έτσι μετακινόντουσαν όλόκληρα.

«Δέν μπορώ νά ἀποσιωπήσω», ἔγραφε ἀπό τίς Ἰνδίες τὸ 1852 ὁ κομμισάριος τῶν φόρων Τζαίημς στοὺς προϊστάμενους τοῦ τῆς κυβερνητικῆς διοίκησης, «ἕνα πολὺ σπάνιο ἔθιμο ποὺ διαιωνίστηκε μέχρι τίς μέρες μας σὲ ὀρισμένες περιοχές ἔννοῶ τὴν περιοδικὴ ἀνταλλαγὴ τῶν χωραφιῶν ἀνάμεσα στὰ διάφορα χωριά καὶ στὶς ὑποπεριοχές. Σὲ ὀρισμένα μέρη δὲν ἀνταλλάσσουν παρὰ μόνο τὰ χωράφια τους, σὲ ἄλλα ὁμως ἀνταλλάσσουν καὶ τὰ ἴδια τους τὰ σπιτία».

Γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ θρῑσκόμεστε μπροστὰ σὲ μιὰ νέα ἰδιομορφία μιᾶς κάποιας οἰκογένειας λαῶν. Αὐτὴ τῆ φορὰ ἔχουμε νά κάνουμε μὲ τὴν «ἰνδική» ἰδιομορφία. Ὡστόσο, οἱ κομμουνιστικὲς δομὲς τῶν «ἰνδικῆς» ἀγροτικῆς κοινότητας δείχνουν, τόσο ἀπ' τὴ γεωγραφικὴ θέση ὅσο καὶ ἀπ' τὴ δύναμη τῶν δεσμῶν συγγένειας, ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ ἰδιομορφία τοῦ «ἰνδικοῦ» λαοῦ, ἀλλὰ ἔχουν ἕναν ἀληθινὸ παραδοσιακὸ χαραχτήρα καὶ μιὰ πολὺ παλιὰ καταγωγή. Τὸ γεγονός ὅτι οἱ πιὸ παλιὲς μορφὲς τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ διατηρήθηκαν στὶς πιὸ πανάρχαιες περιοχὲς τῆς Ἰνδίας, στὶς περιοχὲς ποὺ πρῶτες κατοικήθηκαν ἀπὸ τοὺς Ἰνδοὺς στὰ βορειοδυτικὰ, ἔδειχνε καθαρὰ ὅτι ἡ κοινὴ ἰδιοχτησία ὅπως καὶ ἡ δύναμη τῶν δεσμῶν συγγένειας ἀνάγονται σὲ χιλιετηρίδες, στὴν ἐποχὴ τῶν πρῶτων ἐγκαταστάσεων τῶν Ἰνδῶν ἀποίκων στὴ νέα τους πατρίδα, τὴ σημερινὴ Ἰνδία.

Ὁ καθηγητὴς τοῦ συγκριτικοῦ δικαίου τῆς Ὁξφόρδης Ἑρρίκος Μάινε, ποὺ ἦταν καὶ παλιὸ μέλος τῆς κυβέρνησης τῶν Ἰνδιῶν, διάλεξε τίς ἀγροτικὲς κοινότητες τῶν Ἰνδιῶν σὰν θέμα τῶν παραδόσεών του, τίς ὁποῖες παραλληλίσσε μὲ τίς πρωτόγονες κοινότητες ποὺ ὁ Μόρερ ἀνάκλυψε στὴ Γερμανία καὶ ὁ Νάσε στὴν Ἀγγλία. Ὁ παραλληλισμὸς αὐτὸς ἀποκάλυψε ὅτι οἱ πρωτόγονες αὐτὲς κοινότητες εἶχαν τὴν ἴδια μορφή καὶ τίς ἴδιες κοινωνικὲς δομὲς

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ ἱστορικὴ προέλευση αὐτῶν τῶν κοινωνικῶν δομῶν ἐγινε ἀντικείμενο ἔρευνας καὶ μελέτης ἰδιαίτερα ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, στοὺς ὁποίους τὰ φαινόμενα αὐτὰ ἔκαναν μεγάλη ἐντύπωση καὶ οἱ ὁποῖοι ἔμειναν καταπληκτοὶ ἀπὸ τὴ σθεναρὴ ἀντίσταση πού αὐτέες οἱ δομές προέβαλλαν ἀπέναντι στὴ φορολογία καὶ στὰ διοικητικὰ συστήματα πού ἐπινοοῦσαν. Οἱ Ἕλληνοι ὑποχρεώθηκαν νὰ διεξάγουν ἕνα ἀγῶνα πού διήρκεσε δεκαετίες ὀλόκληρες, δίνοντας πολλές μάχες, κάνοντας μιὰ σειρά ἀπὸ ἀτιμίες καὶ ἀδίσταχτες ἐπεμβάσεις ἐναντία στὰ πανάρχαια δικαιώματα καὶ στὶς ἰσχύουσες ἔννοιες τοῦ δικαίου τῶν λαῶν, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ φέρουν ἕνα ἀνεπανόρθωτο κομποῦζιο σ' ὅλες τὶς σχέσεις ἰδιοκτησίας, νὰ γεννήσουν στοὺς λαοὺς τὸ αἶσθημα τῆς ἀνασφάλειας, φέρνοντας ἔτσι τὴν καταστροφὴ τῶν χωρικῶν.

Ἡ εἰρηνικὴ ἀπομονωμένη πρωτόγονη κομμουνιστικὴ κοινωνία παραχώρησε ἔτσι τὴ θέση της σὲ μιὰ ἄλλη κοινωνία, ὅπου κυριαρχοῦσαν ἡ ἀνισότητα, ἡ ἐκμετάλλευση ἀνθρώπου ἀπὸ ἀνθρώπου, ἡ διαφθορὰ καὶ οἱ φιλονικίες. Ἡ κοινὴ ἰδιοκτησία τῆς γῆς μετασχηματίσθηκε ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά σὲ τεράστια λατιφούντια, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἑκατομμύρια χωρικῶν ἀπογυμνώθηκαν ἀπὸ τὴ γῆ καὶ τὰ μέσα παραγωγῆς τους. Ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία εἰσέδωσε στὶς Ἰνδίες καὶ μαζὶ μ' αὐτὴ τὸ τύφος, ἡ πείνα καὶ τὸ σκορβοῦτο ἐγίναν διαρκεῖς μάλιστα τῶν πεδιάδων τοῦ Γάγγη ποταμοῦ.

Ἄν ἔπειτα ἀπ' αὐτέες τὶς ἀνακαλύψεις τῶν ἁγγλων ἀποικιοκρατῶν στὶς Ἰνδίες, ὁ παλιὸς πρωτόγονος κομμουνισμός, πού ἤδη συναντήσαμε σὲ τρεῖς κλάδους τῆς μεγάλης οἰκογένειας, τῆς Ἰνδογερμανικῆς οἰκογένειας, μποροῦσε ἀκόμα νὰ θεωρηθεῖ σάν μιὰ ἰδιομορφία τῶν ἰνδογερμανικῶν λαῶν, ὅσο παράλογη κι' ἂν φαινόταν αὐτὴ ἡ ἐθνογενετική ἁποψη, οἱ ταυτόχρονες ἀνακαλύψεις πού ἐγίναν ἀπὸ τοὺς Γάλλους στὴν Ἀφρικὴ ἔκαθάρισαν πέρα γιὰ πέρα τὸ ζήτημα αὐτό. Πραγματικά, αὐτὴ τὴ φορὰ εἶχαμε νὰ κάνουμε μὲ ἀνακαλύψεις στὶς κοινωνίες τῶν Ἀράβων καὶ

τῶν Βεδουϊνῶν τῆς Β. Ἀφρικῆς, οἱ ὁποῖες ἀποδείκνυαν τὴν ὑπορῆ κοινωνικῶν μορφῶν, παρόμοιων μὲ αὐτὲς πού ὑπῆρχαν στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀσιατικὴ ἡπειρο

Στοὺς νομάδες ἄρβες κτηνοτρόφους τὸ ἔδαφος ἦταν κοινὴ ἰδιοκτησία ὄλων τῶν οἰκογενειῶν. Αὐτὴ ἡ οἰκογενειακὴ ἰδιοκτησία, ἔγραφε ὁ Γάλλος Νταρέστ τὸ 1852, μεταβιβαζόταν ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ καὶ κανένας Ἄραβας δὲν μποροῦσε νὰ δείξει οὔτε μιὰ σπιθαμὴ γῆς καὶ νὰ πεῖ: «εἶναι δική μου».

Στοὺς Καμβύλιους, πού εἶχαν ἐξ ὀλοκλήρου ἐξαραβισθεῖ, οἱ διάφορες ὀμάδες τῶν οἰκογενειῶν εἶχαν ἤδη χωριστεῖ σὲ διακεκριμένες ὑποδιαιρέσεις, ἀλλὰ ἡ δύναμη τοῦ συνόλου τῶν οἰκογενειῶν παρέμενε ἰσχυρὴ. Ὅλες οἱ οἰκογένειες ἦταν ἀλληλέγγυα ὑπεύθυνες γιὰ τοὺς φόρους καὶ ἀγόραζον ὅλες μαζὶ τὰ κοπάδια τῶν ζώων πού ἐμελλε νὰ μοιραστοῦν στὶς διάφορες ὑποδιαιρέσεις τῶν οἰκογενειῶν. Σὲ ὅποιοεσδήποτε ἀντιδικίες πάνω στὴν ἰδιοκτησία τῆς γῆς, τὸ οἰκογενειακὸ συμβούλιο ἦταν τὸ ἀνώτατο δικαστικὸ ὄργανο κοὶ ἀκόμα, γιὰ νὰ ἐγκατασταθεῖ κάποιος στὸς κόλπους τῶν Καμβυλίων ἔπρεπε νὰ πάρει τὴ συγκατάθεση τῶν οἰκογενειῶν. Ἀκόμα καὶ ἡ διαχείριση τῶν μὴ καλλιεργήσιμων ἐδαφῶν ἦταν ὑπόθεση τοῦ οἰκογενειακοῦ συμβουλίου. Ὅπως καὶ νὰ ἔχη τὸ πράγμα, ἡ ἀδιαίρετη ἰδιοκτησία τοῦ ἐδάφους, πού ἀνῆκε σ' ὅλη τὴν οἰκογένεια, ἦταν ὁ κανόνας.

Ἡ μορφή τῆς οἰκογενειακῆς ἰδιοκτησίας ἦταν πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ σημερινὴ εὐρωπαϊκὴ ἰδιοκτησία, ἵου περιλαμβάνει μόνον ἓνα νοικοκυριό. Ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ κλασσικὴ πατριαρχικὴ οἰκογένεια, σὰν κι' αὐτὴ πού περιγράφεται ἀπὸ τὴ Βίβλο γιὰ τοὺς ἀρχαίους Ἰσραηλίτες, ἓνας μεγάλος κύκλος συγγενῶν, ἀποτελούμενος ἀπὸ τὴ μητέρα, τὸν πατέρα, τοὺς γιούς, τίς γυναῖκες τους, τὰ παιδιά τους, τὰ μωρά, τοὺς θεῖους, τίς θεῖες, τὰ ἀνήψια, τὰ ἐγγόνια καὶ τὰ ἑαδέρφια. Μέσα σ' αὐτὸ τὸν κύκλο, ἔγραφε τὸ 1870 ἔ-

νας ἄλλος Γάλλος, ὁ Λετούρν, τὴν ἀδιαίρετη ἰδιοκτησία τὴν διαχειρίζεται τὸ πιὸ παλιὸ μέλος τῆς οἰκογένειας, ποὺ ἐκλέχτηκε, γιὰ νὰ ἐπιτελεῖ αὐτὴ τὴ λειτουργία, ἀπ' τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας, εἶναι ὁμῶς ὑποχρεωμένος νὰ συμβουλεύεται τὸ οἰκογενειακὸ συμβούλιο σὲ κάθε σπουδαία ὑπόθεση, ἰδιαίτερα στὴν ἀγορὰ καὶ πώληση ἐδαφῶν.

Σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση θρῑσκόταν ἡ Ἄλγερία ὅταν ἐγίνε ἀποικία τῶν Γάλλων. Αὐτὸ ποὺ συνέβη μὲ τοὺς Γάλλους στὴ Β. Ἀφρική, συνέβη καὶ μὲ τοὺς Ἄγγλους στὶς Ἰνδίες. Παντοῦ, ὁ ἀποικιοκρατικὸς εὐρωπαϊκὸς μηχανισμὸς σκόνταφτε στὴ σθεναρὴ ἀντίσταση τῶν πανάρχαιων κοινωνικῶν σχέσεων καὶ τῶν κομμουνιστικῶν δομῶν τοῦ προστάτευαν τὸ ἄτομο ἀπὸ τὴν καπιταλιστικὴ ἐκμετάλλευση καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴ οἰκονομικὴ πολιτικὴ.

Αὐτὲς οἱ νέες ἐμπειρίες ἔριχναν νέο φῶς στὶς μισοξεχασμένες ἀναμνήσεις τῶν πρώτων χρόνων τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀποικιακῆς πολιτικῆς καὶ στὶς λεηλασίες τοῦ νέου κόσμου. Στὰ κιτρινωμένα χρονικά τῶν κρατικῶν ἀρχείων, ὅπως καὶ στὶς βιβλιοθηκὲς τῶν μοναστηριῶν, φυλάγονταν ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες οἱ πιὸ περίεργες ἀφηγήσεις γιὰ μιὰ θαυμάσια Ν. Ἀμερικὴ, στὴν ὁποία τὴν ἐποχὴ τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων οἱ Ἰσπανοὶ καταχτητὲς συνάντησαν τὰ πιὸ περίεργα ἤθη καὶ ἔθιμα. Τὸ νέο τῆς ἀνακάλυψης αὐτῆς τῆς θαυμάσιας Ν. Ἀμερικῆς διαδόθηκε καὶ ἤδη τὸν XVII καὶ XVIII αἰῶνα ὅλη ἡ εὐρωπαϊκὴ λογοτεχνία εἶχε γεμίσει μὲ θέματα ποὺ ἀφοροῦσαν τὴν ὑπαρξὴ τῆς αὐτακρατορίας τῶν Ἰνκας, ποὺ συνάντησαν οἱ Ἰσπανοὶ στὸ σύγχρονο Περού κι' ὅπου ὁ λαὸς ζοῦσε στὰ πλαίσια μιᾶς τέλειαις κοινοχτημοσύνης τῶν ἀγαθῶν, κάτω ἀπὸ μιὰ θεοκρατικὴ καὶ πατερναλιστικὴ κυβέρνησι, ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν σεβάσμιοι δεσπότες. Οἱ φανταστικὲς ἀφηγήσεις γιὰ ἓνα μυθικὸ κομμουνιστικὸ βασίλειο στὸ Περού διατηρήθηκαν μὲ τόση ζωντάνια ποὺ τὸ 1875 ἀκόμα, ἓνας γερμανὸς συγγραφεὺς μποροῦσε νὰ μιλᾷ γιὰ τὴν αὐτοκρατορία τῶν Ἰνκας, θεωρώντας τὴν ὡς μιὰ κοινωνικὴ μοναρχία μὲ θεοκρατικὴ βάση

«σχεδόν μοναδική στην ιστορία της ανθρωπότητας», «τά πλαίσια της οποίας είχε στην πράξη εφαρμοσθεί «τό μεγαλύτερο μέρος από τα ιδανικά με τα οποία διαπνέονται σήμερα οι σοσιαλδημοκράτες, αλλά που μέχρι τώρα δεν κατόρθωσαν να πραγματοποιηθούν⁽¹⁾».

Στό μεταξύ, πιό ακριβείς πληροφορίες για την περίεργη αυτή χώρα και τὰ ἔθιμά της ἤρθαν νὰ πλουτίσουν τίς γνώσεις τοῦ κοινοῦ.

Τὸ 1840 μιὰ ἐνδιαφέρουσα ἀναφορὰ τοῦ Ἰαλόνσο Ζουρίτα, ὁ ποῖος ἦταν παλιὸς ἀκροατῆς τοῦ βασιλικοῦ συμβουλίου τοῦ Μεξικοῦ, δημοσιεύτηκε μὲ γαλλικὴ μετάφραση. Ἡ ἀναφορὰ αὐτὴ εἶχε σὰν θέμα τῆς τῆ διοίκηση καὶ τίς ἀγροτικὲς σχέσεις τῶν ἀρχαίων ἰσπανικῶν ἀποικιῶν τοῦ νέου κόσμου. Στὴ συνέχεια, γύρω στὰ μέσα τοῦ ΧΙΧ αἰῶνα, ἡ ἰσπανικὴ κυβέρνησις ἔβγαλε ἀπὸ τ' ἀρχεῖα τῆς μιᾶς σειρά ἀπὸ παλιὰ ντοκουμέντα πάνω στὴ διοίκηση καὶ τὴν κατὰχτηση τῶν ἰσπανικῶν κτήσεις στὴν Ἰαμερικὴ. Τὰ ντοκουμέντα αὐτὰ ἔδωσαν μιὰ νέα καὶ σημαντικὴ ὠθηση στὶς γνώσεις μας γιὰ τὴν κοινωνικὴ κατάσταση στὴν ὁποία βρισκόνταν οἱ παλιοὶ προκαπιταλιστικοὶ πολιτισμοὶ στὶς ὑπερατλαντικὲς χῶρες. Ἦδη, γύρω στὰ 1870, ὁ σοφὸς Ρῶσος Μάξιμος Κοβαλέσκι, ξεκινώντας ἀπὸ τίς ἀναφορὰς τοῦ Ζουρίτα, ὁδηγήθηκε σὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ μυθικὸ βασίλειο τῶν Ἰνκας στὸ Περού, ἦταν ἀπλούστατα μιὰ χώρα ὅπου κυριαρχοῦσε ὁ πρωτόγονος κομμουνισμὸς, ὁ ἴδιος πρωτόγονος κομμουνισμὸς πού τὴν ὑπαρξὴ του εἶχε πιὸ μπροστὰ ἀνακαλύψει ὁ Μόρερ στοὺς ἀρχαίους Γερμανοὺς καὶ ὅτι ἕνας τέτοιος κομμουνισμὸς προϋπῆρχε ὄχι μόνον στὸ Περού, ἀλλὰ ἐπίσης στὸ Μεξικὸ καὶ σ' ὄλες τίς κτήσεις πού εἶχαν καταχτήσει οἱ Ἰσπανοὶ.

Μεταγενέστερες δημοσιεύσεις ἐπέτρεψαν μιὰ πιὸ βα-

(1) ἸΑναφέρεται ἀπὸ τὸν Γκουνάβ.

θειά μελέτη τῶν ἀρχαίων ἀγροτικῶν σχέσεων στό Περού καί συνθέσανε μιὰ νέα εἰκόνα τοῦ πρωτόγονου ἀγροτικοῦ κομμουνισμοῦ, αὐτὴ τὴ φορά σὲ μιὰ νέα ἡπειρο, σὲ μιὰ ἄλλη φάση πολιτισμοῦ καί σὲ μιὰ τελείως διαφορετικὴ ἐποχὴ ἀπὸ τίς ἐποχὲς πού ἀναφέρονταν στίς προηγούμενες ἀνακαλύψεις.

Ἐπῆρχε στό Περού ἓνα πανάρχαιο κομμουνιστικὸ κοινωνικὸ σύστημα — πού πρωτοῦπῆρχε στίς περουβιανές φυλές ἐδῶ καί ἀνημόνευτα χρόνια — πού ἐσφυζε ἀκόμα ἀπὸ ζωὴ καί δύναμη τὸν XVI αἰῶνα, ὅταν εἰσέβαλαν οἱ Ἴσπανοί. Μιὰ ἔνωση βασισμένη στίς σχέσεις συγγένειας, ἡ οἰκογένεια, ἦταν ὁ μοναδικὸς ἰδιοχτήτης τῆς γῆς ὄλου τοῦ χωριοῦ ἢ κάθε ὁμάδας χωριῶν. Τὰ χωράφια ἦταν χωρισμένα σὲ ἴσια κομμάτια πού μοιραζόντουσαν μὲ κληρὸ κάθε χρόνο στὰ μέλη τοῦ χωριοῦ. Οἱ δημόσιες ὑποθέσεις ρυθμιζόνταν ἀπὸ συνέλευση τοῦ χωριοῦ πού ἐξέλεγε τὸν ἀρχηγό. Βρέθηκαν ἀκόμα στοὺς Ἰνδιάνους αὐτῆς τῆς μακρινῆς νοτιοαμερικάνικης χώρας, ζωντανὰ ἴχνη μιᾶς κοινότητος περισσότερο ἀναπτυγμένης ἀπὸ αὐτὲς πού βρέθηκαν στὴν Εὐρώπη: Τεράστια συλλογικὰ σπιτία, ὀλόκληρες οἰκογένειες πού ζοῦσαν μαζί — κοινοὶ τάφοι.

Λένε ὅτι ὑπάρχει ἀκόμα μιὰ ἀπ' αὐτὲς τίς συλλογικὲς κατοικίες, στὴν ὁποία ζοῦσαν περισσότερο ἀπὸ 4.000 ἄνδρες καί γυναῖκες. Ὁ σπουδαιότερος τόπος διαμονῆς τῶν Αὐτοκρατόρων τῶν Ἰνκας, ἡ πόλη τοῦ Κούσκο, δὲν ἦταν τίποτε ἄλλο παρὰ ἓνα σύνολο τέτοιων συλλογικῶν κατοικιῶν πού ἔφεραν τὸ ὄνομα τῆς οἰκογένειας.

Γύρω στὰ μέσα τοῦ XIX αἰῶνα, ἡ πλούσια βιβλιογραφία πού φώτισε τὸ ζήτημα αὐτό, ταρακούνησε ἄρκετὰ δυνατὰ τὴν παλιὰ ἔδοξη τοῦ αἰώνιου χαρακτήρα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοχτησίας καί τῆς ὑπαρξῆς της, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, γιὰ νὰ τὴ σωριάσει λίγο ἀργότερα ὀλοκληρωτικὰ Ἐφ'ὅσον πρῶτα ὁ πρωτόγονος ἀγροτικὸς κομμουνισμὸς θεωρήθηκε ὡς μιὰ ἰδιομορφία τῶν γερμανικῶν λαῶν, ἀργότε-

ρα τῶν Σλάβων, τῶν Καμβύλιων, τῶν Ἀράβων, τῶν Μεξικάνων, ἔπειτα τοῦ θαυμάσιου κράτους τῶν Ἰνκας στό Περού καί πολλῶν ἄλλων ιδιόμορφων λαῶν, στό τέλος ὅλα ὀδηγοῦσαν ἀναγκαστικά στό συμπέρασμα, ὅτι ὁ ἀγροτικός κομμουνισμός δέν ὀφειλόταν σέ καμιά «ἐθνική ιδιομορφία» μιᾶς φυλῆς ἢ μιᾶς ἡπείρου, ἀλλά ἦταν ἡ γενική μορφή τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας σέ μιᾶ ὀρισμένη φάση ἀνάπτυξης τοῦ πολιτισμοῦ.

Κεφάλαιο 2

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΜΟΡΓΚΑΝ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΓΟΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Ὁ σπουδαῖος ρόλος πού διαδραμάτιζαν οἱ δεσμοὶ συγγένειας στίς πρωτόγονες κομμουνιστικῆς ἀγροτικῆς κοινωνίες ἦταν κάτι πού ἐντυπωσίασε τοὺς ἐρευνητές τόσο στίς Ἰνδίες καί στήν Ἀλγερία, ὅσο καί στήν περιοχή τῶν Σλάβων. Οἱ ἐρευνητές τοῦ Μόρερ ἀπέδειξαν ὅτι, ὅταν οἱ Γερμανοὶ ἐγκαταστάθηκαν στήν Εὐρώπη, ἡ ἐγκατάστασή τους ἐγίνε ἀπό τέτοιες συγγενικῆς ὁμάδες οἰκογενειῶν. Ἡ ἱστορία τῶν ἀρχαίων λαῶν, τόσο τῶν Ἑλλήνων ὅσο καί τῶν Ρωμαίων, ἔδειχνε σέ κάθε βῆμα της ὅτι ἡ οἰκογένεια εἶχε διαδραματίσει πάντα σ' αὐτοὺς τοὺς λαοὺς τὸν πιὸ σπουδαῖο ρόλο, σὰν κοινωνικὴ ὁμάδα, σὰν οἰκονομικὴ ὄντοτητα, σὰν νομικὴ δομὴ καί σὰν κλειστὸς κύκλος τῆς θρησκευτικῆς πρακτικῆς.

Τέλος, ὅλες οἱ πληροφορίες πού προέρχονταν ἀπὸ τοὺς ταξιδιωτῆς τῶν λεγομένων ἀγρίων περιοχῶν, ἐπαλήθευαν μὲ μιὰ θαυμαστὴ συμφωνία, ὅτι ὅσο περισσότερο πιὸ πρωτόγονος ἦταν ἕνας λαὸς, τόσο οἱ σχέσεις συγγένειας σ' αὐτὸν παίζανε μεγαλύτερο ρόλο, τόσο περισσότερο δε-

σπόζανε πάνω σ' όλες τις άλλες οικονομικές, κοινωνικές και θρησκευτικές έννοιες. Έτσι, η έπιστημονική έρευνα βρέθηκε μπροστά σ' ένα νέο πρόβλημα τεραστίου ένδιαφέροντος: Ποιά ήταν άκριβώς αυτά τα οικογενειακά συγκροτήματα πού τόση μεγάλη σημασία είχαν στα χρόνια τής πρωτόγονης κοινωνίας, ποιά ήταν ή σύνθεσή τους, σέ τί συνίστατο ό οικονομικός κομμουνισμός και ή οικονομική του εξέλιξη γενικώτερα; Σ' όλα αυτά τα προβλήματα ό Μόργκαν ήταν ό πρῶτος πού έδωσε άπαντήσεις στο έργο πού δημοσίευσε τό 1877 **Π ρ ω τ ό γ ο ν η Κ ο ι ν ω ν ί α**. Ό Μόργκαν πέρασε ένα μεγάλο μέρος τής ζωής του ζώντας ανάμεσα στους Ίνδιάνους μιās φυλής Ίροκόζων στήν πολιτεία τής Νέας Υόρκης. Έκει μελέτησε πολύ βαθειά τήν κατάσταση αύτου τοῦ πρωτόγονου κυνηγετικού λαοῦ και διατύπωσε, άφοῦ συνέκρινε τά συμπεράσματα τῶν έρευνῶν του μέ τά άλλα γνωστά συμπεράσματα πού βγήκαν από τή μελέτη τής ζωής άλλων πρωτόγονων λαῶν, μιὰ νέα και πλατιά θεωρία τῶν εξέλιχτικῶν μορφῶν τής ανθρώπινης κοινωνίας στις μακρινές περιόδους χρόνου πού προηγήθηκαν από κάθε ιστορική γνώση. Αύτές οι θεωρίες πού θεμελίωσε ό Μόργκαν, και μέχρι σήμερα ακόμα παρά τή συλλογή νέου ιστορικοῦ ὕλικου πού θά επέτρεπε διορθώσεις αέ λεπταμέρειες, είναι σωστές και μπορούν νά συνοψισθοῦν στα παρακάτω σημεία:

1. Διάκριση τῶν φάσεων εξέλιξης τῶν προϊστορικῶν πολιτισμῶν.

Ό Μόργκαν ήταν ό πρῶτος πού κατόρθωσε νά κάνει μιὰ πραγματικά έπιστημονική παρουσίαση τής Ιστορίας τῶν προϊστορικῶν πολιτισμῶν, γιατί από τή μιὰ μεριά έκανε τή διάκριση τῶν διαφόρων φάσεων τής εξέλιξής τους κι' από τήν ἄλλη ἀποκάλυψε τις βασικές κινητήριες δυνάμεις πού ὀδηγοῦσαν στο πέρασμα ἀπ' τή μιὰ φάση στήν ἄλλη.

Μέχρι τότε, ὀλόκληρη ή τεράστια περίοδος τής κοινωνικῆς ζωής, πού προηγήθηκε από κάθε γραφτῆ Ιστορία,

ὅπως καὶ οἱ κοινωνικὲς σχέσεις τῶν πρωτόγονων λαῶν ποῦ Ζοῦν ἀκόμα καὶ σήμερα μ' ὅλη τὴν ποικιλία τῶν φάσεων καὶ τῶν μορφῶν τους, ἦταν βυθισμένη στὸ σκοτάδι κι' ἀπ' ὅ,τι εἶχε γραφτεῖ γι' αὐτὴ τὴν περίοδο, μόνο αὐτὸ ἦ ἐκεῖνο τὸ κείμενο ἢ ἀπόσπασμα ἐδῶ κι' ἐκεῖ ἦταν βγαλμένο ἀπὸ τὸ σκοτάδι μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνας.

Οἱ ἔννοιες τοῦ «ἄγριου κράτους» καὶ τῆς «βαρβαρότητας», ἔννοιες ποῦ χρησιμοποιοῦνταν συχνὰ γιὰ νὰ χαρακτηρίσουν αὐτὲς τὶς ἐποχὲς τῆς ἀνθρωπότητας, δὲν εἶχαν παρὰ ἀρνητικὴ σημασία καὶ σύμφωνα μὲ τὴν εἰς ἄτοπον ἀπαγωγὴν χαραχτήριζαν τὴν ἀπουσία ὁποιουδήποτε ἴχνους ποῦ θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ σὰν σημάδι «πολιτισμοῦ». Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη πίστευαν ὅτι ἡ πραγματικὰ πολιτισμένη καὶ ἀνθρώπινη ζωὴ τῆς κοινωνίας ἀρχίζε μὲ τὴ γραπτὴ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας.

Ἐν ὅλα ὅσα ἀναφέρονταν στὴν «ἄγρια κατάσταση» καὶ στὴ «βαρβαρότητα» ὑποδηλοῦσαν μιὰ ἐποχὴ κατώτερη γιὰ τὴν ὁποία οἱ ἄνθρωποι θὰ ἔπρεπε νὰ ντρέπονται, μιὰ ἐποχὴ ποῦ προηγῆθηκε τοῦ πολιτισμοῦ, μιὰ ὑπαρξὴ σχεδὸν ζωῶδικη, στὴν ὁποία ἡ σύγχρονη πολιτισμένη ἀνθρωπότητα δὲν ἦταν δυνατόν παρὰ νὰ βλέπει μὲ περιφρόνηση, ρίχνοντάς της ἕνα ἐπιεικῶς καταδειχτικὸ βλέμμα.

Ἐποῦς ἀκριβῶς γιὰ τοὺς ἐπίσημους ἐκπρόσωπους τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅλες οἱ πρωτόγονες θρησκείες ποῦ φανερώθηκαν πρὶν, δὲν ἦταν παρὰ μιὰ μακριὰ σειρὰ περιπλανήσεων γιὰ τὴν ἀναζήτησιν τῆς μιᾶς, τῆς ἀληθινῆς θρησκείας, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ γιὰ τοὺς ἀστοὺς οικονομολόγους ὅλες οἱ πρωτόγονες μορφὲς τῆς οἰκονομίας δὲν ἦταν παρὰ ἀδέξιες προσπάθειες ποῦ προηγῆθηκαν τῆς ἀνακάλυψης τῆς μοναδικῆς, ἀληθινῆς οἰκονομικῆς μορφῆς, τῆς μορφῆς τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς ἐκμετάλλευσης ἀνθρώπου ἀπὸ ἄνθρωπο, μὲ τὶς ὁποῖες ἀρχίζει ἡ γραπτὴ ἱστορία κι' ὁ πολιτισμός.

Ὁ Μόργκαν ἔδωσε ἕνα ἀποφασιστικὸ χτύπημα σ' αὐ-

τή τήν ἀποψη, παρουσιάζοντας τήν ιστορία τοῦ πρωτόγονου πολιτισμοῦ σάν μιὰ περίοδο τῆς ἀδιάκοπης ἐξέλιξης τῆς ἀνθρωπότητος, πού ἔχει πολὺ μεγαλύτερη σημασία, τόσο ὡς πρὸς τήν ἄπειρα μεγαλύτερη διάρκεια αὐτῆς τῆς ιστορικῆς περιόδου σέ σύγκριση μὲ τὴ μικροσκοπικὴ περίοδο τῆς γραφτῆς ιστορίας, ὅσο καὶ ὡς πρὸς τίς βασικὲς καταχτήσεις τοῦ πολιτισμοῦ, καταχτήσεις πού ὑλοποιήθηκαν ἀκριβῶς σ' ὅλη τὴ μακραίωνη διάρκεια αὐτῆς τῆς σκοτεινῆς περιόδου, στὸ λυκόφως τῆς ὑπαρξῆς τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Δίνοντας ὁ Μόργκαν μιὰ θετικὴ ἔννοια στίς «ὀνομασίες» ἀγρίας κατάστασης καὶ τοῦ θάρβαρου πολιτισμοῦ, τοὺς δίνει ἐπιστημονικὸ περιεχόμενον, τίς μετατρέπει σέ συγκεκριμένους ἔννοιους καὶ τίς χρησιμοποιεῖ σάν ἐργαλεῖο στὴν ἐπιστημονικὴ του ἐρευνα. Ἡ ἀγρία κατάσταση, ἡ θαρβαρότητα, ὁ πολιτισμὸς, εἶναι γιὰ τὸν Μόργκαν τρεῖς φάσεις τῆς ἀνθρώπινης ἐξέλιξης πού ξεχωρίζουν μεταξὺ τους ἀπὸ ὑλικά διακριτικὰ σημεῖα ὀλθαδιόλου προσδιορισμένα, καὶ κάθε φάση ὑποδιαιρεῖται κι' αὐτὴ σέ κατώτερη, μεσαία καὶ ἀνώτερη βαθμίδα. Ἀνακαλύψεις καὶ συγκεκριμένους πρόοδοι τοῦ πολιτισμοῦ ἐπιτρέπουν τὸ ξεχώρισμα τῆς μιᾶς βαθμίδας ἀπὸ τὴν ἄλλη. Μερικοὶ σχολαστικοὶ γοῦ νομίζουν ὅτι τὰ ξέρουν ὅλα, μποροῦν σήμερα νὰ ἰσχυριστοῦν ὅτι ἡ μεσαία βαθμίδα τῆς φάσης τῆς ἀγρίας κατάστασης δὲν ἄρχισε μὲ τὸ ψάρεμα, ὅπως σκεφτόταν ὁ Μόργκαν, οὔτε ἡ ἀνώτερη βαθμίδα ἄρχισε μὲ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ τόξου καὶ τοῦ θέλους, γιατί σὲ πολλὰς περιπτώσεις ἡ σειρά αὐτὴ ἦταν ἀντίστροφη καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις βαθμίδες ὀλόκληρες ἔλειψαν λόγῳ φυσικῶν συνθηκῶν. Αὐτὲς ὅμως εἶναι κριτικὲς πού μποροῦν νὰ γίνουν σὲ κάθε ιστορικὴ ταξινόμηση, ἂν θεωροῦμε τὴ δοσμένη ταξινόμηση σάν ἓνα ἀκαμπτο σχῆμα μὲ ἀπόλυτη ἀξία, σάν μιὰ ἀλυσίδα ἀπὸ δόγματα πού σκλαβώνουν τὴ γνώση, κι' ὄχι σάν τὴν ἄκρη τοῦ νήματος πού θὰ μᾶς δείξει τὴν κατεύθυνση τοῦ πρὸς τὴν ἀκολουθήσομε.

Δὲν μειώνεται καθόλου ἡ ἀξία τοῦ Μόργκαν πού εἶναι ὁ πρῶτος πού κατάφερε, μελετώντας τὴν προϊστορία,

νά κάνει μιὰ ἐπιστημονικὴ ταξινομησι τῶν προϊστορικῶν συνθηκῶν, ὅπως ἀκριβῶς δὲν μειώνεται καθόλου ἡ ἀξία τοῦ Λινναίου, πού μᾶς πρόσφερε τὴν πρώτη ἐπιστημονικὴ ταξινομησι τῶν φυτῶν. Ὡστόσο, ἀνάμεσα στοὺς δυὸ ὑπάρχει μιὰ μικρὴ διαφορὰ. Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ Λινναῖος διάλεξε σὰν βάση διάκρισης καὶ συστηματοποίησης τῶν φυτῶν ἓνα πολὺ πραχτικὸ κριτήριον, ἀλλὰ καθαρὰ ἐξωτερικὸ — τὰ ὄργανα ἀναπαραγωγῆς τῶν φυτῶν. Καὶ ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Λινναῖος ἀναγνώριζε, ἔπρεπε ἀργότερα αὐτὸ τὸ πρῶτον κριτήριον ταξινομησις νὰ ἀντικατασταθεῖ μὲ ἓνα ἄλλο κριτήριον πού θὰ πρόσφερε μιὰ ταξινομησι πρὸς ζωντανὴ ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ιστορικῆς ἐξέλιξης τοῦ λαϊκοῦ βασιλείου. Ἀντίθετα, αὐτὸ πού ἔκανε γόνιμη τὴν ἔρευνα τοῦ Μόργκαν ἦταν ἀκριβῶς ἡ βασικὴ ἀρχὴ πού δέχτηκε καὶ πάνω στὴν ὁποία ἔχτισε τὴν ταξινομησὴν του: Πῆρε σὰν σημείον ἀφειτηρίας τῆς ταξινομησῆς του τὴν ἀρχή, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ τρόπος τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας, ἡ παραγωγή, προσδιορίζει σὲ πρῶτον πλάνον καὶ σὲ κάθε ιστορικὴ περίοδο ἀπὸ τίς ἀρχές τοῦ πολιτισμοῦ τίς κοινωνικὰς σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, τῶν ὁποίων οἱ ἀποφασιστικὰς πρὸδοες χωρίζουν τίς μακρόχρονες φάσεις αὐτῆς τῆς ἐξέλιξης.

2. Προσδιορισμὸς τῶν μορφῶν ἐξέλιξης τῆς οἰκογένειας.

Ἡ δευτέρη μεγάλη συμβολὴ τοῦ Μόργκαν ἀφορᾷ τίς σχέσεις συγγένειας μέσα στὴν πρωτόγονη κοινωνία. Σ' αὐτὸ τὸν τομέα ἐπίσης, μὲ βάση ἓνα τεράστιον ὄγκον ιστορικοῦ ὑλικοῦ πού κατόρθωσε νὰ συλλέξει κάνοντας μιὰ ἔρευνα σὲ παγκόσμια κλίμακα, ἦταν ὁ πρῶτος πού θεμελίωσε ἐπιστημονικὰ τὴ διαδοχὴ τῶν μορφῶν ἐξέλιξης τῆς οἰκογένειας, ἀρχίζοντας ἀπὸ τίς πρὸς βασικὰς μορφὰς τῆς πρωτόγονης κοινωνίας καὶ φτάνοντας μέχρι τὴν κυρίαρχη σήμερον μορφή τῆς μονογαμίας, μέχρι δηλαδὴ τὴ μορφή τῆς οἰκογένειας, πού ἐκφράζεται μὲ τὸ σύγχρονον μόνιμον ἀν-

τρόγυνο, τὸ νομιμοποιημένο ἀπὸ τὸ κράτος, στοὺς κόλπους τοῦ ὁποῖου ὁ ἄντρας ἔχει τὴ δεσπόζουσα θέση. Βέβαια, ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Μόργκαν ἔκανε τὴν ἔρευνα αὐτή, συσσωρεύτηκε νέο ἱστορικό ὕλικό ποὺ ἐπέφερε πολλὰ βελτιώσεις στὴ γενικὴ σκιαγράφηση τῆς οἰκογένειας ποὺ ἐγίνε ἀπὸ τὸν Μόργκαν.

Παρ' ὅλα αὐτὰ τὰ βασικά χαρακτηριστικά τοῦ ἔργου τοῦ Μόργκαν, ἡ πρώτη κλιμάκωση τῶν μορφῶν ποὺ πῆρε ἡ ἀνθρώπινη οἰκογένεια, ἀπὸ τὰ σκοτάδια τῆς προϊστορίας μέχρι σήμερα, διέπεται μὲ συνέπεια ἀπ' τὸ νόμο τῆς ἐξελίξεως καὶ ἀποτελεῖ μιὰ παντοτεινὴ συμβολὴ στὴν ἐμπειρία τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν.

Ὁ Μόργκαν δὲν πλούτισε αὐτὸ τὸν τομέα μόνο μὲ τὴ μεθοδολογία του, ἀλλὰ μὲ τὴ διατύπωση μιᾶς βασικῆς μεγαλοφυοῦς ἀποψῆς πάνω στὴ σχέση ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στοὺς δεσμοὺς τῆς οἰκογένειας σὲ μιὰ καιwonία καὶ στὸ σύστημα συγγένειας ποὺ κυριαρχεῖ σ' αὐτοὺς. Ὁ Μόργκαν ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ ἐπέσυρε τὴν προσοχὴ πάνω στὸ χαρακτηριστικὸ γεγονός, ὅτι σὲ πολλοὺς πρωτόγονους λαοὺς οἱ ἀληθινὲς σχέσεις συγγένειας καὶ ἡ καταγωγὴ τους, δηλαδὴ ἡ ἀληθινὴ οἰκογένεια, δὲν ταυτίζονται μὲ τοὺς τίτλους συγγένειας ποὺ οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ἀμοιβαία, οὔτε μὲ τίς ἀμοιβαῖες τους ὑποχρεώσεις ποὺ πηγάζουν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς τίτλους. Ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ ἔδωσε σ' αὐτὸ τὸ μυστηριῶδες φαινόμενο μιὰ καθαρὰ διαλεκτικὴ καὶ ὑλιστικὴ ἐξήγηση. «Ἡ οἰκογένεια — λέει ὁ Μόργκαν — εἶναι ἓνα ἐνεργητικὸ στοιχεῖο, δὲν μένει στάσιμη, ἐξελισσεται ἀπὸ μιὰ κατώτερη μορφή σὲ μιὰ ἄλλη ἀνώτερη, στὸ μέτρο καὶ στὸ βαθμὸ ποὺ καὶ ἡ κοινωνία ἐξελισσεται ἀπὸ μιὰ κατώτερη μορφή σὲ μιὰ ἄλλη ἀνώτερη. Ἀντίθετα, τὰ συστήματα συγγένειας εἶναι παθητικά, δὲν ἀκολουθοῦν πορὰ σὲ πολὺ μεγάλα καὶ ἀραιὰ διαστήματα τίς προόδους ποὺ ἔκανε ἡ οἰκογένεια στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου καὶ παθαίνουν ριζικὲς μεταβολές μόνο ὅταν καὶ ἡ οἰκογένεια ἀλλάξει ριζικά».

Ἀπὸ ἐδῶ βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι στοὺς πρωτόγο-

νους λαούς τὰ συστήματα συγγένειας πού ἀντιστοιχοῦν σέ μιὰ προηγούμενη καί ἤδη ξεπερασμένη μορφή τῆς οἰκογένειας συνεχίζουν νά ἰσχύουν ἀκόμα, ὅπως γενικά συμβαίνει οἱ ἰδέες τῶν ἀνθρώπων νά παραμένουν γιά πολύ καιρό συνδεδεμένες μέ καταστάσεις πού ἔχουν ἤδη ξεπεραστεῖ ἀπ' τήν πραγματική ζωντανή ἐξέλιξη τῆς κοινωνίας.

3. Οἱ δεσμοὶ τῆς ἐξ αἵματος συγγένειας.

Στηριζόμενος πάνω στήν ἱστορία τῆς ἐξέλιξης τῶν δεσμῶν συγγένειας ὁ Μόργκαν προσφέρει τήν πρώτη ἐξαντλητική μελέτη αὐτῶν τῶν ἀρχαίων οἰκογενειακῶν καταβολῶν, πού σ' ὅλους τοὺς πολιτισμένους λαούς, στοὺς Ἕλληνες καί στοὺς Κέλτες, στοὺς Ρωμαίους καί στοὺς Γερμανοὺς, στοὺς ἀρχαίους Ἰσραηλίτες, βρίσκονται στίς ρίζες τῆς ἱστορικῆς τους παράδοσης, ἀλλά πού στίς μέρες μας συναντιῶνται στοὺς περισσότερους ἀπὸ τοὺς πρωτόγονους λαούς πού ἐπιζοῦν.

Ἐδειξε ὅτι αὐτές οἱ ὀμάδες πού στηρίζονται πάνω στήν ἐξ αἵματος συγγένεια καί στήν κοινὴ ἀνιούσα πορεία τους, ἀπὸ τὴ μιὰ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀνώτερη βαθμίδα στήν ἐξέλιξη τῆς οἰκογένειας, κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀποτελοῦσαν τὴ βάση κάθε κοινωνικῆς ζωῆς — στὴ μακρινὴ ἐκείνη περίοδο πού τὸ κράτος δὲν ὑπῆρχε ἀκόμα μέ τὴ σημερινή του μορφή, δηλαδὴ σὰν ἕνας πολιτικὸς καταναγκαστικὸς μηχανισμὸς, βασισμένους πάνω στὸ ἐδαφικὸ κριτήριον.

Κάθε φυλὴ πού περιλάμβανε ἕναν ὠρισμένο ἀριθμὸ ἀπὸ οἰκογένειες ἢ γκέντες, ὅπως τίς ὀνόμαζαν οἱ Ρωμαῖοι, εἶχε τὴ δική της ἐδαφικὴ ἔκταση πού ἀνῆκε σ' ὅλα τὰ μέλη τῆς φυλῆς, καί κάθε φυλὴ ἢ ὀμάδα οἰκογενειῶν ἦταν μιὰ κοινότητα πού ζοῦσε κατὰ τρόπο κομμουνιστικὸ, στὰ πλαίσια τῆς ὁποίας δὲν ὑπῆρχαν οὔτε πλοῦσιοι, οὔτε φτωχοί, οὔτε τεμπέληδες, οὔτε δουλευτάρηδες, οὔτε ἀφέντες, οὔτε δούλοι, κι' ὅλες οἱ κοινὲς ὑποθέσεις ρυθμίζονταν ἀπὸ τὴν

ελευθέρη συνέλευση καὶ τὴν ἀβίαστη ἀπόφαση ὄλων τῶν μελῶν. Σὰν ζωντανὸ παράδειγμα αὐτῶν τῶν σχέσεων ἀπὸ τις ὁποῖες πέρασαν κάποτε ὄλοι οἱ λαοὶ τοῦ σημερινοῦ πολιτισμένου κόσμου, ὁ Μόργκαν περιγράφει λεπτομερῶς τὴν ὀργάνωση τῆς κοινωνίας τῶν Ἰνδιάνων τῆς Ἀμερικής, ἔτσι ὅπως αὐτὴ ἀνθίζε ἀκόμα, ὅταν οἱ Εὐρωπαῖοι κατάρτησαν τὴν Ἀμερικὴ.

«Ὅλα τὰ μέλη — γράφει ὁ Μόργκαν — εἶναι ἐλεύθεροι ἄνθρωποι, πού ἔχουν σὰν καθῆκον νὰ προστατεύουν τὴν ἐλευθερίαν τῶν συνανθρώπων τους. Ἐχουν ὄλοι ἴσα δικαιώματα — οὔτε ὁ ἀρχηγὸς σὲ περίοδο εἰρήνης, οὔτε ὁ πολεμικὸς ἀρχηγὸς δὲν μποροῦν νὰ διεκδικήσουν κανένα προνόμιο, ὅποιο κι' ἂν εἶναι αὐτό. Ἀποτελοῦν μιὰ ἀδελφότητα, τῆς ὁποίας ὄλα τὰ μέλη συνδέονταν μεταξύ τους μὲ δεσμούς συγγένειας. Ἡ Ἐλευθερία, ἡ Ἰσότης καὶ ἡ Ἀδελφότητα, ἂν καὶ ποτὲ δὲν ἔγιναν νόμοι, ἀποτελοῦσαν τὶς βασικὰς ἀρχὰς τῆς γκέντας, κι' αὐτὴ μὲ τὴ σειρά τῆς ἀποτελοῦσε τὴ βασικὴ δομὴ ὁλόκληρου τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος, τὴ βάση τῆς ὀργάνωσης τῆς Ἰνδιάνικης κοινωνίας. Αὐτὸ ἐξηγεῖ τὴν τόσο μεγάλη σημασία πού δίνουν οἱ Ἰνδιάνοι στὴν ἐννοία τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς προσωπικῆς τους ἀξιοπρέπειας, πρᾶγμα πού φαίνεται ἀπ' ὄλη τὴ συμπεριφορὰ τους καὶ πού ὄλος ὁ κόσμος ἀναγνώριζει».

4. Ὁ σημερινὸς κόσμος δὲν ἀποτελεῖ παρὰ μιὰ μικρὴ μεταβατικὴ βαθμίδα τῆς μεγάλης πορείας τῆς ἀνθρωπότητας πρὸς τὴν πρόοδο.

Ἡ ὀργάνωση τῆς κοινωνίας σὲ γκέντες ὁδήγησε τὴν κοινωνικὴ ἐξέλιξη στὸ κατώφλι τῆς πολιτιστικῆς περιόδου, τὴν ὁποία ὁ Μόργκαν χαρακτηρίζει σὰν τὴν πιὸ μικρὴ, ἰὴν πιὸ πρόσφατη περίοδο τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ. Σ' αὐτὴ τὴν πιὸ πρόσφατη περίοδο καὶ πάνω στὰ ερείπια τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ καὶ τῆς πανάρχαιης δημοκρα-

τίας γεννήθηκε ή άτομική ιδιοκτησία και μαζί μ' αυτή ή εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο, ένας δημόσιος καταναγκαστικός μηχανισμός, τό Κράτος, καθώς και ή αποκλειστική κυριαρχία του άντρα πάνω στη γυναίκα, τόσο στο δικαίωμα τής ιδιοκτησίας, όσο και στην οικογένεια και τό Κράτος. Στη διάρκεια αυτής τής σχετικά μικρής ιστορικής περιόδου πραγματοποιήθηκαν μεγάλες και πολυάριθμες πρόοδοι στην παραγωγή, στην επιστήμη, στην τέχνη, αλλά επίσης και βαθιές διαιρέσεις τής κοινωνίας σε τάξεις με αντίθετα συμφέροντα και μαζί μ' αυτά ή μιζέρια των μαζών και ή υποδούλωσή τους.

Νά, ποιά ήταν ή άποψη του Μόργκαν για τό σύγχρονο πολιτισμό μας, άπ' την όποία ξεκινώντας θγάζει τά συμπεράσματά του στην κλασσική του έρευνα: «Με τόν έρχομό του πολιτισμού, ή αύξηση του πλούτου έγινε τόσο τρομαχτική, οι μορφές του πλούτου τόσο ποικίλες, ή εφαρμογή τρόπων πλουτισμού γενικεύθηκε τόσο πολύ, ή διαχείρισή του προσανατολίστηκε τόσο έπιτήδεια στα συμφέροντα των κατεχόντων, έτσι ώστε αυτός ό πλούτος έγινε άπέναντι στο λαό μια άχαλίνωτη καταπιεστική δύναμη. Τό ανθρώπινο πνεύμα βρίσκεται έτσι έγκαταλελειμμένο, αλλά και γοητευμένο μπροστά στην ίδια του τή δημιουργία. Θα έρθει ώστόσο ό καιρός, όπου ή ανθρώπινη λογική θα υπερισχύσει για νά δαμάσει τόν πλούτο, θα άποκαταστήσει τις σχέσεις ανάμεσα στο κράτος και τόν πλούτο πού προστατεύει, και θα βάλει στη σωστή τους θέση τά όρια των δικαιωμάτων τής ιδιοκτησίας. Τά συμφέροντα τής κοινωνίας βρίσκονται πιό ψηλά από τά συμφέροντα των ιδιωτών και άνάμεσα σ' αυτές τις δυό κατηγορίες συμφερόντων πρέπει νά άποκατασταθούν σχέσεις δικαίες και άρμονικές. Άν ή πρόοδος πρέπει ν' άποτελέσει τό νόμο του μέλλοντος, όπως έγινε και στο παρελθόν, τότε τό κυνήγι του πλούτου δέν μπορεί νά άποτελεί τό μοναδικό σκοπό τής ανθρωπότητας.

Ό καιρός πού πέρασε από τις άρχές του πολιτισμού

δέν είναι παρά ένα μικρό κομμάτι από τὸ παρελθόν τῆς ἀνθρωπότητας, ένα μικρό κομμάτι ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς, πού ὀρθώνεται ἀπειλητικὰ μπροστὰ τῆς.

Ἡ ἀποσύνθεση τῆς κοινωνίας θαρραίνει σὰν ἀπειλὴ πάνω μας καὶ ἀποτελεῖ τὴν κατάληξη μιᾶς ἱστορικῆς ἐξέλιξης, στὴν ὁποία ὁ μοναδικὸς καὶ τελικὸς σκοπὸς τῆς εἶναι ὁ πλοῦτος. Γιατὶ μιὰ τέτοια ἐξέλιξη περιέχει μέσα τῆς τὰ στοιχεῖα τῆς ἴδιας τῆς αὐτοκαταστροφῆς. Ἡ δημοκρατία στὴ διοίκηση, ἡ ἀδελφότητα στὴν κοινωνία, ἡ ἰσότητα στὰ δικαιώματα, ἡ γενικὴ μόρφωση, θὰ διέπουν τὴν ἐπόμενη ἀνώτερη φάση τῆς κοινωνίας, στὸν ἐρχομὸ τῆς ὁποίας ἡ λογικὴ, ἡ ἐπιστῆμη καὶ ἡ ἐμπειρία θὰ συμβάλλουν κατὰ τρόπο μόνιμο. Αὐτὴ ἡ νέα φάση τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης θὰ ξαναζωντανέψει — ἀλλὰ σὲ μιὰ ἀνώτερη μορφή — τὴν ἐλευθερία, τὴν ἰσότητα καὶ τὴν ἀδελφότητα πού κυριαρχοῦσαν στὶς ἀρχαῖες γκέντες».

Ἡ συμβολὴ τοῦ Μόργκαν στὴ γνώση τῆς ἱστορίας τῆς οἰκονομίας ἦταν ἐξαιρετικὰ μεγάλης σημασίας. Ἡ πρωτόγονη κομμουνιστικὴ οἰκονομία ἦταν μέχρι τότε σχεδὸν ἀγνωστὴ καὶ δὲν εἶχε ἐξηγηθεῖ γιὰρὰ μόνο σὰν μιὰ σειρά ἀπὸ ἐξαιρέσεις καὶ ὄχι ὅπως τὴν παρουσίασε ὁ Μόργκαν σὰν τὸν γενικὸ κανόνα μιᾶς λογικῆς ἐξέλιξης τῶν πολιτισμῶν, στὰ πλαίσια μιᾶς κοινωνίας ὀργανωμένης σὲ γκέντες. Ἀποδείχτηκε ἔτσι, ὅτι ὁ πρωτόγονος κομμουνισμὸς μὲ τὴ δημοκρατία καὶ τὴ σημερινὴ ἰσότητα πού ἀντιστοιχοῦσε σ' αὐτόν, ἀπέτελεσε τὸ λίκνο τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης.

Πλατένοντας τὸν ὀρίζοντα τοῦ προϊστορικοῦ παρελθόντος, ὁ Μόργκαν θεώρησε ὅτι ὁλος ὁ σύγχρονος πολιτισμὸς, μὲ τὴν ἀτομικὴ του ἰδιοκτησία, τὶς ταξικὲς του διαιρέσεις, τὸ καπιταλιστικὸ κράτος του καὶ τὸν καταναγκαστικὸ θεσμό τοῦ γάμου του, δέν εἶναι παρά μιὰ μικρὴ μεταβατικὴ βαθμίδα πού προῆλθε ἀπὸ τὴν ἀποσύνθεση τῆς πρωτόγονης κομμουνιστικῆς κοινωνίας, καὶ πού στὸ μέλλον πρέπει μὲ τὴ σειρά τῆς νὰ δώσει τὴ θέση τῆς σὲ ἀνώτερες κοινωνικὲς μορφές.

Κάνοντας όλα αυτά ο Μόργκαν πρόσφερε στον επιστημονικό σοσιαλισμό ένα νέο και δυνατό στήριγμα. Ένώ οι Μάρξ και Έγκελς, ξεκινώντας από το δρόμο της οικονομικής ανάλυσης του καπιταλισμού, είχαν αποδείξει για το προσεχές μέλλον το αναπόφευκτο πέρασμα της κοινωνίας στην παγκόσμια κομμουνιστική οικονομία, δίνοντας έτσι στα σοσιαλιστικά ιδανικά ένα στέρεο επιστημονικό θεμέλιο, ο Μόργκαν πρόσφερε, ως ένα βαθμό, μια στέρεη υποδομή στο έργο των Μάρξ και Έγκελς, αποδεικνύοντας ότι η κομμουνιστική δημοκρατική κοινωνία περιλαμβάνει — αν και κάτω από πρωτόγονες μορφές— όλο το μακραιννο παρελθόν της ανθρώπινης κοινωνίας που προηγήθηκε απ' το σημερινό πολιτισμό. Η εύγενική παράδοση του μακρινού παρελθόντος ετεινε έτσι το χέρι στα επαναστατικά ιδανικά του μέλλοντος, ο κύκλος της γνώσης ξανάκλεινε αρμονικά και μ' αυτή την προοπτική όλος ο σύγχρονος κόσμος, όπου βασιλεύουν οι ταξικές διαιρέσεις και η έκμετάλλευση και που ισχυρίζονται ότι είναι ο καλύτερος κόσμος που θα μπορούσε να υπάρξει, ο ανώτατος σκοπός της παγκόσμιας ιστορίας, δεν είναι παρά μια μικροσκοπική μεταβατική βαθμίδα στη μεγάλη πορεία της ανθρωπότητας προς την πρόοδο.

Κεφάλαιο 3

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΓΟΝΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΥ

Τό έργο του Μόργκαν πάνω στην πρωτόγονη κομμουνιστική κοινωνία ήταν μία, κατά κάποιο τρόπο δε ποιμε, εισαγωγή κατόπιν έορτης στο Κομμουνιστικό Μανιφέστο των Μάρξ και Έγκελς. Οί συνθήκες ήταν άρκετά ώριμες, ώστε να κάνουν και την ίδια την άστική έπιστήμη να αντιδράσει. Δυό ή τρείς δεκαετίες πριν τό τέλος του αιώνα, ή έννοια του πρωτόγονου κομμουνισμού είχε διεισδύσει σ'όλες τίς πτυχές της έπιστήμης. Είτε όμως έπρόκειτο για άξιοθαύμαστες «άρχαιότητες του γερμανικού δικαίου», είτε για «ιδιομορφίες σλαβικών φυλών», ή για τό κράτος των Ίνκας του Περού που Ξέθαψαν οί ιστορικοί κλπ., όλες αυτές οί ανακαλύψεις είχαν τό χαρακτήρα άβλαβών, ακίνδυνων έπιστημονικών περιεργειών, χωρίς κανένα σύγχρονο ένδιαφέρον, χωρίς καμμιά άμεση σχέση με τά συμφέροντα και τίς καθημερινές μάχες της άστικής κοινωνίας. Σε τέτοιο σημείο αυτό είναι αλήθεια, ώστε οί άτεγκτοι συντηρητικοί ή οί φιλελεύθεροι μετριοπαθείς πολιτικοί, όπως ο Μόρερ και ο Μάινε, μπορούσαν να δέχονται τά πιό θερ-

μά συγχαρητήρια για τις ιστορικές ανακαλύψεις που κά-
νανε.

Σε λίγο, ωστόσο, αυτή η σχέση με την επικαιρότητα αποκαθίσταται με δυο διαφορετικούς τρόπους. Όπως εί-
δαμε και πριν, η άποικιακή πολιτική οδήγησε σε μία σύγ-
κρουση ανάμεσα στα χειροπιαστά υλικά συμφέροντα των
άστων και τις συνθηκές ζωής του πρωτόγονου κομμουνι-
σμού. Μετά τη θύελλα του 1848, όσο περισσότερο το καπι-
ταλιστικό σύστημα άπλωνε την παντοδυναμία του στη Δυ-
τική Εύρωπη από τα μέσα του ΧΙΧ αιώνα, τόσο περισσό-
τερο αυτή η σύγκρουση γινόταν πιο άγρια και πιο σκληρή.
Ταυτόχρονα, και ακριβώς μετά την επανάσταση του 1848,
ένας άλλος έχθρος της αστικής κοινωνίας έπαιζε ένα δλο
και πιο αποφασιστικό ρόλο στους κόλπους της: τó έπανα-
στατικό αγροτικό κίνημα.

Έπειτα από τις μέρες του 1848, στο Παρίσι, τó «κόκ-
κινο φάντασμα» δέν έξαφανίστηκε ποτέ απ' τó δημόσιο
προσκήνιο και ξαναπαρουσιάστηκε τó 1871, στο τυφλό αγ-
κάλισμα των μαχών της κομμούνας, προξενώντας τόν
τρόμο στη γαλλική και την παγκόσμια αστική τάξη. Στο
φώς δμως αυτών των άγριων ταξικών άγώνων, η πολύ
πρόσφατη ανακάλυψη της επιστημονικής έρευνας — ó
πρωτόγονος κομμουνισμός — έπαιρνε μία μορφή επικίν-
δυνη.

Θιγμένη η αστική τάξη στο πιο εύαισθητο σημείο της,
στα ταξικά της συμφέροντα, δισισθάνθηκε τó σκοτεινό δε-
σμό ανάμεσα στις παλιές κομμουνιστικές παραδόσεις που
κυριαρχούσαν ακόμα στις άποικίες και προβάλλανε μίαν
άγρια αντίσταση στο κυνήγι του κέρδους και στις προό-
δους για τόν «έξευρωπαϊσμό» των ιθαγενών, και στο νέο
εύαγγέλιο που έφερεν μαζί της η επαναστατική όρμη των
προλεταριοποιημένων μαζών στις παλιές καπιταλιστικές
χώρες.

Όταν τó 1873, η Γαλλική Έθνοσυνέλευση ρύθμισε

τὴν τύχη τῶν δυστυχισμένων Ἀράβων τῆς Ἀλγερίας μὴ ἔ-
να νόμο πού ἐγκαθίδρυε μὲ τὴ βία τὴν ἰδιωτικὴ ἰδιοχτη-
σία, δὲ σταμάτησε ποτὲ νὰ ἐπαναλαμβάνει σὲ μιὰ Βουλῆ,
ὅπου αἰωρόταν ἀκόμα ἡ ἀνανδρία καὶ ἡ θανάσιμη μανία
τῶν νικητῶν τῆς κομμούνας, ὅτι ἡ κοινὴ πρωτόγονη ἰδιο-
χτησία τῶν Ἀράβων ἔπρεπε μὲ κάθε θυσία νὰ ξεριζωθεῖ,
«γιατὶ εἶναι μιὰ μορφὴ ἰδιοχτησίας πού κάνει νὰ διαιωνί-
ζονται στὸ μυαλό τους οἱ κομμουνιστικὲς τάσεις».

Σ' ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα στὴ Γερμανία, οἱ ἐκλάμψεις
τῆς νέας γερμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἡ θεωρία τῆς ἐποχῆς
τῆς «ἀνοικοδόμησης», ἡ πρώτη καπιταλιστικὴ κρίση τοῦ
1870, τὸ καθεστῶς τοῦ σιδήρου καὶ αἵματος πού ἐπέβαλε
ὁ Βίσμαρκ μὲ τὸ νόμο ἐνάντια στοὺς σοσιαλιστές, ἔδιναν
ἀκόμα μεγαλύτερη ὠθηση στοὺς ταξικοὺς ἀγῶνες κί' ἐξα-
φάνιζαν κάθε φιλοφρόνηση, ἀκόμα καὶ στὸ πεδίο τῆς ἐπι-
στημονικῆς ἔρευνας.

Ἡ χωρὶς προηγούμενο ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλδημοκρα-
τίας, ἡ ἐξάπλωση τῶν θεωριῶν τῶν Μάρξ καὶ Ἐγκελς, ἐ-
ρέθισαν ὑπερβολικὰ τὸ ταξικὸ ἔνστικτο τῆς ἀστικῆς γερ-
μανικῆς τάξης. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀντίδραση ἐνάντια στὴ θεω-
ρία τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ ἔγινε ἀκόμα πιὸ λυσ-
σαλέα. Ἱστορικοὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως οἱ Λίππερτ καὶ
Σούρστ, θεωρητικοὶ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ὅπως ὁ Μπύ-
χερ, κοινωνιολόγοι ὅπως οἱ Στάρκε, Γουέστερμακ καὶ
Γκρόσσε, εἶναι τῶρα σύμφωνοι μεταξύ τους νὰ πολεμή-
σουν μὲ λύσσα τὴ θεωρία τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ
καὶ ἰδιαίτερα τίς ἀπόψεις πού διατύπωσε ὁ Μόργκαν πάνω
στὴν ἐξέλιξη τῆς οἰκογένειας, πάνω στὴν ἀρχαία μορφὴ
τῆς σύνθεσής της, μὲ τὴν ἰσότητα τῶν δύο φύλων καὶ τὴ
γενικὴ της δημοκρατία. Ὁ Στάρκε, γιὰ παράδειγμα στὸ
βιβλίον πού δημοσίευσε τὸ 1888, ἀναφερόμενος στὴν πρω-
τόγονη οἰκογένεια, θεωρεῖ τίς ἀπόψεις τοῦ Μόργκαν γιὰ
τὰ συστήματα συγγένειας «ἀγριεὶς χίμαιρες» γιὰ «νὰ μὴν

πούμε παραλήρημα» (1).

Ἄκόμη καὶ πιὸ σοβαροὶ μελετητές, ὅπως ὁ Λίπερτ, πού θεωρεῖται ὁ καλύτερος ἱστορικός τοῦ πολιτισμοῦ, κήρυξαν τὸν πόλεμο ἐνάντια στὸν Μόργκαν. Βασιζόμενος ὁ Λίπερτ πάνω στίς ἐπιφανειακὲς καὶ ξεπερασμένες ἀναφορὲς τῶν ἱεραποστόλων τοῦ XVIII αἰώνα, χωρὶς καμμιά ἐθνολογικὴ κατάρτιση, ἀγνοώντας ἐντελῶς τίς βαθειὲς μελέτες τοῦ Μόργκαν, περιγράφει τίς οικονομικὲς σχέσεις τῶν Ἰνδιάνων τῆς Β. Ἀμερικῆς, τίς οικονομικὲς σχέσεις αὐτῶν τῶν ἰδίων λαῶν, τῶν ὁποίων τῆ Ζωὴ καὶ τὴν κοινωνικὴ ὀργάνωση ὁ Μόργκαν μελέτησε καὶ ἐξῆσε ἀπὸ κοντά. Ἀπὸ τίς ἀναφορὲς τῶν ἱεραποστόλων γιὰ τῆ Ζωὴ αὐτῶν τῶν λαῶν ὁ Λίπερτ βγάζει τὸ συμπέρασμα ὅτι στοὺς λαοὺς πού ζοῦν μὲ βάση τὸ κυνήγι, δὲν ὑπάρχει γενικὰ καμμιά κοινὴ ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς, καμμιά φροντίδα γιὰ τὸ κοινωνικὸ σύνολο καὶ τὸ μέλλον, ἀλλὰ ἀντίθεται ἐκεῖ λείπει κάθε ἴχνος σκέψης καὶ ἀρχῶν.

Ὁ Λίπερτ ἐπαναλαμβάνει, χωρὶς καμμιά κριτικὴ, τὴν βλακώδη παραμόρφωση τῶν γεγονότων ἀπὸ τοὺς ἱεραποστόλους. Ἐπαναλαμβάνει τίς διαστρεβλώσεις πού ἐγίναν ἀπὸ τοὺς κοντόφθαλμους ἱεραποστόλους στὸν ὑπάρχοντα πρωτόγονο κομμουνισμό. Αὐτὴ ἡ διαστρέβλωση γί-

(1) Οἱ κριτικὲς καὶ οἱ θεωρίες τῶν Στάρκε καὶ Γουέστμαρκ παρατέθηκαν ἀπὸ τὸν Νόου στὸ ἔργο του «Συστήματα συγγένειας στοὺς Νέγρους τῶν περιοχῶν τῆς Αὐστραλίας», καὶ ἴπστησαν μιὰ θαθεῖα καὶ ἀνελέητη κριτικὴ, στὴν ὁποία ἀπ' ὅ,τι ἔερωμε αὐτοὶ οἱ δύο κύριοι δὲν ἔδωσαν καμμιά ἀπάντηση μέχρι σήμερα. Αὐτὸ δὲν ἐμποδίζει ὅμως πιὸ σύγχρονους κοινωνιολόγους, ὅπως ὁ Γκρόσσε, νὰ συνεχίζουν νὰ ὑμνοῦν ἀκόμα τὴ λάμψη αὐτῶν τῶν ἀθροισμάτων, πού ἐκμηδένισαν τὸ ἔργο τοῦ Μόργκαν. Στίς κριτικὲς πού γίνονται στὸν Μόργκαν συμβαίνει ὅ,τι συμβαίνει καὶ στίς κριτικὲς πού γίνονται στὸν Μάρξ: Ἀρκεῖ στὴν ἀστικὴ ἐπιστῆμη νὰ διατυπώνει ἀπόψεις ἐνάντια στὰ ἐπαναστατικὰ ἀγκάθια γιὰ νὰ ἀντικαταστήσουν οἱ εὐσεβεῖς τῆς πόθοι τὰ συμπεράσματα τῆς ἐπιστῆμης.

νεται π.χ. όταν περιγράφει την ιστορία της ιεραποστολής των ευαγγελιστών αδελφών στις χώρες των Ίνδιάνων ιής Β. Ἀμερικής, όπως αυτή έξιστορείται από τον Λόσκις σ' ένα του βιβλίο πού χρονολογείται από τὸ 1789: «Πολλοί από αυτούς (έννοεί τούς Ίνδιάνους της Β. Ἀμερικής) είναι τόσο τεμπέληδες, πού οί ίδιοι δέν φυτεύουν τίποτα, καί αυτό τὸ κάνουν βασιζόμενοι στό ὅτι οί υπόλοιποι δέν μποροῦν νά ἀρνηθοῦν τή διανομή τῶν προμηθειῶν μαζί τους. Κί' έτσι, ἀφοῦ αὐτοί πού είναι περισσότερο προκομμένοι δέν ἀπολαμβάνουν περισσότερα ἀγαθὰ ἀπ' ὅ,τι οί τεμπέληδες, ἀρχίζουν σιγά-σιγά νά ἀσχολοῦνται ὄλο καί λιγότερο μέ τήν καλλιέργεια. Ἔτσι, όταν κάποτε τύχει νά ἔχουν πολὺ βαρὺ χειμῶνα καί τὸ πυκνὸ χιόνι τοὺς ἐμποδίζει νά πᾶνε στό κυνήγι, Ξεσπᾶ μιὰ γενικὴ πείνα πού συχνά ἔχει ἅν ἀποτέλεσμα τὸ θάνατο πολλῶν ἀπ' αὐτούς. Ἡ ἀπόγνωση τοὺς ἀναγκάζει νά τρέφονται ἀπὸ ρίζες καί γλοῦδες δέντρων, ἰδίως ἀπὸ νεαρὲς βελανιδιές». Καί ὁ Λίπερτ προσθέτει στά λόγια αὐτοῦ πού ἐγγυᾶται ὄλες αὐτὲς τίς ἀλήθειες: «Ἔτσι, μέ μιὰ φυσικὴ ἀλληλουχία, τὸ Ξαναγύρισμα στήν παλιὰ ἀδιαφορία εἶχε ἅν ἀποτέλεσμα τὸ Ξαναγύρισμα στὸν παλιὸ τρόπο ζωῆς».

Σὲ μιὰ τέτοια ἰνδιάνικη κοινωνία, στοὺς κόλπους τῆς ὁποίας κανεὶς δέν «μπορεῖ νά ἀρνηθεῖ» στοὺς ἄλλους τῆ μοιρασιά τῶν προμηθειῶν του, ὁ «ἀδελφὸς κήρυκας τοῦ ευαγγελίου» κατασκευάζει ἐκ τῶν ἐνόνητων αὐθαίρετους χωρισμοὺς τῶν ἀνθρώπων σὲ «τεμπέληδες» καί «δουλευταράδες», σύμφωνα μέ τὸ εὐρωπαϊκὸ πρότυπο. Αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ αὐθαίρετος χωρισμὸς τῶν ἀνθρώπων σὲ «τεμπέληδες» καί «δουλευταράδες» εἶναι γιὰ τὸν Λίπερτ τὸ πιὸ δυνατό ἐπιχειρήμα του ἐνάντια στὸν πρωτόγονο κομμουνισμό. «Σ' αὐτὴ τῆ βαθμίδα, ἡ γενιά τῶν μεγάλων ἐνδιαφέρεται πολὺ λίγο νά ἐξοπλίσει τῆ νέα γενιά γιὰ νά ἀντιμετωπίσει τῆ ζωῆ. Ὁ Ἰνδιάνος ἀπέχει ἤδη πολὺ ἀπὸ τὸν πρωτόγονο ἄνθρωπο. Ἀπὸ τῆ στιγμή πού ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἕνα ἐργαλεῖο, ἔχει καί τὸ αἶσθημα τῆς ἰδιοκτησίας, τὸ ὁποῖο ὁμως περιο-

ρίζεται σ' αυτό τὸ ἐργαλεῖο: Σ' αὐτὴ τὴν πρωταρχικὴ κτήση δὲν ὑπάρχει κανένα στοιχεῖο πρωτόγονου κομμουνισμοῦ, ἢ ἐξέλιξη ἀρχίζει ἀντίστροφα».

Ὁ καθηγητὴς Μπύχερ καταπολέμησε τὴ θεωρία τῆς πρωτόγονης κομμουνιστικῆς οἰκονομίας, ἀφ' ἐνός μὲν μὲ τὴ θεωρία του τῆς «ἀτομικῆς ἀναζήτησης τῆς τροφῆς», ἀφ' ἐτέρου δὲ μὲ τὴ θεωρία του τῶν «ἀπεριορίστων χρονικῶν διαστημάτων», ὅπου ὑποστηρίζει ὅτι «ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνες τὶς ἐποχὲς ζοῦσε χωρὶς νὰ ἐργάζεται».

Καὶ παρ' ὅλ' αὐτά, γιὰ τὸν ἱστορικὸ τοῦ πολιτισμοῦ Σούρστ, ὁ καθηγητὴς Μπύχερ «ἔχοντας μιὰ ὀξυδέρκεια μεγαλοφυΐας», εἶναι ἓνας προφήτης στὸν ὁποῖο πρέπει νὰ πιστεύει κανεὶς τυφλά, ὅταν πρόκειται γιὰ ζητήματα ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν οἰκονομία τῶν πρωτόγονων ἐποχῶν⁽¹⁾,

Ὁ πιὸ κλασσικὸς καὶ ὁ πιὸ δραστήριος ἐκπρόσωπος τῶν ἐχθρῶν τῆς ἐπικίνδυνης θεωρίας τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ καὶ τοῦ Μόργκαν ἦταν ὁ Ἑρνέστος Γκρόσσε. Ὁ κύριος αὐτὸς ἀποκαλεῖ τὸν Μόργκαν «ἀρχιερεῖς τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας». Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται σὰν νὰ εἶναι κι' ὁ ἴδιος ὁπαδὸς τῆς ὑλιστικῆς ἀντίληψης τῆς ἱστορίας. Πραγματικά, μὲ βάση τὶς σχέσεις πα-

(1) Ὁ καθηγητὴς Ἐντουαρντ Μέγερ γράφει ἐπίσης τὴν εἰσαγωγή ποὺ κάνει τὸ 1907 στὸ βιβλίο του «Ἱστορία τῆς Ἀρχαιότητος» σ. 67: «Ἡ ὑπόθεση ποὺ κάνει ὁ Χάνσεν καὶ ποὺ γενικά εἶναι παραδεκτὴ, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τοῦ καθεστῶτος τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας προηγήθηκε ἓνα καθεστῶς κοινῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς σὲ ὅλο τὸν κόσμον, πράγμα τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Καίσαρα καὶ τὸν Τάκιτο στὴν περιγραφή ποὺ κάνουν στοὺς ἀρχαίους Γερμανοὺς, ἀμφισβητήθηκε πάρα πολὺ τὸν τελευταῖο καιρὸ. Ὅπως καὶ νᾶχει τὸ πράγμα, τὸ ρωσικὸ Μίρ, ποὺ ἀποτελεῖ ἓνα πρότυπο τέτοιας κοινῆς ἰδιοκτησίας, δὲν χρονολογεῖται παρά ἀπὸ τὸν XVIII αἰῶνα». Ὁ καθηγητὴς Μέγερ ἐταλαμθάνει ἔτσι τὸν παλιὸ ἰσχυρισμὸ ποὺ διατυπώνεται στὴν παλιὰ θεωρία τοῦ Ρώσου καθηγητῆ Τσίτσεριν.

ραγωγής, έξηγει τις διάφορες μορφές του δικαίου, τις σχέσεις των δύο φύλων, την κοινωνική σκέψη, θεωρώντας τις σαν τόν προσδιοριστικό παράγοντα άπ' τόν όποιο έξαρτώνται αυτές οι μορφές.

«Πολύ λίγοι Ιστορικοί του πολιτισμού» γράφει στο βιβλίο του 'Αρχές της τέχνης», που δημοσιεύτηκε τό 1874, «φαίνεται νά κατάλαβαν όλη τή σημασία της παραγωγής. Είναι άλλωστε πολύ πιό εύκολο νά τήν ύποτιμώμε παρά νά τήν υπερτιμώμε. Η οικονομία είναι κατά κάποιο τρόπο τό ζωτικό κέντρο κάθε μορφής πολιτισμού. Άσκει τήν πιό βαθειά και τήν πιό δυνατή επίδραση σ' όλους τούς άλλους παράγοντες του πολιτισμού, ένώ ή ίδια προσδιορίζεται άπό φυσικούς γεωγραφικούς και μετεωρολογικούς παράγοντες. Θά μπορούσαμε, με άρκετό βαθμό σιγουριάς, νά πούμε ότι ή μορφή της παραγωγής είναι τό πρωταρχικό φαινόμενο της παραγωγής, σέ σχέση με τό όποιο όλες οι άλλες άπόψεις του πολιτισμού δέν είναι παρά δευτερεύουσες και παράγωγες — κι' αυτό θέβαια όχι με τήν έννοια ότι οι άλλοι κλάδοι του πολιτισμού είναι όλοι γεννημένοι άπό τό δέντρο της οικονομίας, όπως και τά κλαδιά γεννιούνται άπ' τόν κορμό, αλλά γιατί, άν και γεννήθηκαν άνεξάρτητα άπ' τήν οικονομία, αναπτύχθηκαν και σχηματίσθηκαν κάτω άπ' τή συνεχή πίεση του κυρίαρχου οικονομικού παράγοντα».

Έκ πρώτης όψεως φαίνεται ότι ό κ. Γκρόσσε δανείστηκε κι' ό ίδιος τις σπουδαιότερες άπόψεις του άπό τούς «άρχιερείς της γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας», άν και άποφεύγει πολύ φυσικά νά του Ξεφύγει άκόμα και μιá λέξη, που θά έδινε τή δυνατότητα νά ύποπτευθούμε τήν επιστημονική πηγή με βάση τήν όποία μπορεί και λέει όλα αυτά, και στήν όποία όφείλει τήν άνωτερότητά του σέ σχέση με τούς «περισσότερους ιστορικούς του πολιτισμού» Σ' ό,τι άφορά τήν ύλιστική αντίληψη της ιστορίας, εκεί ό Γκρόσσε φαίνεται νά είναι «βασιλικώτερος του βασιλέως».

Γιατί, ένώ ό Έγκελς που μαζί με τόν Μάρξ ήταν οι

θεμελιωτές της ύλιστικῆς ἀντίληψης τῆς ἱστορίας, δέχονταν ὡστόσο ὅτι ἡ ἐξέλιξη τῆς οἰκογένειας ἀπ' τὶς πρωτόγονες ἐποχὲς μέχρι καὶ σήμερα, μὲ τὸν ἐπισημοποιημένο ἀπ' τὸ κράτος γάμο, ἦταν ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὶς οἰκονομικὲς σχέσεις καὶ βασιζόταν μόνο στὴ διαιώνιση τοῦ ἀνθρώπινου εἴδους. Ἀντίθετα, ὁ Γκρόσσε πᾶσι πολὺ πιὸ μακριά. Θεμελιώνει τὴ θεωρία, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ μορφή τῆς οἰκογένειας δὲν εἶναι σὲ κάθε ἐποχὴ παρὰ τὸ ἄμεσο προϊόν τῶν ἰσχυουσῶν οἰκονομικῶν σχέσεων. «Πουθενά — γράφει — ἡ σημασία τῆς παραγωγῆς γιὰ τὸν πολιτισμὸ δὲν ἐκδηλώνεται τόσο καθαρά ὅσο στὴν ἱστορία τῆς οἰκογένειας. Οἱ περιεργες μορφές τῆς ἀνθρώπινης οἰκογένειας, πού ὁδήγησαν τοὺς οἰκονομολόγους σὲ ἀκόμα πιὸ περιεργες ὑποθέσεις, γίνονται ἐκπληκτικὰ κατανοητὲς ἀπὸ τὴ στιγμή πού θὰ τίς συσχετίσουμε μὲ τὶς μορφές τῆς παραγωγῆς».

Τὸ βιβλίο του, πού δημοσιεύτηκε τὸ 1896, «Οἱ μορφές τῆς οἰκογένειας καὶ οἱ μορφές τῆς οἰκονομίας», ἀφιερώνεται ἐξ ὀλοκλήρου στὴν ἀπόδειξη τῆς ὀρθότητος αὐτῆς τῆς ἄποψης. Ταυτόχρονα ὁ Γκρόσσε εἶναι ἕνας φανατικὸς ἐχθρὸς τῆς θεωρίας τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ. Προσπαθεῖ κι' αὐτὸς ἐπίσης ν' ἀποδείξει πὼς ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῆς ἀνθρωπότητος δὲν ἄρχισε καθόλου ἀπὸ τὴν κοινὴ ἰδιοκτησία, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ ἰδιοκτησία. Ὅπως κι' ὁ Λίπερτ καὶ ὁ Μπύχερ, προσπαθεῖ κι' αὐτὸς νὰ ἐκθέσει τὴν ἄποψή του, ὅτι ὅσο περισσότερο βυθιζόμαστε στὴ προϊστορία, τόσο περισσότερο τὸ «ἄτομο» μὲ τὴν «ἀτομικὴ του κτήση» δεσπάζει ἀποκλειστικά. Βέβαια, δὲν μποροῦν νὰ ἀμφισβητήσουν τίς ἀνακαλύψεις πού ἐγίναν σ' ὅλες τίς χώρες τοῦ κόσμου πάνω στίς χωριάτικες κομμουνιστικὲς κοινότητες. Ἀλλὰ ὁ Γκρόσσε — κι' ἐδῶ ἀκριβῶς βασιζεῖ τὴ δική του θεωρία — δὲν δέχεται τὴν ὀργάνωση σὲ γένη, πού ἀποτελοῦσαν τὰ στηρίγματα τῆς κομμουνιστικῆς οἰκονομίας, παρὰ μόνο σὲ μιὰ ὀρισμένη φάση ἐξέλιξης: Δέχεται τὸ γένος στὴν κατώτερη βαθμίδα ἀνάπτυξης τῆς γεωργίας,

για να αποσυντεθεί στην ανώτερη βαθμίδα της γεωργίας και να παραχωρήσει πάλι τη θέση του στην «ατομική ιδιοκτησία».

Μ' αυτό τον τρόπο ο Γκρόσσε ανατρέπει θριαμβευτικά την ιστορική προοπτική του Μάρξ και του Μόργκαν. Σύμφωνα με τον Μάρξ, ο πρωτόγονος κομμουνισμός ήταν το λίκνο της ανθρωπότητας που εξελίσσεται προς τον πολιτισμό και η μορφή των οικονομικών σχέσεων που συνόδευσαν αυτή την εξέλιξη κατά τη διάρκεια απεριορίστων χρόνων και που δεν αποσυντέθηκε παρά μόνο με τον έρχομό του πολιτισμού, δίνοντας τη θέση του στην ατομική ιδιοκτησία. Και ο ίδιος όμως ο πολιτισμός, μέσα από μια διαδικασία γρήγορης αποσύνθεσης, θα επιστρέψει στον κομμουνισμό κάτω από την ανώτερη μορφή της σοσιαλιστικής κοινωνίας.

Σύμφωνα με τον Γκρόσσε, ήταν η ατομική ιδιοκτησία που ακολούθησε τη γέννηση και την πρόοδο του πολιτισμού, για να παραχωρήσει προσωρινά τη θέση της στον κομμουνισμό σε μια ορισμένη βαθμίδα εξέλιξης, τη βαθμίδα της κατώτερης γεωργικής οικονομίας. Σύμφωνα με τους Μάρξ — Έγκελς και Μόργκαν, η αρχή και η άφετηρία της ιστορίας του πολιτισμού είναι η κοινή ιδιοκτησία, η κοινωνική αλληλεγγύη. Σύμφωνα με τον Γκρόσσε και τους συναδέλφους του πιστούς επιστήμονες, άφετηρία του πολιτισμού είναι το άτομο και η ατομική ιδιοκτησία.

Αυτά όλα όμως δεν είναι αρκετά και δεν σταματά εκεί. Ο Γκρόσσε δεν είναι μόνο φανατικός έχθρος της θεωρίας του Μόργκαν και του πρωτόγονου κομμουνισμού, αλλά ολόκληρης της εξέλιξης στο πεδίο της κοινωνικής ζωής και ξεχειλίζει από κύματα ειρωνείας για τα γέρικα μυαλά που θέλουν να τοποθετήσουν όλα τα φαινόμενα της κοινωνικής ζωής σε μία εξέλιχτική σειρά, θεωρώντας τα σαν ένα μονόδρομο προτσές, μία πρόοδο της ανθρωπότητας από τις κατώτερες μορφές ζωής προς άλλες ανώτερες.

Αυτή τη θεμελιακή άποψη, πάνω στην οποία στηρίζεται όλο το οικοδόμημα της σύγχρονης έπιστήμης — καθώς και ή ύλιστική αντίληψη της ιστορίας και ιδίως ή θεωρία του έπιστημονικού σοσιαλισμού — ο κ. Γκρόσσε, σάν κλασσικός άστος διανοούμενος, τήν καταπολεμά μ' όλες του τίς δυνάμεις. «Η άνθρωπότητα», δηλώνει ό Γκρόσσε, «δέν έξελίσσεται καθόλου πρós μιά μόνο μοναδική κατεύθυνση, αλλά αντίθετα, στήν ποικιλία τών συνθηκών ζωής τών λαών αντίστοιχεί μιά ποικιλία δρόμων έξέλιξης και στόχων τους». Έτσι, στό πρόσωπο του Γκρόσσε ή άστική κοινωνιολογία έφτασε άπό τήν άποψη τής αντίδρασης στίς έπαναστατικές συνέπειες τών ίδιων της άνακαλύψεων, στό σημείο πού είχε φθάσει ή χυδαία άστική οικονομία στήν αντίδρασή της ένάντια στήν κλασσική οικονομία: Στήν άρνηση όποιουδήποτε νόμου κοινωνικής έξέλιξης.

Ές έξετάσουμε άπό πιό κοντά αυτόν τόν περίεργο «ιστορικό ύλισμό» του πιό πρόσφατου άπ' τους κατατροπωτές τών Μάρξ-Έγκελς και Μόργκαν. Ό Γκρόσσε κάνει πολλή κουβέντα γιά «παραγωγή», μιλά συνέχεια γιά τό «χαρακτήρα παραγωγής», τόν όποίο θεωρεί προσδιοριστικό παράγοντα πού επίδρα στό σύνολο του πολιτισμού. Τί όμως έννοεί όταν μιλά γιά παραγωγή και γιά χαρακτήρα παραγωγής; Νά τί λέει ό ίδιος: «Η οικονομική μορφή πού κυριαρχεί, ή πού κυριαρχεί περισσότερο σέ μιά κοινωνική ομάδα, ό τρόπος μέ τόν όποίο τά μέλη τής ομάδας έφοδιάζονται όλα όσα έχουν ανάγκη γιά νά ζήσουν, νά ποιά είναι τά χαρακτηριστικά πού μπορούν άμεσα νά παρατηρηθούν και νά βρούμε παντού τά ίχνη τους μέ μεγάλη σιγουριά. Μπορούμε νά διατηρούμε τίς πιό σοβαρές άμφιβολίες πάνω στίς θρησκευτικές και κοινωνικές άπόψεις τών Αύστραλών, αλλά δέν είναι δυνατόν νά έχουμε καμιά άμφιβολία σχετικά μέ τό χαρακτήρα παραγωγής τους. Οι Αύστραλοί ζούν άπ' τό κυνήγι και άπό τό μάζεμα τών καρπών. Είναι ίσως αδύνατο νά διεισδύουμε στήν κουλτούρα και στίς ίδέες τών άρχαίων Περουβιανών, άλλ' είναι σίγου-

ρο ότι οι πολίτες της αυτοκρατορίας τῶν Ἴνκας ἦταν γεωργοί».

Ὅταν ἐπομένως ὁ Γκρόσσε μιλά γιὰ «παραγωγή» καὶ γιὰ «χαρακτήρα παραγωγῆς» ἐννοεῖ ἀπλὰ καὶ μόνο τὴ σπουδαιότερη πηγή τῆς διατροφῆς ἐνός λαοῦ. Τὸ κυνήγι, τὸ ψάρεμα, ἡ κτηνοτροφία, ἡ γεωργία, νὰ ποιῆς εἶναι οἱ «σχέσεις παραγωγῆς» τοῦ Γκρόσσε πού ἀσκοῦν μιὰ ἀποφασιστικὴ ἐπίδραση σ' ὅλες τὶς ἄλλες σχέσεις στὸν πολιτισμὸ ἐνός ἔθνους. Πρέπει, πρὶν ἀπ' ὅλα, νὰ παρατηρήσουμε ὅτι, ἂν ἡ ὑπεροχὴ τοῦ κυρίου Γκρόσσε σὲ σχέση μὲ τοὺς «περισσότερους ἱστορικοὺς τοῦ πολιτισμοῦ» προέρχεται ἀπὸ αὐτὴ τὴ χονδροειδῆ ἀνακάλυψη (αὐτὸ πού θεωρεῖ σὰν ἀνακάλυψη) στερεῖται ἀπὸ κάθε λογικὴ βάση. Ἡ ἄποψη ὅτι ἡ σπουδαιότερη πηγή ἀπὸ τὴν ὁποία ἕνας λαὸς ἀντλεῖ τὴ διατροφή του, ἔχει μιὰ ὑπερβολικὴ σημασία γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ του, δὲν ἀποτελεῖ καμμιά νέα ἀνακάλυψη τοῦ Γκρόσσε, ἀλλὰ μιὰ πολὺ παλιὰ παραδοχὴ ὄλων τῶν ἱστορικῶν τοῦ πολιτισμοῦ. Αὐτὴ ἡ διαπίστωση ὁδήγησε στὴν πρόσφατη ταξινόμηση τῶν λαῶν σὲ κυνηγούς, κτηνοτρόφους καὶ γεωργούς, ἔτσι ὅπως ἡ ταξινόμηση αὐτὴ ὑπάρχει σὲ ὅλη τὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ, κι' ἔτσι ὅπως κι' ὁ κύριος Γκρόσσε ὁ ἴδιος τὴν ἐφαρμόζει μετὰ ἀπὸ χίλιους δυὸ δισταγμούς.

Αὐτὴ ἡ ἄποψη ὅμως δὲν εἶναι μόνο πολὺ παλιὰ, ἀλλὰ ἐπίσης — μὲ τὴν ἐννοια πού τὴ χρῆσιμοποιεῖ ὁ Γκρόσσε — εἶναι ἐντελῶς λανθασμένη. Μὲ τὸ νὰ ξέρουμε ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο ὅτι ἕνας λαὸς ζεῖ ἀπὸ τὸ κυνήγι, τὴ κτηνοτροφία ἢ τὴ γεωργία, αὐτὸ δὲν μᾶς βοηθεῖ καθόλου νὰ γνωρίσουμε τὶς παραγωγικὲς σχέσεις καὶ τὸν πολιτισμὸ αὐτοῦ τοῦ λαοῦ.

Οἱ σημερινοὶ Ὀττεντότοι τῆς Νοτιοδυτικῆς Ἀφρικῆς, τῶν ὁποίων οἱ Γερμανοὶ ἀλλοτρίωσαν τὴν πηγή τῆς ὑπαρξῆς τους παίρνοντάς τους τὰ κοπάδια τους καὶ πού γιὰ ἀντάλλαγμα τοὺς ἔδωσαν τουφέκια, ἐγίναν ἀναγκαστικὰ (ἢ

λόγω της δύναμης των τουφεκιών) κυνηγοί. Ἄλλα οἱ σχέσεις παραγωγῆς αὐτοῦ τοῦ «κυνηγετικοῦ λαοῦ» δὲν ἔχουν τὸ παραμικρὸ κοινὸ σημεῖο μ' αὐτέες (π.χ.) τῶν Ἰνδιάνων κυνηγῶν τῆς Καλιφόρνιας, πού ζοῦν ἀκόμα σὲ μιὰ πρωτόγονη ἀπομόνωση, κι' αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους δὲν μοιάζουν καθόλου μὲ τίς κυνηγετικές ἐταιρίες τοῦ Καναδά, πού πηλοῦν κατὰ μάζες τὰ δέρματα τῶν ζώων στοὺς ἀμερικάνους καὶ εὐρωπαϊοὺς καπιταλιστές. Οἱ περουβιανοὶ κτηνοτρόφοι πού, πρὶν τὴν ἰσπανικὴ εἰσβολὴ ἀνατρέφανε τὰ λάμα τους στὰ βουνα τῆς Κορδιλλέρας, σὲ καθεστῶς κομμουνιστικῆς οἰκονομίας, κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῶν Ἰνκας, οἱ ἄραβες νομάδες μὲ τὰ κοπάδια τους στὴν Ἄφρική καὶ στὴν Ἀραβία, οἱ σημερινοὶ χωρικοὶ στίς Ἑλβετικές, Βαυαρικὲς καὶ Τυρολέζικες ἄλπεις, πού φυλάσσουν τὰ παραδοσιακὰ ἦθη καὶ ἔθιμά τους στοὺς κόλπους τοῦ καπιταλιστικοῦ κόσμου, οἱ ρωμαῖοι σκλάβοι πού βρισκόνταν σὲ ἡμιἀγρία κατάσταση καὶ ἀνάτρεφαν τεράστια κοπάδια τῶν ἀφεντικῶν τους στὴν Ἄπουλία, οἱ «φάρμερς» τῆς σύγχρονης Ἀργεντινῆς, πού θρέφουν ἀμέτρητα κοπάδια γιὰ τὰ σφαγεῖα καὶ τὰ κονσερβοποιεῖα τοῦ Ὄχαιο — ὅλα αὐτὰ εἶναι παραδείγματα «κτηνοτροφίας» πού ἀντιπροσωπεύουν τόσους πολλοὺς, τελείως διαφορετικοὺς μεταξὺ τους τύπους παραγωγῆς καὶ πολιτισμοῦ.

Τέλος, ἡ «γεωργία» περιλαμβάνει μιὰ τέτοια ποικιλία οἰκονομικῶν μορφῶν καὶ ἐπιπέδων πολιτισμοῦ, ἀπὸ τὴν πρωτόγονη ἰνδικὴ κοινότητα μέχρι τὰ μοντέρνα λατιφούντια, ἀπὸ τὴ μικροσκοπικὴ ἀγροτικὴ μονάδα μέχρι τίς μεγάλες περιοχὲς τῶν ἀρχόντων τῆς Βαλτικῆς, ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ μίσθωση τῶν χωραφιῶν μέχρι τὴ ρουμάνικη περιοχὴ, ἀπὸ τὴ κινέζικη κηπουρικὴ μέχρι τὴ βραζιλιάνικη φυτεία καὶ τὴν ἐργασία τῶν δούλων, ἀπὸ τὸ σκάλισμα τῶν γυναικῶν στὰ χωράφια τῆς Ἀιτῆς μέχρι τίς ἠλεκτροκίνητες καὶ ἀτμοκίνητες φάρμες τῆς Β. Ἀμερικῆς.

Στὴν πραγματικότητα, οἱ ἀποκαλύψεις τοῦ κ. Γκρόσσε γιὰ τὸ σπουδαῖο ρόλο πού διαδραματίζει ἡ παραγωγή, δὲν

μᾶς ἀποκαλύπτουν τίποτε ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ τῆ θαυμαστῆ ἀνικανότητα ποὺ δείχνει στὸ νὰ κατανοήσει αὐτὸ ποὺ πραγματικά εἶναι ἡ «παραγωγή». Καὶ εἶναι ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ χονδροειδῆς «ύλισμός» ποὺ δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψη του παρὰ τίς ἐξωτερικὲς φυσικὲς συνθῆκες τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ὁποῖου ὁ πιὸ τυπικὸς ἐκπρόσωπος εἶναι ὁ Μπούκλε, ἐνάντια στὸν ὁποῖο στρέφονταν οἱ κριτικὲς τῶν Μάρξ καὶ Ἑγκελς.

Αὐτὸ ποὺ εἶναι ἀποφασιστικὸ γιὰ τίς οικονομικὲς καὶ πολιτιστικὲς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ φυσικὴ πηγὴ τῆς διατροφῆς τους, ἀλλὰ οἱ σχέσεις στίς ὁποῖες ἔρχονται οἱ ἄνθρωποι μεταξὺ τους κατὰ τῆ διάρκεια τῆς ἐργασίας τους. Οἱ κοινωνικὲς σχέσεις τῆς παραγωγῆς ἐξαρτιῶνται ἀπὸ τὸ ἐρώτημα: Ποιὸς εἶναι ὁ τρόπος τῆς παραγωγῆς ποὺ κυριαρχεῖ σ' ἓνα λαό;

Κεφάλαιο 4

Ο ΓΚΡΟΣΣΕ, ΤΟ ΓΕΝΟΣ ΚΑΙ

Η «ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΣΥΖΥΓΩΝ»

Δέν μπορούμε νά κατανοήσωμε τίς οίκογενειακές σχέσεις, τίς έννοιες τοῦ δικαίου, τίς θρησκευτικές δοξασίες, τήν ανάπτυξη τῆς τέχνης ἑνός λαοῦ, χωρίς νά ἔχουμε κατανοήσει βαθιά αὐτή τή θεμελιακή ἀποψη τῆς παραγωγῆς. Ἄλλά γιά τοὺς περισσότερους εὐρωπαίους παρατηρητές, εἶναι ἐξαιρετικά δύσκολο νά διεισδύσουν στίς κοινωνικές σχέσεις πού δημιουργοῦνται στό προτσές τῆς παραγωγῆς τῶν λεγομένων ἀγρίων λαῶν. Ἀντίθετα μέ τόν κύριο Γκρόσσε, πού νομίζει ὅτι γνωρίζει τὰ πάντα, ὅταν ξέρη μόνο, ὅτι οἱ Ἴνκας τοῦ Περού ἦταν γεωργοί, ἕνας σοβαρός σοφός, ὁ σέρ Ἑρρίκος Μάινε, γράφει: «Τό χαρακτηριστικό λάθος τοῦ ἄμεσου παρατηρητοῦ τῶν ξένων κοινωνικῶν ἢ νομικῶν πραγματικοτήτων, συνίσταται στό ὅτι τίς συγκρίνει πολὺ βιαστικά μέ τίς γνωστές σ' αὐτὸν πραγματικότητες, πού φαίνεται σ' αὐτὸν ὅτι εἶναι τῆς ἴδιας φύσης».

Ἡ σχέση ἀνάμεσα στίς μορφές τῆς οἰκογένειας καί τίς «μορφές τῆς παραγωγῆς», ἔτσι παρμένες, παρουσιάζε-

ται ως έξής σύμφωνα με τόν κύριο Γκρόσσε: «Στήν πιό χαμηλή βαθμίδα, ό άνθρωπος θρέφεται από τό κυνήγι — με τήν πιό πλατιά έννοια του όδρου — και από τή συγκομιδή φυτῶν.

Αύτή ή πρωτόγονη μορφή παραγωγής συνοδεύεται από τήν πιό πρωταρχική μορφή καταμερισμού τής εργασίας, ανάμεσα στα δύο φύλα. Ένώ ό άντρας αναλαμβάνει τή διατροφή από ζωα που πιάνει στο κυνήγι, ή συγκομιδή ριζῶν και φρούτων είναι ένα καθήκον που ανήκει στη γυναίκα. Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες, τό σπουδαιότερο βάρος τής οικονομικής ζωής πέφτει στον άνδρα και αυτό έχει σα συνέπεια ή πρωταρχική μορφή τής οικογένειας να παίρνει παντού ένα χαρακτήρα καθαρά πατριαρχικό. Όποιες και αν είναι οι απόψεις πάνω στην έξ αίματος συγγένεια, ό πρωτόγονος άνθρωπος ήταν έκ των πραγμάτων άφέντης και ιδιοκτήτης στις γυναίκες του και στα παιδιά του, άκόμα κι' αν δέν θεωρείται σαν γονέας έξ αίματος από τους άπογόνους του. Ξεκινώντας από αύτή τήν πιό χαμηλή βαθμίδα, ή παραγωγή μπορεί να προοδεύσει προς δύο κατευθύνσεις, ανάλογα με τό αν ή γυναικεία οικονομία ή ή άντρική οικονομία έχει τό προβάδισμα. Είναι πριν απ' όλα οι φυσικές συνθήκες μέσα στις όποιες ζούσε ή πρωτόγονη φυλή που μετασχηματίζει τόν ένα ή τόν άλλο από τους δύο αυτούς κλάδους σε σπουδαιότερη πηγή διατροφής.

Όταν ή βλάστηση και τό κλίμα του τόπου επιτρέπουν τό σχηματισμό άποθεμάτων και άργότερα γίνεται δυνατή ή καλλιέργεια χραισμών φυτῶν, τότε αναπτύσσεται περισσότερο ή γυναικεία οικονομία και τό μάζεμα τῶν καρπῶν δίνει σιγά-σιγά τή θέση του στην καλλιέργεια τῶν φυτῶν. Πραγματικά, στους πρωτόγονους άγροτικούς λαούς είναι πάντα ή γυναίκα που άσχολείται μ' αυτές τις δουλειές. Τό ειδικό βάρος τής κοινωνικής ζωής μετατοπίζεται έτσι στη γυναίκα, πράγμα που έχει σα συνέπεια να συναντᾶμε σ' όλες τις πρωτόγονες κοινωνίες, που έχουν για βασικό τους

στήριγμα τῆ γεωργία, μιὰ μητριαρχική μορφή οἰκογένειας ἢ τουλάχιστον ἴχνη μιᾶς τέτοιας μορφῆς. Ἡ γυναίκα γίνεται στήριγμα τῆς οἰκογένειας καὶ διαχειρίστρια τῆς γῆς καὶ ἀποτελεῖ ἔτσι τὸ ἐπίκεντρο τῆς οἰκογένειας. Αὐτὴ ἡ ἐξέλιξη δὲν ἔχει — εἶναι ἀλήθεια — πάρα πολὺ σπάνια ὁδηγήσει σὲ μιὰ μητριαρχία μὲ τὴν κυριολεκτικὴ ἔννοια τοῦ ὄρου, σὲ μιὰ ἀληθινὴ κυριαρχία τῆς γυναίκας, καὶ αὐτὸ μόνο ὅταν ἡ κοινωνικὴ ὁμάδα προστατευόταν ἀπὸ τὶς ἐπιθέσεις τῶν γύρω ἐχθρῶν. Σ' ὅλες τὶς ἄλλες περιπτώσεις ὁ ἄνδρας, σὰν προστάτης, ἀνακτάχτησε τὴν πρωτιά του πού τὴν εἶχε χάσει σὰν στήριγμα τῆς οἰκογένειας.

Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο σχηματίσθηκαν οἱ διάφορες μορφές τῶν οἰκογενειῶν, πού κυριαρχοῦν στοὺς πρωτόγονους ἀγροτικούς λαοὺς καὶ πού ἀντιπροσωπεύουν ἓνα συμβιβασμὸ ἀνάμεσα στὴν τάση γιὰ πατριαρχία ἢ γιὰ μητριαρχία.

«Ἐνα ἄλλο τμῆμα τῆς ἀνθρωπότητας γνώρισε παρ' ὅλα αὐτὰ μιὰ τελείως διαφορετικὴ ἐξέλιξη. Οἱ κυνηγετικοὶ λαοὶ πού ζοῦσαν σὲ τόπους ἀγρονους, καὶ ὅπου ἡ συντήρηση κατοικιδίων ζώων ἦταν καὶ δυνατὴ καὶ ἀποδοτικὴ, δὲν ἔκαναν προόδους στὴν καλλιέργεια τῶν φυτῶν, ἀλλὰ στὴν κτηνοτροφία. Ἐτοί ἡ κτηνοτροφία, πού ἀναπτύχθηκε σιγά-σιγά ἀπ' τὸ κυνήγι, εἶναι κατ' ἀρχὴν ἓνα προνόμιο τοῦ ἀνθρώπου ὅπως τὸ κυνήγι. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἡ οἰκονομικὴ κυριαρχία τοῦ ἀνδρα, πού ἤδη ἦταν μεγάλη, δυναμώνει ἀκόμα περισσότερο καὶ βρῖσκει τὴ λογικὴ τῆς ἔκφραση σὸ γεγονός ὅτι ἡ πατριαρχικὴ μορφή τῆς οἰκογένειας κυριαρχεῖ σ' ὅλους τοὺς λαοὺς, τῶν ὁποίων ἡ σπουδαιότερη πηγὴ διατροφῆς εἶναι ἡ κτηνοτροφία. Ἐκτὸς τούτου, ἡ κυρίαρχη θέση τοῦ ἀντρα στὶς κτηνοτροφικὲς κοινωνίες εἶναι ἀκόμα πιὸ δυνατὴ ἀπ' τὸ γεγονός ὅτι, ἀναγκασμένοι οἱ κτηνοτροφικοὶ λαοὶ νὰ πολεμοῦν, ὑποχρεώνονται νὰ φτιάξουν πολεμικὲς ὀργανώσεις μὲ συγκεντρωτικὲς ἐξουσίες.

Ἀπὸ ἐδῶ προέρχεται ἡ ἀκρότατη μορφή τῆς πατριαρχίας, σὸ καθεστῶς τῆς ὁποίας ἡ γυναίκα δὲν ἔχει κανένα

δικαίωμα και ζει σαν σκλάβο ενός συζύγου και αφέντη που περιβάλλεται από δεσποτική εξουσία⁽¹⁾. Οι ειρηνικοί αγροτικοί λαοί, όπου η γυναίκα σαν στήριγμα της οικογένειας κυριαρχεί ή τουλάχιστον απολαμβάνει σ' ένα κάποιο βαθμό μια πιό ελεύθερη θέση, πέφτουν συχνά στο ζυγό των πολεμικών κτηνοτροφικών λαών και αφομοιώνουν τα έθιμά τους: την αυταρχική κυριαρχία του άντρα στην οικογένεια.

Κι' έτσι σήμερα, όλοι οι πολιτισμένοι λαοί ζουν κάτω από ένα καθεστώς πατριαρχικής μορφής της οικογένειας λιγότερο ή περισσότερο έντονο».

Τα περίεργα ιστορικά πεπρωμένα της ανθρωπότητας, όπως περιγράφονται εδώ από τον Γκρόσσε, σε συνάρτηση με τις μορφές παραγωγής, οδηγούν στο έξης σχήμα: Έποχή του κυνηγιού—οικογένεια δύο συζύγων με έντονη κυριαρχία του άντρα, εποχή της κατώτερης γεωργικής βαθμίδας—συζυγική οικογένεια με κατά τόπους κυριαρχία της γυναίκας.

Αργότερα οι γεωργοί υποτάσσονται στους κυνηγούς, κι' εδώ επίσης έχουμε οικογένεια δύο συζύγων με κυριαρχία του αρσενικού και για να καταλήξουμε κάπου, φτάνουμε στην εποχή της ανώτερης γεωργίας όπου αντιστοιχεί οικογένεια δύο συζύγων με άντρική κυριαρχία.

Βλέπουμε ότι ο κ. Γκρόσσε άρνιέται τελείως τη σύγχρονη θεωρία της εξέλιξης. Γι' αυτόν δεν υπάρχει καμιά εξέλιξη στη σύνθεση του οικογενειακού πυρήνα. Η ιστορία άρχίζει και τελειώνει με την οικογένεια των δύο συζύγων και την κυριαρχία του άντρα. Λέγοντας αυτά ο Γκρόσσε, δεν νοιάζεται καθόλου να μάς πεί πώς, αφού μάς καυχήθηκε ότι θέλει να έξηγήσει τη γένεση των μορφών της οικογένειας ξεκινώντας από τις μορφές παραγωγής, προ-

(1) Γκρόσσε: «Οι άπαρχές της τέχνης» σελ. 34.

υποθέτει τη σύνθεση της οικογένειας σαν κάτι δοσμένο και αναλλοίωτο, δηλαδή την οικογένεια των δύο συζύγων, με άλλα λόγια, τη σύγχρονη οικογένεια, και την εισάγει χωρίς την παραμικρή αλλαγή σ' όλες τις μορφές της παραγωγής. Αυτό που εξελίσσεται στην πραγματικότητα, στο πέραςμα του χρόνου δεν είναι ο «οικογενειακός πυρήνας», αλλά απλούστατα οι σχέσεις των δύο φύλων.

Κυριαρχία του άντρα ή της γυναίκας — νά, σύμφωνα με τον Γκρόσσε, ποιό είναι το περιεχόμενο του οικογενειακού πυρήνα, περιεχόμενο που το αναγάγει σ' ένα επιφανειακό χαρακτηριστικό με τον ίδιο χονδροειδή τρόπο με τον οποίο ανήγαγε τη «μορφή της παραγωγής» στο ζήτημα του αν πηγή διατροφής είναι το κυνήγι, ή γεωργία ή ή κτηνοτροφία. 'Ο ίδιος ο Γκρόσσε μένει πιστός σ' αυτές του τις άπλοποιήσεις.

Τό ότι ή «κυριαρχία του άντρα» ή ή «κυριαρχία της γυναίκας» μπορεί νά περιλαμβάνει ντουζίνες από διαφορετικές οικογενειακές μορφές, ότι μέσα ατά πλαίσια της βαθμίδας πολιτισμού των «κυνηγών» μπορούν νά υπάρχουν ντουζίνες από διαφορετικά συστήματα συγγένειας — νά τί είναι αυτό που ο κύριος Γκρόσσε δέν καταλαβαίνει καθόλου, όπως και δέν του περνά καθόλου απ' τό μυαλό ότι μπορούν νά υπάρχουν διάφορες κοινωνικές σχέσεις στο έσωτερικό του ίδιου κλάδου παραγωγής.

'Η άμοιβαία σχέση ανάμεσα στις μορφές της οικογένειας και τις μορφές της παραγωγής ανάγεται έτσι στον παρακάτω πολύ πνευματικό «ύλισμό»: Τά δύο φύλα θεωρούνται από την άρχή κιόλας σαν ανταγωνιστές. 'Όποιος είναι τό στήριγμα της οικογένειας, σ'ίτός είναι κι' ο άφέντης της, σκέπτεται ο φιλισταίος Γκρόσσε, όπως γράφει άλλωστε και τό άστικό δίκαιο. 'Η κακοδαιμονία του γυναικείου φύλου όφείλεται στο ότι δέν υπήρξε παρά μιá μόνο φορά στήριγμα της οικογένειας, κι' αυτή έκτακτα, την έποχή της κατώτερης βαθμίδας της γεωργίας. 'Ακόμα και

τότε όμως, τὸ μεγαλύτερο διάστημα βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ τοῦ ἀντρα, γιατί τὸ ἀντρικὸ φύλο ἔπαιζε τὸ ρόλο τοῦ πολεμιστοῦ. Ἡ ἱστορία τῆς γυναίκα, σύμφωνα μὲ τὸν Γκρόσσε, δὲν εἶναι στὸ βάθος παρὰ ἡ ἱστορία τῆς σκλαβιάς τῆς γυναίκα κάτω ἀπ' ὅλες τίς «μορφές παραγωγῆς». Ἡ μόνη σχέση ἀνάμεσα στίς μορφές τῆς οἰκογένειας καὶ τίς μορφές τῆς οἰκονομίας δὲν εἶναι, σὲ τελευταία ἀνάλυση, παρὰ ἡ μικρὴ διαφορὰ ἀνάμεσα σὲ μορφές ἄλλοτε πιὸ ἥπιες καὶ ἄλλοτε πιὸ σκληρές τῆς γυναικείας σκλαβιάς

Καὶ γιὰ νὰ τελειώνουμε, τὸ πρῶτο λυτρωτικὸ μήνυμα σ' ὅλη τὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ στὴν καταπιεσμένη γυναίκα. ἔγινε ἀπ' τὴν. χριστιανικὴ ἐκκλησία, πού ἄν ὄχι πάνω στὴ γῆ, τουλάχιστον όμως στὸν οὐρανὸ δὲν δέχεται καμμιά διαφορὰ ἀνάμεσα στὰ δύο φύλα. «Μ' αὐτὴ τὴ θεωρία, ἡ Χριστιανοσύνη ἔφερε στὴ γυναίκα μιὰ ἀξιοπρέπεια, μπροστὰ στὴν ὁποία ἡ ἀντρικὴ αὐταρχικότητα ἔπρεπε νὰ «ὑποκύψει», καταλήγει ὁ κ. Γκρόσσε, πού ἀφοῦ περιπλανήθηκε ἀρκετὰ στὰ κύματα τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας, ρίχνει τώρα τὴν ἀγκυρα στὸ λιμάνι τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Πόσο πολὺ οἱ μορφές τῆς οἰκογένειας πού ὀδήγησαν τοὺς κοινωνιολόγους σὲ «περίεργες ὑποθέσεις» γίνονται «ἐκπληκτικὰ κατανοητὲς» ἀπὸ τὴ στιγμή πού θὰ τίς συσχετίσουμε μὲ τίς μορφές τῆς παραγωγῆς!»

Τὸ πιὸ χτυπητὸ πράγμα, παρ' ὅλα αὐτά, μέσα σ' αὐτὴ τοῦ τὴν ἱστορία τῶν «μορφῶν τῆς οἰκογένειας», εἶναι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο πραγματεύεται ὁ Γκρόσσε τὴν ἔνωση συγγενῶν ἢ τὸ γένος, ὅπως τὸ λέει. Εἶδαμε τὸν τεράστιο ρόλο πού ἔπαιξαν οἱ ἐνώσεις συγγένειας στὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῶν πρώτων βαθμίδων τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐπειτα ἰδίως ἀπὸ τίς ἔρευνες τοῦ Μόργκαν πού ἀφῆσαν ἐποχὴ, ἔβρουμε ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία τοῦ κράτους πού ἔχει γιὰ βάση ὀρισμένα γεωγραφικὰ ὄρια, τὸ γένος ἦταν ἡ μόνη μορφή τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας καὶ γιὰ πολὺ καιρὸ ἀκόμα παρέμεινε σὰν οἰκονομικὴ μονάδα καὶ θρησκευτικὴ ὄντοτητα.

Πώς είναι δυνατόν ή περίεργη ιστορία του Γκρόσσε για τις «μορφές της οικογένειας» να συμβιβαστεί μ' αυτά τα γεγονότα; 'Ο Γκρόσσε δέν μπορεί ν' άρνηθει στά φανερά τήν ύπαρξη του γένους σ' όλους τούς πρωτόγονους λαούς. Άλλά επειδή ή ύπαρξη του γένους έρχεται σέ αντίθεση μέ τή θεωρία του για τήν οικογένεια τών δύο συζύγων και τήν κυριαρχία τής άτομικής ιδιοκτησίας, προσπαθεί νά μειώσει τή σημασία του γένους στό ελάχιστο, μέ έξαιρεση τήν περίοδο τής κατώτερης βαθμίδας τής γεωργίας.

«Τό καθεστώς του γένους γεννιέται στήν κατώτερη βαθμίδα τής γεωργικής οικονομίας και εξαφανίζεται έπίσης μέ τό τέλος αύτης τής περιόδου. Σ' όλους τούς γεωργούς τής άνώτερης βαθμίδας τής γεωργικής οικονομίας, τό γένος ή είχε ήδη εξαφανιστεί, ή έμπαινε τότε στήν παρακμή» ().

Έτσι ο Γκρόσσε τό «καθεστώς του γένους» μέ τήν κομμουνιστική του οικονομία, τό τοποθετεί άκριβώς στή μέση τής ιστορίας τής οικονομίας και τής ιστορίας τής οικογένειας, για νά τό κάνει σέ λίγο νά εξαφανιστεί. Μά πώς μπορούμε νά έξηγήσουμε τή γένεση, τήν ύπαρξη και τις λειτουργίες πού έπιτελοῦσε τό γένος κατά τή διάρκεια χιλιετηρίδων έξέλιξης του πολιτισμού, πριν νά φθάσει ή άνθρωπότητα στή βαθμίδα τής κατώτερης γεωργικής οικονομίας, άφου, σύμφωνα μέ τόν Γκρόσσε, όλα αυτά δέν έπαιξαν ούτε οικονομικό ρόλο, ούτε είχαν καμμιά κοινωνική σημασία. Και πώς άκόμα μπορεί νά συμβιβαστεί μ' όλα αυτά ο ισχυρισμός του Γκρόσσε ότι σ' όλα αυτά τά χρόνια υπήρχε ή οικογένεια τών δύο συζύγων; Τί ήταν τότε σέ γενικές γραμμές αυτά τά γένη πού προβάλλουν άπό τά σκοτάδια, πίσω άπό τις χωριστές οικογένειες μέ τήν ιδιωτική τους οικονομία, στους κυνηγετικούς και κτηνοτροφι-

(1) Γκρόσσε: «Μορφές τής οικογένειας» σελ. 238, 207, 215.

κούς λαούς; Αυτό ο κύριος Γκρόσσε τὸ κρατάει μυστικό. Πολὺ περισσότερο δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν τρανταχτὴ ἀντίφαση ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν ἱστοριούλα του καὶ σὲ μερικὰ γεγονότα παγκοσμίως ἀναγνωρισμένα.

Τὰ γένη, σύμφωνα μὲ τὸν Γκρόσσε, δὲν ἐπαιξάν σπουδαίον ρόλον παρὰ μόνον στὴν κατώτερη βαθμίδα τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας. Ξέρουμε ὅμως, ὅτι τὰ γένη, στὸ μεγαλύτερο διάστημα τῆς ὑπαρξῆς τους, ἦταν συνδεδεμένα μὲ πράξεις ἐκδίκησης, μὲ θρησκευτικὲς τελετουργίες καὶ ἐπίσης πολὺ συχνὰ μὲ τὸ συμβολισμό ἐνός τοτεμικοῦ ζώου, Ὅλα αὐτὰ ὅμως εἶναι πολὺ πιὸ παλιὰ ἀπ' ὅ,τι ἡ γεωργία. Θὰ πρέπει λοιπὸν τὰ γένη, σύμφωνα μὲ τὴν ἴδια τὴ θεωρία τοῦ κυρίου Γκρόσσε γιὰ τίς σχέσεις παραγωγῆς, νὰ ἀντλοῦν τὴ δύναμή τους ἀπὸ τίς παραγωγικὲς σχέσεις πολὺ πιὸ μακρινῶν περιόδων.

Τὴν ὑπαρξὴ τῶν γενῶν στὴν ἀνώτερη βαθμίδα τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας τῶν Γερμανῶν, Κελτῶν, Ἰνδῶν, ὁ Γκρόσσε τὴν ἐξηγεῖ ὡς κάτι ποὺ κληρονομήθηκε ἀπὸ τὴ βαθμίδα τῆς κατώτερης γεωργικῆς οἰκονομίας, στὴν ὁποία τὰ γένη εἶχαν ριζώσει στὴ γυναικεία γεωργικὴ οἰκονομία. Ξέρουμε ὅμως, ὅτι ἡ ἀνώτερη βαθμίδα τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας τῶν σημερινῶν πολιτισμένων λαῶν δὲν προῆλθε ἀπὸ τὴ γυναικεία καλλιέργεια μὲ βοτάνισμα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν κτηνοτροφία, μὲ τὴν ὁποία ἤδη ἀσχολοῦνταν οἱ ἄντρες καὶ στὴν ὁποία κτηνοτροφία τὸ γένος, σύμφωνα μὲ τὸν Γκρόσσε δὲν ἐπαιξε κανένα ρόλον, σὲ σχέση μὲ τὸν ρόλον ποὺ ἐπαιξε στὴν πατριαρχικὴ οικογενειακὴ οἰκονομία.

Ἄκόμα, σύμφωνα μὲ τὸν Γκρόσσε, ἡ ὀργάνωση σὲ γένη τῶν νομάδων κτηνοτρόφων δὲν παρουσιάζει κανένα ἐνδιαφέρον, τὰ γένη ἐκεῖ δὲν ἔχουν καμμιά δύναμη παρὰ μόνον γιὰ λίγο διάστημα, ὅταν οἱ νομαδικὲς φυλὲς σταματοῦν νὰ μετακινοῦνται ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ σταθεροποιοῦνται σ' ἓνα σημεῖον, ὁπότε καὶ ἡ κτηνοτροφία μετασχηματίζεται σὲ γεωργία.

Σύμφωνα με τους καλύτερους μελετητές των αγροτικών πολιτισμών, ή πραγματική εξέλιξη ξετυλίχθηκε αντίθετα απ' ό,τι υποστηρίζει ο Γκρόσσε: "Όσον καιρό οι κτηνοτρόφοι έκαναν μιá νομαδική ζωή, οι δεσμοί συγγένειας είχαν, σύμφωνα με όλες τις ένδειξεις, την πιό μεγάλη δύναμη. Αντίθετα με την καθιστική ζωή και τó πέρασμα στή γεωργία, ή συνοχή του γένους άρχίζει νά χαλαρώνει και οι δεσμοί συγγένειας νά χάνουν έδαφος μπροστά στις σχέσεις που άναπτύσσονταν άνάμεσα στους γεωργούς, έξαιτίας τής γεωγραφικής συγκέντρωσής τους σ' έναν όρισμένο τόπο όπου ή κοινότητα συμφερόντων των γεωργών ήταν πιό δυνατή απ' ό,τι ή παράδοση τής έξ αίματος συγγένειας. Μ' αυτό τόν τρόπο ή κοινότητα, με βάση την οικογένεια, μετασχηματίζεται σέ κοινότητα με βάση τή γειτνίαση. Αύτή είναι ή γνώμη του Μόρερ, του Κοβαλέσκι, του Μάινε, του Λαβαλέζε αλλά και του Κάουφμαν, που σήμερα άποδείχνει την ύπαρξη του ίδιου φαινομένου στους Κιργίσιους και στους Γιακούτους.

Υπενθυμίζουμε, τέλος, ότι ο Γκρόσσε όμολογεί κι' ό ίδιος ότι δέν έχει από την πλευρά του την παραμικρή δυνατότητα νά δώσει μιá εξέγηση για τά πολύ ένδιαφέροντα φαινόμενα που έχουν τή βάση τους στις πρωτόγονες οικογενειακές σχέσεις, όπως ή μητριαρχία, και άρκείται, σηκώνοντας τους ώμους, νά χαρακτηρίσει τή μητριαρχία σαν «ένα από τά πιό σπάνια και περίεργα φαινόμενα τής κοινωνιολογίας». Φθάνει έτσι μέχρι σ' αυτόν τόν άπίστευτο ίσχυρισμό, ότι στους Αύστραλούς οι δεσμοί έξ αίματος δέν έπαιξαν κανένα ρόλο στις οικογενειακές ομάδες και ακόμα — πράγμα πολύ πιό άπίστευτο — καταντá νά ίσχυριστεί ότι στους άρχαίους Περουβιανούς δέν υπήρχε κανένα ίχνος που νά φανερώνει την ύπαρξη του γένους.

Τόν άγροτικό πολιτισμό των Γερμανών ο Γκρόσσε τόν κρίνει με βάση τó ξεπερασμένο και άμφισθητήσιμο ιστορικό ύλικό του Λαβαλέζε και τελικά επαναλαμβάνει κι' αυτός για λογαριασμό του αυτόν τόν παράδοξο ίσχυρισμό του Λα-

βαλέζε, σύμφωνα με τὸν ὁποῖο «καὶ σήμερα ἀκόμα» ἡ ἀγροτικὴ ρωσικὴ κοινότητα μετὰ τὰ 35 ἑκατομμύρια τῶν μεγαλορῶσων τῆς αυνιστᾶ μιὰ ἀνασύστασις ἑνὸς γένους τοῦ ὁποῖου τὰ μέλη συνδέονται μετὰ ἑξ αἵματος δεσμούς, μιὰ «οἰκογενειακὴ κοινότητα», πράγμα πού σὲ χοντρές γραμμές εἶναι τόσο σωστό, ὅσο σωστό θὰ ἦταν νὰ ἰσχυριστοῦμε ὅτι τὸ σύνολο τοῦ βερολινέζικου πληθυσμοῦ σχηματίζει «ἀκόμα καὶ σήμερα» μιὰ μεγάλη οἰκογενειακὴ κοινότητα. Ὅλα αὐτὰ κάνουν ἰδιαιτέρως τὸν Γκρόσσε νὰ μεταχειρίζεται τὸν Μόργκαν, τὸν «ἀρχιερέα τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας» ὡς ἕνα τυφλὸ ζῶο.

Τὰ παραδείγματα πού ἐξετάσαμε παραπάνω, πού δείχνουν τὸν τρόπο μετὰ τὸν ὁποῖο ὁ Γκρόσσε ἐξετάζει τίς μορφές τῆς οἰκογένειας καὶ τοῦ γένους, μᾶς δίνουν μιὰ ἰδέα γιὰ τὸν τρόπο μετὰ τὸν ὁποῖο ἐξετάζει τίς «μορφές τῆς οικονομίας». Ὅλη ἡ ἐπιχειρηματολογία του, τὴν ὁποῖα χρησιμοποιοῖ ἐνάντια στὸν πρωτόγονο κομμουνισμό, βασίζεται σὲ μιὰ σειρά ἀπὸ «ναὶ μὲν» καὶ ἀπὸ «ἀλλά». Παραδέχεται ὅλα ὅσα εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀμφισβητηθεῖ, ἀλλὰ ἀπέναντι σ' αὐτὲς τίς ἀναμφισβήτητες πραγματικότητες ἀντιπαραθέτει ἄλλες, ἔτσι ὥστε νὰ μειώσῃ τὴ σημασίαν τους, ὅταν αὐτὲς οἱ ἀλήθειες δὲν ἑναρμονίζονται μ' αὐτὰ πού λέει, καὶ ἀντίθετα μεγαλοποιοῖ αὐτὰ πού τὸν συμφέρουν, ἔτσι ὥστε νὰ πετύχει κάθε φορὰ τὸ ἐπιδιωκόμενον ἀποτέλεσμα.

Ὁ Γκρόσσε λέει ὁ ἴδιος γιὰ τοὺς κυνηγοὺς τῆς κατώτερης βαθμίδας: «Ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία, ἡ ὁποῖα σ' ὄλεσε τίς κατώτερες κοινωνίες αυνίσταται πρὶν ἀπ' ὅλα ἢ ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο σὲ κινητὰ πράγματα, δὲν ἔχει ἐδῶ σχεδὸν καμμιά σημασία. Τὸ πιὸ πολύτιμο ὅμως κομμάτι τῆς ἰδιοκτησίας, τὸ κυνηγόσκυλο, ἀνήκει σ' ὅλα τὰ μέλη τῆς φυλῆς ἀπὸ κοινοῦ. Κατὰ συνέπεια, καὶ ἡ λεία θὰ ἔπρεπε ἐπίσης νὰ μοιράζεται κάπου-κάπου ἀνάμεσα στὰ μέλη τῆς ὀρδῆς. Αὐτὸ γίνεται γιὰ παράδειγμα, ὅπως λέγεται στοὺς Μμποτοκούντος (Ἐρενράιχ, Ἐθνολογικὴ Ἐπιθεώρησις). Σὲ μερικὰ μέρη τῆς Αὐστραλίας τέτοια ἔθιμα ὑπάρχουν. Ὅλα

τά μέλη της πρωτόγονης ομάδας ζοῦν καὶ παραμένουν τὸ ἴδιο φτωχὰ (σελ. 55—56). Ἀπὸ τὴ στιγμή πού δὲν ὑπάρχουν σημαντικές διαφορὲς στὴν περιουσία τους, ἡ σπουδαιότερη αἰτία τοῦ σχηματισμοῦ διαφορῶν καστῶν ἐκλείπει. Γενικά, ὅλοι οἱ ἐνήλικες ἄνδρες στοὺς κόλπους τῆς φυλῆς ἔχουν τὰ ἴδια δικαιώματα». Παρόμοια, ἡ «συμμετοχὴ στὸ γένος ἔχει κάτω ἀπὸ ὀρισμένες συνθήκες(1) μιὰ σπουδαία ἐπίδραση στὴ ζωὴ τοῦ κυνηγοῦ τῆς κατώτερης βαθμίδας, πού δίνει τὸ δικαίωμα νὰ χρησιμοποιεῖ αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο τὸ κυνηγόσκυλο καὶ τὸ δικαίωμα τῆς προστασίας καὶ τῆς ἐκδίκησης» (σελ. 64). Παρόμοια ὁ Γκρόσσε ἀναγνωρίζει τὴ δυνατότητα τῆς ὑπαρξῆς τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ στοὺς κατώτερους κυνηγούς τῆς Καλιφόρνιας.

Παρ' ὅλα' αὐτά, οἱ δεσμοὶ τοῦ γένους εἶναι ἐδῶ πιά χαλαροί. Δὲν ὑπάρχει οἰκονομικὴ κοινότητα. «Ὁ τρόπος παραγωγῆς τῶν ἀρκτικῶν κυνηγῶν εἶναι παρ' ὄλ' αὐτὰ τόσο ἐξατομικευμένος, πού ἡ αὐνοχὴ τοῦ γένους δὲν ἀντέχει πιά στοὺς ἀπληστους κεντρόφυγους κυνηγούς».

Τὰ ἴδια μὲ τοὺς Αὐστραλοὺς, «τὸ κυνήγι καὶ ἡ συγκομιδὴ καρπῶν στὸ κοινὸ ἔδαφος δὲν ἐφαρμόσθηκαν γενικὰ πουθενά στὴν πράξη ἀπ' ὄλα τὰ μέλη τῆς φυλῆς μαζί. Κάθε οἰκογένεια ἔχει τὴ χωριστὴ τῆς ἐκμετάλλευση τῆς γῆς» Σὲ γενικὲς γραμμὲς «ἡ ἔλλειψη τροφῆς δὲν ἀνέχεται καμμιά διαρκὴ συνένωση σὲ ομάδες ἀρκετὰ μεγάλες, ἀναγκάζει τὰ μέλη νὰ διασπείρονται» (σελ. 63).

Ἄς ἔρθουμε τώρα στοὺς κυνηγούς τῆς ἀνώτερης βαθμίδας. Β ἐ β α ι α, σ' ὄλους τοὺς ἀνώτερους κυνηγούς, κ' ἐδῶ ἐπίσης τὸ ἔδαφος εἶναι γενικὰ κοινὴ ἰδιοχτησία τῆς φυλῆς ἢ τοῦ γένους» (σελ. 69). Βέβαια, συναντᾶμε σ' αὐτὴ τὴ βαθμίδα συλλογικὰ σπίτια, ὅπου τὰ γένη κατοικοῦσαν ἀπὸ κοινοῦ (σελ. 84). Β ἐ β α ι α, ἔξερουμε, «τὰ φράγματα καὶ τίς σπουδαῖες παραγωγικὲς ἐργασίες πού εἶδε ὁ Μακένζυ στοὺς ποταμούς τῆς περιοχῆς Χαϊντὰ καὶ πού σύμφωνα μὲ τοὺς ὑπολογισμοὺς του ἢ κατασκευὴ τους ἀ-

παιτούσε να είχαν εργασθεί εκεί το σύνολο τῶν μελῶν τῆς φυλῆς, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίβλεψη τοῦ ἀρχηγοῦ χωρὶς τὴν ἄδεια τοῦ ὁποίου κανεὶς δὲν μπορούσε νὰ ψαρέψει. Ἐκ πρώτης, λοιπόν, ὄψεως φαινόντουσαν νὰ εἶναι ἰδιοκτησία τοῦ συνόλου τῆς ἀγροτικῆς κοινότητας, στὴν ὁποία ἀνήκαν ἐπίσης, χωρὶς μοίρασμα, τὰ ψαρικά ὕδατα καὶ οἱ κυνηγότοποι» (σελ. 87). Ἄλλὰ «τὰ κοινὰ πράγματα εἶχαν πάρει ἐδῶ τέτοια ἔκταση καὶ τέτοια σημασία πού, παρὰ τὴν ἰσότητά στὴν ἰδιοκτησία τῆς γῆς, μιὰ μεγάλη ἀνισότητα περιουσίας μπορούσε νὰ ἀναπτυχθεῖ» (σελ. 69) καὶ «γενικὰ ἢ τροφή, ἀπ' ὅ,τι μπορούμε νὰ κρίνουμε, δὲν ἐθεωρεῖτο πιά σὰν κοινὴ ἰδιοκτησία, ὅπως συνέβαινε καὶ μὲ τὰ ὑπόλοιπα πράγματα. Δὲν μπορούμε νὰ χαρακτηρίσουμε τὰ γένη πού κατοικοῦσαν μαζὶ σὰν οἰκονομικὲς κοινότητες, παρὰ μόνο μὲ μιὰ πολὺ περιορισμένη ἔννοια» (σελ. 88).

Ἄς ρίξουμε τώρα μιὰ ματιὰ στὸ ἀμέσως ἀνώτερο στάδιο τοῦ πολιτισμοῦ, στοὺς κτηνοτρόφους τῆς ἀνώτερης βαθμίδας. Γ' αὐτοὺς ἐπίσης ὁ Γκρόσσε ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: Β ε β α ι α, «ἀκόμα καὶ οἱ νομάδες οἱ πιὸ ἀσταθεῖς δὲν ἀπομακρύνονται πέρα ἀπὸ ὀρισμένα ὄρια, κινεῦνται ὅλοι στὸ ἐσωτερικὸ μιᾶς περιοχῆς μὲ ὄρια προσδιορισμένα μὲ ἀκρίβεια, πού θεωρεῖται ἰδιοκτησία τῆς φυλῆς τους καὶ πού κι' αὐτὴ μὲ τὴ σειρά της μοιράζεται συχνὰ ἀνάμεσα σὲ διάφορες ξεχωριστὲς οἰκογένειες καὶ σὲ γένη». Καὶ πιὸ κάτω: «Τὸ ἔδαφος εἶναι, σχεδὸν σ' ὅλη τὴν ἔκταση πού πιάνει ἡ κτηνοτροφία, κοινὴ ἰδιοκτησία τῆς φυλῆς ἢ τοῦ γένους» (σελ. 91).

Ἡ γῆ, εἶναι ἀλήθεια, ἀποτελεῖ τὸ κοινὸ ἀγαθὸ ὄλων τῶν μελῶν τοῦ γένους καὶ μοιράζεται, σὰν τέτοια, ἀπὸ τὸ γένος ἢ ἀπὸ τὸν ἀρχηγό του ἀνάμεσα στὶς διάφορες οἰκογένειες πού τὴν ἐκμεταλλεύονται» (σελ. 128).

Ἄλλὰ «ἡ γῆ δὲν εἶναι ἡ πιὸ πολὺτιμη ἰδιοκτησία γιὰ τοὺς νομάδες. Τὸ ἀνώτατο ἀγαθὸ τους εἶναι τὸ κοπάδι τους καὶ τὰ ζῶα εἶναι πάντα (1) ἡ ἰδιαίτερη ἰδιοκτησία

τῶν Ξεχωριστῶν οἰκογενειῶν. Τὸ γένος τῶν βοσκῶν δὲν ἔγινε ποτὲ (!) μιὰ οικονομικὴ κοινότητα ἢ μιὰ κοινότητα ἰδιοκτησίας». Μετὰ ἔρχονται οἱ γεωργοὶ τῆς κατώτερης βαθμίδας. Ἐδῶ ν α ἰ μ ἐ ν τὸ γένος ἀναγνωρίζεται γιὰ πρώτη φορά σὰν μιὰ ἐξ ὀλοκλήρου κομμουνιστικὴ κοινότητα. Ἄ λ λ ἄ — κι' ἐδῶ τὸ ναὶ μὲν συνοδεύεται μ' ἔνα ἀλλὰ — κι' ἐδῶ ἐπίσης «ἡ βιομηχανία ὑποσκάβει τὴν κοινωνικὴ ἰσότητα» (Ὁ Γκρόσσε μιλά γιὰ τὴ βιομηχανία, αὐτὸ ποῦ φυσικὰ ἐννοεῖ ὁμοῦς εἶναι ἡ παραγωγὴ ἐμπορευμάτων, ποῦ δὲν ἔξερει ὁμοῦς νὰ τὴ διακρίνει ἀπ' αὐτὴ) καὶ δημιουργεῖ μιὰ κινητὴ ἀτομικὴ περιουσία «ποῦ ἔχει προτεραιότητα σὲ σχέση μὲ τὴ συλλογικὴ ἰδιοκτησία τῆς γῆς καὶ τὴν καταστρέφει» (σελ. 136—137). Παρὰ τὴν κοινοχτημοσύνη τοῦ ἐδάφους, «ὁ χωρισμὸς σὲ πλούσιους καὶ φτωχοὺς ὑπάρχει ἤδη κι' ἐδῶ ἐπίσης». Ὁ κομμουνισμὸς ἀναγάγεται ἔτσι — σύμφωνα μὲ τὸν Γκρόσσε — σ' ἓνα μικρὸ διάλειμμα στὴν ἱστορία τῆς οἰκονομίας, ποῦ ἀρχίζει μὲ τὴν ἀτομικὴ ἰδιοκτησία γιὰ νὰ τελειώσει πάλι μὲ τὴν ἀτομικὴ ἰδιοκτησία. Πράγμα ποῦ ἤθελε κι' ὁ ἴδιος νὰ ἀποδείξει.

Κεφάλαιο 5

Η ΖΩΗ ΤΩΝ ΠΡΩΤΟΓΟΝΩΝ ΦΥΛΩΝ ΠΟΥ ΖΟΥΝ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

Γιὰ νὰ κρίνουμε τὴν ὀρθότητα τῶν ἀπόψεων τοῦ Γκρόσσε, ἄς ἐξετάσουμε τὴν ἴδια τὴν πραγματικότητα. Ἐὰν παρατηρήσουμε, ἔστω καὶ μὲ μιὰ γρήγορη ματιά, πῶς ζοῦν σήμερα οἱ λαοὶ ποὺ βρίσκονται στὴν πιὸ χαμηλὴ βαθμίδα τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης. Ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ οἱ λαοί; Ὁ Γκρόσσε τοὺς ὀνομάζει «κυνηγοὺς τῆς κατώτερης βαθμίδας» καὶ λέει γι' αὐτούς: «Οἱ κυνηγοὶ τῆς κατώτερης βαθμίδας δὲν ἀποτελοῦν σήμερα παρὰ ἓνα ἀπειροελάχιστο κομμάτι τῆς ἀνθρωπότητας. Καταδικασμένοι νὰ ζοῦν στὴ φτώχεια ἀπὸ τὴν ἀτελῆ μορφή τῆς παραγωγῆς τους, ποὺ εἶναι πολὺ λίγο ἀποδοτικὴ, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴ μικρὴ ἀριθμητικὴ τους δύναμη, ἐκδιώχτηκαν ἀπὸ παντοῦ, ἀπ' τοὺς μεγάλους καὶ δυνατοὺς λαοὺς σὲ τέτοιο βαθμὸ, ποὺ σήμερα οἱ μόνες περιοχὲς στίς ὁποῖες κατοικοῦν εἶναι τὰ παρθένα ἀδιάθρακτα δάση καὶ οἱ ἀφιλόξενες ἔρημοι. Ἐνα μεγάλο μέρος ἀπὸ αὐτὲς τίς ἐξασθλιωμένες φυλὲς ἀνήκει στὴ ράτσα τῶν Πυγμαίων. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ράτσα εἶναι καὶ ἡ λιγότερο δυνατὴ, γι' αὐτὸ, στὸν ἀγῶνα τῆς γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆς, ἀ-

πωθήθηκε από τις πιο δυνατές φυλές στις πιο άγονες περιοχές και καταδικάστηκε στη στασιμότητα. Όπως και νάχει το πράγμα, ακόμα και σήμερα βρίσκουμε σ' όλες τις ήπειρους, εκτός απ' την Εύρωπη, φυλές οι οποίες αντιπροσωπεύουν τις πιο αρχαίες οικονομικές μορφές. Στην Άφρική, υπάρχει μία ποικιλία από κυνηγετικούς λαούς μικρού άναστήματος. Δυστυχώς, δεν έχουμε μέχρι τώρα πληροφορίες παρά μόνο για έναν από αυτούς τους λαούς, τους Μπόσιμαν, της έρημου του Καλαχάρι (στο γερμανικό τμήμα της Νοτιοανατολικής Άφρικής). Οι άλλες φυλές των Πυγμαίων κρύβονται στο σκοτάδι των παρθένων κεντρικών δασών.

Άς αφήσουμε την Άφρική κι' ας πάμε στην Άνατολή. Στο νησί της Κεϋλάνης (στο σημείο της Ίνδικης χερσονήσου απ' όπου περνά ο μεσημβρινός), θα συναντήσουμε τους κυνηγούς Βεντάχ. Πιο μακριά, στο αρχιπέλαγος του Άνταμάν, τους Μινκοπί. Στο έσωτερικό της Σουμάτρας θα δούμε τους Κιμπού και στα άγρια βουνά των Φιλιππίνων τους Άέτας, τρεις φυλές που κι' αυτές ανήκουν στη ράτσά των Πυγμαίων. Πριν την εύρωπαϊκή αποικιοποίηση, ή Αύστραλία ήταν κατοικημένη από φυλές κυνηγών της κατώτερης βαθμίδας και παρά το ότι οι ιθαγενείς κυνηγήθηκαν από τις περισσότερες παράκτιες περιοχές και εκδιώχτηκαν από τους άποίκους στο δεύτερο μισό του ΧΙΧ αιώνα, συνεχίζουν ακόμα και σήμερα να ζουν στις έρημες περιοχές στο έσωτερικό της ήπειρου.

Στην Άμερική μπορούμε να συναντήσουμε μία ολοκληρη σειρά ανθρώπινων ομάδων, των οποίων ο πολιτισμός είναι από τους πιο χαμηλούς που υπάρχουν στον κόσμο. Οι φυλές αυτές είναι διασπαρμένες από το πιο νότιο μέχρι το πιο βόρειο σημείο της Άμερικής. Στα έρημα βουνά του άκρωτηρίου του Χόρν (μεσημβρινό σημείο της Ν Άμερικής), που το δένουν οι θύελλες και ή βροχή, ζουν οι κάτοικοι της Γ ή ς τ ο υ Π υ ρ ό ς, για τους οποίους πολλοί παρατηρητές συμφώνησαν ότι πρόκειται για τις πιο

έξαθλιωμένες και πιό πρωτόγονες ύπάρξεις τής ανθρώπινης κοινωνίας. Κατά μήκος, έΕ άλλου, τών θραζιλιανών δασών ζοῦν οί Μποτοκοῦντος, οί όποιοί έχουν και πολύ κακιά φήμη, και πολλές όρδες κυνηγών, όπως οί Μπορόρο, τούς όποίους γνωρίσαμε χάρη στις έρευνες του Στάινεν. 'Η Κεντρική Καλιφόρνια (στή δυτική άκτή τής Β. 'Αμερικῆς) κρύβει διάφορες φυλές, πού δέν είναι άλλωστε περισσότερο τυχερές άπ' ό,τι οί έξαθλιωμένες φυλές τής Αύστραλίας» (1). Χωρίς νά συνεχίσουμε τήν αφήγηση του Γκρόσσε, πού κατά πολύ περιέργο τρόπο κατατάσσει και τούς Έσκιμώους στους λαούς με τό πιό χαμηλό επίπεδο ζωῆς, θά έξετάσουμε τώρα μερικές άπό τις φυλές πού πιό πάνω άναφέρθηκαν και θά διερευνήσουμε άν εκεί υπάρχουν τά σημάδια μις προσχεδιασμένης κοινωνικῆς όργάνωσης τής έργασίας.

Άς δοῦμε πρώτα τούς Αύστραλούς άνθρωποφάγους πού, σύμφωνα με πολλούς μελετητές, βρίσκονται στην πιό χαμηλή βαθμιδα του πολιτισμου, πού τό ανθρώπινο γένος μπορεί νά παρουσιάσει σ' αύτή τή γῆ. Στους νέγρους τής Αύστραλίας συναντάμε πριν άπ' όλα τόν πρωταρχικό καταμερισμό τής έργασίας, πού ἤδη πιό πάνω άναφέραμε, σέ άνδρες και γυναίκες. Αύτές οί τελευταίες έχουν σαν σπουδαιότερη άσχολία τους τήν προμήθεια τροφῆς άπό φυτά, τό κουβάλημα Εύλου και νεροῦ. Οί άνδρες πάνε στο κυνήγι και φέρνουν τό κρέας.

'Η εικόνα τής κοινωνικῆς έργασίας πού παρουσιάζεται έδώ είναι τελείως αντίθετη με τήν «άτομική άναζήτηση τής τροφῆς», πράγμα πού άποτελει συγχρόνως και μιá άπόδειξη για τόν τρόπο με τόν όποιο κατοχυρωνόταν ἡ άναγκαία συμμετοχή όλων δσων μπορούσαν νά έργασθοῦν στις πιό πρωτόγονες κοινωνίες.

(1) Έρνέστος Γκρόσσε: «Οί μορφές τής οικογένειας και οί μορφές τής οικονομίας» σελ. 30.

Ένα παράδειγμα: «Στή φυλή Χεπάρα, όλοι οι άντρες που μπορούν να έργασθουν είναι ύποχρεωμένοι να άσχοληθουν με την έξεύρεση τροφής. Άν ένας άντρας είναι τεμπέλης και δέν πάει με τους άλλους, οι άλλοι τον περιφρονούν και άδιαφορούν. Άντρες, γυναίκες και παιδιά άφήνουν τον καταυλισμό από πολύ νωρίς τό πρωί και πάνε να θρουν την τροφή τους. Όταν κυνηγήσουν άρκετά, τότε άντρες και γυναίκες φέρνουν τή λεία τους στο πιό κοντινό μέρος που έχει νερό, όπου άνάθουν φωτιά και ψήνουν τό κρέας. Άντρες, γυναίκες και παιδιά τρώνε όλοι μαζί σ'ένα πολύ φιλικό κλίμα την τροφή τους, άφου οι πιό ήλικιωμένοι την έχουν από κρίν κόψει σε ίσα κομμάτια. Μετά τό γεύμα, οι γυναίκες μεταφέρουν την ύπόλοιπη τροφή στον καταυλισμό τους και οι άνδρες κυνηγούν στο δρόμο» (1).

Νά όρισμένες συγκεκριμένες δραστηριότητες του πλάνου της παραγωγής των νέγρων της Αύστραλίας. Είναι πραγματικά πολύ σύνθετο και έπεξεργασμένο μέχρι τις τελευταίες του λεπτομέρειες. Κάθε φυλή της Αύστραλίας άποτελείται από έναν όρισμένο άριθμό ομάδων, καθεμιά από τις όποιες φέρνει τό όνομα ενός ζώου ή ενός φυτού που λατρεύει, και κατέχει μιá περιορισμένη άναλογία γής στο έσωτερικό της συνολικής γής της φυλής. Μιά έκταση γής άνήκει π.χ. στους άνθρώπους-καγκουρώ, μιá άλλη στους άνθρώπους-έμοϋ (μεγάλο πουλι που μοιάζει με την στρουθοκάμηλο), μιá τρίτη στους άνθρώπους-φίδια (οι Αύστραλοι τρώνε άκόμα και φίδια), κλπ.

Αυτά τά «τοτέμ» είναι σχεδόν όλα σύμφωνα με τις τελευταίες έπιστημονικές άνακαλύψεις, ζώα και φυτά, που χρησιμεύουν για τροφή στους νέγρους της Αύστραλίας. Καθεμιά από αυτές τις ομάδες έχει τον άρχηγό της, που διευθύνει και τό κυνήγι. Τό όνομα όμως του φυτού ή του

(1) «Σομλό», σύμφωνα με τον Χόβιτ (σελ. 45).

ζώου και ή θρησκευτική λατρεία που αντίστοιχεί σ' αυτό δεν είναι τυχαία σύμπτωση. Πραγματικά, κάθε ομάδα έχει την υποχρέωση ν' ασχοληθῆ με την εξεύρεση τῆς τροφῆς από τὸ φυτὸ ἢ τὸ ζῶο τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα φέρνει, νὰ φροντίζει γιὰ τῆ συντήρηση καὶ τῆ διαιώνιση αὐτῆς τῆς πηγῆς τροφῆς. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι κάθε ομάδα δεν τὸ κάνει αὐτὸ γιὰ τὸν ἑαυτὸ της, μὰ πρὶν ἀπ' ὅλα γιὰ τὶς ἀλλεσ ὁμάδες τῆς φυλῆς. Οἱ ἄνθρωποι-καγκουρῶ έχουν τὴν υποχρέωση νὰ προμηθεύουν τὰ ἄλλα μέλη τῆς φυλῆς με κρέας ἀπὸ καγκουρῶ, οἱ ἄνθρωποι-φίδια έχουν τὴν υποχρέωση νὰ προμηθεύουν τὰ ἄλλα μέλη τῆς φυλῆς με κρέας φιδιῶν, οἱ ἄνθρωποι-κάμπιες έχουν τὴν υποχρέωση νὰ προμηθεύουν τοὺς ἄλλους μ' ἓνα εἶδος κάμπιας που θεωρεῖται λιχουδιὰ... κλπ. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ὅλα αὐτὰ συνοδεύονταν ἀπὸ αὐστηρὰ θρησκευτικὰ ἔθιμα καὶ ἀπὸ μεγάλες τελετουργίες. Σύμφωνα μ' ἓνα κανόνα, που εἶναι σχεδὸν γενικὸς, τὰ μέλη κάθε ομάδας δεν ἐπιτρέπεται νὰ φᾶνε, ἢ μπορούν νὰ φᾶνε μόνο ἓνα πολὺ μικρὸ μέρος ἀπὸ τὸ ἴδιο τους τὸ ζῶο ἢ φυτὸ-τοτέμ, ἐνῶ ἀντίθετα εἶναι υποχρεωμένα νὰ προμηθεύουν με τροφή που προέρχεται ἀπ' αὐτὰ τὰ ζῶα ἢ φυτὰ-τοτέμ τοὺς ἄλλους. Ὅταν ἓνας ἄντρας ἀπὸ τὴν ομάδα τῶν ἀνθρώπων που έχουν γιὰ τοτέμ τους τὸ φίδι, πιάσει ἓνα φίδι, ἀπαγορεύεται νὰ τὸ φάει, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περίπτωση μεγάλης πείνας, καὶ εἶναι υποχρεωμένος νὰ τὸ φέρει στὸν καταυλισμὸ τῶν ἄλλων.

Παρόμοια, ἓνας ἄνθρωπος-έμοῦ (εἶδος πουλιοῦ) δεν ἐπιτρέπεται νὰ φάη παρὰ πολὺ λίγο κρέας ἀπὸ τὸ τοτέμ του, καθόλου αὐγά, οὔτε λίπος που βγάζουν ἀπ' αὐτὸ τὸ ζῶο καὶ τὸ χρησιμοποιοῦν γιὰ φάρμακα. Ἀντίθετα, πρέπει νὰ τὸ παραδώσει στὰ ἄλλα μέλη τῆς φυλῆς.

Ἀπ' τὴν ἄλλη, οἱ ἄλλες ομάδες δεν έχουν τὸ δικαίωμα νὰ κυνηγήσουν, νὰ μαζέψουν ἢ νὰ φᾶνε ἓνα ζῶο ἢ ἓνα φυτὸ χωρὶς τῆ συγκατάθεση τῶν ἀνθρώπων τοῦ ἀντίστοιχου τοτέμ.

Κάθε χρόνο, καθεμιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς ομάδες κάνει μιὰ

πομπώδη τελετή, η οποία έχει για σκοπό να κατοχυρώσει (μέ ασματα, μουσική και διάφορες τελετουργίες) τη διαίωση του ζώου ή φυτού-τοτέμ και μόνο άφου τελειώσει αυτή η τελετή επιτρέπεται στις άλλες ομάδες να φάνε άπ' αυτό τό ζώο ή φυτό. Ό άρχηγός κάθε ομάδας προσδιορίζει την ήμερομηνία πού θα γίνει η τελετή, και συγχρόνως είναι αυτός πού διευθύνει τις τελετουργίες. Αύτή η ήμερομηνία έχει άμεση σχέση με τις συνθήκες της παραγωγής. Υπάρχει στην Κεντρική Αύστραλία μιá μεγάλη περίοδος Εηρασίας, κατά τη διάρκεια της οποίας τό ζώα και τό φυτά ύποφέρουν πολύ, και μιá μικρή εποχή τών βροχών, κατά τη διάρκεια της οποίας ό κόσμος τών ζώων παλλαπλασιάζεται και η θλάστηση άναζωογονείται. Γι' αυτό, τό μεγαλύτερο μέρος τών τελετών γίνεται λίγο πριν άπό την καλή εποχή τών βροχών.

Ό Ράτσελ θεωρούσε σαν «κωμική παρεξήγηση» τόν ίαχυρισμό ότι οι Αύστραλοί φέρνουν τό όνόματα τών σπουδαιοτέρων ειδών διατροφής τους(!). Παρ' όλα αυτά, τό σύστημα τών τοτεμικών ομάδων, πού συνοπτικά περιγράψαμε παραπάνω, πρέπει να παραδεχτούμε ότι παρουσιάζει μιá λεπτομερή όργάνωση της κοινωνικής παραγωγής. Στην πραγματικότητα, οι διάφορες τοτεμικές ομάδες δέν συνιστούν παρά τό μέλη ενός πιό έκτεταμένου συστήματος καταμερισμού της εργασίας.

Οι διάφορες αυτές τοτεμικές ομάδες αχηματίζουν όλες μαζί ένα διευθετημένο και σχεδιασμένο σύνολο, μέσα στό όποίο κάθε ομάδα έχει τις ιδιαίτερες δραστηριότητές της, τις όποιες φέρνει εις πέρας κατά τρόπο όργανωμένο και με σχέδιο, κάτω άπό τη διεύθυνση του άρχηγού. Τό ότι αυτό τό σύστημα παραγωγής παίρνει μιá μορφή θρησκευτική, τη μορφή τών παλυποικιλων άπαγορεύσεων στό είδη διατροφής, τις διάφορες τελετουργίες κλπ. . . . , αυτό τό

(1) Φρ. Ράτσελ: «Έθνολογία», 1887, τ. 2ος, σελ. 64.

γεγονός δέν δείχνει τίποτε ἄλλο ἐκτός ἀπ' τὸ ὅτι αὐτὴ ἡ ὀργάνωση παραγωγῆς ἀνάγεται σὲ πολὺ παλιέρες ἐποχές, ὅτι αὐτὴ ἡ ὀργάνωση ὑπῆρχε ἤδη στοὺς νέγρους τῆς Αὐστραλίας πρὶν ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνες ἢ ἀκόμα καὶ χιλιετηρίδες. Τὸ γεγονός αὐτὸ δείχνει ἀκόμα ὅτι μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, αὐτὸ πού στήν ἀρχὴ ἦταν ἀπλῶς χρήσιμο ἀπ' τὴν ἄποψη τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἐξέυρεσης τῆς τροφῆς, ἐκφράστηκε σὲ αὐστηροὺς κανόνες καὶ μεταμορφώθηκε σὲ μιὰ σειρά ἀπὸ ἄρθρα πίστης, σὲ δοξασίες καὶ σὲ μυστήριες σχέσεις.

Αὐτὲς οἱ σχέσεις πού ἀποκαλύφθηκαν ἀπὸ τοὺς ἄγγλους Σπένσερ καὶ Ζίλλεν, ἐπαληθεύτηκαν ἐπίσης καὶ ἀπὸ τίς ἐρευνες ἐνός ἄλλου ἐρευνητῆ, τοῦ Φρέιζερ. Αὐτός ὁ τελευταῖος μὲ πολλὴ σαφήνεια λέει: «Δέν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε ὅτι οἱ διάφορες τοτεμικὲς ὁμάδες δέν ζοῦν ἀπομονωμένες ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη μέσα στὴν τοτεμικὴ κοινωνία. Ἐνακατεύονταν καὶ ἀσκοῦσαν τίς μαγικὲς τοὺς δυνάμεις γιὰ τὸ κοινὸ καλὸ. Στὸ πρωταρχικὸ σύστημα οἱ ἀνθρωποκαγκουρῶ — ἂν δέν κάνουμε λάθος — κυνηγοῦσαν καὶ σκότωναν τὰ καγκουρῶ τόσο γιὰ τὴν χρῆση τῶν ἄλλων τοτεμικῶν ὁμάδων, ὅσο καὶ γιὰ τίς δικὲς τοὺς ἀνάγκες καί, χωρὶς ἀμφιβολία, τὸ ἴδιο γινόταν μὲ τὸ τοτέμ-κάμπια, τὸ τοτέμ-γεράκι καὶ τὰ ἄλλα τοτέμ.

Στὸ νέο σύστημα πού πῆρε θρησκευτικὴ μορφή, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ἀπαγορεύτηκε στοὺς ἀνθρώπους νὰ σκοτώνουν καὶ νὰ τρῶνε τὰ ζῶα-τοτέμ τοὺς, οἱ ἀνθρωποκαγκουρῶ συνέχισαν νὰ κυνηγοῦν τὰ καγκουρῶ, ἀλλὰ τώρα πιά ὄχι γιὰ δικὴ τοὺς χρῆση. Οἱ ἀνθρωπο-έμοῦ συνέχισαν νὰ πολλαπλασιάζουν τὰ ἑμοῦ ἂν καὶ δέν εἶχαν πιά τὸ δικαίωμα νὰ φᾶνε κρέας ἀπὸ ἑμοῦ. Οἱ ἀνθρωπο-κάμπιας συνέχισαν νὰ ἐφαρμόζουν τίς μαγικὲς τοὺς τέχνες γιὰ τὴν διαιώνιση τοῦ εἶδους, ἂν καὶ αὐτὲς οἱ λιχουδιὲς προορίζονταν τώρα γιὰ ἄλλα στομάχια».

Μὲ δυὸ λόγια: Αὐτὸ πού παρουσιάζεται σὲ μᾶς σὰν

ένα σύστημα από τελετουργίες, στους πολύ παλιούς καιρούς ήταν ένα απλό σύστημα οργανωμένης κοινωνικής παραγωγής με ένα λεπτομερή καταμερισμό της εργασίας.

Αν τώρα παρατηρήσουμε τη διανομή των προϊόντων στους νέγρους της Αυστραλίας, θα βρούμε ένα σύστημα πολύ περισσότερο λεπτομερές και μπερδεμένο απ' ό,τι μπορούμε να φαντασθούμε. Κάθε κομμάτι απ' το θήραμα που πιάστηκε στο κυνήγι, κάθε καρδιά πουλιού που θρέθηκε, κάθε χούφτα φρούτα που μαζεύτηκαν, αποδίδεται σ' αυτά ή εκείνα τα μέλη της κοινωνίας, σύμφωνα με σχολαστικούς κανόνες και σχέδιο. Η φυτική τροφή π.χ. που μάζεψαν οι γυναίκες ανήκει σ' αυτές και στα παιδιά. Η λεία από το κυνήγι των ανδρών μοιράζεται σύμφωνα με κανόνες που είναι διαφορετικοί στις διάφορες φυλές, σ' όλες όμως τις φυλές οι κανόνες αυτοί είναι πολύ σχολαστικοί. Έτσι π.χ. ο Άγγλος σοφός Χόβιτ, παρατηρώντας τον παρακάτω τρόπο διανομής των φυλών της Νοτιοανατολικής Αυστραλίας, ιδίως της περιοχής της Βικτώριας, λέει τα εξής: «Ένας άνθρωπος σκοτώνει ένα καγκουρώ σέ μια όρισμένη απόσταση από τον καταυλισμό τους. Τόν συνοδεύουν δυο άλλοι άνθρωποι, αλλά δέν πάνε κοντά του να τον βοηθήσουν να σκοτώσει το ζώο. Έπειδή η απόσταση από το χωριό τους είναι μεγάλη, ψήνουν το καγκουρώ πριν να το μεταφέρουν στο χωριό. Ο πρώτος άντρας ανάβει τη φωτιά, οι άλλοι δυο κόβουν σέ κομμάτια το θήραμα, και οι τρεις μαζί ψήνουν τα έντόσθια και τα τρώνε. Η μοιρασιά γίνεται με τόν εξής τρόπο: Ο δεύτερος και ο τρίτος άντρας παίρνουν τόν μηρό του ζώου και τήν ουρά μαζί μ' ένα μέρος από το γοφό του, γιατί βοήθησαν και συμμετείχαν στο κομμάτισμα.

Όλο το υπόλοιπο το κρατά ο πρώτος άνδρας και το μεταφέρει στο χωριό. Η γυναίκα του άνδρα παίρνει το κεφάλι και τή ράχη του ζώου και τó δίνει στους γονείς της. Τó υπόλοιπο πηγαίνει στους γονείς του άντρα. Όταν αυτός δέν έχει κρέας, φυλάει λίγο για τόν εαυτό του, αν

δμως έχει, τὸ δίνει ὅλο. Ἐὰν ἡ μητέρα του ἔχει πιάσει ψάρια, μπορεῖ νὰ τοῦ δώσει λίγο, ἢ ἂν ἔχουν ψάρια τὰ πεθερικά του μποροῦν νὰ τοῦ δώσουν λίγο ἀπ' τὰ δικά τους, καὶ αὐτὸ γίνεται τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωῒ. Σ' ὁποιαδήποτε περίπτωση τὰ παιδιὰ θρέφονται πιὸ καλὰ ἀπὸ τοὺς μεγάλους» (1).

Στὰ πλαίσια τῆς φυλῆς ἰσχύουν οἱ ἑξῆς κανόνες: Ἐκεῖνος γιὰ παράδειγμα ποὺ σκοτώνει ἓνα καγκουρῶ παίρνει ἓνα κομμάτι ἀπ' τὰ νῶτα τοῦ ζώου, ὁ πατέρας του παίρνει τὸ δεῖξι μῆρῶ, ὁ πιὸ μικρὸς ἀδελφὸς του παίρνει τὴν μπροστινὴ ἀριστερὴ πατούσα τοῦ ζώου, ἡ πρωτότοκη ἀδελφή του ἓνα κομμάτι κατὰ μῆκος τῆς ραχοκοκαλιᾶς, ἡ δευτερότοκη ἀδερφή του τὴν μπροστινοδεξιά πατούσα τοῦ ζώου. Ὁ πατέρας του κρατᾷ τὴν οὐρὰ κι' ἓνα κομμάτι τῆς πλάτης καὶ τὰ δίνει στοὺς γονεῖς του, ἡ μητέρα του κρατᾷ ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ μῆρῶ καὶ τὴν κνήμη καὶ τὰ δίνει στοὺς δικούς της γονεῖς. Ὄταν σκοτώνεται μιὰ ἀρκούδα, ὁ ἴδιος ὁ κυνηγὸς ποὺ τὴ σκότωσε κρατᾷ τίς ἀριστερὲς πλευρὲς τοῦ ζώου, ὁ πατέρας του παίρνει τὴν πίσω-ἀριστερὴ πατούσα, ἡ μητέρα του τὴν πίσω-δεξιά, ὁ πρωτότοκος ἀδελφὸς του παίρνει τὴν μπροστινοδεξιά πατούσα, ἡ δευτερότοκη ἀδερφή του τὴν μπροστινοαριστερὴ. Ἡ πρωτότοκη ἀδερφή παίρνει τὴν ράχη, καὶ ἡ μικρότερη ἀπ' ὅλες τὸ σικῶτι. Τὰ δεξιά πλευρὰ τῆς ἀρκούδας ἀνήκουν στὸν ἀδερφὸ τοῦ πατέρα τοῦ κυνηγοῦ, ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὰ πλευρὰ στὸ θεῖο τῆς μητέρας του καὶ τὸ κεφάλι δίνεται στὰ μικρὰ παιδιὰ τῆς φυλῆς.

Σὲ μιὰ ἄλλη φυλὴ, ἡ τροφή μοιράζεται ἀμέσως σ' ὅλους ὅσοι εἶναι παρόντες. Ἐὰν γιὰ παράδειγμα σκοτωθεῖ ἓνα θαλαμπύ (εἶδος μικροῦ καγκουρῶ) καὶ ἂν ἐκεῖνη τὴ στιγμή εἶναι παρόντες δέκα ἢ δώδεκα ἄνθρωποι, καθένας ἀπ' αὐτοὺς παίρνει κι' ἓνα κομμάτι ἀπ' τὸ ζῶο. Κανεὶς ὁ-

(1) «Σομλό», σύμφωνα μὲ τὸν Χόθιτ (σελ. 42).

μως από αυτούς δέν άγγίζει τό ζώο, ούτε καν ένα κομματάκι, πριν ό κυνηγός πού τό σκότωσε τοῦ δώσει αυτό πού, σύμφωνα μέ τούς κανόνες τῆς φυλῆς, τοῦ άνήκει. Ἄκόμα κι' αν αυτός πού τό σκότωσε είναι κατά τύχη άπών στη διάρκεια πού ψήνουν τό ζώο, κανείς παρ'όλα αυτά δέν τό άγγίζει, πριν νά Ξαναγουρίσει και νά κάνει τῆ μοιρασιά. Τά κομμάτια από τό ζώο πού παίρνουν οί γυναίκες είναι ίσοδύνομα μ' αυτά πού παίρνουν οί άντρες και οί γονεΐς άσχολοῦνται μέ τά παιδιά.

Ἡ τελετουργική μορφή πού παίρνουν αυτοί οί τρόποι μοιρασιάς, οί όποιοι διαφέρουν από φυλή σέ φυλή, προδίνει τόν πανάρχαιο χαρακτήρα τους (1). Χωρίς άμφιβολία, αυτές οί τελετουργικές μορφές τῆς μοιρασιάς εκφράζουν μία παράδοση χιλιετηρίδων πού κάθε γενιά σέβεται μέ άυστηρότητα. Τό σύστημα αυτό μάς δείχνει δύο πράγματα πολύ καθαρά: Ἄπό τῆ μία μάς δείχνει, ότι στους νέγρους τῆς Αὔστραλιás, πού είναι χωρίς άμφιβολία ό πιό καθυστερημένος λαός πού υπάρχει στον κόσμο, όχι μόνο ἡ παραγωγή, αλλά και ἡ κατανάλωση επίσης είναι οργανωμένη στη βάση ενός σχεδίου και λογαριάζεται σαν μία κοινή κοινωνική υπόθεση. Ἄπό τήν άλλη μεριά, αυτό τό σχέδιο έχει σαν σκοπό νά κατοχυρώσει τόν εφοδιασμό σέ τροφή όλων τῶν μελών τῆς κοινωνίας, τόσο σέ σχέση μέ τίς ανάγκες τους, όσο κι' ανάλογα μέ τήν άποδοτικότητά τους. Σ' όποιαδήποτε περίπτωση έχει προτεραιότητα ἡ συντήρηση τῶν ηλικιωμένων, πού κι' αυτοί μέ τῆ σειρά τους, όπως και οί μητέρες, φροντίζουν τά μικρά παιδιά. Ἡ οικονομική Ζωή τῶν Αὔστραλῶν — ἡ παραγωγή, ό καταμερισμός τῆς εργασίας, ἡ διανομή τῶν προϊόντων — είναι οργανωμένη κατά τρόπο πολύ σχεδιασμένο, στη βάση ενός κώδικα σταθερῶν κανόνων, πού εφαρμόζονται ἐδῶ και άμνημόνευτα χρόνια.

Ἄς αφήσουμε τώρα τήν Αὔστραλία και ἄς πάμε στη

(1) Ράτσελ, 1894, τ. 1ος, σελ. 333.

Β. Ἀμερική. Ἐδῶ, οἱ λιγοστοὶ Ἰνδιάνοι ποὺ κατοικοῦν στὰ δυτικά, στὸ νησί Τιμπιρόν ποὺ βρίσκεται στὸν κόλπο τῆς Καλιφόρνιας, καὶ σὲ μιὰ παραθαλάσσια λουριίδα, ἔχουν ἓνα ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, γιατί Ζοῦν σὲ πλήρη ἀπομόνωση καὶ ἡ συμπεριφορὰ τους πρὸς τοὺς Ξένους εἶναι ἐχθρική. Χάρη σ' αὐτό, τὰ πρωτόγονα ἔθιμά τους ἔχουν διατηρήσει ὅλη τὴν καθαρότητά τους. Τὸ 1895, οἱ ἐρευνητὲς τῶν ΗΠΑ ὀργάνωσαν μιὰ ἀποστολὴ γιὰ νὰ μελετήσουν τὴ Ζωὴ αὐτῆς τῆς φυλῆς, καὶ ὁ Μάκ Γκὺ μᾶς περιγράφει τὰ ἀποτελέσματα στὰ ὁποῖα κατέληξε αὐτὴ ἡ ἀποστολή.

Σύμφωνα μ' αὐτόν, ἡ φυλὴ τῶν Ἰνδιάνων Σερι — εἶναι τὸ ὄνομα τῆς μικρῆς αὐτῆς φυλῆς — ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσερις ὁμάδες, καθεμιὰ ἀπὸ τίς ὁποῖες φέρνει τὸ ὄνομα ἑνὸς ζώου. Οἱ δύο μεγαλύτερες ὁμάδες εἶναι ἡ ὁμάδα τοῦ Πελεκάνου καὶ ἡ ὁμάδα τῆς Χελῶνας. Τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, ὅπως καὶ οἱ κανόνες αὐτῶν τῶν ὁμάδων, σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ Ζῶα τους-τοτέμ κρατήθηκαν μυστικά μὲ μεγάλη αὐστηρότητα καὶ ἦταν ἐξαιρετικὰ δύσκολα νὰ ἐξιχνιαστοῦν. Ὅταν ὁμως μάθανε ὅτι ἡ τροφή αὐτῶν τῶν Ἰνδιάνων βασιζόταν κυρίως στοὺς πελεκάνους, στίς χελῶνες, στὰ ψάρια καὶ σὲ πολλά ἄλλα Ζῶα τῆς θάλασσας καὶ ὅταν θυμηθοῦμε ὅτι τὸ σύστημα τῶν τοτεμικῶν ὁμάδων ὅπως περιγράφηκε πρὶν πάνω μοιάζει μ' αὐτὸ τῶν νέγρων τῆς Αὐστραλίας, μπορούμε νὰ ὑποθέσουμε μὲ ἓνα πολὺ μεγάλο βαθμὸ σιγουριᾶς, πῶς στοὺς Ἰνδιάνους τῆς Καλιφόρνιας οἱ μυστήριες τελετουργίες στὰ Ζῶα-τοτέμ καὶ ὁ χωρισμὸς τῆς φυλῆς σὲ ἀντίστοιχες ὁμάδες δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ τὰ ἴχνη ἑνὸς πανάρχαιου συστήματος παραγωγῆς πολὺ ὀργανωμένου, καὶ ἑνὸς πανάρχαιου καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, ποὺ ἀποκρυσταλλώθηκε σὲ θρησκευτικὰ σύμβολα. Αὐτὸ ποὺ ἐνισχύει ἀκόμα περισσότερο αὐτὴ τὴν ἄποψη εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὁ πελεκάνος εἶναι τὸ ἀνώτατο πνεῦμα-προστάτης τῶν Ἰνδιάνων Σερι. Ταυτόχρονα, αὐτὸ τὸ πουλι ἀποτελεῖ τὴν βάση τῆς οἰκονομικῆς ὑπαρξῆς τῆς φυλῆς. Τὸ κρέας τοῦ πελεκάνου εἶναι ἡ βάση τῆς διατροφῆς τους, τὸ δέρμα

του πελεκάνου τὸ χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ φτιάχνουν ροῦχα, κρεβάτια, ἀσπίδες καὶ ἄλλα πράγματα πού τὰ ἀνταλλάσσουν μὲ ξένα.

Ἡ σπουδαιότερη μορφή ἐργασίας τῶν Σερί, τὸ κυνήγι, ὑπόκειται σὲ πολὺ αὐστηροὺς κανονισμοὺς. Τὸ κυνήγι τοῦ πελεκάνου εἶναι μιὰ καλὰ ὀργανωμένη κοινὴ ἐπιχείρηση πού ἔχει «σχεδὸν τελετουργικὸ χαρακτήρα». Τὸ κυνήγι τοῦ πελεκάνου δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ παρὰ μόνον σὲ ὀρισμένες ἐποχές, ἔτσι ὥστε τὰ πουλιὰ νὰ πολλαπλασιάζονται τὴν ἐποχὴ πού κλωσσοῦν, καὶ ἡ διαίωσις τους νὰ εἶναι βέβαιη.

«Τὸ σκότωμα τῶν πουλιῶν (πού γίνεται ἀπ' ὅλους μαζί καὶ δὲν παρουσιάζει καμμιά δυσκολία λόγω τοῦ βάρους αὐτῶν τῶν πουλιῶν) συνοδεύεται ἀπὸ ἓνα μεγάλο συμπόσιο κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ὁποῖου οἰκογένειες μισοπεθαμένες ἀπὸ τὴν πείνα ἔσκιζον τὴ νύχτα μὲ κραυγὲς τὰ πιὸ τρυφερὰ κομμάτια μέχρις ὅτου τίς πάρει ὁ ὕπνος.

Τὴν ἐπόμενη μέρα οἱ γυναῖκες ψάχνουν νὰ βροῦν τὸ πτώμα τοῦ πουλιοῦ ἐκείνου, πού ξεπουπουλιάστηκε λιγότερο καὶ τοῦ ἀφαιροῦν μὲ προσοχὴ τὸ δῆμα». Ἡ γιορτὴ διαρκεῖ πολλὰς μέρες, στὴ διάρκεια τῶν ὁποίων γίνονται διάφορες τελετουργίες.

Αὐτὴ ἡ «μεγάλῃ ἀδηφαγία» πού γίνεται στὰ σκοτεινὰ καὶ μὲ κραυγὰς, στὴν ὁποία ὁ καθηγητὴς Μπύχερ θὰ ἔβλεπε σίγουρα τὰ σημάδια μιᾶς κτηνώδικης συμπεριφορᾶς, εἶναι στὴν πραγματικότητά ὀργανωμένη σὲ κάθε τῆς λεπτομέρεια, πράγμα πού φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὸν τελετουργικὸ τῆς χαρακτήρα. Ὁ σχεδιασμένος τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο γίνονται τὸ κυνήγι τῶν ζώων, ἐπεκτείνεται στὴ διανομὴ καὶ στὴν κατανάλωση, πού κι' αὐτές γίνονται στὴ βάση ἑνὸς λεπτομερειακοῦ σχεδίου. Τὸ κοινὸ γεῦμα ἀκολουθεῖ μιὰ ὀρισμένη διαδικασία: Πρῶτος ἔχει σειρά ὁ ἀρχηγὸς τῆς φυλῆς (ὁ ὁποῖος καὶ διευθύνει τὸ κυνήγι), μετὰ οἱ ἄλλοι πολεμιστὲς κατὰ σειρά ἡλικίας, ἔπειτα τὰ παιδιὰ

τά όποια κι' αυτά βρίσκονται στη σειρά κατά ηλικία, οι δέ κοπέλλες (ιδίως αυτές που βρίσκονται στην περίοδο τής έφηβίας) άπολαμβάνουν μεγάλα πλεονεκτήματα λόγω τής προνομιακής μεταχείρισής τους. «Κάθε μέλος τής οικογένειας ή του γένους μπορεί νά άξιώσει τήν άναγκαία τροφή και τό ρουχισμό, και όλοι οι άλλοι είναι ύποχρεωμένοι νά του καλύψουν αυτές του τις άνάγκες. Ό βαθμός αύτής τής ύποχρέωσης, είναι ως ένα σημείο συνάρτηση τής γειτνίασης, τής θέσης και του βαθμού τής εύθύνης (πού συνήθως κρίνονται σέ σχέση με τήν ηλικία). Ό άρχηγός έχει τήν ύποχρέωση νά φροντίζει νά ύπάρχει άρκετή τροφή για τούς ιεραρχικά πιό κάτω άπ' αυτόν, και αύτή ή ύποχρέωση επεκτείνεται πρós τά κάτω κατά τέτοιο τρόπο, ώστε νά ύπάρχει πάντα κάποιος πού νά φροντίζει για τις άνάγκες τών παιδιών πού δέν μπορούν νά τις καλύψουν άπό μόνα τους».

Σ' ό,τι άφορά τή Νότιο Άμερική έχομε τή μαρτυρία του καθηγητή Στάινεν για τήν άγρια φυλή τών Μπορόρο στή Βραζιλία.

Κι' έδω επίσης κυριαρχεί πριν άπ' όλα ό τυπικός καταμερισμός τής εργασίας: Οι γυναίκες φροντίζουν για τήν έξεύρεση τροφής άπό φυτά, μαζεύουν ρίζες με τή βοήθεια μιās μυτερής θέργας, αναρριχώνται με πολύ μεγάλη εύκινησία στα φοινικόδεντρα, μαζεύουν καρύδια, φρούτα και άλλα παρόμοια πράγματα. Οι γυναίκες φτιάχνουν τό φαγητό άπό φυτά και κατασκευάζουν διάφορα πήλινα σκεύη. Όταν οι γυναίκες γυρνοϋν άπό τις δουλειές τους, δίνουν στους άντρες τά φρούτα πού μάζεψαν και σέ αντίλλαγμα παίρνουν ό,τι άπόμεινε άπό τό κρέας πού έφεραν οι άντρες άπ' τό κυνήγι. Η διανομή και ή κατανάλωση διέπονται άπό άυστηρούς κανόνες.

«Η φήμη πού έχουν οι Μπορόρο δέν τούς έμποδίζει καθόλου νά τρώνε όλοι μαζί», γράφει ό Στάινεν, «άντίθετα, διατηροϋσαν διάφορα περιέργα έθιμα, πού δείχνουν

καθαρὰ πῶς οἱ φυλές πού ἐξαρτιῶνται ἀπό τροφές οἱ ὀποῖες συχνά δέν βρίσκονται σέ ἐπαρκεῖς ποσότητες πρέπει νά βροῦν τρόπους μέ τούς ὁποίους νά προλαβαίνουν τίς φιλονικίες καί τὰ τσακώματα στή διάρκεια τῆς μοιρασιᾶς». Ὑπῆρχε γιά παράδειγμα μιὰ ἀρχή ἡ ὁποία προξενοῦσε μεγάλη ἐντύπωση: **Κ α ν ἔ ν α ς δ ἔ ν ἔ φ α γ ε τ ὸ θ ἦ ρ α μ α π ο ῦ ὁ ἰ δ ἰ ο ς σ κ ὴ τ ω σ ε ς, ἄ λ λ ἄ τ ὸ ἔ δ ἰ ν ε ν ἄ τ ὸ ψ ἦ σ ε ς κ ἄ π ο ἰ ο ς ἄ λ λ ο ς!**

Τά ἴδια φρόνιμα προληπτικά μέτρα ἐφαρμόζονται καί γιά τὰ δέρματα καί τούς χαυλιόδοντες τῶν ζῶων. Ὅταν σκοτωθεῖ ἓνα τζάγκουαρ, γίνεται μιὰ μεγάλη γιορτή καί τρῶνε τὸ κρέας του. Ἀλλά ἐκεῖνος στὸν ὁποῖο ἀνήκουν τὸ δῆρμα καί τὰ δόντια δέν εἶναι ὁ κυνηγός πού τὸ σκότωσε, ἀλλά ὁ πιό στενός ἀπό τούς συγγενεῖς του πού πέθανε πιό πρόσφατα. Τιμοῦν τὸν κυνηγό κι' ὅλος ὁ κόσμος τοῦ κάνει γιά δῶρο φτερά ἀπὸ ἄραρά (τὸ πολυτιμότερο κόσμημα τῶν Μπορόρο) καί τόξο στολισμένο μέ κορδέλλες ἀπὸ ὄασου.

Αὐτός ὁ ὁποῖος παιζει βασικά τὸ ρόλο τοῦ ἀνθρώπου πού ἐμποδίζει τίς φιλονικίες εἶναι ὁ **γ ι α τ ρ ὸ ς**, ἡ ὅπως συνηθίζουν οἱ Εὐρωπαῖοι νά ὀνομάζουν, ὁ ἱερέας ἢ μάγος. Ὅταν σφάζεται τὸ ζῶο, πρέπει νά εἶναι παρῶν καί νά διευθετεῖ τὴ μοιρασιά κάθε σκοτωμένου ζώου ἢ κάθε φυτικῆς τροφῆς, μέ διάφορες προσδιορισμένες ἀπὸ πρὶν τελετουργίες. Τὸ κυνήγι γίνεται μέ πρωτοβουλία καί κάτω ἀπὸ τίς ὁδηγίες τοῦ ἀρχηγοῦ.

Οἱ ἀνύπαντροι νέοι κατοικοῦν ὅλοι μαζί στὸ «σπίτι τῶν νέων», ὅπου ἐργάζονται, κατασκευάζουν ὄπλα, ἐργαλεῖα, στολίδια, ὑφαίνουν, ἐπιδίδονται στήν πάλη. Ὅλα αὐτὰ τὰ κάνουν ἀπὸ κοινοῦ, ὅπως ἐπίσης καί τρῶνε ὅλοι μαζί στὰ πλαίσια μιᾶς αὐστηρῆς πειθαρχίας καί τάξης, πράγμα γιά τὸ ὁποῖο μιλήσαμε καί πιό πάνω.

«Ἡ οἰκογένεια τῆς ὁποίας ἓνα μέλος πεθαίνει», γρά-

φει ό Στάινεν, «παθαίνει μιá μεγάλη άπώλεια. Κι' αυτό γιατί καίνε όλα τά άντικείμενα τά όποία μεταχειριζόταν ό νεκρός, ή τά ρίχνουν στόν ποταμό τυλιγμένα σ' ένα ψάθινο καλάθι, έτσι ώστε νά μήν ύπάρχει καμμιά δυνατότητα νά Ξαναγυρίσουν. Μετά άπ' αυτό γινόταν ένα τέλειο καθάρισμα τής άχυροκαλύβας. Οι έπιζώντες συγγενείς δέχονταν νέα δώρα και φτιάχνουν γι' αυτούς τόξα και βέλη.

Σύμφωνα μέ τό έθιμο πού ύπήρχε, όταν σκότωναν ένα τζάγκουαρ, τό δέρμα του έπρεπε νά δοθεί στόν άδερφό τής τελευταίας γυναίκας πού πέθανε, ή στό θείο του άνδρα πού πέθανε τελευταίος». (1) Όπως και ή διανομή, έτσι και ή παραγωγή γίνεται στή βάση ενός λεπτομεροϋς σχεδίου και λεπτομερειακής όργάνωσης.

Διασχίζοντας τήν άμερικάνικη ήπειρο και φθάνοντας στό άκρο μεσημβρινό της σημείο, συναντάμε στή Γη του Πυρός λαούς πού βρίσκονται στήν πιό χαμηλή βαθμίδα πολιτισμοϋ. Οι λαοί αυτοί κατοικοϋν σ' ένα σύμπλεγμα άπό άφιλόξενα νησιά, πού βρίσκονται στό μεσημβρινό σημείο τής Νοτίου Άμερικης και δέν είναι παρά στόν XVII αιώνα πού είχαμε τις πρώτες πληροφορίες γι' αυτούς.

Τό 1698, μέ άφορμή τούς γάλλους πειρατές πού άπό πολλά χρόνια λυμαίνονταν τις θάλασσες τής Αϋστραλίας, ή γαλλική κυβέρνηση έστειλε ένα έκστρατευτικό σώμα. Ένας άπό τούς έξερευνητές πού συμμετείχαν σ' αυτό μās άφησε ένα ήμερολόγιο πού περιέχει τις παρακάτω συνοπτικές πληροφορίες για τή ζωή τών κατοίκων τής Γης του Πυρός: «Κάθε οίκογένεια, δηλαδή ό πατέρας, ή μητέρα και τά παιδιά πού δέν παντρεύτηκαν άκόμα, έχει τήν πιρόγα της (πού τή φτιάχνουν άπό φλοϋδες δέντρων). Σ' αυτή τήν πιρόγα φυλάγουν όλα τά πράγματα πού έχουν ά-

(1) Κάρλ φόν Στάινεν: «Άνάμεσα στους πρωτόγονους λαούς τής Βραζιλίας», σελ. 378—389.

νάγκη. Ἐκεῖ ὅπου τοὺς βρίσκει ἡ νύστα Ἐσπλώνουν καὶ κοιμοῦνται. Ἐὰν δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ καλύβη, φτιάχνουν πρόχειρα μία. Στὴ μέση τῆς καλύβης ἀνάβουν μιὰ μικρὴ φωτιά, γύρω ἀπὸ τὴν ὁποία Ἐσπλώνουν πάνω σ' ἓνα στρώμα ἀπὸ χόρτα. Ὄταν πεινοῦν, μαγειρεύουν κογχύλια, ποὺ ὁ πιὸ ἡλικιωμένος ἀπ' ὅλους μοιράζει σὲ ἴσα μέρη. Ὁ σπουδαιότερος σκοπὸς καὶ ἡ σπουδαιότερη φροντίδα τοὺς συνίσταται στὸ φτιάξιμο τῆς καλύβης, στὸ κυνήγι καὶ στὸ ψάρεμα. Οἱ γυναῖκες πρέπει νὰ φροντίζουν τὴν κατασκευὴ τῶν κανῶ καὶ νὰ μαζεύουν κογχύλια... Κυνηγοῦν τὴ φάλαινα μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο: Πηγαίνουν στὴ θάλασσα μὲ πέντε ἢ ἕξι κανῶ κί' ὅταν βροῦν μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὴν καταδιώκουν, τὴν καμακώνουν μὲ μεγάλα θέλη, τῶν ὁποίων οἱ μύτες εἶναι ἀπὸ κόκαλο ἢ ἀπὸ πέτρα, φτιαγμένες μὲ μεγάλη ἐπιδειότητα...

Ὄταν σκοτώνουν ἓνα ζῶο ἢ ἓνα πουλί, ἢ ὅταν πιάνουν ψάρια καὶ κογχύλια ποὺ ἀποτελοῦν καὶ τὴ συνηθισμένη τροφή τους, τὰ μοιράζουν ἀνάμεσα σ' ὅλες τὶς οἰκογένειες, καὶ σὲ σχέση μὲ μᾶς εἶναι ἀνώτεροι ὡς πρὸς τὸ ὅτι ὅλα τοὺς σχεδὸν τὰ πράγματα τὰ ἔχουν ἀπὸ κοινοῦ»⁽¹⁾.

Ἄς φύγουμε ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ κι' ἄς πῶμε στὴν Ἀσία. Ἐκεῖ, ὁ ἀγγλος σοφὸς Ε.Η. Μάν, ποὺ ἐζήσῃ δώδεκα χρόνια ἀνάμεσα στὶς φυλὲς τῶν Πυγμαίων, στοὺς Μινκοπί (στὸ ἀρχιπέλαγος τοῦ κόλπου τῆς Βεγγάλης) καὶ παύ ἀπόχτησε γιὰ τὴ ζωὴ αὐτῶν τῶν φυλῶν μιὰ γνώση περισσότερο ἀκριβὴ ἀπὸ κάθε ἄλλον Εὐρωπαϊο, μᾶς περιγράφει γι' αὐτοὺς τὰ ἐξῆς:

«Ο Μινκοπί ὑποδυναστεύονται σὲ ἑννέα φυλὲς καὶ κάθε φυλὴ σὲ ἓνα ἀρκετὰ μεγάλο ἀριθμὸ μικρῶν ὁμάδων τῶν 30, 50 ἢ καμμιά φορὰ καὶ 300 ἀνθρώπων. Καθεμιὰ ἀπὸ αὐτὲς

(1) Ραπόρτο στὴν 8η Σύνοδο τῆς Διεθνούς Ἐνώσεως τῶν Ἀμερικανιστῶν στὸ Παρίσι τὸ 1890, ποὺ ἐγίνε ἀπ' τὸν Μ. Γ. Μαρσέλ.

τις ομάδες έχει τὸ δικό της ἀρχηγό, ἀλλὰ καὶ ἡ φυλὴ ὁλόκληρη ἔχει ἐπίσης τὸ δικό της ἀρχηγό, ποὺ βρίσκεται πάνω ἀπ' ὅλους τοὺς ἀρχηγούς τῶν διαφόρων ομάδων. Ἡ ἐξουσία του εἶναι πολὺ περιορισμένη. Στὴν πραγματικότητα, οἱ σπουδαιότερες ἀρμοδιότητές του εἶναι νὰ ὀργανώνει τὶς συνελεύσεις ὄλων τῶν ομάδων ποὺ ἀποτελοῦν τὴ φυλὴ. Εἶναι αὐτὸς ποὺ διευθύνει τὸ κυνήγι, τὸ ψάρεμα καὶ τὶς ἐκτρατεῖες, καὶ παίζει τὸ ρόλο τοῦ διαιτητοῦ στὶς φιλονικίες. Στὸ ἐσωτερικὸ κάθε κοινότητας, ἡ ἐργασία γίνεται ἀπὸ κοινού, μὲ καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας ἀνάμεσα στοὺς ἀνδρες καὶ τὶς γυναῖκες.

Οἱ ἄντρες πηγαίνουν γιὰ κυνήγι, γιὰ ψάρεμα, μαζεύουν μέλι, φτιάχνουν κανὼ, τόξα, βέλη καὶ ἄλλα ἐργαλεῖα, οἱ γυναῖκες κόβουν ξύλα, φέρνουν νερό καὶ τροφὴ ἀπὸ φυτὰ, κατασκευάζουν στολίδια καὶ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ νοικοκυριό. Ὅλοι οἱ ἄντρες ἢ οἱ γυναῖκες ποὺ παραμένουν στὰ σπίτια, εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ φροντίζουν τὰ παιδιὰ, νὰ περιποιῶνται τοὺς ἀρρώστους καὶ τοὺς ἠλικιωμένους, νὰ διατηροῦν τὴ φωτιά στὶς διάφορες καλύβες. Ὅποιοσδήποτε εἶναι ἱκανὸς γιὰ ἐργασία, ἔχει τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐργάζεται ἀπ' ἐνός γι' αὐτὸν τὸν ἴδιο, ἀπ' ἐτέρου γιὰ τὴν κοινότητα. Εἶναι πολὺ συνηθισμένο νὰ φροντίζουν ἑται, ὥστε νὰ ὑπάρχουν πάντα ἀποθέματα τροφῶν γιὰ νὰ περιποιῶνται τοὺς περαστικούς φίλους. Τὰ μικρὰ παιδιὰ, οἱ ἀδύναμοι καὶ οἱ γέροι, ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενο γενικῶν φροντίδων, καὶ σὲ σχέση μὲ τὰ ἄλλα μέλη τῆς κοινωνίας ἔχουν καλύτερη μεταχείριση σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἱκανοποίηση τῶν καθημερινῶν τους ἀναγκῶν.

«Στὴν κατανάλωση τῆς τροφῆς ὑπάρχουν καθορισμένοι κανόνες. Ἐνας ἀνδρας παντρεμένος δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τρῶει ἀπὸ κοινού, παρὰ μόνο μὲ ἄλλους ἄντρες παντρεμένους ἢ ἀνύπαντρου, ποτὲ ὁμως μὲ ἄλλες γυναῖκες ἐκτός ἀπ' αὐτὴ τῆς οικογένειάς του. Ἡ ἀπαγόρευση αὐτὴ δὲν ὑφίσταται ὅταν ὁ ἄντρας εἶναι ἤδη πολὺ προχωρημένης ἡλικίας. Οἱ ἀνύπαντροι πρέπει νὰ γευματίζουν ξεχωρι-

στά ἀπ' τοὺς ἄλλους — καὶ μάλιστα οἱ ἀνύπαντρες κοπέλες ξεχωριστὰ ἀπὸ τοὺς ἀνύπαντρους νέους.

•Τὸ μαγεῖρεμα τοῦ φαγητοῦ εἶναι συνήθως δουλειὰ τῶν γυναικῶν καὶ μ' αὐτὸ ἀσχολοῦνται γενικὰ ὅταν οἱ ἄντρες τους λείπουν. Ἐάν κάποτε κατ' ἐξαίρεση οἱ γυναῖκες ἀσχοληθοῦν μὲ τὸ κόψιμο ξύλων ἢ τὸ κουβάλημα νεροῦ, πράγμα ποῦ γίνεται ὅταν ὑπάρχουν γιορτές, ἔπειτα ἀπὸ ἕνα κυνήγι ἰδιαίτερα ἀποδοτικὸ, τότε ἕνας ἄντρας ἀσχολεῖται μὲ τὸ μαγεῖρεμα, ὁ ὁποῖος μιὰ καὶ τὸ φαῖ εἶναι μισομαγευμένο, τὸ μοιράζει στοὺς παρευρισκόμενους ἄντρες καὶ τῆ φροντίδα γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ μαγευμένου τὴν ἀναλαμβάνει καθένας ἀπ' αὐτοὺς στὴ δική του φωτιά. Ἐάν ὁ ἀρχηγὸς βρίσκεται ἀνάμεσα στοὺς παρόντες, παίρνει τὴν πρώτη μερίδα τοῦ φαγητοῦ, τὴ μερίδα τοῦ λέοντος. Ἐπειτα εἶναι ἡ σειρά τῶν ἀντρῶν, μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν. Ὅ,τι ἀπομένει ἀνήκει σ' αὐτὸν ποῦ ἔκανε τὴ μοιρασιά.

•Στὴν κατασκευὴ τῶν ὀπλῶν τους, τῶν ἐργαλείων τους καὶ ἄλλων ἀντικειμένων οἱ Μινκοὶ φανερώνουν συνήθως μιὰ ἀξιοσημεῖωτη ἐπιδεξιότητα, ἀσχολούμενοι ἐπὶ ὥρες καὶ ὥρες, ἐπεξεργάζοντας προσεχτικὰ ἕνα κομμάτι ἀπὸ σίδηρο μ' ἕνα ξύλινο σφυρὶ γιὰ νὰ φτιάξουν τὴ μύτη ἑνὸς ἀκόντιου ἢ ἑνὸς βέλους, ἢ γιὰ νὰ διορθώσουν τὸ σχῆμα ἑνὸς τόξου κλπ.

Σ' αὐτὲς τὶς ἐργασίες ἐπιδίδονται ἀκόμα κι' ὅταν δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμεση ἢ μελλοντικὴ ἀναγκαιότητα ποῦ νὰ τοὺς ὑποχρεώνει νὰ κάνουν τέτοιες προσπάθειες. Κι' ἀκόμα δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ τοὺς κατηγορούσαμε γιὰ ἐγωισμό — νὰ τοὺς θεωρήσουμε ἐγωιστὲς — γιὰτὶ πολὺ συχνὰ προσφέρουν τὰ καλύτερα κατασκευασμένα ἀντικείμενα ποῦ ἔχουν στοὺς ἄλλους καὶ δὲν κρατοῦν γιὰ τὸν ἑαυτό τους, γιὰ τὴ δική τους χρῆση, παρὰ τὰ ἀντικείμενα τῶν ὁποίων ἡ κατασκευὴ εἶναι λιγότερο πετυχημένη. (Ἐπιβεβαιωθῆναι ὅτι ὁ ἐγωισμὸς δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἐκφραση τῶν Εὐρωπαίων

πού έχει τή βάση της σέ μιὰ παρεξήγηση στή «μοιρασιά» (1).

Θά κλείσουμε τήν άλυσίδα τῶν παραπάνω παραδειγμάτων μέ μιὰ συνοπτική παρουσίαση τῆς ζωῆς τῶν άγριων άφρικανικῶν φυλῶν. Ἡ κοντή φυλή τῶν Μπόσιμαν, πού ζεῖ στήν έρημο τῆς Καλαχάρι, χρησιμεύει συνήθως σάν τὸ παράδειγμα τῆς πιὸ μεγάλης καθυστέρησης καὶ τῆς πιὸ χαμηλῆς βαθμίδας πολιτισμοῦ.

ἝΑγγλοι καὶ γάλλοι σοφοὶ ἀναφέρουν—καὶ πάνω σ'αὐτὸ συμφωνοῦν ὅλοι — πῶς οἱ Μπόσιμαν ζοῦν κατὰ ὁμάδες (ὄρδες) καὶ ἔχουν μιὰ κοινὴ οἰκονομικὴ ζωή. Στις μικρὲς τους περιοχὲς βασιλεύει μιὰ τέλεια ἰσότητα ἀ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ τρόφιμα, τὰ ὄπλα κλπ. Ὅ,τι βρίακουε στις ἔκστρατείες πού κάνουν, τὰ βάζουν μέσα σὲ σάκκους τοὺς ὁποίους ἀδειάζουν ὅταν γυρίζουν στὸ χωριὸ τους.

ἝΤότε — διηγεῖται ὁ Γερμανὸς Πασάρζε — ἐμφανίζεται ἡ συγκομιδὴ τῆς μέρας: Ρίζες, βολβοί, φρούτα, κάμπιες, πουλιά, βατράχια, χελῶνες, ἀκρίδες, ἀκόμα καὶ φίδια καὶ κροκόδειλοι». ἝΕπειτα μοιράζουν τὴ λεία μεταξὺ τους. ἝἩ συστηματικὴ συγκομιδὴ τῶν φυτῶν, ὅπως γιὰ παράδειγμα ρίζες, βολβοί, καρποὶ κλπ., καθὼς καὶ τὸ πιάσιμο μικρῶν πουλιῶν εἶναι δουλειὰ τῶν γυναικῶν. Οἱ γυναῖκες μαζί μέ τὰ παιδιά πρέπει νὰ ἀσχολοῦνται μέ τὸ μάζεμα αὐτῶν τῶν πραγμάτων καὶ νὰ τὰ προμηθεύουν στις ὄρδες. Κι' οἱ ἄντρες ἐπίσης κουβαλοῦν ὅ,τι βρίσκουν στὸ δρόμο, αὐτὴ ὁμως ἡ συγκομιδὴ ἔχει σ' αὐτοὺς χαραχτήρα ὄλωση-διόλου περιστασιακό. ἝἩ δουλειὰ τῶν ἀνδρῶν εἶναι πρῶτα ἀπ' ὅλα τὸ κυνήγι».

ἝἩ λεία τοῦ κυνηγιοῦ καταναλώνεται ἀπ' ὅλα τὰ μέλη τῆς ὄρδῆς ἀπὸ κοινοῦ. Στους περαστικούς Μπόσιμαν καὶ στις ἄλλες ὄρδες μέ τις ὁποῖες διατηροῦν φιλικὲς σχέ-

(1) Σομλό σελ. 96—99.

σεις, υπάρχει επίσης θέση και τροφή κοντά στην κοινή φωτιά.

Ὁ Πασάρζε, σάν καλὸς Εὐρωπαϊὸς, φορώντας τὰ γυαλιὰ τῆς ἀστικῆς κοινωνίας καὶ παρατηρώντας τὴν «ὑπερβολικὴ ἀρετὴ» μὲ τὴν ὁποία οἱ Μπόσιμαν μοιράζονται μὲ τοὺς ἄλλους μέχρι καὶ τὸ τελευταῖο τους πράγμα, θεωρεῖ αὐτὴ τὴν ἀρετὴ σάν τὴν αἰτία τῆς ἀνικανότητάς τους νὰ ἐκπολιτισθοῦν!

Βλέπουμε λοιπόν, ὅτι στὸ βαθμὸ πού γνωρίζουμε μὲ τὴν ἄμεση παρατήρηση τὴ ζωὴ τῶν πιὸ πρωτόγονων λαῶν καὶ ἰδίως αὐτῶν πού ἀπέχουν περισσότερο ἀπ' τὸ μόνιμο κράτος καὶ τὴ γεωργία, αὐτῶν πού κατὰ κάποιον τρόπο βρίσκονται στὸ σημεῖο ἀφειτηρίας τῆς ἀλυσίδας τῆς ἐξέλιξης, στὸν ἴδιο βαθμὸ πορουσιάζεται μπροστά μας μιὰ εἰκόνα γιὰ τὴ ζωὴ τους, πολὺ διαφορετικὴ ἀπ' αὐτὴ πού μᾶς ἔδωσε ὁ Γκρόσσε. Παντοῦ, ὅπου κι' ἂν ψάξουμε, δὲν βλέπουμε τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ οἰκονομικὲς κοινότητες πού διέπονται ἀπὸ αὐστηροὺς κανονισμοὺς καὶ ἀπὸ τὰ τυπικὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς κομμουνιστικῆς ὀργάνωσης, πουθενὰ δὲν βλέπουμε «διασπορά» καὶ «Ἐξχωριστὲς ἐκμεταλλεύσεις». Αὐτὰ σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τοὺς «κυνηγοὺς τῆς κατώτερης βαθμίδας».

Σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τοὺς «κυνηγοὺς τῆς ἀνώτερης βαθμίδας», ἡ εἰκόνα τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τοῦ γένους τῶν Ἴροκέζων, ἔτσι ὅπως δίνεται μὲ κάθε λεπτομέρεια ἀπὸ τὸν Μόργκαν, μᾶς ἀρκεῖ. Ἄλλὰ καὶ ἡ ζωὴ τῶν κτηνοτρόφων προσφέρει κι' αὐτὴ ἐπίσης ἓνα ἀρκετὰ πλούσιο ὑλικό, ἱκανὸ νὰ διαψεύσει τοὺς ἀβάσιμους ἰσχυρισμοὺς τοῦ Γκρόσσε (1). Ἐπομένως, ἡ γεωργικὴ κοινότητα τῆς MARCHE δὲν εἶναι μοναδική, ἀλλὰ εἶναι ἀπλὰ καὶ μόνο ἡ περισσό-

(1) Σημείωση τῆς Ρ.Α. στὸ περιθώριο μὲ μολύβι: Οἱ κάτοικοι τοῦ Περού, ἂν καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι εἶναι νομαδικὸς λαὸς, οἱ Ἄραβες, οἱ Καμβύλιοι, οἱ Κιργίσιοι, οἱ Γιακούτοι.

τερο έξελιγμένη, δέν είναι ή πρώτη αλλά ή τελευταία από τις πρωτόγονες κομμουνιστικές κοινωνίες πού συναντήσαμε στην οικονομική ιστορία. Αύτος ο πρωτόγονο κομμουνιστικός τρόπος όργάνωσης δέν είναι αύτος καθ'αύτως προϊόν τής γεωργίας, αλλά έχει τή ρίζα του σέ πανάρχαιες κομμουνιστικές παραδόσεις: Ό πρωτόγονος κομμουνισμός, γεννημένος μέσα σέ πολύ πρωτόγονες συνθήκες, έπεκτείνεται άργότερα και στην περίοδο τής γεωργικής οικονομίας κατά τή διάρκεια τής όποιας, άφου φτάνει στο ύψηλότερο σημείο τής άκμής του, άρχίζει μετά νά παρακμάζει δλο και περισσότερο. Τά γεγονότα δέν έπαληθεύουν, ούτε και στο έλάχιστο, τις άπόψεις του Γκρόσσε. Όταν του Ζητάμε νά μās δώσει μιá εξήγηση γιά τόν πρωτόγονο κομμουνισμό, γι' αύτό τó άξιοσημείωτο (σύμφωνα μέ τόν Γκρόσσε) φαινόμενο πού έμφανίστηκε στα μέσα τής μέχρι σήμερα οικονομικής ιστορίας γιά νά εξαφανιστεί λίγο άργότερα, τότε μās δίνει τήν παρακάτω πνευματώδικη και «ύλιστική» εξήγηση: «Είδαμε πράγματι, ότι αν τó γένος άπόχτησε μεγαλύτερη δύναμη και θέση στους λαούς τής κατώτερης γεωργικής βαθμίδας άπ' ό,τι στους λαούς πού είχαν άλλες μορφές πολιτισμού, αύτό όφείλεται πριν άπ'όλα στο ό,τι τó γένος έπαιζε τó ρόλο μιās οικονομικής κοινότητας, συνένωνε τά μέλη του στον ίδιο χώρο και δημιουργούσε και μιá κοινότητα περιουσίας. Τό γεγονός ότι σ' αύτή τή βαθμίδα τó γένος έφτασε σέ μιá τόσο μεγάλη ανάπτυξη, είναι κάτι πού εξηγείται κι' αύτό μέ τή σειρά του από τήν ίδια τή φύση τής γεωργίας πού ένώνει τούς ανθρώπους, ένω τó κυνήγι και ή κτηνοτροφία τούς διασπείρουν» (σ. 158).

Μ' άλλα λόγια, ή «ένωση» ή ή «διασπορά» τών ανθρώπων στο χώρο, νά τί είναι αύτό άπ' τó όποίο έξαρτάται, σύμφωνα μέ τόν Γκρόσσε, ή επικράτηση του κομμουνισμού ή τής άτομικής ιδιοκτησίας. Κρίμα μόνο γι ότόν κύριο Γκρόσσε πού Έέχασε νά μās εξηγήσει, πώς γίνεται τά δάση και τά λειβάδια — πού τόσο πολύ «διασπείρουν» τούς

άνθρώπους — και παρέμειναν στο μεγαλύτερο βαθμό — ακόμα και μέχρι σήμερα σαν τόποι — κοινής ιδιοκτησίας, ενώ οι κάμποι που «ένώνουν» τους ανθρώπους έγιναν από πολύ νωρίς άτομική ιδιοκτησία. Κρίμα που δεν μās έξηγει καθόλου, γιατί ή μορφή τής παραγωγής, που σ' όλη τήν οικονομική ιστορία «ένωνε» τους ανθρώπους, ή μεγάλη βιομηχανία, δεν ήταν καθόλου αποτέλεσμα τής κοινής ιδιοκτησίας, αλλά αντίθετα ή πιό άγρια μορφή τής ατομικής ιδιοκτησίας, ή καπιταλιστική ιδιοκτησία. Όπως βλέπουμε, ό «ματεριαλισμός» του Γκρόσσε αποτελεί μία νέα απόδειξη του ότι δεν άρκει νά μιλά κάποιος για «παραγωγή» και για τή σημασία της, για τό σύνολο τής κοινωνικής ζωής, για νά έχει μία ύλιστική αντίληψη τής ιστορίας. Άποδειχεται έτσι, ότι ό ιστορικός ύλισμός, άπομονωμένος από τήν επαναστατική αντίληψη τής εξέλιξης, μετατρέπεται σέ μία χονδροειδή θεωρία, σ' ένα βαρύ Εύλινο δεκανίκι, αντί νά είναι, όπως στον Μάρξ, τό εύφυές φτερούγισμα του πνεύματος.

Τό σπουδαιότερο συμπέρασμα που βγαίνει άπ' όλα αυτά είναι ότι, παρά τό γεγονός ότι ό κ. Γκρόσσε μιλά τόσο πολύ για τήν παραγωγή και τις μορφές παραγωγής, δεν έχει ώστόσο αντιληφθεί μέ σαφήνεια ούτε καν τις πιό θεμελιώδεις άπόψεις σ' ό,τι άφορά τις σχέσεις παραγωγής. Είδαμε ήδη ότι όταν μιλά για μορφές παραγωγής έννοει «όρισμένες κατηγορίες που κατέχουν όρισμένα όλωσδιόλου έξωτερικά χαρακτηριστικά, όπως τό κυνήγι, τή κτηνοτροφία ή τή γεωργία. Για νά δώσει έτσι μία άπάντηση για τό περιεχόμενο καθεμιάς άπ' αυτές τις «μορφές παραγωγής», όταν του γίνονται έρωτήματα πάνω στη μορφή τής ιδιοκτησίας — συλλογική ιδιοκτησία, οικογενειακή ιδιοκτησία ή ατομική ιδιοκτησία — και πάνω στο ποιός είναι ό ιδιοκτήτης, διακρίνει όρισμένες κατηγορίες, όπως «έγγειος ιδιοκτησία» και ιδιοκτησία των «κινητών πραγμάτων». Όταν βρίσκει μορφές ιδιοκτησίας διαφορετικές άπ' αυτές τις δυό, διερωτάται ποιά από τις δυό είναι επικρατέστερη».

Αυτή που φαίνεται στον κύριο Γκρόσσε «πιό έπικρατέστερη», τήν κάνει κυρίαρχη μορφή ιδιοχτησίας στήν κοινω-νία. Άποφασίζει και θεσπίζει ό ίδιος για παράδειγμα, ότι στους κατώτερους κυνηγούς «τά κινητά πράγματα άπό-χτησαν ήδη μιά τόσο μεγάλη σημασία» που είναι πολύ πιό σπουδαία άπό τήν «έγγειο» ιδιοχτησία και άφοϋ τά κινητά πράγματα, όπως για παράδειγμα ή τροφή, είναι άτομική ιδιοχτησία, ό Γκρόσσε δέν αναγνωρίζει τήν πρωτόγανη κομ-μουνιστική οικονομία, παρά τό γεγονός ότι ή ιδιοχτησία του έδάφους είναι κοινή.

Τέτοιες όμως διακρίσεις, που βασίζονται σέ χαρα-κτηριστικά όλωσδιόλου επιφανειακά — κινητά και άκίνητα πράγματα — δέν έχουν τήν παραμικρή σημασία για τήν παραγωγή και έχουν τήν ίδια αξία μέ τις άλλες διακρίσεις που κάνει ό Γκρόσσε στις μορφές τής οικογένειας ανάλογα μέ τήν κυριαρχία του άντρα ή τής γυναίκας, ή στις μορφές τής παραγωγής ανάλογα μέ τό άν προκαλαϋν «ένωση» τών ανθρώπων ή «διασπορά».

Τά «κινητά πράγματα» μπορεί νά αποτελοϋνται άπό τροφή, πρώτες ύλες, στολίδια, εργαλεία. Μπορεί νά κατα-σκευάζονται μέ σκοπό τήν ανταλλαγή ή για νά χρησιμο-ποιηθοϋν για τήν κάλυψη τών δικών τους άναγκών. Άνά-λογα μέ τήν περίπτωση έχουν μιά πολύ διαφορετική σημα-σία για τις σχέσεις παραγωγής. Ό Γκρόσσε κρίνει τις σχέ-σεις παραγωγής και τις σχέσεις ιδιοχτησίας τών λαών ανά-λογα μέ τήν κατανάλωση, μέ τήν πλατιά της έννοια, τών ειδών διατροφής και άλλων πραγμάτων, πράγμα που δείχ-νει ότι είναι ένας κλασσικός έκπρόσωπος τής σύγχρονης άστικής έπιστήμης.

Όταν ανακαλύπτει ότι είναι τά άτομα που έχουν τήν ιδιοχτησία τών ειδών καταναλώσεως και τά καταναλώνουν, τότε σ' αυτόν τό λαό βασιλεύει ή άτομική ιδιοχτησία. Είναι ό κλασσικός τρόπος μέ τόν όποίο ανατρέπουν σήμερα «έπιστημονικά» τή θεωρία του πρωτόγονου κομμουνισμού.

Σύμφωνα μ' αυτή τή βαθυστόχαστη άποψη, μιá ομάδα Ζητιάνων όμοια μ' αυτές που συναντάμε συχνά στην Άνατολή, που μοιράζονται και καταναλώνουν από κοινού τις έλεημοσύνες, ή μιá συμμορία από κλέφτες που μοιράζονται άμοιβαία τό προϊόν τής κλεψιδς, αντιπροσωπεύει, για τόν κ. Γκρόσσε, μιá «κομμουνιστική οικονομική κοινότητα» στην πιό καθαρή της μορφή. Άντίθετα, μιá άγροτική κοινότητα που κατέχει και καλλιεργεί τή γή συλλογικά, αλλά καταναλώνει τά προϊόντα τής γής κατά οίκογένειες, δέν μπορεί νά θεωρηθεί σαν «κομμουνιστική οικονομία παρά μέ μιό έννοια πολύ περιορισμένη». Μ' άλλα λόγια, αυτό που άποφασίζει για τό χαρακτήρα τής παραγωγής, σύμφωνα μ' αυτή τήν άποψη, είναι τό δικαίωμα ιδιοκτησίας τών ειδών κατανάλωσης και όχι τό δικαίωμα ιδιοκτησίας τών μέσων παραγωγής, δηλαδή οι συνθήκες κατανάλωσης και όχι οι συνθήκες παραγωγής. Φτάνουμε έτσι σ' ένα νευραλγικό σημείο τής πολιτικής οικονομίας, που έχει μιá τεράστια σημασία για τήν κατανόηση όλης τής οικονομικής ιστορίας. Γι' αυτό θά εγκαταλείψουμε άπ' έδω και πέρα τόν Γκρόσσε στην τύχη του και θά συγκεντρώσουμε όλη μας τήν προσοχή σ' αυτό τό ζήτημα.

Κεφάλαιο 6 Α

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΓΟΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Όποιοσδήποτε ασχολείται με τη μελέτη της οικονομικής ιστορίας και θέλει να γνωρίσει τις διάφορες μορφές που πήραν οι σχέσεις παραγωγής της κοινωνίας, στην ιστορική της εξέλιξη, πρέπει πρώτα-πρώτα να ξέρει με σαφήνεια ποιό είναι το χαρακτηριστικό γνώρισμα που μας επιτρέπει να διακρίνουμε τη μία μορφή σχέσεων παραγωγής από την άλλη. Αυτό το χαρακτηριστικό γνώρισμα αποτελεί τη λυδία λίθο και ταυτόχρονα και τη μονάδα μέτρησης αυτής της εξέλιξης.

Γιά να μπορέσει κανείς να θγάλει μιάν άκρη μέσα από τό πληθος τών φαινομένων, γιά να έχει ένα καθορισμένο πεδίο μελέτης και πρό παντός γιά να ανακαλύψει τη σειρά της ιστορικής διαδοχής αυτών τών φαινομένων, πρέπει να ξέρει με πολύ μεγάλη σαφήνεια ποιός είναι ό παράγοντας εκείνος που αποτελεί κατά κάποιο τρόπο τόν κεντρικό άξονα γύρω από τόν όποιο κινούνται τά φαινόμενα.

Ό Μόργκαν, σάν μέτρο της ιστορίας τών πολιτισμών και σάν λυδία λίθο του έπιπέδου στο όποιο έφτασαν αυτοί

οί πολιτισμοί, διάλεξε έναν παράγοντα όλωσδιόλου συγκεκριμένο — την ανάπτυξη της τεχνικής της παραγωγής. Κάνοντάς το αυτό ο Μόργκαν, πήρε κατά κάποιον τρόπο ανθρώπινο πολιτισμό από τη ρίζα του και φώτισε την προέλευσή του. Για τη μελέτη της οικονομικής ιστορίας το κριτήριο του Μόργκαν δεν έπαρκει. Ή τεχνική της κοινωνικής εργασίας δείχνει ακριβώς ποιό είναι το επίπεδο στο οποίο φθάσανε οί άνθρωποι στην πάλη τους για την κυριαρχία της έξωτερικής φύσης. Κάθε πρόοδος στην τελειοποίηση της τεχνικής της παραγωγής είναι ταυτόχρονα κι' ένα βήμα μπροστά της ανθρωπότητας, στον αγώνα της για την ύποταγή της έξωτερικής φύσης στο ανθρώπινο πνεύμα, ένα βήμα μπροστά στην εξέλιξη του παγκόσμιου ανθρώπινου πολιτισμού.

Παρ' όλα αυτά, αν θέλουμε να μελετήσουμε ειδικώτερα τις μορφές της παραγωγής της κοινωνίας, οί σχέσεις του ανθρώπου με τη φύση δεν μᾶς είναι άρκετες για μία τέτοια μελέτη. Αυτό που μᾶς ενδιαφέρει πρώτα-πρώτα είναι μία άλλη πτυχή της ανθρώπινης εργασίας: Οί σχέσεις στις όποιες έρχονται οί άνθρωποι μεταξύ τους στη διάρκεια της εργασίας, δηλαδή ή κοινωνική όργάνωση της παραγωγής και ή τεχνική της παραγωγής. Τό να ξέρουμε ότι ένας πρωτόγονος λαός γνωρίζει τον τροχό με τον όποιο τροχίζουν τάπηλινα σκεύη και τά κατασκευάζουν, είναι πραγματικά πολύ χαρακτηριστικό του επιπέδου πολιτισμού στο όποιο έχει φτάσει αυτός ο λαός. Αυτό ακριβώς τό πολύ σπουδαίο χαρακτηριστικό της προόδου της τεχνικής χρησιμεύει για τον Μόργκαν σαν ένα διακριτικό γνώρισμα μιᾶς όλόκληρης περιόδου του πολιτισμού που τη θεωρεί σαν τό πέρασμα από την άγρια κατάσταση στη βαρβαρότητα. Αυτό όμως τό χαρακτηριστικό δεν είναι από μόνο του ίκανό να μᾶς κάνει να κρίνουμε για τη μορφή της παραγωγής που κυριαρχεί σ' αυτό τό λαό.

Για να μπορέσουμε να κρίνουμε για τη μορφή της παραγωγής ενός λαού χρειάζεται να ξέρουμε μία όλόκληρη

σειρά από τις συνθήκες της ζωής του, να ξέρουμε ποιός ασχολείται με την τέχνη της κεραμικής, αν ασχολούνται όλα τα μέλη της κοινωνίας ή μόνο μια μικρή ομάδα, μια οικογένεια π.χ., ή μήπως ασχολούνται οι γυναίκες κι' έχουν σαν υποχρέωση την προμήθεια της κοινότητας με πήλινα σκεύη, αν τα προϊόντα της κεραμικής χρησιμοποιούνται για τις ανάγκες της ίδιας της κοινότητας, απ' το χωριό π.χ., ή προορίζονται για ανταλλαγή μ' άλλα είδη, αν τα προϊόντα που παράγει καθένας που ασχολείται με την κεραμική χρησιμοποιούνται απ' αυτόν τον ίδιο, ή αν όλα τα είδη της κεραμικής χρησιμοποιούνται από κοινού από όλα τα μέλη της κοινότητας.

Οί κοινωνικές σχέσεις που μπορούν να χρησιμεύσουν για τον προσδιορισμό του χαρακτήρα της παραγωγής είναι πολλές και διάφορες: καταμερισμός της εργασίας, διανομή των προϊόντων μεταξύ των καταναλωτών, ανταλλαγή. Αύτες οί πτυχές της οικονομικής ζωής, αυτές καθ' αυτές εξαρτιώνται από την παραγωγή που είναι κι' ο άποφασιστικός παράγοντας.

Με την πρώτη ματιά γίνεται αντιληπτό ότι ή διανομή και ή ανταλλαγή των προϊόντων δέν μπορούν να είναι παρά φαινόμενα παράγωγα. Για να μπορούν αυτά τα προϊόντα να μοιραστούν ή να ανταλλαχθούν ανάμεσα στους καταναλωτές πρέπει πριν απ' όλα να έχουν παραχθεί. Έπομένως, ή παραγωγή είναι ο πρωταρχικός και ο πιό σπουδαίος παράγοντας της οικονομικής ζωής στην κοινωνία. Αυτό που είναι άποφασιστικό στο πρωτοές της παραγωγής είναι τό έξης ζήτημα: Ποιές είναι οί σχέσεις ανάμεσα σ' αυτούς που εργάζονται και στα μέσα παραγωγής τους; Κάθε εργασία απαιτεί όρισμένες πρώτες ύλες, έναν καθορισμένο χώρο εργασίας και μετά... μερικά εργαλεία. Ξέρουμε ήδη πόσο σπουδαίο ρόλο παίζουν τα εργαλεία καθώς και ή παραγωγή εργαλείων στη ζωή της ανθρώπινης κοινωνίας. Η δύναμη της ανθρώπινης εργασίας προστίθεται σ' αυτά για να ενεργοποιήσει τα εργαλεία και τα

άλλα μέσα παραγωγής και για να παράγει τα προϊόντα κατανάλωσης που είναι αναγκαία για τη ζωή της κοινωνίας. Έπομένως, το πρωταρχικό ζήτημα της παραγωγής και ό αποφασιστικός της παράγοντας είναι οι σχέσεις ανάμεσα στους ανθρώπους που εργάζονται και στα μέσα παραγωγής τους. Δεν μιλάμε εδώ για τεχνικές σχέσεις, ούτε για τό μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό τελειοποίησης των μέσων παραγωγής με τα όποια εργάζονται αϊ άνθρωποι, ούτε για τόν τρόπο με τόν όποίο τα χρησιμοποιοϋν στήν εργασία τους. Μιλάμε εδώ για τις κοινωνικές σχέσεις ανάμεσα στήν ανθρώπινη δύναμη της εργασίας και τα άψυχα μέσα της παραγωγής, μιλάμε για τό έξής ζήτημα: σέ ποιόν ανήκουν τα μέσα παραγωγής;

Στό πέρασμα του χρόνου, αυτές οι σχέσεις μεταβάλλονται πολύ συχνά. Καί κάθε φορά που μεταβάλλονται οι κοινωνικές σχέσεις, μεταβάλλεται κι' ό χαρακτήρας της παραγωγής, ό τρόπος διανομής των προϊόντων, ή μορφή του καταμερισμού της εργασίας, ή ένταση και ή έκταση της ανταλλαγής, τέλος δηλ ή υλική και πνευματική ζωή της κοινωνίας. Άνάλογα με τό άν αυτοί που εργάζονται έχουν άπό κοινού τα μέσα παραγωγής τους, ή άν καθένας έχει τα δικά του μέσα παραγωγής, ή άν, αντίθετα, αυτοί που εργάζονται είναι ταυτόχρονα και αϊ ίδιοι μέσα παραγωγής και ιδιοκτησία αυτών που δεν εργάζονται, ή άκόμα άν είναι άλυσοδεμένοι σκλάβοι στα μέσα παραγωγής ή έλεύθεροι, άλλά μήν έχοντας δικά τους μέσα παραγωγής, είναι ύποχρεωμένοι να πουλάνε τήν εργατική τους δύναμη, έχουμε άνάλογα να κάνουμε με μιά κομμουνιστική οικονομία ή με μιά οικονομία μικρών χωρικών ή με μιά συντεχνιακή οικονομία, ή με μιά οικονομία σκλάβων. ή φεουδαρχική οικονομία, ή τέλος με μιά καπιταλιστική οικονομία που βασίζεται στή μισθωτή εργασία.

Καθεμιά άπ' αυτές τις οικονομικές μορφές έχει τή δική της ιδιαίτερη μορφή καταμερισμού της εργασίας, δια-

νομής τῶν προϊόντων, ανταλλαγῆς κοινωνικῆς, νομικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς. Ἄρκει στήν οικονομική ἱστορία τῶν ἀνθρώπων ν' ἀλλάξουν ριζικά οἱ σχέσεις ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς πού ἐργάζονται καὶ στὰ μέσα παραγωγῆς, γιὰ νὰ ἀλλάξουν ριζικά ὅλες οἱ ἄλλες πτυχές τῆς οικονομικῆς πολιτικῆς ἢ πνευματικῆς ζωῆς, γιὰ νὰ γεννηθεῖ μιὰ κοινωνία ἐξ ὁλοκλήρου νέα. Ὑπάρχει φυσικά μιὰ διαρκῆς ἀλληλεξάρτηση ἀνάμεσα σ' ὅλες αὐτές τίς πτυχές τῆς οικονομικῆς ζωῆς τῆς κοινωνίας. Δὲν εἶναι μόνο οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στήν ἐργατικὴ δύναμη καὶ στὰ μέσα παραγωγῆς πού ἔχουν ἐπίδραση πάνω στὸν καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας, στὴ διανομὴ, στὴν ἀνταλλαγὴ, ἀλλὰ αὐτοὶ οἱ παράγοντες ἐπιδρῶν κι' αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους πάνω στίς σχέσεις παραγωγῆς.

Ὁ τρόπος ὁμοίως τῆς ἐπίδρασης αὐτῶν τῶν παραγόντων πάνω στίς σχέσεις παραγωγῆς εἶναι ὡστόσο πολὺ διαφορετικὸς. Ἡ κυρίαρχη σὲ κάθε οικονομικὴ φάση μορφὴ τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, τῆς διανομῆς τοῦ πλοῦτου, τῆς ἀνταλλαγῆς, μποροῦν νὰ ὑπονομεύσουν λίγο-λίγο τίς σχέσεις ἀνάμεσα στὴ δύναμη τῆς ἐργασίας καὶ στὰ μέσα παραγωγῆς, ἀπὸ τίς ὁποῖες σχέσεις προήλθαν. Ἡ μορφὴ τους ὁμοίως δὲν ἀλλάζει παρὰ μόνο μὲ μιὰ ριζικὴ ἀνατροπὴ, μόνο μὲ μιὰ ἐπανάσταση τῶν ξεπερασμένων πιά σχέσεων ἀνάμεσα στὴ δύναμη τῆς ἐργασίας καὶ στὰ μέσα παραγωγῆς.

Οἱ ἀνατροπές τῶν σχέσεων ἀνάμεσα στὴ δύναμη τῆς ἐργασίας καὶ στὰ μέσα παραγωγῆς συνιστοῦν μεγάλους σταθμοὺς στήν ἐξέλιξη τῆς οικονομικῆς ἱστορίας καὶ χωρίζουν τίς διαφορῆς ἐποχές τοῦ οικονομικοῦ γίγνεσθαι τῆς κοινωνίας.

Πόσο μεγάλη σημασία ἔχει γιὰ τὴν κατανόηση τῆς οικονομικῆς ἱστορίας, νὰ μπορεῖ νὰ ξεχωρίζει κανεὶς μὲ σαφήνεια τὸ οὐσιώδες ἀπὸ τὸ ἐπουσιώδες, φαίνεται ἂν ἐξετάσουμε τὴ μέθοδο πού ἔχει σήμερα υιοθετήσῃ ἡ ἀστι-

κή πολιτική οικονομία στη Γερμανία, για να χωρίσει την ιστορία της οικονομικής εξέλιξης, μέθοδος που χαίρει γενικής εκτίμησης.

Έννοούμε τη διαίρεση της οικονομικής εξέλιξης όπως την κάνει ο καθηγητής Μπύχερ. Στο βιβλίο του «Δ η μ ι ο υ ρ γ ί α τ η ς έ θ ν ι κ ή ς ο ι κ ο ν ο μ ί α ς», ο καθηγητής Μπύχερ τονίζει τη σημασία μιας σωστής διαίρεσης των εποχών της οικονομικής ιστορίας, για την καλύτερη κατανόησή της. Σύμφωνα με τις συνήθειές του, δεν περιορίζεται απλώς στην ανάλυση του ζητήματος και στην παρουσίαση των όρθολογιστικών του αποτελεσμάτων, αλλά αρχίζει να μας προετοιμάζει για την καλύτερη εκτίμηση του έργου του και επεκτείνεται πάνω στις ανεπάρκειες των συγγραφέων που πριν απ' αυτόν ασχολήθηκαν μ' αυτό το θέμα.

«Τό πρώτο ερώτημα», λέει ο Μπύχερ, που πρέπει να θέλει ο ειδικός της πολιτικής οικονομίας που θέλει να κατανοήσει την οικονομία ενός λαού μιας περασμένης εποχής, είναι αυτή εδώ: Ή οικονομία ήταν μια εθνική οικονομία; Τα φαινόμενα αυτής της οικονομίας έχουν τό ίδιο περιεχόμενο με τα φαινόμενα της σύγχρονης ανταλλακτικής οικονομίας μας, ή έχουν ένα περιεχόμενο έντελως διαφορετικό; Δεν μπορούμε ν' απαντήσουμε σ' αυτή την ερώτηση, παρ'ά μόνο αν άρνηθοῦμε τη μέθοδο της ανάλυσης και την άπαγωγική ψυχολογική μέθοδο που χρησιμοποίησαν οι παλιοί δάσκαλοι της «άφηρημένης» πολιτικής οικονομίας και οι όποιοι θεώρησαν ότι τούς έδωσε λαμπρά αποτελέσματα στη μελέτη των συγχρόνων φαινομένων.

«Δέν μπορούμε να καταλογίσουμε στη σύγχρονη «ιστορική» σχολή, την κατηγορία ότι μεταφέρει στο παρελθόν και σχεδόν χωρίς καμιά διερεύνηση τις συνηθισμένες άφηρημένες κατηγορίες των φαινομένων της σημερινής έ θ ν ι κ ή ς οικονομίας, αντί να διεισδύσει στην ουσία των προηγμένων οικονομικών εποχών, ή άκόμα να μανου-

θράρει τις απόψεις της ανταλλακτικής οικονομίας, μέχρι πού να τις προσαρμόσει, λιγότερο ή περισσότερο, στις προηγούμενες οικονομικές μορφές...

Πουθενά αυτό δεν αποδειχεται καλύτερα όσο στον τρόπο με τον οποίο χαρακτηρίζονται οι διαφορές ανάμεσα στη σύγχρονη κοινωνία των πολιτισμένων λαών και την οικονομία των προηγούμενων εποχών ή των λαών που έχουν χαμηλό επίπεδο πολιτισμού. Αυτό γίνεται με την απαρίθμηση των προτεινομένων φάσεων εξέλιξης, με τό χαρακτηρισμό των οποίων ανάγεται σ' ένα σλόγκαν δηλ ή πορεία της ιστορικής εξέλιξης της οικονομίας... "Όλες οι προηγούμενες προσπάθειες που έγιναν σ' αυτό τον τομέα έκαναν ένα βασικό λάθος: δεν έριχναν τό βάρος τους στην ουσία των πραγμάτων, αλλά έμειναν στην επιφάνεια» (1).

(1) Μπούχερ: «Δημιουργία της έθνικης οικονομίας» σελ. 54.

Κεφάλαιο 6 Β

Η ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΣΕ ΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Ποιά διαίρεση τῆς οικονομικῆς ἱστορίας μᾶς προτείνει τώρα ὁ καθηγητῆς Μπύχερ; Ἄς τὸν ἀκούσουμε: «Ἄν θέλουμε νὰ ἀντιληφθοῦμε ὅλη αὐτὴ τὴν ἐξέλιξη ἀπὸ μιὰ καὶ μόνο ἀποψη, αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ γίνεῖ παρὰ μόνο ἂν ἡ ἀποψη αὐτὴ λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τῆς ἀφ' ἑνὸς τὰ βασικὰ φαινόμενα τῆς ἐθνικῆς οικονομίας καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀποκαλύπτει ταυτόχρονα τὸν κινητήριον παράγοντα τῶν προηγούμενων οικονομικῶν περιόδων. Αὐτὴ ἡ ἀποψη δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴ σχέση ποῦ συνδέει τὴν παραγωγή τῶν προϊόντων μὲ τὴν κατανάλωσή τους, ἢ πιὸ συγκεκριμένα: Τὸ μῆκος τοῦ δρόμου ποῦ αὐτὰ τὰ προϊόντα διασχίζουν γιὰ νὰ πᾶνε ἀπὸ τὸν παραγωγὸ στὸν καταναλωτῆ. Μὲ βάση αὐτὸ τὸ κριτήριον φτάνουμε στὴν παρακάτω διαίρεση σὲ φάσεις ὅλης τῆς οικονομικῆς ἐξέλιξης, ποῦ ἰσχύει τουλάχιστον γιὰ τοὺς λαοὺς τῆς Κεντρικῆς καὶ Δυτικῆς Εὐρώπης, τῶν ὁποίων ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξη μπορεῖ μὲ ἀρκετὰ μεγάλη ἀκρίβεια νὰ χωριστεῖ σὲ ἐξῆς φάσεις:

1. Ἡ φάση τῆς κλειστῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας (παραγωγή ποῦ κάνει ὁ καθένας γιὰ

τόν έαυτό του χωρίς ανταλλαγή), φάση στην όποία τά προϊόντα καταναλώνονται στην ίδια οικονομία στην όποία και παράχθηκαν.

2. Ἡ φάση τῆς οικονομίας τῆς πώλησ (παραγωγή γιά τούς πελάτες, άμεση ανταλλαγή), φάση κατά τήν όποία τά προϊόντα πηγαινουν κατ' εύθειαν από τήν παραγωγή στην οικονομία τῆς κατανάλωσης.

3. Ἡ φάση τῆς έθνικῆς οικονομίας (έμπορευματική παραγωγή, κυκλοφορία τών προϊόντων), φάση στην όποία τά προϊόντα πρέπει νά περάσουν από μία σειρά από οικονομίες πριν νά φτάσουν στην κατανάλωση (').

Αυτό πού πραγματικά είναι ένδιαφέρον στην οικονομική ιστορία δέν περιέχεται καθόλου στην άποψη τοῦ Μπύχερ. Γιά τόν καθηγητή Μπύχερ ἡ οικονομική ιστορία αρχίζει μέ τήν άγροτική κοινότητα τών πολιτισμένων λαών τῆς Εύρώπης, μ' άλλα λόγια, από τήν άνώτερη βαθμίδα τῆς γεωργίας. Ὅλη εκείνη ἡ μακράϊωνη περίοδος πού προηγήθηκε από τήν άνώτερη γεωργία καί κατά τῆ διάρκεια τῆς όποίας βασίλευαν άλλες σχέσεις παραγωγῆς, τέτοιες σάν κι' αυτές πού κυριαρχοῦν ακόμα στή ζωή πολλών σημερινών φυλών, πού ὁ Μπύχερ, ὅπως Εξέρουμε, τίς χαρακτηρίζει σάν «μη οικονομίες», σάν μία περίοδο πού κυριαρχοῦσε ἡ περίφημη «άτομική άναζήτηση τῆς τροφῆς» καί τῆς «μη εργασίας». Ὁ καθηγητής Μπύχερ αρχίζει τήν οικονομική του ιστορία από τήν τελευταία φάση τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ, πού μέ τήν μονιμότητα τῆς ζωῆς σ' ένα όρισμένο χῶρο καί τήν άνώτερη γεωργία, περιέχει ἤδη μέσα της τά σπέρματα τῆς αναπόφευκτης άποσύνθεσῆς της, τά σπέρματα πού θά ὀδηγήσουν άργότερα τήν κοινωνία αὐτή στην άνισότητα, στην έκμετάλλευση καί στο χωρισμό σέ τάξεις.

(1) Μπύχερ: «Δημιουργία τῆς έθνικῆς οικονομίας».

Ὁ Γκρόσσε ἀμφισβητεῖ τὸν κομμουνισμό σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν περίοδο πού προηγήθηκε ἀπ' τὸν ἀγροτικό κομμουνισμό, ἐνῶ ὁ Μπύχερ διαγράφει ἐντελῶς αὐτὴ τὴν περίοδο ἀπ' τὴν ἱστορία τῆς οἰκονομίας.

Ἡ δευτέρα φάση τῆς κλειστῆς «οἰκονομίας τῆς πόλης» εἶναι μιὰ ἄλλη αἰσθητὴ ἀνακάλυψη, πού τὴν ὀφείλουμε στὴν «ὀξυδέρκεια» τοῦ καθηγητῆ τῆς Λειψίας, ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Σούρτστ.

Μιὰ «κλειστὴ οἰκιακὴ οἰκονομία» μιᾶς ἀγροτικῆς κοινότητας χαρακτηριζόταν ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι περιλάμβανε ἓνα σύνολο ἀνθρώπων πού ἱκανοποιούσαν ὅλες τους τίς ἀνάγκες στὸ ἐσωτερικὸ αὐτῆς τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας, ἐνῶ τὸ ἀντίθετο συνέβαινε μὲ τίς μεσαιωνικὲς πόλεις τῆς κεντρικῆς καὶ δυτικῆς Εὐρώπης — οἱ ὁποῖες μόνο, κοτὰ τὸν Μπύχερ, εἶχαν πραγματικὴ «οἰκονομία τῆς πόλης». Σὲ μιὰ μεσαιωνικὴ πόλη δὲν ὑπάρχει «ἐνιαία» οἰκονομία, ἀλλὰ — γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε τὴν ἐκφραση τοῦ Μπύχερ — τόσες «οἰκονομίες» ὅσες βιοτεχνίες, συντεχνίες, ἐργαστήρια καὶ καθένα ἀπ' αὐτὰ πούλᾳ καὶ καταναλώνει γιὰ λογαριασμό του — ἂν καὶ σύμφωνα μὲ τοὺς γενικοὺς κανόνες τῆς συντεχνίας καὶ τῆς πόλης.

Ἡ μεσαιωνικὴ πόλη τῆς Γαλλίας ἢ τῆς Γερμανίας δὲν ἀποτελοῦσε ἓνα «κλειστὸ» οἰκονομικὸ σύνολο, γιατί ἡ ὑπαρξὴ τῆς στηριζόταν ὁμῶς στὴν ἀνταλλαγὴ προϊόντων μὲ τὴν ἐπαρχία ἀπὸ τὴν ὁποία προμηθευόταν τροφή καὶ πρῶτες ὕλες καὶ τὴν ὁποία προμήθευε μὲ βιομηχανικά προϊόντα. Ὁ Μπύχερ ὁμῶς δημιουργεῖ γύρω ἀπὸ κάθε πόλη ἓνα κλειστὸ ἀγροτικὸ περίγυρο, τὸν ὁποῖο ἐνσωματώνει στὴν «οἰκονομία τῆς πόλης» καὶ ἀνοίγει τὴν ἀνταλλαγὴ ἀνάμεσα στὴν πόλη καὶ στὸ χωριό, σὲ ἀνταλλαγὴ μὲ τοὺς χωρικοὺς τοῦ πλησιέστερου χωριοῦ. Οἱ αὐλές τῶν πλουσίων ἀρχόντων φεουδαρχῶν, πού συνιστοῦσαν τοὺς καλύτερους πελάτες τῶν ἐμπόρων τῆς πόλης καὶ πού ἦταν ἄλλοτε διασπαρμένες στὴν ἐξοχὴ μακριὰ ἀπὸ τίς πόλεις κι'

άλλοτε βρισκότουσαν στο κέντρο της πόλης — ιδιαίτερα οι πόλεις όπου είχαν την έδρα τους οι αυτοκράτορες και οι επίσκοποι — που αποτελούσαν το επίκεντρο των οικονομικών τους δραστηριοτήτων, δεν λογαριάστηκαν καθόλου και γι' αυτές δεν μάς λέει τίποτε ο Μπύχερ. Παρόμοια, δεν μάς λέει τίποτε για το έξωτερικό εμπόριο που έπαιξε τον πιο σπουδαίο ρόλο στη ζωή των μεσαιωνικών πόλεων και προσδιόρισε την ανάπτυξή τους. Αυτό που υπήρξε το πιο χαρακτηριστικό γνώρισμα των μεσαιωνικών πόλεων, το γεγονός ότι αποτελούσαν τα πρώτα κέντρα της εμπορευματικής παραγωγής, εκεί όπου για πρώτη φορά ή εμπορευματική παραγωγή έγινε η κυρίαρχη μορφή της παραγωγής, αυτό ο Μπύχερ το αγνοεί. Αντίθετα, η εμπορευματική παραγωγή αρχίζει γι' αυτόν με τη φάση της «έθνικης οικονομίας» — και ξέρουμε πώς η αστική πολιτική οικονομία ονομάζει έτσι το σύγχρονο καπιταλιστικό σύστημα, του οποίου το σπουδαιότερο χαρακτηριστικό είναι ακριβώς ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής και όχι απλώς η εμπορευματική παραγωγή. Ο Γκρόσσε ονομάζει την εμπορευματική παραγωγή απλώς «βιομηχανία», αντίθετα ο καθηγητής Μπύχερ μετασχηματίζει τη βιομηχανία σε «εμπορευματική παραγωγή», αποδεικνύοντας έτσι την ανωτερότητα ενός καθηγητή της οικονομίας πάνω σ' ένα απλό κοινωνιολόγο.

Άς μη ματαιοπονούμε όμως με τις λεπτομέρειες και ας περάσουμε στο κύριο θέμα μας. Ο καθηγητής Μπύχερ παρουσιάζει την «κλειστή οικιακή οικονομία» σαν την πρώτη «φάση» της οικονομικής του ιστορίας. Τί έννοει μ' αυτό; Ύπενθυμίσαμε ήδη πιο πάνω πώς αυτή η φάση σύμφωνα με τον Μπύχερ, αρχίζει με την αγροτική κοινότητα του χωριού.

Βλέπουμε έτσι, ότι εκτός απ' την πρωτόγονη αγροτική κοινότητα, ο Μπύχερ ρίχνει κι' άλλες ιστορικές μορφές στο σκαούλι του των «οικιακών κλειστών οικονομιών», όπως την οικονομία των αρχαίων Έλλήνων και Ρωμαίων.

πού στηριζόταν στους σκλάβους και τις φεουδαρχικές αύλες. Όλοκληρη ή οικονομική ιστορία της ανθρωπότητας, αρχίζοντας απ' το λυκόφως της προϊστορίας και διασχίζοντας την κλασική αρχαιότητα και το Μεσαίωνα, βρίσκεται έτσι κλεισμένη στη «φάση» της παραγωγής της οικιακής οικονομίας, στην οποία αντιτίθεται, σαν δεύτερη φάση, ή ευρωπαϊκή πόλη του Μεσαίωνα, και στην τρίτη φάση, ή σύγχρονη καπιταλιστική οικονομία.

Στην οικονομική του ιστορία ο καθηγητής Μπύχερ ρίχνει στην ίδια «οικονομική φάση» την κομμουνιστική αγροτική κοινότητα που ζει ήσυχα κάπου σε μια κοιλάδα του βουνού Πεντζάπ στις Ίνδιες, την οικιακή οικονομία του Περικλή στο απόγειο του Αθηναϊκού πολιτισμού και τη φεουδαρχική αύλη του μεσαιωνικού μητροπολίτη.

Όποιοδήποτε παιδί που διάβασε και απέκτησε απ' τα σχολικά βιβλία μερικές επιφανειακές γνώσεις της ιστορίας, θα καταλάβει ότι πρόκειται για φαινόμενα έντελώς διαφορετικά μεταξύ τους.

Στις κομμουνιστικές πρωτόγονες αγροτικές κοινότητες υπήρχε τόσο ισότητα στα δικαιώματα όσο και στην ιδιοκτησία. Στην αρχαία Ελλάδα και στη Ρώμη βασιλευε ή πιό χτηνώδικη ανισότητα ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις, ελεύθεροι και σκλάβοι, προνομιοῦχοι και άλλοτριωμένοι, άφέντες και δούλοι, πλούτος και φτώχεια ή μιζέρια. Συναντάμε έδω την αντίθεση ανάμεσα σε μια μειοψηφία άφέντες που δέν εργάζονται και σε μια μάζα έξασθλιωμένων, που έχουν την ύποχρέωση νά εργάζονται συνεχώς. Ανάμεσα στη βασισμένη στους σκλάβους οικονομία των Έλλήνων ή των Ρωμαίων και στη φεουδαρχική οικονομία του Μεσαίωνα υπήρχε μια τόσο μεγάλη διαφορά, που τελικά ή αρχαία δουλοπαροικία προκάλεσε την καταστροφή του Έλληνο-ρωμαϊκού πολιτισμού, που έδωσε τή θέση του στη φεουδαρχία του Μεσαίωνα, που κι' αυτός μέ τή σειρά του, άναπτύσσοντας στους κόλπους του τις συντεχνίες και τό

ἐμπόριο τῶν πόλεων, ἐτοίμασε ἔτσι, σὲ τελευταία ἀνάλυση, τὸ ἔδαφος γιὰ τὸ σύγχρονο καπιταλισμὸ.

Ὅποιοσδήποτε φέρνει πίσω αὐτὲς τὶς οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς μορφὲς ποὺ ἀπέχουν τόσο οἱ μὲν ἀπὸ τὶς δέ, καὶ τὶς ἐποχὲς τῆς ἱστορίας καὶ θέλει νὰ τὶς συνοψίσει σὲ μιὰ μόνο ἀποψη, σὲ μιὰ θεωρία, πρέπει νὰ ἐφαρμόσει ἓνα κριτήριον ποὺ ἀντιστοιχεῖ πραγματικὰ σ' αὐτὲς τὶς οἰκονομικὲς φάσεις. Ἐτσι, ὁ καθηγητὴς Μπύχερ μᾶς ἐξηγεῖ ὁ ἴδιος ποῖο κριτήριον ἐφαρμόζει γιὰ νὰ δημιουργήσῃ τὸ ακοτάδι τῆς «κλειστῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας», μέσα στὸ ὁποῖο ὅλες οἱ γάτες φαίνονται γκριζες, παρελαύνοντας ἡσυχά ἀπὸ μπροστά μας μὴπως καὶ βοηθηθούμε νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὴν ἀγνοια. «Οἰκονομία χωρὶς ἀνταλλαγὴ», νὰ πῶς ὀνομάζει ὁ Μπύχερ τὴν πρώτη «φάση» ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τότε ποὺ ὑπάρχει γραφτὴ ἱστορία μέχρι τοὺς τελευταίους αἰῶνες καὶ τὴν ὁποία διαδέχεται ἡ πόλη τοῦ Μεσαίωνα «φάση ἀμεσοῦς ἀνταλλαγῆς», γιὰ νὰ δώσει κι' αὐτὴ μὲ τὴ σειρά τῆς τῆ θέσης τῆς στὸ σημερινὸ οἰκονομικὸ αὐστημα «φάση κυκλοφορίας τῶν προϊόντων». Μ' ἄλλα λόγια: μὴ ἀνταλλαγὴ, ἀπλὴ ἀνταλλαγὴ καὶ σύνθετη ἀνταλλαγὴ, ἢ σὲ πιὸ ἀπλὲς λέξεις: ἀνυπαρξία ἐμπορίου, ἀπλὸ ἐμπόριο, ἀναπτυγμένο ἐμπόριο. Νὰ ποῖο κριτήριον ἐφαρμόζει ὁ Μπύχερ γιὰ τὸ χωρισμὸ τῶν οἰκονομικῶν ἐποχῶν. Ὁ ἐμπορος ὑπάρχει ἤδη ἢ ὄχι, ταυτίζεται μὲ τὸν παραγωγὸ ἢ πρόκειται γιὰ ἓνα ξεχωριστὸ πρόσωπον; Αὐτὸ εἶναι τὸ βασικὸ πρόβλημα στὴν οἰκονομικὴ θεωρία.

Ἄς δοῦμε τὴ «χωρὶς ἀνταλλαγὴ οἰκονομία» τοῦ καθηγητῆ. Πρόκειται γιὰ μιὰ φαντασιοπληξία τοῦ καθηγητῆ, κάτι ποὺ δὲν συναντήθηκε μέχρι τώρα σὲ κανένα μέρος τῆς γῆς καὶ ποὺ ἂν προσπαθῆσουμε νὰ τὴν ἐφαρμόσουμε στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἢ στὴ Ρώμη, ὅπως καὶ στὸ φεουδαρχικὸ Μεσαίωνα τοῦ Χου αἰῶνα, μὰ βρεθοῦμε μπροστά σὲ μιὰ ἱστορικὴ φαντασία ἐκπληκτικῆς θρασύτητας. Μὲ τὸ νὰ πάρουμε γιὰ κριτήριον τῆς παραγωγῆς γενικά, ὄχι τὶς παραγωγικὲς σχέσεις, ἀλλὰ τὶς σχέσεις ἀνταλλαγῆς, εἶναι

σάν να τοποθετούμε τόν έμπορο στό κέντρο τοῦ οικονομικοῦ συστήματος καί νά τόν κάνουμε μέτρο ὄλων τῶν πραγμάτων, ἀκόμα κι' ὅταν ὁ έμπορος δέν ὑπάρχει ἀκόμα. Νά τό λαμπρό ἀποτέλεσμα τῆς «ἀπαγωγικῆς ψυχολογικῆς μεθόδου καί τρόπου ἀνάλυσης» τοῦ Μπύχερ, νά πῶς «διδιοῦει στήν οὐσία τῶν πραγμάτων» ἀντί νά «μένει στήν ἐπιφάνεια»!

Ἡ ἀπλή ταξινόμηση τῆς «ιστορικῆς σχολῆς»: ἡ διαίρεση τῆς οικονομικῆς ιστορίας σέ τρεῖς φάσεις, «τήν φυσική οικονομία, τή νομισματική οικονομία καί τήν πιστωτική οικονομία», ἦταν πολύ καλύτερη καί πολύ πιό κοντά στήν ἀλήθεια ἀπ' αὐτό τό γεμάτο κενοδοξία κατασκευάσμα τῆς εὐφυΐας τοῦ καθηγητῆ Μπύχερ, πού ἀρχίζει τήν ἀνάλυσή του βγάζοντας ἀχρηστες ὄλες «τίς παλαιότερες προσπάθειες πού ἔγιναν σ' αὐτό τόν τομέα», γιά νά πάρει τελικά σάν βάση γιά τήν ἀνάλυσή του, ἀκριβῶς τήν ἴδια ἀποψη πού πῆραν κι' αὐτοί, τήν ἀποψη τῆς ἀνταλλαγῆς πού «μένει στήν ἐπιφάνεια» τῶν πραγμάτων, τήν ὁποία ἀπλά καί μόνο τή μεταμορφώνει μέ φτηνά ἐπιχειρήματα καί τή μετατρέπει σέ μιὰ ἐντελῶς λανθασμένη ἀποψη. Δέν εἶναι ὁμως καθόλου τυχαῖο πού ἡ ἀστική ἐπιστήμη «μένει στήν ἐπιφάνεια». Ἀνάμεσα στούς ἀστούς διανοούμενους οἱ μὲν, ὅπως ὁ Φρειδερίκος Λίστ, διαιροῦν τήν ιστορία ἀνάλογα μέ τὰ ἐξωτερικά χαρακτηριστικά τῶν σπουδαιότερων πόρων διατροφῆς καί διακρίνουν τίς περιόδους τοῦ κυνηγιοῦ, τῆς κτηνοτροφίας, τῆς γεωργίας καί τῆς βιομηχανίας, διαιρέσεις πού δέν ἐπαρκοῦν οὔτε κἄν γιά μιὰ ἐπιφανειακή ἐξήγηση τῆς ἱστορίας τῶν πολιτισμῶν.

Ἄλλοι, ὅπως ὁ καθηγητής Χίλντεμπραντ, διαιροῦν τήν ἱστορία σύμφωνα μέ τήν ἐξωτερική μορφή τῆς ἀνταλλαγῆς, σέ φυσική οικονομία, νομισματική οικονομία καί πιστωτική οικονομία ἢ, ὅπως ὁ Μπύχερ, σέ οικονομία χωρίς ἀνταλλαγή, σέ οικονομία τῆς ἀμεσης ἀνταλλαγῆς καί σέ οικονομία μέ κυκλοφορία ἐμπορευμάτων.

Ἄλλοι πάλι, ὅπως ὁ Γκρόσσε, παίρνουν τήν κατανομή

τῶν προϊόντων σάν σημεῖο ἀφετηρίας γιά τό χαρακτηρισμὸ τῶν οἰκονομικῶν μορφῶν. Μὲ δυὸ λόγια, οἱ ἄστοι σοφοὶ βάζουν στό πρῶτο πλάνο τῶν ἱστορικῶν ἀναλύσεών τους, τὴν ἀνταλλαγὴ, τὴ διανομὴ ἢ τὴν κατανάλωση, ὅλα ἐκτός ἀπ' τὴν κοινωνικὴ μορφή τῆς παραγωγῆς, ποὺ πραγματικὰ ἐπαιζε σὲ κάθε ἐποχὴ τὸν πιὸ ἀποφασιστικὸ ρόλο καὶ ἡ ὁποία προσδιόριζε τίς μορφές ποὺ ἐπαιρναν ἢ ἀνταλλαγὴ, ἢ διανομὴ καὶ ἢ κατανάλωση καὶ τὸ συγκεκριμένο τους περιεχόμενο.

Γιατί ὁμως οἱ ἄστοι διανοούμενοι βλέπουν ἔτσι τὰ πράγματα; Γιά τὸν ἴδιο λόγο ποὺ τοὺς κάνει νὰ θεωροῦν τὴν καπιταλιστικὴ οἰκονομία σάν τὴν ἀνώτατη καὶ τελευταία φάση τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας, ἀρνούμενοι τὴν παραμέρα παγκόσμια οἰκονομικὴ ἐξέλιξη καὶ τίς ἐπαναστατικὲς προοπτικές.

Ἡ κοινωνικὴ μορφή τῆς παραγωγῆς, δηλαδή τὸ ζήτημα τῶν σχέσεων ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ποὺ ἐργάζονται καὶ στὰ μέσα παραγωγῆς, εἶναι τὸ κεντρικὸ ζήτημα κάθε οἰκονομικῆς φάσης, τὸ εὐαίσθητο σημεῖο κάθε ταξικῆς κοινωνίας, μέσα στὴν ὁποία τὰ μέσα παραγωγῆς δὲν ἀνήκουν σ' αὐτοὺς ποὺ ἐργάζονται. Αὐτὴ, κάτω ἀπὸ τὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη μορφή, ἀποτελεῖ τὴ βάση αὐτῶν τῶν κοινωνιῶν, εἶναι ἡ βασικὴ προϋπόθεση κάθε μορφῆς ἐκμετάλλευσης καὶ κάθε ταξικῆς κυριαρχίας. Ἡ προσπάθεια ποὺ κάνουν οἱ ἄστοι διανοούμενοι γιά νὰ ἐκτρέψουν τὴν προσοχὴ τοῦ κόσμου ἀπ' αὐτὸ τὸ εὐαίσθητο σημεῖο καὶ νὰ τὴ συγκεντρώσουν σὲ ἐξωτερικὰ καὶ δευτερεύοντα χαρακτηριστικά. ἀναμφίβολα δὲν γίνεται συνειδητὰ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἄστους, ἀλλὰ βασίζεται στὴν ἐνστικτώδικη ἀρνηση τῆς τάξης ποὺ ἀντιπροσωπεύουν, στό ἐπίπεδο τῆς διανόησης, νὰ δοκιμάσουν τὸ ἐπικίνδυνο φρούτο ἀπ' τὸ δέντρο τῆς γνώσης. Ἐνας καθηγητὴς ὀλότελα σύγχρονος καὶ διάσημος, ὅπως ὁ Μπύχερ, ἐκδηλώνει αὐτὸ τὸ ταξικὸ του ἐνστικτο μὲ «ὄξυδέρκεια», ὅταν φουρνίζει μὲ ἀγαλλίαση στό μικρὸ σурτάρι τῆς ταεινόμεσῆς του ὀλόκληρες ἐποχές, ὅπως ὁ πρω-

τόγονος κομμουνισμός, ή δουλεία, ή δουλοπαροικία, εποχή με ριζικά διαφορετικές παραγωγικές σχέσεις ανάμεσα στην εργατική δύναμη και στα μέσα παραγωγής.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁμως μεριά, κάνει πολυάριθμες καὶ ἄχρηστες διακρίσεις σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἱστορία τῆς βιομηχανίας ὅπου κάνει τὸν ἕνα διαχωρισμὸ ἐπειτα ἀπὸ τὸν ἄλλο, μιᾷ καὶ Ξαναμιᾷ μ' ὅλες τὶς λεπτομέρειες, γιὰ «οἰκιακὴ ἐργασία», «μισθωτὴ ἐργασία», «ἐργασία τοῦ τεχνίτη» κλπ.

Οἱ ἰδεολόγοι τῶν ἐκμεταλλευομένων μαζῶν, οἱ πιὸ παλιοὶ ὑπερασπιστὲς τοῦ σοσιαλισμοῦ, οἱ πρῶτοι κομμουνιστὲς, περιπλανιόντουσαν στὰ σκοτάδια καὶ μένανε μετέωροι στὸν ἄερα, ὅταν ζητοῦσαν τὴν ἰσότητα ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, καὶ προσανατόλιζαν τὶς διεκδικήσεις τους καὶ τὸν ἄγωνα τους, κυρίως ἐνάντια στὴν ἄνιση διανομὴ τῶν ἀγαθῶν ἢ — ὅπως μερικοὶ σοσιαλιστὲς τοῦ ΧΙΧ αἰῶνα — ἐνάντια στὶς σύγχρονες μορφές τῆς ἀνταλλαγῆς. Ὅταν οἱ καλύτεροι ἐκπρόσωποι τῆς ἐργατικῆς τάξης κατάλαβαν ὅτι ἡ μορφή τῆς ἀνταλλαγῆς ἐξαρτιόταν, αὐτὴ καθ' αὐτή, ἀπὸ τὴν ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς, κί' ὅτι αὐτὸ πού ἐπαιζε τὸν πιὸ ἀποφασιστικὸ ρόλο ἦταν οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς ἐργαζόμενους καὶ τὰ μέσα παραγωγῆς, τότε τὰ σοσιαλιστικὰ ἰδανικὰ ἀπόχτησαν ἕνα στέρεο ἐπιστημονικὸ θεμέλιο. Ξεκινώντας ἀπ' αὐτὴ τὴ βασικὴ ἄποψη, ἡ ἐπιστημονικὴ θέση τοῦ προλεταριάτου διαχωρίζεται ἀπ' αὐτὴν τῆς ἀστικῆς τάξης τόσο στὴν ἀρχὴ τῆς οικονομικῆς ἱστορίας ὅσο καὶ ἰστὴν ἀρχὴ τῆς πολιτικῆς οικονομίας. Ἄν εἶναι πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἀστικῆς τάξης νὰ θολώσῃ τὸ κεντρικὸ ζήτημα τῆς οικονομικῆς ἱστορίας καὶ τὶς μορφές πού πῆρε στὸ πέρασμα τῆς ἱστορίας — τὴ μορφή πού πῆραν οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς ἐργαζόμενους καὶ τὰ μέσα παραγωγῆς — ἀντίθετα τὸ συμφέρον τοῦ προλεταριάτου ἀπαιτεῖ οἱ σχέσεις αὐτὲς νὰ φωτισθοῦν καὶ νὰ μποῦν σὲ πρῶτο πλάνο, νὰ ἀποτελέσουν τὸ κριτήριον τῆς οικονομικῆς δομῆς τῆς κοινωνίας. Εἶναι ἀνάγκη οἱ ἐργαζόμενοι νὰ κατανοή-

σουν τις μεγάλες καμπές της ιστορίας που χωρίζουν την πρωτόγονη κομμουνιστική κοινωνία από την κατοπινή κοινωνία των τάξεων, όπως και να διακρίνουν τις διάφορες ιστορικές μορφές που πήρε ή ταξική κοινωνία μέχρι σήμερα. Μόνο αυτός που κατανοεί τις ιδιαίτερες οικονομικές συνθήκες της πρωτόγονης κομμουνιστικής οικονομίας και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αρχαίας δουλοκτητικής οικονομίας, της μεσαιωνικής φεουδαρχικής οικονομίας, μπορεί πραγματικά να καταλάβει γιατί η καπιταλιστική κοινωνία προσφέρει για πρώτη φορά τη δυνατότητα της πραγματοποίησης του σοσιαλισμού. Μόνο αυτός μπορεί να κατανοήσει τη βασική διαφορά ανάμεσα στην παγκόσμια σοσιαλιστική οικονομία του μέλλοντος και τις πρωτόγονες κομμουνιστικές κοινωνίες της προϊστορίας.

ΜΕΡΟΣ ΙΙ

**Ἡ ἀποσύνθεση
τῆς πρωτόγονης
κομμουνιστικῆς
κοινωνίας**

Κεφάλαιο 7

Η ΠΡΩΤΟΓΟΝΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ MARCHE

Ἐὰν ἐξετάσουμε τῆς ἐσωτερικῆς δομῆς τῆς γερμανικῆς κοινότητος τῆς MARCHE, πού εἶναι αὐτή πού ἔχει μελετηθεῖ περισσότερο ἀπό τοὺς ἐρευνητές. Οἱ Γερμανοὶ εἶχαν ἐγκατασταθεῖ ὀργανωμένοι σέ φυλές καὶ σέ γένη. Σέ κάθε γένος, κάθε πατέρας εἶχε ἓνα τόπο γιὰ νὰ χτίσει ἐκεῖ τὸ σπίτι του καὶ τὴ φάρμα του. Ἐνα ἄλλο μέρος τῆς γῆς τὸ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ καλλιέργεια, καὶ ἀπ' αὐτὸ σέ κάθε οἰκογένεια λάχαινε μὲ κλήρωση ἓνα κομμάτι.

Σύμφωνα μὲ τίς μαρτυρίες τοῦ Καίσαρα, ὑπῆρχε στίς ἀρχές τοῦ Χριστιανισμοῦ μιὰ γερμανικὴ φυλὴ (οἱ Σουέβοι ἢ Σουάβοι), τῆς ὁποίας τὰ μέλη καλλιεργοῦσαν τοὺς ἀγρούς ἀπὸ κοινοῦ, χωρὶς νὰ ἔχει γίνει ἀπὸ πρὶν ἀναδιανομὴ ἀνάμεσα στίς διάφορες οἰκογένειες. Γενικὰ ὅμως, ἡ ἐτήσια ἀναδιανομὴ τῶν κομματιῶν τῆς γῆς ἦταν ἤδη φαινόμενο πολὺ συνηθισμένο, ἰδιαίτερα τὴν ἐποχὴ πού ζοῦσε ὁ Ῥωμαῖος ἱστορικὸς Τάκιτος, τὸν II αἰῶνα. Σέ ὀρισμένες περιοχές, ὅπως στὴν κοινότητα Φρικχόφεν τῆς περιοχῆς τοῦ Νασάου, οἱ ἐτήσιες ἀναδιανομὲς τῶν χωραφιῶν συνηθίζονταν ἀκόμα τὸ XVII καὶ XVIII αἰῶνα. Τὸν XIX αἰῶνα, σέ ὀρισμένες κοινότητες τῆς παλιᾶς βαυαρικῆς ἐπαρχίας

και στις δχθες του Ρήνου, αναμοιράζανε ακόμα τη γη με τυχαία κλήρωση, αν και αυτό δεν γινόταν κάθε χρόνο, αλλά σε μεγαλύτερα διαστήματα: Κάθε τρία, τέσσερα, έννια, δώδεκα, δεκατέσσερα, δεκαοχτώ χρόνια. Αύτοι οι άγροί δεν έγιναν όριστικά άτομικές ιδιοκτησίες, παρά μόνο προς τα μέσα του XVIII αιώνα.

Και στη Σκωτία επίσης, σε όρισμένες περιοχές οι αναδιανομές στα χωράφια γίνονταν μέχρι τους καιρούς μας. Στην αρχή, όλα τα χωράφια που έμπαιναν στην κλήρωση ήταν ίσα, και ή έκταση του χωραφιού αντιστοιχοῦσε στις μέσες ανάγκες μιās οικογένειας, στη γονιμότητα του εδάφους και στην παραγωγικότητα της εργασίας. Ἐνάλογα με την ποιότητα του εδάφους, ή έκταση κάθε χωραφιού στις διάφορες περιοχές ήταν δεκαπέντε, σαράντα ή και περισσότερα έκταρια. Στις περισσότερες περιοχές της Εὐρώπης, τα χωράφια που είχαν μοιραστεί με κλήρωση από τον V και VI αιώνα και μετά, μετασχηματίσθηκαν σε κληρονομική περιουσία των οικογενειών. Πρίν όμως τα χωράφια αυτά γίνουν άτομική ιδιοκτησία, προηγήθηκε μιὰ περίοδος στη διάρκεια της οποίας ή αναδιανομή γινόταν δλο και σε πιό άραια διαστήματα, μέχρι που στο τέλος σταμάτησε έντελῶς. Αὐτά δλο όμως ισχύουν μόνο σε δ,τι άφορᾶ τα χωράφια. Ὅλες οι ὑπόλοιπες εκτάσεις, δάση, λειβάδια, νερά και μη εκμεταλλεύσιμες επιφόνειες, παρέμεναν ένιαία ιδιοκτησία της MARCHE. Το προϊόν που άποφέρανε τα δάση για παράδειγμα, χρησιμοποιόταν για την κάλυψη των αναγκών του συνόλου και την κάλυψη των δημοσίων δαπανών, δ,τι όμως περίσσευε στο τέλος, μοιραζόταν σε δλους. Τις βοσκές τις εκμεταλλεύονταν δλοι από κοινού. Αὐτοι οι βοσκότοποι ή γενικά οι εκτάσεις που άνηκαν στην κοινότητα, διατηρήθηκαν σ' αυτή τους τη μορφή για πάρα πολύ καιρό, και τους συναντᾶμε και σήμερα ακόμα στις Βαυαρικές, Τυrolέζικες και Ἐλβετικές Ἐλπεις, στη Γαλλία, στη Νορβηγία και στη Σουηδία.

Ὅταν έκαναν την κατανομή των άγρῶν, για νά είναι

αίγουροι ότι αυτή θα ήταν έντελως ίση για όλους, αρχίζαν να διαιρούν τη γη σε μερικά μεγάλα κομμάτια (τά λεγόμενα Γκεβάν), αφού όμως λαβαίνουν υπόψη την ποιότητα και τη διαμόρφωση του εδάφους, και μετά αυτά τα κομμάτια τα υποδιαιρούσαν σε τόσες λουριίδες γης, όσες αντίστοιχοῦσαν στον αριθμό τῶν ἀνθρώπων πού δικαιούνταν να πάρουν γη. Ἐν κάποιος ἀπ' αὐτούς εἶχε ἀμφιβολίες γιά τὸ μερίδιο τῆς γῆς πού τοῦ ἔλαχε καὶ θεωροῦσε πῶς αὐτὸ δὲν ἦταν ἴσο μὲ τὸ μερίδιο τῶν ἄλλων, μποροῦσε νὰ ἀπαίτησε μιά νέα μέτρηση τῆς ἔκτασῆς του καὶ ὅποιοσδήποτε τὸν ἐμπόδιζε νὰ ἀσκήσει αὐτὸ τὸ δικαίωμά του τιμωροῦσαν.

Ὅταν ἡ τυχαία μοιρασιά τῶν χωραφῶν καὶ ἡ περιοδικὴ ἀνακατανομή τους πέρασε ὀλότελα σὲ ἀχρηστία, παρ' ὅλ' αὐτὰ ἡ ἐργασία ὄλων τῶν μελῶν τῆς κοινότητος στὰ χωράφια συνέχιζε νὰ γίνεται ἀπ' ὄλους μαζί καὶ νὰ ὑπόκειται στοὺς αὐστηροὺς νόμους πού εἶχαν θεοπιστεῖ ἀπὸ τὸ σύνολο. Γιά νὰ εἶναι κάποιος πραγματικὰ μέλος τῆς MARCHE, δὲν ἀρκοῦσε ἀπλῶς καὶ μόνο νὰ ἔχει ἐγκατασταθεῖ στὴν περιοχὴ αὐτή. Ἐπρεπε, ἐκτός ἀπ' αὐτὸ, νὰ κατοικεῖ μόνιμα ὁ ἴδιος ἐκεῖ καὶ νὰ καλλιεργεῖ ὁ ἴδιος τὰ χωράφια του. Ὅποιοσδήποτε δὲν καλλιεργοῦσε γιά μερικὰ χρόνια συνέχεια τὸ μερίδιο τῆς γῆς πού τοῦ ἀνῆκε, τὸ ἔχανε χωρὶς καμιά ἄλλη διαδικασία καὶ ἡ κοινότητα μποροῦσε νὰ τὸ δώσει γιά καλλιέργεια σ' ἕνα ἄλλο ἀπὸ τὰ μέλη της, κι' αὐτὴ ἡ ἐργασία γινόταν κάτω ἀπ' τὸν ἐλεγχὸ τῆς κοινότητος.

Τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἐγκατάστασης τῶν Γερμανῶν σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ, ἡ κτηνοτροφία ἀποτελοῦσε τὸ ἐπίκεντρο τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ ἀναπτυσσόταν σὲ βοσκοτόπια καὶ λειβάδια, πού ἀνῆκαν σ' ὄλους, ἡ ἐκμετάλλευση τῶν ὁποίων γινόταν κάτω ἀπὸ τὴ διεύθυνση τῶν βοσκῶν τῆς κοινότητος. Σὰν βοσκοτόπια χρησιμοποιοῦσαν τὰ ἔδαφη πού ἔμεναν ἀκαλλιέργητα καὶ τὰ χωράφια μετὰ τὴ συγκομιδὴ. Ἀπὸ αὐτὸ καὶ μόνο μπορεῖ κανεὶς νὰ συμπεράνει ὅτι τὸ δργωμα καὶ ὁ θερισμός, ἡ ἐναλλαγὴ τῶν καλ-

λιεργειῶν καὶ τῶν ἀγροναπαύσεων σὲ κάθε κομμάτι τῆς κοινῆς ἔκτασης, ἢ διαδοχὴ τῶν σπορῶν, ἦταν κάτι ποῦ ἀποφάσιζαν ὄλοι μαζί, καὶ καθένας ἔπρεπε νὰ συμμορφωθεῖ πρὸς τοὺς γενικούς κανονισμοὺς τοῦ συνόλου.

Καθένα ἀπὸ τὰ μεγάλα κομμάτια στὰ ὁποῖα εἶχαν χωρίσει τὴ συνολικὴ ἔκταση, ἦταν μαντρωμένο ἀπὸ ἓνα φράχτη μὲ παγίδες καὶ παρέμενε κλειστὸ ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς σπορᾶς μέχρι τὸν καιρὸ τοῦ θερισμοῦ. Οἱ ἡμερομηνίες τοῦ μαντρώματος καὶ τοῦ ξεμαντρώματος αὐτῆς τῆς ἔκτασης προσδιορίζονταν μετὰ ἀπὸ ἀπόφαση στὴν ὁποία συμμετεῖχε ὄλο τὸ χωριό. Καθεμιὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἐκτάσεις βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὴν ἐποπτεία ἐνὸς δημοσίου ὑπαλλήλου τῆς κοινότητος, ὁ ὁποῖος ἐπαιζε τὸ ρόλο τοῦ ἐλεγκτοῦ καὶ εἶχε ἀν καθήκον τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ὑπαρχόντων νόμων. Ὅταν γινόταν τὸ ξεμάντρωμα αὐτῶν τῶν ἐκτάσεων, πραγματοποιοῦσαν μιὰ γιορτὴ στὴν ὁποία συμμετεῖχαν ὀλόκληρα χωριά, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν παιδιῶν, στὰ ὁποῖα, σύμφωνα μὲ τὸ ἔθιμο, δίνανε χαστούκια, κι' αὐτὸ γιὰ νὰ τοὺς ἐντυπωθοῦν καλὰ τὰ ὄρια τῆς ἔκτασης, ἔτσι ὥστε, ἀν ἀργότερα χρειαστεῖ, νὰ μποροῦν νὰ εἶναι μάρτυρες.

Ἡ κτηνοτροφία ἦταν μιὰ δραστηριότητα τὴν ὁποία ἐξασκοῦσαν ὄλοι μαζί. Ἡ διατήρηση κοπαδιῶν ἀπὸ ξεχωριστὰ ἄτομα ἀπαγορευόταν στὰ μέλη τῆς MARCHE. Ὅλα τὰ ζῶα τοῦ χωριοῦ ἦταν κατανεμημένα σὲ κοινὰ κοπάδια ἀνάλογα μὲ τὰ διάφορα εἶδη ζῶων. Κάθε κοπάδι εἶχε τοὺς βοσκούς του καὶ ἓνα ζῶο-ὀδηγό. Σύμφωνα μὲ τοὺς ἰσχύοντες κανονισμοὺς, ὄλα τὰ κοπάδια ἔπρεπε νὰ ἔχουν καμπανάκια. Δικαίωμα νὰ ψαρέψουν καὶ νὰ κυνηγήσουν εἶχαν ὄλα τὰ μέλη ποῦ κατοικοῦσαν τὴν κοινότητα. Κανένας δὲν μποροῦσε νὰ στήσει παγίδες καὶ θελιές στὴ λουρίδα τῆς γῆς ποῦ τοῦ ἀνῆκε, χωρὶς νὰ προειδοποιήσῃ τὰ ἄλλα μέλη τῆς κοινότητος. Τὰ ὄρυκτά, ἀλλὰ καὶ ὀτιδήποτε βρισκόταν μέσα στὴ γῆ, σὲ βάθος μεγαλύτερο ἀπ' αὐτὸ στὸ ὁποῖο φθάνει τὸ ἀλέτρι, ἀνῆκαν στὴν κοινότητα καὶ ὄχι σ' αὐτὸν

πού θα τὰ έβρισκε. Σέ κάθε κοινότητα έπρεπε νά έγκατασταθοῦν καί οί άπαραίτητοι τεχνίτες. Βέβαια, οί άγροτικές οικογένειες έφτιαχναν μόνες τους τó μεγαλύτερο μέρος άπό τά πράγματα πού είχαν άνάγκη γιά τήν καθημερινή τους Ζωή. Έψηναν στούς φούρνους, έφτιαχναν μύρια, γνέθανε καί ύφαίνανε στά σπίτια τους. Άπό πολύ νωρίς, ώστόσο, πολλά έπαγγέλματα έξειδικεύτηκαν, καί ιδιαίτερα τά έπαγγέλματα πού σχετίζονταν μέ τήν κατασκευή γεωργικών έργαλείων. Έτσι βλέπουμε στή δασική περιοχή τής MARCHÉ, στή Βέλγε, στή Σάξε, ότι άνάμεσα στά μέλη τής κοινότητας έπρεπε νά «ύπάρχει ένας άνθρωπος άπό κάθε έπάγγελμα, ό όποίος θα ήξερε νά κατασκευάζει χρήσιμα πράγματα άπό εύλο». Σ' όλες αυτές τις περιοχές, δίνονταν στούς τεχνίτες όδηγίες σχετικά μέ τά είδη τής Ξυλείας, πού θα μπορούσαν νά χρησιμοποιήσουν, καί τήν έπιτρεπόμενη ποσότητα, έτσι ώστε νά προστατεύουν τó δάσος καί νά μήν κατασκευάζονται παρά μόνο εκείνα τά αντικείμενα πού ήταν άπαραίτητα στά μέλη τής MARCHÉ. Έη κοινότητα έδινε στούς τεχνίτες όλα όσα είχαν άνάγκη γιά νά Ζήσουν καί γενικά οί τεχνίτες βρισκόταν στήν ίδια κατάσταση μέ τή μάζα τών άγροτών, αλλά δέν είχαν τά ίδια δικαιώματα. Αυτό συνέβαινε, γιατί άφ' ενός μόν ήταν πλανόδιοι καί μετακινούνταν άπό τόπο σέ τόπο, άφ' έτέρου δέ, πράγμα πού είναι τó ίδιο, γιατί ή γεωργία δέν ήταν γι' αυτούς ή σπουδαιότερη άπασχόλησή τους. Βλέπουμε λοιπόν ότι ή γεωργία άποτελούσε τότε τó έπίκεντρο τής οικονομικής Ζωής, καί όλη ή δημόσια Ζωή, τά δικαιώματα καί οί ύποχρεώσεις τών μελών τής κοινότητας γύριζαν γύρω άπ' αυτήν (1). Γι' αυτό καί μέλος τής κοινότητας δέν γινό-

(1) Ό τεχνίτης βρισκόταν άκριβώς στήν ίδια θέση στήν άρχαία έλληνική κοινότητα τής Όμηρικής έποχής: «Όλοι αυτοί οί άνθρωποι (σιδεράδες, ξυλουργοί, μουσικοί, γιατροί) είναι οί «Δημιουργοί» (άπό τó «δημος» = λαός), δηλαδή είναι άνθρωποι πού δουλεύουν γιά τά μέλη τής κοινότητας κι' όχι γι' αυτούς τους ίδιους. Είναι έντελώς έλεύθεροι, αλλά δέν έχουν τά ίδια

ταν ὁποιος ὁποιος. Γιὰ νὰ ἐγκατασταθεῖ ἕνας Ἐένος στήν κοινότητα, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει ἡ ὁμόφωνη συγκατάθεση ὀλων τῶν μελῶν. Καί κανένας δέν μπορούσε νὰ παραχωρήσει τὸ χωράφι του σ' ἕναν Ἐένο, παρὰ μόνο σ' ἕνα μέλος τῆς κοινότητος τῆς MARCHE καὶ αὐτὸ παρουσία τοῦ δικαστηρίου τῆς MARCHE.

Ἐπικεφαλῆς τῆς MARCHE ἦταν ὁ δήμαρχος τῆς κοινότητος, ὀνομαζόμενος «Ντόργκραφτ» ἢ «Σουλτχάις», ἢ ἀλλιῶς «Μαρκ-μάϊστερ» καὶ «Σέντενερτ». Ἦταν ἐκλεγμένος ἀπ' τὸ σύνολο τῶν μελῶν τῆς κοινότητος. Αὐτὴ ἡ ἐκλογή δέν συνιστοῦσε μόνο μιὰ τιμὴ γιὰ τὸν ἐκλεγμένο, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ μιὰ ὑποχρέωση: Δέν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀρνηθεῖ τὴν ἐκλογή, κι' ἂν τὸ ἔκανε θὰ ἔπρεπε νὰ ὑποστεῖ κυρώσεις. Μὲ τὸν κοινό, εἶναι ἀλήθεια, αὐτὸ τὸ λειτουργεῖμα ἄρχισε νὰ γίνεται κληρονομικὸ σὲ ὀρισμένες οἰκογένειες. Ἐπ' αὐτὸ τὸ σημεῖο καὶ μετὰ δέν ἔμενε παρὰ ἕνα βῆμα ἀκόμα γιὰ νὰ γίνει τὸ λειτουργεῖμα αὐτὸ αἰσχροκερδές — ἐξαιτίας τῆς δυνάμης καὶ τῶν εἰσοδημάτων πού προσπόριζε σ' αὐτὸν πού τὸ εἶχε — γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ μεταβιβάζεται, μετατρέποντας ἔτσι τὸ λειτουργεῖμα αὐτὸ, ἀπὸ ἕνα λειτουργεῖμα καθαρὰ δημοκρατικὸ πού πῆγαζε ἀπὸ τίς ἐκλογές, σ' ἕνα ὄργανο κυριαρχίας πάνω στήν κοινότητα. Πορ' ὄλ' αὐτά, ὅταν ἡ κοινότητα βριακόταν στὸ ἀπόγειο τῆς ἀκμῆς της, ὁ ἀρχηγός τῆς MARCHE δέν ἦταν παρὰ ἕνας ἀπλὸς ἐκτελεστής τῆς θέλησης τῆς κοινότητος. Ὅλες οἱ δημόσιες ὑποθέσεις ρυθμίζονταν ἀπὸ τὴ συνέλευση ὀλων τῶν μελῶν τῆς MARCHE, ἡ ὀποία ἔπαιζε καὶ τὸ ρόλο τοῦ διαιτητοῦ στίς διάφορες φιλονικίες καὶ ἐπέβαλλε τίς ποινές.

δικαιώματα, θρίσκονται πιὸ χαμηλά ἀπὸ τὰ κυρίως εἰπεῖν μέλη τῆς κοινότητος, ἀπὸ τοὺς ἀπλοὺς ἀγρότες. Συχνὰ δέν μένουν στὸ ἴδιο μέρος, πηγαίνουν ἀπὸ τόπο σὲ τόπο κι' ὅταν εἶναι πολὺ φημισμένοι, τοὺς καλοῦν νὰ ἔρθουν καὶ ἀπὸ μακρυνές χώρες» («Εντουαρντ Μάγερ, «Ἡ ὀικονομικὴ ἐξέλιξη τῆς Ἐρχαιότητος», σελ. 17).

Όλη ή όργάνωση τών έργασιών, πού γινόταν στους άγρους, στους δρόμους, στις κατασκευές σπιτιών, οι έλεγκτές τών άγρών και του χωριού, τά πάντα ρυμίζονταν μέ άποφάσεις τής συνέλευσης, όπως επίσης σ' αύτήν πάλι λογοδοτούσαν σύμφωνα μέ τούς κανονισμούς «των βιθλιών τών κοινοτήτων». Ή δικαιοσύνη άποδινόταν φωναχτά και δημόσια άπό όλους τούς παρευρισκόμενους, κατω άπό τήν προεδρία του άρχηγού τής MARCHE. Μόνο τά μέλη τής κοινότητας μπορούσαν νά παρευρίσκονται στις συνεδριάσεις του δικαστηρίου, ένώ ή είσοδος στους Ξένους ήταν άπαγορευμένη.

Τά μέλη τής κοινότητας είχαν ύποχρέωση νά άλληλο-ύποστηρίζονται, νά άλληλοβοηθούνται πρόθυμα κι' άδελφικά σέ περίπτωση πυρκαγιάς, έχθρικής επίθεσης κλπ. Στόν πόλεμο, τά μέλη πού άνήκαν στην ίδια κοινότητα συγκροτούσαν τό δικό τους μάχιμο τμήμα και πολεμούσαν πλάι-πλάι. Όταν γίνονταν έγκλήματα ή πταίσματα στην κοινότητα τής MARCHE, ή άν κάποιο μέλος της διέπραττε ένα έγκλημα έξω άπ' αύτήν, τότε όλη ή κοινότητα ήταν συνυπεύθυνη γι' αύτή τήν πράξη. Τά μέλη της ήταν ύποχρεωμένα νά φιλοξενούν τούς Ξένους και νά βοηθούν τούς έχοντες άνάγκη άπό βοήθεια.

Όλόκληρη ή κοινότητα τής MARCHE άποτελοΰσε στην άρχή μιá θρησκευτική κοινότητα και άργότερα, μετά τήν έγκαθίδρυση του Χριστιανισμού μετατράπηκε σέ μιá έκκλησιαστική παροικία, πράγμα πού έγινε πολύ μετά, μόνο κατá τόν ΙΧ αιώνα σ' ένα μέρος τών Γερμανών, τούς Σάξωνες γιά παράδειγμα. Τέλος, ή κοινότητα τής MARCHE είχε γενικά ένα δάσκαλο γιά τή νεολαία του χωριού.

Δέν μπορούμε νά φαντασθούμε κανένα πιό άπλό και πιό άρμονικό οικονομικό σύστημα άπ' αύτό πού είχαν οι άρχαίες γερμανικές κοινότητες MARCHES. Όλος ό μηχανισμός τής κοινωνικής του ζωής είναι σαν Ξάστερος ούρανός. Ή αντιμετώπιση τών άμεσων αναγκών τής καθημε-

ρινής ζωής και ή ίση κάλυψη αὐτῶν τῶν ἀναγκῶν ἀπ' ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινότητος, νά ποιῶ εἶναι τὸ σημεῖο ἀφετηρίας ἀλλὰ καὶ ὁ ἀπώτερος σκοπὸς αὐτῆς τῆς κοινωνικῆς ὀργάνωσης. Ἔργάζονται ὅλοι γιὰ ὅλους καὶ ἀποφασίζουν ὅλοι γιὰ ὅλους. Ἀπὸ ποῦ πηγάζει ὁμοῦ καὶ ποῦ βασίζεται αὐτὴ ἡ ὀργάνωση καθὼς καὶ ἡ ἐξουσία ποῦ ἔχει ἡ ὁλότητα πάνω στὸ μεμονωμένο ἄτομο;

Ἡ πηγή αὐτῆς τῆς ἐξουσίας εἶναι ὁ κομμουνισμὸς τῆς γῆς, μ' ἄλλα λόγια ἡ ἐξουσία αὐτὴ βασίζεται στὸ γεγονός ὅτι ἡ γῆ, τὸ σπουδαῖο μέσο παραγωγῆς σ' αὐτὲς τίς κοινότητες, ἀποτελεῖ κοινὴ ἰδιοκτησία. Αὐτὰ ὡστόσο τὰ τυπικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς οἰκονομικῆς κομμουνιστικῆς ὀργάνωσης φαίνονται καλύτερα κάνοντας μιὰ συγκριτικὴ μελέτη σὲ παγκόσμια κλίμακα, συλλομβάνοντας τὴν παραγωγή στὴν παγκόσμια διάστασή της μὲ ὅλες τίς ποικιλίες καὶ τίς παραλλαγές ποῦ αὐτὴ παρουσιάζει.

Κεφάλαιο 8

ΟΙ ΠΡΩΤΟΓΟΝΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ ΤΩΝ ΙΝΚΑΣ

Ἄς μεταφερθοῦμε τώρα στὴν ἀρχαία αὐτοκρατορία τῶν Ἰνκας, στὴ Νότιο Ἀμερική. Ἡ ἐπικράτεια αὐτῆς τῆς αὐτοκρατορίας περιελάμβανε τὶς σημερινές δημοκρατίες τοῦ Περού, τῆς Βολιβίας καὶ τῆς Χιλῆς, δηλαδὴ μιὰ ἔκταση 3.364.000 τ.χ. περίπου, τῆς ὁποίας ὁ σημερινὸς πληθυσμὸς ἀνέρχεται σὲ 12.000.000 κατοίκους.

Τὸν καιρὸ πού αὐτὴ ἡ αὐτοκρατορία καταχτήθηκε ἀπὸ τὸν Πιζάρ, συνέχιζε ἀκόμα νὰ ἔχει τὴν ἴδια διοικητικὴ ὀργάνωση μ' αὐτὴ πού ὑπῆρχε αἰῶνες πρὶν. Συναντᾶμε σ' αὐτές τὶς περιοχὲς κοινωνικὲς δομὲς ὅμοιες μ' αὐτές τῶν ἀρχαίων Γερμανῶν.

Κάθε οἰκογενειακὴ κοινότητα ἡ ὁποία περιλαμβάνει ταυτόχρονα μιὰ ἑκατοντάδα περίπου ἀνθρώπων ἰκανῶν νὰ φέρουν ὄπλα, κατέχει μιὰ ὀρισμένη ἔκταση πού ἀνήκει σὲ ὄλα τῆς τὰ μέλη καὶ — πράγμα περίεργο — ἡ ἔκταση αὐτὴ ἔχει τὸ ἴδιο ὄνομα μὲ τὸ ὄνομα πού δίνανε στὴν ἔκταση αὐτὴ οἱ ἀρχαῖοι Γερμανοί. Τὴν ὀνόμαζαν MARKA. Τὰ καλλιεργήσιμα ἐδάφη ἦταν ἔξω ἀπὸ τὴν ἔκταση τῆς MARKA καὶ εἶχαν διαιρεθεῖ σὲ κομμάτια γῆς, τὰ ὁποία μοιράζονταν

μέ κλήρωση στις διάφορες οικογένειες, κάθε χρόνο πριν την εποχή της σποράς.

Τό μέγεθος κάθε κομματιού γης έξαρτιόταν από τό μέγεθος κάθε οικογένειας, δηλαδή άπό τό μέγεθος τών άναγκών τους. Ό άρχηγός του χωριού, του όποιου τό άξίωμα τήν εποχή τής δημιουργίας τής αυτοκρατορίας τών Ίνκας ,περίπου τόν Χ και ΧΙ αιώνα, είχε ήδη πάψει νά είναι άξίωμα προερχόμενο από τις έκλογές τών μαζών και είχε διαμορφωθεί σέ κληρονομικό άξίωμα, έπαιρνε τό μεγαλύτερο κομμάτι γης.

Στό θόρειο Περού, κάθε οικογένεια καλλιεργούσε τό δικό της κομμάτι γης όχι χωριστά από τους άλλους, αλλά εργάζονταν όλοι μαζί κατά δεκάδες κάτω από τή διεύθυνση του άρχηγού — τρόπος εργασίας του όποιου τήν ύπαρξη, σύμφωνα με όρισμένες ένδείξεις που ύπάρχουν, συναντάμε και στους άρχαίους Γερμανούς. Κατά δεκάδες καλλιεργούσαν στή συνέχεια όλα τά κομμάτια γης τό ένα μετά τό άλλο, άκόμα και αυτά τά όποια άνήκαν σέ μέλη που άπουσίαζαν, γιατί είχαν πάει στον πόλεμο, ή γιατί προσέφρανε καταναγκαστική εργασία στους Ίνκας.

Κάθε οικογένεια απολάμβανε τή σοδειά από τή σπορά που έκανε στό κομμάτι τής γης της. Δικαίωμα για κομμάτι γης είχε μόνο εκείνος που κατοικούσε μέσα στα όρια τής MARKA και ήταν μέλος του γένους. Καθένας ήταν υποχρεωμένος νά καλλιεργεί αυτός ό ίδιος τό κομμάτι γης που είχε. Όποιος άφηνε τό χωράφι του άκαλλιεργητό για πολλά χρόνια (στό Μεξικό τό όριο ήταν 3 χρόνια) έχανε τά δικαιώματά του. Τά κομμάτια τής γης δέν μπορούσαν ούτε νά πουληθοῦν, ούτε νά δοθοῦν. Άπαγορευόταν άυστηρά νά εγκαταλείψει κάποιος τή δική του MARKA, για νά εγκατασταθεί σέ μιá άλλη, πράγμα που είχε άναμφίβολα σχέση με τους έξ αίματος δεσμούς που συνδέανε τά μέλη τών άγροτικών γενών.

Ή καλλιέργεια τών άγρών, στις παράκτιες περιοχές.

όπου δέν βρέχει παρά σέ άραιά διαστήματα, άπαιτούσε τήν ύπαρξη έργων τεχνητής άρδευσης, έπρεπε νά κατασκευάσουν κανάλια. Τά κανάλια αυτά τά κατασκεύαζαν από κοινού όλα τά μέλη τής κοινότητας. Ύπῆρχαν αύστηρές προδιαγραφές σχετικά μέ τόν τρόπο χρησιμοποίησης του νερού, τή διανομή του στά διάφορα χωριά και στό έσωτερικό κάθε χωριού.

Κάθε χωριό είχε επίσης τούς λεγόμενους «άγρους τών φτωχών», μιá έκταση δηλαδή τήν όποία καλλιεργούσαν όλα τά μέλη τής φυλής, ή σοδειά όμως αύτης τής καλλιέργειας μοιραζόταν από τόν άρχηγό του χωριού στους γέρους, στις χῆρες και γενικά σέ άλλους ανθρώπους που δέν ήταν ικανοί για έργασία. Όλη ή υπόλοιπη έκταση, εκτός από τούς άγρους, ήταν Μάρκα-Πάχα, δηλαδή έκταση κοινοτική.

Στό όρεινό τμήμα τής χώρας, όπου ή καλλιέργεια τών άγρών δέν εύδοκιμούσε, μιá άπλή κτηνοτροφία, σχεδόν άποκλειστική από τά λάμας, συνιστούσε τή βάση τής ύπαρξης τών κατοίκων, οί όποιοί από καιρό σέ καιρό μετάφεραν τό σπουδαιότερο προϊόν τους, τό μαλλί, στην κοιλάδα, προκειμένου νά τό άνταλλάξουν μέ καλαμπόκι, πιπέρι και φασόλια.

Στό όρεινό αυτό τμήμα τής χώρας, ύπῆρχαν ἤδη από τήν έποχή τής κατάκτησής της, κοπάδια τά όποία ήταν άτομική ιδιοκτησία, όπως και σημαντικές διαφορές περιουσίας. Ένα άπλό μέλος τής ΜΑΡΚΑ μπορούσε νά έχει από τρία μέχρι δέκα λάμας, ενώ ο άρχηγός μπορούσε νά έχει από πενήντα μέχρι έκαστό. Όστόσο ή γῆ, τό δάσος, τά βοσκοτόπια, ήταν ιδιοκτησία όλων τών μελών, και εκτός από τά κοπάδια που ἤδη είχαν γίνει άτομική ιδιοκτησία, ύπῆρχαν τά λεγόμενα κοπάδια του χωριού, τά όποία άνῆκαν σ' όλους και σέ καμιá περίπτωση δέν έπιτρεπόταν νά γίνουν άτομική ιδιοκτησία.

Κατά περιόδους οί όποίες ήταν έκ τών προτέρων προ-

διορισμένες, ένα μέρος από τα κοπάδια του χωριού, δηλαδή τα κοπάδια που ανήκαν σε όλους σφάζονταν και το κρέας τους καθώς και το μαλλί τους μοιράζονταν στις διάφορες οικογένειες. Σ' αυτό το όρεινό τμήμα, δεν είχαν ακόμα εμφανιστεί οι τεχνίτες, αλλά κάθε οικογένεια κατασκεύαζε όλα τα πράγματα που χρειαζόταν στο νοικοκυριό της. Υπήρχαν χωριά τα όποια είχαν ιδιαίτερη επιδεξιότητα σ' αυτή ή εκείνη τη δραστηριότητα: ύφανση, κατασκευή ποικίλων σκευών, έπεξεργασία μετάλλων. Έπι κεφαλής κάθε χωριού υπήρχε ένας άρχηγός, ο οποίος στην αρχή εκλεγόταν από το λαό, αργότερα όμως ή ηγεμονία του έγινε κληρονομικό δικαίωμα, που επέβλεπε την καλλιέργεια των αγρών. Για κάθε σπουδαία υπόθεση, συμβουλευόταν τα συμβούλια της συνέλευσης των ενήλικων μελών, τα όποια προσκαλούσε κάτω από τους ήχους ενός τυμπάνου.

Παρατηρούμε ότι μέχρι εδώ ή παλιά περουβιανή Μάρκα παρουσιάζει όλα εκείνα τα βασικά χαρακτηριστικά της γερμανικής MARCHE. Οι διαφορές όμως τις όποιες παρουσιάζει σε σχέση με την τυπική μορφή της κοινότητας της MARCHE που γνωρίζουμε, μάς επιτρέπει να μπορούμε καλύτερα στο πετσί αυτού του κοινωνικού συστήματος. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που παρουσιάζει ή παλιά αυτοκρατορία των Ίνκας συνίσταται στο ότι επρόκειτο για μία κατακτηθείσα χώρα στην όποια είχε επιβληθεί ή Εένη κυριαρχία. Οι Ίνκας, που στην περίπτωση αυτή ήταν οι κατακτητές, αποτελούσαν βέβαια κι' αυτοί μέρος από το σύνολο των Ινδιάνικων φυλών, αλλά υπέταξαν τις ειρηνόφιλες και καθιστικές φυλές των Βεχούσα, άκριβώς γιατί αυτές οι φυλές ζούσαν άπομονωμένες από τον κόσμο, κάθε χωριό δεν άπασχολείτο παρά μόνο με ό,τι είχε σχέση μ' αυτό το ίδιο, χωρίς να έχει καμιά σχέση με τις πιο μακρινές περιοχές και χωρίς κανένα ενδιαφέρον για ό,τι συνέχαινε έξω από την έκταση της ΜΑΡΚΑ. Αύτη την ιδιόμορφη όργάνωση, που τους διευκόλυνε στην κατάκτηση αυτών

τῶν περιοχῶν, οἱ Ἴνκας τὴν ἄφησαν γενικὰ ἄθικτη. Οἱ Ἴνκας ἐγκαθίδρυσαν σ' αὐτὲς τὶς περιοχὲς ἓνα ἐκλεπτυσμένο σύστημα οἰκονομικῆς ἐκμετάλλευσης καὶ πολιτικῆς κυριαρχίας.

Σὲ κάθε MARKA πού οἱ Ἴνκας καταχοῦσαν, ὑποχρέωναν τὰ μέλη τῆς νὰ ξεχωρίζουν ὀρισμένα χωράφια, τὰ λεγόμενα «χωράφια τῶν Ἴνκας» ἢ «χωράφια τοῦ ἡλίου», τὰ ὁποῖα ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἀνήκουν στὰ μέλη τῆς MARKA καὶ ὄχι στοὺς Ἴνκας, ἡ συγκομιδὴ ὁμῶς πού προερχόταν ἀπὸ τὶς καλλιέργειες αὐτῶν τῶν χωραφιῶν προοριζόταν γιὰ τοὺς Ἴνκας καὶ τὶς κάστες τῶν ἱερέων τους. Παρόμοια, καὶ οἱ ὄρεινὲς φυλὲς τῶν βοσκῶν, τὶς ὁποῖες οἱ Ἴνκας εἶχαν καταχτήσει, ἦταν ὑποχρεωμένες νὰ διατηροῦν ξεχωριστὰ ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ κοπάδια τους, τὰ λεγόμενα «κοπάδια τῶν κυρίων». Ἡ φύλαξη αὐτῶν τῶν κοπαδιῶν, καθὼς καὶ ἡ καλλιέργεια τῶν χωραφιῶν τῶν Ἴνκας καὶ τῶν ἱερέων, ἦταν μιὰ ἀγγαρεία τὴν ὁποία ἔκαναν ἀπὸ κοινοῦ ὄλα τὰ μέλη τῆς κοινότητος. Σ' αὐτὰ πρέπει νὰ προσθέσουμε τὶς καταναγκαστικὲς ἐργασίες στὰ ὄρυχεῖα καὶ στὰ δημόσια ἔργα, κατασκευὴ δρόμων καὶ γεφυριῶν, τῶν ὁποίων τὴ διεύθυνση εἶχαν οἱ καταχτητές, μιὰ στρατιωτικὴ ὀργάνωση στὴν ὁποία ὑπῆρχε ἡ πιὸ αὐστηρὴ πειθαρχία, τέλος μιὰ ὁμάδα νέων γυναικῶν πού προοριζόνταν γιὰ θύματα στὶς θρησκευτικὲς ἀνθρωποθυσίες τους ἢ γιὰ παλακίδες τους.

Αὐτὸ τὸ σκληρὸ ἐκμεταλλευτικὸ σύστημα ἄφηνε παρ' ὄλα αὐτὰ ἄθικτη τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ τῆς κοινότητος καὶ τὶς κομμουνιστικὲς δημοκρατικὲς δομὲς τῆς. Οἱ ἀγγαρείες καὶ τὰ χαράτσια ἦταν ἓνα βῆρος πού ἀντιμετώπιζε συλλογικὰ ὅλη ἡ MARKA.

Τὸ πιὸ ἀξίσημειωτο σ' αὐτὴ τὴν ὑπόθεση εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἄν καὶ οἱ περιοχὲς αὐτὲς εἶχαν μετατραπεῖ σὲ μιὰ στέρεη καὶ σίγουρη βάση διαιώνισης τοῦ συστήματος τῆς ἐκμετάλλευσης καὶ καταπίεσης, πράγμα πού ἐγίνε

πολύ συχνά στη διάρκεια της ιστορίας, αυτές καθαυτές είχαν ένα σύστημα που στηριζόταν σε κομμουνιστικές δομές. Πραγματικά, ακόμα και οι Ίνκας, που επαναπαύονταν με άνεση πάνω στις πλάτες των περουβιανών φυλών που είχαν κατακτήσει, αυτοί οι ίδιοι ζούσαν οργανωμένοι σε γένη και σε MARKA. Ο σπουδαιότερος τόπος διαμονής τους, ή πόλη του Κούσκο, δεν ήταν τίποτε άλλο από μία συγκέντρωση δωδεκάμηση ντουζίνων κατοικιών, καθεμιά από τις οποίες ήταν το κέντρο της συλλογικής ζωής ενός γένους με τον κοινό τάφο του γένους στο έσωτερικό του σπιτιού και το δικό της κοινό χώρο λατρείας των θεών. Γύρω απ' αυτές τις τεράστιες κατοικίες των γενών, έκτεινονταν οι έκτασεις γης των γενών των Ίνκας με άδιαίρετα δάση και βοσκοτόπια, με άγρους καταμεμημένους σε όλους, που τους καλλιεργούσαν όλοι μαζί.

Σάν όλους τους πρωτόγονους λαούς, οι εκμεταλλευτές και κυρίαρχοι Ίνκας δεν είχαν ακόμα φτάσει στο σημείο να μην εργάζονται, αλλά το μόνο που έκαναν ήταν να έπωφεληθούν από τη θέση τους σαν κατακτητές, για να ζήσουν καλύτερα απ' ό,τι οι ύποτελείς τους και να κάνουν πιο πλούσιες θυσίες στις θρησκευτικές τους τελετουργίες.

Η σύγχρονη τεχνική που συνίσταται στο να τρέφονται μερικοί αποκλειστικά από την εργασία των άλλων, και ο παρασιτισμός να γίνει ένα μέσον δύναμης, κάτι τέτοιο ήταν έντελως ξένο προς αυτή την κοινωνική οργάνωση, στα πλαίσια της οποίας η κοινή ιδιοκτησία καθώς και η γενική υποχρέωση όλων να εργάζονται αποτελούσαν λαϊκές συνήθειες πολύ βαθειά ριζωμένες. Αυτή καθαυτή η άσκηση της καθολικής έξουσίας ήταν οργανωμένη σαν ένα κοινό λειτουργήμα των οικογενειών των Ίνκας.

Οι διοικήσεις των Ίνκας, που είχαν εγκατασταθεί σ' όλες τις έπαρχίες του Περού και των οποίων οι αρμοδιότητες ήταν ανάλογες μ' αυτές των Ολλανδών που είχαν εγκατασταθεί στο αρχιπέλαγος της Μαλαισίας, θεωρούν-

ταν σαν έξουσιοδοτημένες από τα γένη στα όποια ανήκαν, πού είχαν την έδρα τους στο Κούτσκο, όπου οι διοικητές συνέχιζαν να έχουν τη θέση τους στα συλλογικά σπίτια και να συμμετέχουν στη ζωή της ίδιας τους της κοινότητας. Κάθε χρόνο, αυτοί οι διοικητές πού αποτελούσαν τους αντιπροσώπους των γενών, επιστρέφανε στο Κούτσκο για τη γιορτή του καλοκαιριού, και λογοδοτούσαν σχετικά με τον τρόπο με τον όποίο άσκήσανε στο χρόνο πού πέρασε την έξουσία την όποία τα γένη τους είχαν παραχωρήσει, και γιόρταζαν τη μεγάλη θρησκευτική γιορτή μαζί με τ'άλλα μέλη της φυλής τους.

Συναντᾶμε ἐδῶ, ὡς ἓνα ὀρισμένο βαθμό, δύο κοινωνικά στρώματα, ἐκ τῶν ὀποίων τὸ ἓνα θρίσκειται πάνω ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ τὰ δύο ὀμως στρώματα, ἀπὸ τὴν ὀποψη τῆς ἔσωτερικῆς τους ὀργάνωσης, εἶναι ὀργανωμένα κατὰ τρόπο κομμουνιστικό, ἐνῶ οἱ σχέσεις πού ἔχουν μεταξύ τους σάν στρώματα, εἶναι σχέσεις ἐκμεταλλευτῶν καὶ ἐκμεταλλευομένων. Ἐκ πρώτης ὀψεως, τὸ φαινόμενο αὐτὸ φαίνεται ἀκατανόητο ,γιατὶ θρίσκειται σὲ χτυπητὴ ἀντίφαση μετὶ τις ἀρχές τῆς ἰσότητος, τῆς ἀδελφότητος καὶ τῆς δημοκρατίας, πού σ' αὐτές θασίζονταν ἡ ὀργάνωση τῶν ἀγροτικῶν κοινοτήτων.

Ἄκριθῶς ἐδῶ ἔχουμε τὴ ζωντανὴ ἀπόδειξη τοῦ γεγονότος ὀτι αἱ πρωτόγονες κομμουνιστικὲς καινωρίες, στήν πραγματικότητα, δὲν ἔβλεπαν παρὰ πολὺ λίγο μερικὲς ἀρχές, ὀπως τὴν ἰσότητα καὶ τὴν ἔλευθερία στήν παγκόσμια διάστασή τους. Αὐτές οἱ «ἀρχές» ἀπόχτησαν μιὰ παγκόσμια ἰσχύ γιὰ ὀλες τις χῶρες ἢ τουλάχιστον γιὰ ὀλες τις «πολιτισμένες» χῶρες, δηλαδὴ γιὰ τις χῶρες τοῦ καπιταλιστικοῦ πολιτισμοῦ, ὀπου ἡ θεώρηση τοῦ «ἀφηρημένου» ἀνθρώπου, ἐπομένως ὀλων τῶν ἀνθρώπων γενικά, ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα προϊόντα τῆς σύγχρονης ἀστικῆς καινωρίας, καὶ ἡ πραγματοποιήση τῶν ἀρχῶν αὐτῶν ἀπαιτήθηκε γιὰ πρώτη φορά ἀπὸ τις ἐπαναστάσεις — τῆς Ἄμερικῆς καὶ τῆς Γαλλίας. Ἡ πρωτόγονη κομμουνιστικὴ καινωρία ἀγνο-

οὔσε τις ἀρχές γενικῆς ἰσχύος γιὰ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ ἰσότητα καὶ ἡ ἀλληλεγγύη ἀνάμεσα στὰ μέλη τῆς βασιζόνταν στὶς κοινές παραδόσεις τῶν ἐξ αἵματος δεσμῶν καὶ στὴν κοινὴ ἰδιοχτησία τῶν μέσων παραγωγῆς. Ἡ ἰσότητα στὰ δικαιώματα καὶ ἡ ἀλληλεγγύη τοὺς δὲν ἐκτεινόταν πρὸ μακρὰ ἀπ' τὰ μέλη ποὺ συνδέονταν μὲ ἐξ αἵματος δεσμούς καὶ μὲ τὴν κοινὴ ἰδιοχτησία. Ὅτιδήποτε θρῆσκόταν ἔξω ἀπ' αὐτὰ τὰ πλαίσια, ποὺ δὲν ἦταν μεγαλύτερα ἀπὸ τοὺς τέσσερις πασσάλους τῆς φυλῆς, ἦταν κάτι τὸ ξένο καὶ μάλιστα μποροῦσε νὰ θεωρηθῆ σὰν κάτι τὸ ἐχθρικό. Οἱ κοινότητες, τῶν ὁποίων ἡ ἐσωτερικὴ ὀργάνωσις βασιζόταν στὴν οἰκονομικὴ ἀλληλεγγύη τῶν μελῶν τους, μπορούσαν καὶ μάλιστα ἦταν ἀναγκασμένες ἀπ' τὸ χαμηλὸ βαθμὸ ἀνάπτυξης τῆς παραγωγῆς τους, ἀπὸ τὴν πολὺ μικρὴ παραγωγικότητα ἢ τὴν ἐξαφάνιση τῆς πηγῆς τῆς διατροφῆς τους καὶ τὴν αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ τους, νὰ μπλέκονται κατὰ καιροὺς σὲ θανάσιμο πόλεμο συμφερόντων μὲ ἄλλες κοινότητες ποὺ θρῆσκονταν στὴν ἴδια κατάσταση. Ἔτσι λοιπὸν, ἡ κτηνώδικη μάχη, ὁ πόλεμος ἦταν αὐτὸς ποὺ ἔδινε τὴ λύση στὶς διαφορές τους, ἐξολόθρευση ἑνὸς ἀπὸ τὰ δύο στρατόπεδα ἢ — πρὸ συχνά — ἐγκαθίδρυση σχεσῶν ἐκμετάλλευσης. Ἡ βάση τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ δὲν ἦταν ἡ ἀφοσίωση στὶς ἀφηρημένες ἀρχές τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἀναγκαιότητα νὰ ξεπεράσουν τίς δυσκολίες ποὺ προέρχονταν ἀπ' τὸ χαμηλὸ ἐπίπεδο ἀνάπτυξης τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ, ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία ἀπέναντι στὴ φύση, νὰ τί ἦταν αὐτὸ ποὺ ἀνάγκαζε τίς πρωτόγονες κοινωνίες καὶ ἀποτελοῦσε μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια ἀπόλυτη προϋπόθεση τῆς ὑπαρξῆς τους, νὰ ὀργανωθοῦν σὲ ἀλληλέγγυες, μονιασμένες ὁμάδες καὶ νὰ ἐργάζονται ὄλοι μαζί καὶ μὲ σχέδιο, στὸν ἀγῶνα τους γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τους.

Αὐτὴ ἡ ἴδια, ἡ πολὺ περιορισμένη κυριαρχία τους ἀπέναντι στὴ φύση, εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα νὰ περιορίζει τὸ κοινὸ σχέδιο καὶ τὴν κοινὴ ἐργασία σὲ μιὰ σχετικὰ μικρὴ

περιοχή, πού περιλάμβανε τὰ φυσικά λειβάδια καὶ τοὺς γόνιμους κάμπους πού θρίσκονταν γύρω ἀπὸ τὸ χωριό. Ἦταν ὁμως ἐντελῶς ἀνίκανοι νὰ ἐπεκτείνουν τὴν κοινὴ ἐργασία σὲ μιὰ πιὸ μεγάλη κλίμακα.

Ἡ πρωτόγονη κατάσταση τῆς γεωργίας τους δὲν τοὺς ἐπέτρεπε νὰ ἔχουν καλλιέργειες ἔξω ἀπὸ τὴν περιοχή τοῦ χωριοῦ, τοποθετώντας ἔτσι πολὺ στενά γεωγραφικά ὄρια στὰ κοινὰ συμφέροντά τους. Τὸ χαμηλὸ αὐτὸ ἐπίπεδο τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας πορκαλοῦσε ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ συγκρούσεις συμφερόντων ἀνάμεσα στὶς διάφορες κοινωνικὲς ὁμάδες καὶ ἡ κτηνώδικη βία ἦταν τὸ μόνο μέσο πού ἔδινε λύση σ' αὐτές τὶς συγκρούσεις. Ὁ πόλεμος ἔγινε ἔτσι ὁ μόνιμος τρόπος ἐπίλυσης τῆς σύγκρουσης συμφερόντων ἀνάμεσα σὲ πρωτόγονες κοινωνίες, μέχρι πού τὸ πιὸ ὑψηλὸ ἐπίπεδο ἀνάπτυξης τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας, δηλαδὴ ἡ ὀλοκληρωμένη κυριαρχία τῶν ἀνθρώπων πάνω στὴ φύση, ἔβαλε τέλος σ' αὐτές τὶς συγκρούσεις ὑλικῶν συμφερόντων.

Ἄλλὰ ἂν ἡ σύγκρουση ἀνάμεσα στὶς διάφορες πρωτόγονες κομμουνιστικὲς κοινότητες εἶχε πάρει μιὰ μόνιμη μορφή, ἡ ἔξοδος ἀπ' αὐτὴ τὴν κατάσταση ἔγινε δυνατὴ μὲ τὴ σειρά της ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας.

Ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ σύγκρουση ἀνάμεσα σὲ δυὸ νομαδικούς κτηνοτροφικούς λαοὺς πού τσακῶνονταν γιὰ τὰ βοσκοτόπια; Μόνο ἡ κτηνώδικη βία μπορούσε νὰ ἀποφασίσει ποῖος θὰ ἔμενε τελικὰ κύριος τῆς περιοχῆς καὶ ποῖος θὰ ἀπωθηθεῖ σὲ ἀφιλόξενες καὶ ἀγονες περιοχές, ἢ ποῖος θὰ ἔξολοθρευόταν. Ἐκεῖ ὁμως πού ἡ γεωργία ἦταν ἄρκετὰ ἀποδοτικὴ καὶ μπορούσε νὰ κατοχυρώσει μιὰ καλὴ διατροφή χωρὶς νὰ ἀπορροφᾷ γι' αὐτὸ ὅλη τὴν ἐργασία τῶν μελῶν καὶ ὅλη τὴ ζωὴ τῶν κατοίκων, ἐκεῖ ὑπῆρχαν ἐπίσης καὶ οἱ θάσεις γιὰ μιὰ συστηματικὴ ἐκμετάλλευση τῶν ἀγροτῶν ἀπὸ τοὺς ξένους καταχτητές. Βλέπαμε ἔτσι νὰ

έγκαθιδρύεται μία κατάσταση σαν κι' αυτή στο Περού, όπου μία κομμουνιστική κοινωνία έκμεταλλεύεται μία άλλη κομμουνιστική κοινωνία. Αύτη ή πρωταρχική δομή τής κοινωνίας τών Ίνκας είναι πολύ σπουδαία, γιατί μās επιτρέπει νά κατανοήσουμε μία σειρά από παρόμοιους κοινωνικούς σχηματισμούς τής κλασσικής αρχαιότητας, ιδιαίτερα τών πρώτων χρόνων τής ελληνικής ιστορίας.

Κεφάλαιο 9

ΟΙ ΠΡΩΤΟΓΟΝΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Όταν ή γραφή ιστορία μᾶς πληροφορεῖ συνοπτικά ὅτι σὸ νησί τῆς Κρήτης, τὸ ὁποῖο εἶχε καταχτηθεῖ ἀπὸ τοὺς Δωριεῖς, τὰ μέλη τῶν ὑποδουλωμένων λαῶν ἦταν ἀναγκασμένα νὰ παραδίδουν στὴν κοινότητα ὅλη τὴ συγκομιδὴ ἀπὸ τὴν καλλιέργεια τῶν ἀγρῶν τους, κρατώντας ἀπ' αὐτὴ μόνο ὅ,τι εἶχαν ἀνάγκη γιὰ τὴ συντήρησή τους καὶ τὴ συντήρηση τῶν οἰκογενειῶν τους, ὅταν μ' αὐτὴ τὴ συγκομιδὴ οἱ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι (δηλαδὴ οἱ Δωριεῖς ἀφέντες) κάλυπταν τὰ ἐξοδα τῶν κοινῶν γευμάτων τους, ἢ ὅταν μᾶς λέει ὅτι στὴ Σπάρτη, τὴν πόλη τῶν Δωριέων, ὑπῆρχαν οἱ «οκλάβοι τοῦ Κράτους», οἱ εἰλωτες, τοὺς ὁποῖους τὸ κράτος παραχωροῦσε στὰ ἄτομα γιὰ νὰ καλλιεργοῦν τὰ μερίδια τῆς γῆς τους, αὐτές οἱ καταστάσεις ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται σ' ἐμᾶς αἰνίγματα. Ἐνας σοφὸς ἀστός, ὅπως ὁ καθηγητὴς τῆς Χαϊδελεθέργης Μάξ Βέμπερ, γιὰ νὰ ἐξηγήσει αὐτές τίς περιέργες παραδόσεις τῆς ιστορίας κάνει τίς πιὸ παράξενες ὑποθέσεις ἀπ' τὴν ἀποψη τῆς κατάστασης πού ἐπικρατοῦσε τότε, καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσει αὐτὴ τὴν κατάσταση μὲ σύγχρονες ἔννοιες.

«Ὁ ὑποδουλωμένος πληθυσμὸς ἀποτελεῖ ἐδῶ (στὴ

Σπάρτη) τούς σκλάβους του κράτους, οι οποίοι συμβάλουν στην παραγωγή προϊόντων τα οποία χρησιμοποιούνται για τη συντήρηση των πολεμιστών. Τα προϊόντα που προέρχονται από τη συμμετοχή των σκλάβων στην παραγωγή, είτε περιέρχονται όλα στην κοινότητα, ή εν μέρει στο άτομο, κατά τρόπο ώστε το άτομο να ζει από τη σοδειά ορισμένων αγρών τούς οποίους καλλιεργούν οι σκλάβοι. Τη σοδειά αυτή τη σφετερίζεται κατά διαφόρους τρόπους, και όσο περνά ο καιρός αυτός ο σφετερισμός αποκρυσταλλώνεται σ' ένα κληρονομικό δικαίωμα. Νέες αποδόσεις αγρών και μία νέα κατανομή αυτών είναι πράγματα που θεωρούνται πιθανά για τις ιστορικές εκείνες εποχές και φαίνεται ότι πραγματοποιήθηκαν. Δεν έχουμε φυσικά να κάνουμε με αναδιανομή αυτών των $\alpha \gamma \rho \omega \nu$, αλλά κατά κάποιο τρόπο με αναδιανομή των $\epsilon \gamma \gamma \epsilon \iota \omega \nu$ $\pi \rho \sigma \sigma \acute{o} \delta \omega \nu$. (Φυσικά, ένας άστος καθηγητής δεν θα υπέθετε τίποτα απ' αυτά αν ήταν στο χέρι του). Στρατιωτικοί λόγοι, ιδιαίτερα ή στρατιωτική πολιτική του έθνους, αποφάσιζαν για όλες τις λεπτομέρειες. . . . Ο χαρακτήρας του φεουδαρχισμού των πόλεων αυτής της πολιτικής εκδηλώνεται με μία πολύ χαρακτηριστική μορφή στο γεγονός ότι τα κτήματα ενός ελεύθερου ανθρώπου, που καλλιεργούνται από ένα σκλάβο, υπόκεινται στη Γορτυνία στο παρακάτω στρατιωτικό δικαίωμα: Συνιστούν το Κλάρος, που αποσκοπεί στη διατήρηση της οικογένειας του πολεμιστή. (Αυτό, μεταφρασμένο από την καθηγητική διάλεκτο σε διάλεκτο απλή, σημαίνει ότι τα κομμάτια των αγρών είναι ιδιοχτησία του συνόλου της κοινότητας, γι' αυτό μετά το θάνατο του ιδιοκτήτη της λουριδας γης δεν επιτρέπεται ούτε να απαλλοτριωθούν, ούτε να ξαναμοιραστούν, πράγμα που ο καθηγητής Βέμπερ τό έξηγει σαν ένα σοφό μέτρο «για να εμποδιστεί το κομμάτιασμα της περιουσίας» και «πρός το συμφέρον της διατήρησης κομματιών γης που αρμόζουν στους πολεμιστές»). Η όργάνωση αυτή φθάνει στο απόγειό της με την εγκαθίδρυση του κοινού τραπεζιού των πολεμιστών, μιας κατά κάποιο τρόπο στρατιωτικής λέσχης.

Τὰ λεγόμενα «Συσοίτια» καὶ ἡ κοινὴ ἀνατροφή τῶν ὀπαδῶν ὅπ' τὸ κράτος ἀποσκοποῦσαν νὰ ἐτοιμάσουν πολεμιστὲς, ἔτσι ὅπως θὰ ἔκανε καὶ μιὰ σχολὴ δοκίμων» (1).

Νὰ λοιπὸν πῶς ὁ καθηγητὴς Βέμπερ μεταμορφώνει τοὺς Ἕλληνες τῆς ἠρωικῆς ἐποχῆς τοῦ Ἑκτορα καὶ τοῦ Ἀχιλλέα σὲ ἀνθρώπους μὲ συνήθειες Πρώσων, μὲ στρατιωτικὲς λέσχες, μὲ ὑπὸ τῆ σαμπάνια ὀργιά τους, «ὅπως ἀρμόζει στὴ θέση τους». Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, οἱ γυμνοὶ νεαροὶ καὶ νεαρές τῆς ἀρχαίας Σπάρτης, μὲ τὴν κοινὴ λαϊκὴ ἀνατροφή τους μεταμορφώνονται ἀπὸ τὸν Βέμπερ σὲ οἰκότροφους μιᾶς σχολῆς δοκίμων ἀξιωματικῶν, ὅπως αὐτὴ ποὺ ὑπάρχει στὸ Γκρός - Λίχτερφελνε, κοντὰ στὸ Βερολίνο, καὶ εἶναι ἀληθινὴ φυλακὴ.

Γιὰ ὅποιον γνωρίζει τὴν ἐσωτερικὴ δομὴ τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ἰνκας, ἡ κατάστασις ποὺ περιγράψαμε πιὸ πάνω δὲν παρουσιάζει καμιὰ δυσκολία. Ἡ κατάστασις αὐτὴ εἶναι ἀναμφισβήτητα προῖόν τῆς ὑπαρξῆς δύο κοινωνικῶν σχηματισμῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕνας εἶναι μιὰ ἀγροτικὴ κοινωνία, ποὺ γίνεται ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσῆς ἀπὸ μιὰ ἄλλη. Σὲ ποῖο βαθμὸ οἱ κομμουνιστικὲς δομὲς τους διαϊωνίζονται καὶ ἀντανακλῶνται στὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν ἀφεντάδων καὶ στὴ ζωὴ τῶν καταπιεσμένων, οὗτο εἶναι κάτι τὸ ὁποῖο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ βαθμὸ τῆς ἐξέλιξης, τῆς διάρκειας καὶ τοῦ κοινωνικοῦ περιγυροῦ αὐτῶν τῶν δομῶν, ποὺ μπορεῖ νὰ παρουσιάζουν πολλὰς κλιμακώσεις.

Τὸ βασίλειο τῶν Ἰνκας, ὅπου οἱ ἀφέντες ἐργάζονται οἱ ἴδιοι, ὅπου ἡ ἰδιοκτησία τῆς γῆς τῶν καταπιεσμένων μένει ἄθιχτη καὶ ὅπου κάθε κοινωνικὸ στρώμα εἶναι ὀργανωμένο κατὰ τρόπο κλειστό, θὰ μπορούσε ἀναμφίβολα νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἡ πιὸ ἀρχαία μορφή αὐτῶν τῶν σχέσεων ἐκμετάλλευσῆς, ποὺ μπόρεσαν νὰ διαϊωνισθοῦν χάρις στὸ

(1) «Λεξικὸ τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν» τόμ. 1ος: Ἀγροτικὲς σχέσεις τῆς ἀρχαιότητος, ἔκδοσις 2η, σελ. 69.

σχετικά πρωτόγονο επίπεδο πολιτισμού και στις συνθήκες απομόνωσης αυτής της χώρας απ' τον υπόλοιπο κόσμο, μέσα στις όποιες Ζούσε κατά τη διάρκεια αιώνων.

Σ' ένα πιο προχωρημένο στάδιο ανάπτυξης, οι πληροφορίες για την Κρήτη, πού φθάσανε μέχρι σέ μᾶς απ' την παράδοση, μᾶς δείχνουν ὅτι ἡ ἐκμεταλλεούμενη ἀγροτική κοινότητα ἦταν ἀναγκασμένη νά παραδίδει ὄλο τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας της, ἐκτός ἀπ' αὐτὸ πού τῆς ἦταν ἀναγκαῖο γιὰ νά ζήσει. Οἱ ἴδιες πληροφορίες μᾶς δείχνουν ὅτι ἡ ἐκμεταλλεύτρια κοινότητα δὲν Ζοῦσε ἀπ' τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας της, ἀλλὰ ἀπ' τὸ προϊόν πού τῆς παραχωροῦσε ἡ ὑποδουλωμένη κοινότητα, τὴν ὁποία ἐκμεταλλεοῦταν. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως, αὐτὸ τὸ προϊόν τὸ κατανάλωνε κατὰ τρόπο κομμουνιστικό.

Ἐνα βῆμα πιο πέρα, σ' ἕνα ἀνώτερο στάδιο ἐξέλιξης, βρίσκουμε μιὰ Σπάρτη ὅπου τώρα πιά τὸ ἔδαφος ἔχει πάψει νά εἶναι ἰδιοκτησία τῆς ὑποδουλωμένης κοινότητας, ἀλλὰ ἀνήκει σέ ἀφέντες, οἱ ὁποῖοι τὸ μοιράζουν μεταξύ τους μὲ κλήρωση.

Τὸ χάσιμο αὐτῆς τῆς βάσης, τὸ χάσιμο τοῦ δικαιώματος ἰδιοκτησίας τοῦ ἔδαφους ἔφερε τὴν ἀποσύνθεση τῆς κοινωνικῆς ὀργάνωσης τῆς ὑποδουλωμένης κοινότητας, τὰ μέλη τῆς ὁποίας ἐγιναν κι' αὐτὰ τὰ ἴδια ἰδιοκτησία τῆς κοινότητας τῶν κυρίων. Τώρα πιά ἀποτελοῦν μιὰ ἐργατικὴ δύναμη, τὴν ὁποία μοιράζονται κατὰ τρόπο κομμουνιστικό μεταξύ τους οἱ ἀφέντες. Ἡ συστηματικὴ αὐτὴ μοιρασιά ἀνάμεσα στοὺς ἀφέντες γίνεται «στὸ ὄνομα τοῦ Κράτους». Οἱ Σπαρτιάτες ἀφέντες Ζοῦν ἀκόμα στὰ πλαίσια μιᾶς καθαρᾶ κοινωτικῆς δομῆς. Μιὰ κατάσταση παρόμοια θὰ πρέπει νά ὑπῆρξε, κάτω ἀπ' αὐτὴ ἢ ἐκείνη τὴ μορφή, στὴ Θεσσαλία, τῆς ὁποίας οἱ πρωτόγονοι κάτοικοι οἱ λεγόμενοι «φτωχοὶ ἄνθρωποι», ὑποτάχθηκαν ἀπὸ τοὺς Αἰολεῖς, στὴ Βιθυνία ὅπου οἱ Μαριαδίνες βρέθηκαν στὴν ἴδια κατάσταση ὑποδουλωμένοι ἀπὸ τίς φυλές τῶν Θρακῶν. Αὐτὴ ἡ πα-

ρασιτική ὑπαρξη ὀρισμένων φυλῶν σὲ βάρος τῶν ἄλλων, εἰσάγει ἀναπόφευκτα τὰ σπέρματα τῆς ἀποσύνθεσης ἀκόμα καὶ στὴν ἴδια τὴ δεσπόζουσα κοινότητα. Ἡδὴ ἡ κατάχτηση Εξένων κοινοτήτων καὶ ἡ ἀναγκαιότητα νὰ κάνουν τὴν ἐκμετάλλευση νὰ παίρνει τὴ μορφή μιᾶς δραστηριότητας μὲ μόνιμο χαρακτήρα, ὅλα αὐτὰ ἔχουν σάν ἀποτέλεσμα μιὰ δυνατὴ ἀνάπτυξη τοῦ στρατιωτικοῦ μηχανισμοῦ, φαινόμενο πού παρατηροῦμε τόσο στὸ κράτος τῶν Ἴνκας ὅσο καὶ στὰ κράτη τῶν Σπαρτιατῶν. Αὐτὴ ἡ συνύπαρξη τοῦ στρατιωτικοῦ μηχανισμοῦ ἀπέτελεσε τὴ βάση τῆς ἀνισότητος, τῆς δημιουργίας προναμιούχων καστῶν, στοὺς κόλπους μιᾶς ἀγροτικῆς μάζας ὅπου ὅλα στὴν ἀρχὴ ἦταν ἐλεύθεροι καὶ εἶχαν τὰ ἴδια δικαιώματα. Ἄρκοῦσε ἔτσι ἡ ὑπαρξη εὐνοϊκῶν ιστορικῶν καὶ γεωγραφικῶν συνθηκῶν, ὥστε ἡ ἐπαφὴ μὲ ἄλλους περισσότερο πολιτισμένους λαοὺς νὰ γεννήσει νέες πιὸ ἐκλεπτυσμένες ἀνάγκες, νὰ σταθεροποιηθοῦν οἱ ἀνταλλαγές γιὰ νὰ ἀναπτυχθεῖ ἀλματωδῶς ἡ ἀνισότης ἀνάμεσα στοὺς ἀφέντες, νὰ ἀδυνατίσει ἡ κομμουνιστικὴ συνοχὴ τους καὶ νὰ παραχωρήσει τὴ θέση τῆς στὴν ἀτομικὴ ἰδιοχτησία καὶ τὴ διαίρεση τῆς κοινωνίας σὲ πλοῦσιους καὶ φτωχοὺς. Οἱ ἀπαρχές τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας μετὰ τὴ σύγκρουση τῶν Ἑλλήνων μὲ τοὺς ἀρχαίους πολιτισμοὺς τῆς Ἀνατολῆς, ἀποτελοῦν ἓνα κλασσικὸ παράδειγμα αὐτῶν τῶν φαινομένων. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὑποδούλωσης μιᾶς κομμουνιστικῆς κοινότητας ἀπὸ μιὰν ἄλλη, ἦταν στὸ πέρασμα τῆς ἱστορίας πάντοτε τὸ ἴδιο: οἱ παραδοσιακοὶ κομμουνιστικοὶ δεσμοὶ πού ἔνωσαν τὰ μέλη, τόσο σὲ μιὰ καινότητα κυρίων ὅσο καὶ στὴν κοινότητα τῶν ὑποδουλωμένων, ἀποσυνθέτονται καὶ γεννιέται μιὰ νέα κοινωνία στὰ πλαίσια τῆς ὁποίας ἡ ἀτομικὴ ἰδιοχτησία, ἡ ἐκμετάλλευση καὶ ἡ ἀνισότης ἀναπτύσσονται ἀμοιβαῖα.

Ἡ ἱστορία τῶν ἀγροτικῶν κοινοτήτων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος περιστρέφεται ἄπ' τὴ μιὰ πᾶνω στὴν ἀντίθεση μιᾶς μάζας καταχρεωμένων μικροαγροτῶν καὶ τοὺς εὐγεγεῖς πού διατηροῦν ἓνα στρατιωτικὸ μηχανισμό, κρατᾶνε

στά χέρια τους τις δημόσιες λειτουργίες και τὸ ἐμπόριο, σφετερίζονται τὰ κοινὰ κτήματα τῆς κοινότητος, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πάνω στὴν ἀντίθεση ἀνάμεσα σ' αὐτὴ τὴν κοινω- νία τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων παρμένη σὰ σύνολό της καὶ τοὺς ἐκμεταλλεόμενους σκλάβους.

Ἀπ' τὶς διάφορες μορφές τῆς φυσικῆς ἐκμετάλλευσης τῶν ἀνθρώπων πού εἶχαν ὑποδουλωθεῖ στρατιωτικά ἀπὸ μιὰ ἄλλη κοινότητα, μέχρι τὴν κατάσταση ὅπου οἱ δοῦλοι γίνονται ἀντικείμενο ἀγοραπωλησίας τῶν ἀτόμων, δὲν ἔ- μενε παρὰ ἓνα βῆμα ἀκόμα. Αὐτὸ τὸ βῆμα τὸ ἔκαναν γρή- γορα οἱ Ἕλληνες χάρη στὶς ἐμπορικές ναυτικές ἀνταλλα- γές, καὶ στοῦ διεθνές ἐμπόριό τους μὲ τὶς συνέπειες πού αὐτὸ εἶχε στὰ νησιώτικα καὶ παράκτια κρατίδια. Ὁ ἴδιος ὁ Σικάτι διακρίνει δύο εἶδη δουλείας: «Ἡ πιὸ παλιά, ἡ πιὸ σπουδαία καὶ ἡ περισσότερο διαδεδομένη μορφή οἰκονομι- κῆς δουλείας — λέει — ἀπ' ὅλες ἐκεῖνες πού συναντᾶμε στοῦ κατώφλι τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, δὲν ἦταν ἡ σκλα- βιά, ἀλλὰ μιὰ μορφή πού θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν ὀνομάσου- με μορφή τῆς ὑποτελείας».

Καὶ ὁ Θεόπομπος σημειώνει: «Μετὰ τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους, οἱ πρῶτοι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες πού χρησιμοποίησαν σκλάβους ἦταν οἱ κάτοικοι τῆς Χίου, οἱ ὁποῖοι ὁμως δὲν ἀποχτήσανε αὐτοὺς τοὺς δούλους μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πού αὐτοὶ. . . . Μποροῦμε νὰ δοῦμε ὅτι οἱ Λα- κεδαιμόνιοι καὶ οἱ Θεσσαλοὶ δημιούργησαν τὴν τάξη τῶν σκλάβων τους, ὑποδουλώνοντας τοὺς Ἕλληνες πού κα- τοικοῦσαν πρὶν ἀπ' αὐτοὺς τὴ χώρα, πού αὐτοὶ κατέχουν σήμερα, ἀναγκάζοντας τοὺς Ἀχαιοὺς, τοὺς Θεσσαλοὺς, τοὺς Μαγνησίους νὰ μποῦν στὴν ὑπηρεσία τους καὶ δίνον- τὰς τους ἀπὸ τότε τὴν ὀνομασία Εἰλωτες ἢ Πενέστες. Οἱ κάτοικοι τῆς Χίου ἀπόχτησαν ἀργότερα σὰν σκλάβους βάρ- βαρους (ὄχι Ἕλληνες), ἀγοράζοντάς τους σὲ μιὰ ὀρισμέ- νη τιμῆ». Καὶ αὐτὴ ἡ διαφορά, προσθέτει μὲ τὸ δίκιο του ὁ Σικάτι, ὀφείλεται στοὺς διαφορετικούς βαθμοὺς ἐξέλιξης τῶν λαῶν στοῦ ἐσωτερικό τῆς χώρας ἀπὸ τὴ μιὰ, καὶ τῶν

νησιώτικων λαῶν ἀπό τήν ἄλλη. Ἡ τέλεια ἀπουσία ἢ ἡ ἀνεπάρκεια τοῦ συσσωρευμένου πλούτου καί τῶν ἐμπορικῶν ἀνταλλαγῶν, ἀποκλείανε τήν ὑπαρξή μιᾶς ἡμεσης καί αὐξανόμενης παραγωγῆς τῶν ἰδιοκτητῶν ὅπως καί τήν ἡμεση χρησιμοποίησι τῶν σκλάβων, καί ὡδήγοῦσαν στήν πιά στοιχειώδη μορφή τῆς φυλῆς, σ' ἓνα καταμερισμό τῆς ἐργασίας καί σέ μιᾶ δημιουργία τάξεων πού μετέτρεπαν τήν ἄρχουσα τάξη σ' ἓνα πλῆθος ὀπλισμένων ἀνθρώπων καί τήν ὑποτελή τάξη σέ μιᾶ μάζα ἀγροτῶν» (1).

(1) Σικολί: «Ἡ παραγωγή τῆς δουλείας στήν ἀρχαιότητα», σελ. 37—38.

Κεφάλαιο 10

Η ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΩΝ ΔΟΜΩΝ ΤΩΝ ΙΝΔΙΑΝΩΝ ΑΠ' ΤΗΝ ΙΣΠΑΝΙΚΗ ΑΠΟΙΚΙΟΚΡΑΤΙΑ

Ἡ ἐσωτερικὴ ὀργάνωση τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ἴνκας μᾶς ἀποκάλυψε μιὰ ἐνδιαφέρουσα πτυχή τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας καὶ ταυτόχρονα μᾶς ἐδειξε μιὰ ἀπ' τίς αἰτίες τῆς παρακμῆς της. Μελετώντας τὸ παρακάτω κεφάλαιο τῆς ἱστορίας τῶν Ἰνδιάνων τοῦ Περού καὶ τῶν ἄλλων ἰσπανικῶν ἀποικιῶν τῆς Ἀμερικῆς, θὰ δοῦμε μιὰν ἄλλη πτυχή τῆς ἐξέλιξης ποὺ πῆρε αὐτὴ ἡ κοινωνικὴ μορφή.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἔχουμε ἐδῶ νὰ κάνουμε μὲ μιὰν ἄλλη μέθοδο κατάκτησης, ἡ ὁποία ἦταν ἀγνωστὴ στοὺς Ἴνκας. Ἡ κυριαρχία τῶν Ἰσπανῶν, τῶν πρῶτων εὐρωπαίων ποὺ κατοίκησαν στὸ Νέο Κόσμο, ἄρχισε ἀμέσως μὲ τὴν ἀλύπητὴ ἐξολόθρευση τῶν πληθυσμῶν τοὺς ὁποίους ὑποδούλωναν.

Σύμφωνα μὲ τίς μαρτυρίες τῶν ἴδιων τῶν Ἰσπανῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἰνδιάνων ποὺ ἐξοθρεύτηκαν ἀπ' αὐτοὺς μέσα σὲ μερικὰ χρόνια, ἀφότου ἀνακαλύφθηκε ἡ Ἀμερικὴ, ἀνέρχεται σὲ 12 μὲ 15 ἑκατομμύρια. «Εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ἐπιβεβαιώσουμε — λέει ὁ Λὰς Κάζας — ὅτι οἱ Ἰ-

σπανοί, με τή θηριώδικη και άπάνθρωπη συμπεριφορά τους, έξολόθρευσαν 12 έκατομμύρια άνθρωπους, συμπεριλαμβανομένων των γυναικοπαίδων. Σύμφωνα με τήν προσωπική μου γνώμη, ό αριθμός των Ιθαγενών που χάθηκαν ξεπερνά τά 15 έκατομμύρια» (1).

«Στό νησί τής Αϊτής — λέει ό Χάντελμαν — ό αριθμός των Ιθαγενών που θρήκαν εκεί όταν πρωταπήγαν οι Ισπανοί, ανερχόταν τό 1492 σέ ένα έκατομμύριο, τό 1508 από τό ένα έκατομμύριο δέν έμεναν παρά 60.000, και έννά χρόνια άργότερα δέν είχαν άπομείνει παρά 14.000, έτσι ώστε οι Ισπανοί για νά έχουν τήν έργατική δύναμη που είχαν ανάγκη, αναγκάστηκαν νά καυθαλήσουν Ινδιάνους από τά γειτονικά νησιά. Μόνα στή διάρκεια του 1508, σαράντα χιλιάδες Ιθαγενείς των νησιών Μπαχάμας μεταφέρθηκαν στήν Αϊτή και τους μετάτρεψαν σέ σκλάβους» (2).

Οι Ισπανοί αποδύθηκαν σ' ένα άληθινό κυνηγητό των έρυθρόδερμων, τέτοιων διαστάσεων, που ένας αυτόπτης μάρτυρας, ό Ιταλός Τζιρόλαμο Μπεντζόνι, μάς περιγράφει τά έξής: «Κατά ένα μέρος, έξαιτίας τής έλλειψης τροφής, κατά ένα μέρος από τή λύπη τους που τους χώρισαν από τους πατέρες τους, τις μητέρες τους και από τά παιδιά τους», λέει ό Μπεντζόνι μετά από ένα άνθρωποκυνηγητό στό νησί Κουμάγκα όπου 4.000 Ινδιάνοι αίχμαλωτίστηκαν, «τό μεγαλύτερο μέρος των Ιθαγενών σκλάβων πέθαναν κατά τή διάρκεια τής παρείας προς τό λιμάνι του Κουμανί. Κάθε φορά που ένας σκλάβος ήταν πάρα πολύ έξαντλημένος και δέν μπορούσε νά περπατήσει τό ίδια γρήγορα με τους άλλους σκλάβους, οι Ισπανοί, από φόβο μήπως μείνει πίσω και αναγκαστούν νά τον μεταφέρουν στήν πλάτη, τον διαπερνούσαν πισώπλατα με τά Είφη τους και

(1) «Brevissima Relacion de la destinacion de las Indias» Σεβόλλη 1552, αναφέρεται από τον Κοβαλέσκι.

(2) Έρρίκος Χάντελμαν: «Ιστορία τής Αϊτής», Κιέλο 1856.

τόν δολοφονοῦσαν μὲ τὸν πιὸ ἀπάνθρωπο τρόπο. Ἦταν ἓνα θέαμα πού σου ἔσχιζε τὴν καρδιά, νὰ βλέπεις αὐτὲς τίς δυστυχημένες ψυχὲς ἐντελῶς γυμνές, ἔξαντλημένες, τραυματισμένες καὶ τόσο ἀδυνατισμένες ἀπὸ τὴν πείνα, πού μόλις καὶ μετὰ θίας μπορούσαν νὰ σταθοῦν ὀρθιες. Σιδερένιες ἀλυσίδες ἔσφιγγαν τὸ λαιμό τους, τὰ χέρια τους καὶ τὰ πόδια τους. Δὲν ὑπῆρχε ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καμιὰ γυναίκα πού νὰ μὴ θιάστηκε ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ληστὲς (τοὺς Ἰσπανούς), πού ἐπιδόθηκαν σὲ μιὰ τέτοια ἀηδιστική κραιπάλη, πού πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς κόλλησαν γιὰ ὅλη τὴ ζωὴ τους σὺφυλη. Ὅλοι οἱ ἰθαγενεῖς πού γίνονται σκλάβοι μαρκάρονται μὲ πυρωμένο σίδερο. Ἐνα μέρος ἀπ' τοὺς ἰθαγενεῖς τοὺς παίρνουν γιὰ λογαριασμό τους οἱ λοχαγοὶ καὶ τοὺς ὑπόλοιπους τοὺς μοιράζουν στοὺς στρατιῶτες. Αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι τοὺς ἀνταλλάσσουν μεταξύ τους ἢ τοὺς πωλοῦν στίς ἰσπανικὲς ἀποικίες. Διάφοροι ἔμποροι πού ἀγόραζαν σκλάβους δίνοντας γιὰ ἀντάλλαγμα ζάχαρι, ἀλεύρι, κρασί καὶ ἄλλα ἀντικείμενα καθημερινῆς χρήσης, μεταφέρουν τοὺς σκλάβους σ' ἐκείνες τίς ἰσπανικὲς ἀποικίες πού ἡ Ζήτησή τους εἶναι μεγαλύτερη. Στὴ διάρκεια τῆς μεταφορᾶς τους ἓνα μέρος ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δυστυχημένους πεθαίνει ἀπὸ τὴ δίψα καὶ ἀπὸ τὴν ἔλλειψη καθαροῦ ἀέρα στ' ἀμπάρια, πράγμα πού γίνεται γιατί οἱ ἔμποροι στοιβάζουν ὄλους τοὺς σκλάβους στὰ βάθη τοῦ πλοίου, χωρὶς νὰ τοὺς ἀφήνουν οὔτε ἀρκετὸ ἀέρα γιὰ ν' ἀναπνεύσουν, οὔτε χῶρο γιὰ νὰ κάτσουν» (1).

Γιὰ νὰ μειώσουν ὥστόσο οἱ Ἰσπανοὶ τὸ κόστος τοῦ ἀνθρωποκυνηγητοῦ τῶν ἐρυθροδέρμων καὶ τὰ ἔξοδα ἀγορᾶς τους, ἐγκαθίδρυσαν στὰ νησιά καὶ στὴν ἀμερικάνικη ἠπειρο, τὸ λεγόμενο σύστημα τῶν «ρεπαρτιμιέντες», δηλαδή τὴν κατανομὴ τῆς γῆς.

Κάθε περιοχὴ πού καταχοῦσαν τὴ χῶριζαν σὲ διά-

(1) Ἱστορία τοῦ Νέου Κόσμου. Τζιρόλαμο Μπεντζόνι, Βεντία 1565, ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Κοθαλέσκυ.

φορες έκτάσεις, τῶν ὁποίων οἱ διοικητές, οἱ «ἡγεμόνες», ἦταν ἀπλὰ ὑποχρεωμένοι νὰ παραδίδουν οἱ ἴδιοι στοὺς Ἴσπανοὺς τὸν ἀριθμὸ τῶν σκλάβων πού τοὺς ἀπαιτοῦσαν. Κάθε ἰσπανὸς ἀποίκος δεχόταν περιοδικὰ ἀπ' τὸν κυβερνήτη ἓναν ὀρισμένο ἀριθμὸ σκλάβων, ὑπὸ τὸν ὄρο ὅτι «θὰ ἐπαγρυπνοῦσε γιὰ νὰ τοὺς κάνει χριστιανούς» (1).

Τὰ ἄσκημα βασανιστήρια πού ἐπιβάλλονταν στοὺς σκλάβους, ἀπ' τοὺς ἀποίκους ξεπερνοῦν κάθε φαντασία. Ἡ δολοφονία, αὐτὴ καθαυτὴ, ἦταν μιὰ ἀπελευθέρωση γιὰ τοὺς Ἰνδιάνους. «Ὅλοι οἱ αἰχμαλωτισμένοι ἀπὸ τοὺς Ἴσπανοὺς ἰθαγενεῖς — λέει κάποιος πού ἐζήσε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη — εἶναι ὑποχρεωμένοι ἀπ' αὐτοὺς νὰ κάνουν κοπιαστικές δουλειές καὶ βασανιστικές ἐργασίες, στὰ ὄρυχαια, μακριὰ ἀπὸ τὴ χώρα πού γεννήθηκαν καὶ τὴν οἰκογένειά τους καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἀπειλὴ συνεχῶν σωματικῶν μαστιγωμάτων. Δὲν μᾶς καταπλήσσει καθόλου τὸ γεγονός ὅτι χιλιάδες καὶ χιλιάδες σκλάβοι, μὴ βλέποντας καμιὰ ἐλπίδα νὰ ἀποφύγουν τὴ φοβερὰ τους μοίρα, ὄχι μόνο ἐβαζαν οἱ ἴδιοι τέλος στὴ ζωὴ τους, αὐτοκτονώντας μὲ ἀπαγχονισμό, μὲ ντίξιμο καὶ μὲ κάθε ἄλλο μέσον, ἀλλὰ ἐκτός ἀπ' αὐτὸ σκότωναν, πρὶν ν' αὐτοκτονήσουν, τίς γυναῖκες τους, τὰ παιδιὰ τους, γιὰ νὰ βάλουν μ' αὐτὸ τὸν τρόπο μιὰ γιὰ πάντα τέλος στὰ κοινὰ τους θάσανα, μιὰ καὶ δὲν ὑπῆρχε καμιὰ ἐλπίδα νὰ σταματήσουν.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, οἱ ἐγκυες γυναῖκες προσπαθοῦσαν νὰ ρίξουν τὰ παιδιὰ τους ἢ νὰ ἀποφύγουν τὸ ἐμπόριο τῶν ἀνδρῶν, γιὰ νὰ μὴ γεννήσουν παιδιὰ προορισμένα νὰ γίνουν σκλάβοι» (1).

(1) Σαρλερούα: «Ἱστορία τῶν Ἰσπανικῶν νησιῶν καὶ τοῦ Ἁγίου Δομίνικου», Παρίσι 1730 (ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Κοβαλέσκου, σελ. 50).

(1) «Φυσικὴ καὶ θρησκευτικὴ Ἱστορία τῶν Ἰνδιάνων», ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Κοβαλέσκου, σελ. 52.

Με τή μεσολάβηση τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἐΞομολογητῆ, τοῦ πατέρα Γκάρθια ντέ Πουγιόζα, οἱ ἀποικοὶ πέτυχαν τήν ὑπογραφή ἐνός διατάγματος τοῦ Καρόλου τοῦ Α΄, πού ἀναγνώριζε τὸ σύνολο τῶν Ἰνδιάνων σκλάβων σὰν κληρονομικὴ ἰδιοκτησία τῶν ἀποίκων. Ὁ Μπεντζόνι ἰσχυρίστηκε ὅτι τὸ διάταγμα αὐτὸ δὲν ἀφοροῦσε παρὰ μόνο τοὺς ἀνθρωποφάγους τῆς Καραϊβικῆς. Ὡστόσο τὸ διάταγμα αὐτὸ ἐρμηνεύτηκε καὶ ἐφαρμόστηκε γιὰ ὅλους τοὺς Ἰνδιάνους.

Γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὶς θηριωδίες τους οἱ ἰσπανοὶ ἀποικοὶ διαδίδανε συστηματικὰ τὶς πιὸ τρομαχτικὲς ἱστορίες τῆς τάχα ἀνθρωποφαγίας καὶ τῶν ἄλλων ἐγκλημάτων πού ἔκαναν οἱ Ἰνδιάνοι. Ἡ διάδοση αὐτῶν τῶν ἱστοριῶν εἶχε πάρει τέτοιες διαστάσεις, πού ἓνας γάλλος ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ Μαρλύ ντέ Σατέλ, ἔγραφε στὴ «Γενικὴ Ἱστορία τῶν Δυτικῶν Ἰνδιῶν» (Παρίσι 1659): «Ὁ θεὸς τοὺς τιμώρησε γιὰ τὴν κακία τους καὶ γιὰ τὴν ἀκολασία τους, κάνοντάς τους σκλάβους, γιατί ἀκόμα καὶ ὁ Κάιν δὲν ἀμάρτησε ἐνάντια στὸν πατέρα του τὸ Νῶε τόσο πολὺ, ὅσο ἀμάρτησαν οἱ Ἰνδιάνοι ἐνάντια στὸ θεό». Παρ' ὅλα αὐτά, τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ, ἓνας Ἰσπανός, ὁ Ἀκόστα, ἔγραφε στὸ βιβλίο του «Φυσικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἱστορία τῶν Ἰνδιῶν» (Βαρκελώνη 1591), ὅτι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι Ἰνδιάνοι ἦταν ἓνας «λαὸς καλοκάγαθος, ἔτοιμος πάντα νὰ ὑπηρετήσῃ τοὺς Εὐρωπαίους, ἓνας λαὸς πού φανερώνει μὲ τὴ συμπεριφορὰ του μιὰ τόσο ἐμφανὴ ἀθωότητα καὶ μιὰ τέτοια εὐλικρίνεια, πού ἂν δὲν τὸν εἶχαμε ἀποξενώσει ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινο γνῶρισμα, θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ μὴ τοῦ φερθοῦμε μὲ ἀγάπη καὶ στοργή».

Ἐπῆρξαν βέβαια καὶ ὀρισμένες τάσεις πού ἐναντιώθηκαν σ' αὐτὲς τὶς θηριωδίες. Τὸ 1531, ὁ Πάπας Παῦλος ὁ 3ος δημοσίευσε ἓνα θρησκευτικὸ διάταγμα στὸ ὁποῖο δήλωνε ὅτι οἱ Ἰνδιάνοι ἀποτελοῦν κι' αὐτοὶ μέρος τοῦ ἀνθρώπινου γένους καὶ ἐπομένως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μετατρέπονται σὲ σκλάβους.

Τό αὐτοκρατορικό ἰσπανικό Συμβούλιο τῶν Δυτικῶν Ἰνδιῶν, κι' αὐτό ἐπίσης τάχθηκε ἀργότερα ἐνάντια στή δουλεία. Αὐτά τὰ ἐπαναλαμβανόμενα διατάγματα μαρτυροῦν πολὺ περισσότερο τὴν ἀποτυχία παρά τὴν εὐλικρίνεια τῶν προσπαθειῶν τους. Αὐτό πού ἀπελευθέρωσε τοὺς Ἰνδιάνους ἀπὸ τὴ δουλεία δὲν ἦταν οὔτε οἱ εὐλαβικές πράξεις τῶν καθολικῶν παπάδων, οὔτε οἱ διαμαρτυρίες τῶν ἰσπανῶν βασιλιάδων, ἀλλὰ ἀπλῶς τὸ γεγονός ὅτι ἡ φυσικὴ τους ἄσση καὶ ἡ ψυχικὴ τους ἰδiosisκρασία τοὺς ἔκανε τελείως ἀνίκανους νὰ ἐκτελοῦν τίς σκληρές δουλειές γιὰ τίς ὁποῖες τοὺς προόριζαν.

Σ' ὄλη τὴ διάρκεια τῆς δουλείας, οἱ φοβερές θηριωδίες τῶν Ἰσπανῶν δὲν μπόρεσαν νὰ ἀποφέρουν κανένα ἀποτέλεσμα. Οἱ σκλαβωμένοι ἐρυθρόδερμοι πέθαιναν σὰν τὰ πρόβατα, δραπετεύαν ἢ αὐτοκτονοῦσαν. Μὲ λίγα λόγια, ἡ ἐπιχείρηση δὲν ἦταν καθόλου ἀποδοτικὴ. Μόνο ὅταν ὁ ἐνθέρμος καὶ ἀκούραστος ὑπερασπιστὴς τῶν Ἰνδιάνων, ὁ ἐπίσκοπος Λὰς Κάζας, εἶχε τὴν ἰδέα νὰ ἀντικαταστήσει τοὺς ἀνίκανους γιὰ τέτοιες δουλειές Ἰνδιάνους, μὲ πιὸ δυνατοὺς Μαύρους πού θὰ ἔφερναν ἀπὸ τὴν Ἄφρική, μόνο τότε μῆκε τέλος στίς ἄσκοπες χρησιμοποίησεις τῶν Ἰνδιάνων.

Αὐτὴ ἡ πρακτικὴ ἀνακάλυψη εἶχε ἓνα ἀποτέλεσμα πολὺ πιὸ γρήγορο καὶ ἀποφασιστικὸ ἀπ' ὅλους τοὺς λίβελους τοῦ Λὰς Κάζας γιὰ τίς ἰσπανικές θηριωδίες. Μετὰ ἀπὸ μερικές δεκαετίες οἱ Ἰνδιάνοι ἀπελευθερώθηκαν ἀπὸ τὴ δουλεία γιὰ ν' ἀρχίσει ὁμοίως ἡ δουλεία τῶν Μαύρων, πού κράτησε τέσσερις αἰῶνες.

Στὸ τέλος τοῦ XVIII αἰῶνα, ἓνας τίμιος Γερμανός, ὁ γενναίψυχος γερο-Νέτεμπεκ ἀπὸ τὸ Κέλπεργκ, καπετάνιος ἑνὸς πλοίου, μετέφερε ἀπὸ τὴ Γουίνεα στὴ Γουιάνα, σὲ μιὰ περιοχὴ ὅπου ἄλλοι «γενναίψυχοι γερμανοὶ» ἐκμεταλλεύονταν στίς φυτεῖες τους ἑκατοντάδες μαύρους σκλάβους, τοὺς ὁποῖους εἶχε φορτήσει ἀπὸ τὰ λιμάνια τῆς Ἄ-

φρικῆς μαζί μὲ ἄλλα ἐμπορεύματα καὶ τοὺς εἶχε στοιβάξει στὸν πάτο τοῦ καραβιοῦ του, ὁμοῖα καὶ ἀπαράλλαχτα ὅπως στοιβαζαν οἱ ἰσπανοὶ καπετάνιοι τοὺς Ἰνδιάνους τὸν ΧVI αἰώνα. Ἡ μόνη ἐκδήλωση τῆς προόδου καὶ τῆς ἀνθρωπιᾶς τοῦ φωτισμένου αἰώνα στὸν ὁποῖο Ζοῦσε ὁ Νέτεμπεκ, συνίσταται στὸ ὅτι γιὰ νὰ μειώσουν τὴ μελαγχολία καὶ τὸ χαμὸ τῶν σκλάβων τους, τοὺς ἔβαζαν κάθε νύχτα νὰ χορεύουν πάνω στὸ κατάστρωμα τοῦ καραβιοῦ μὲ μουσικὴ καὶ κάτω ἀπ' τοὺς κρότους τοῦ μαστιγίου, ἰδέα πρωτότυπη, πού οἱ χοντροεἰδεῖς σπανιόλοὶ ἔμποροὶ σκλάβων δὲν εἶχαν ἀκόμα σκεφτεῖ.

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ ΧΙΧ αἰώνα, τὸ 1871, ὁ εὐγενικὸς Δαυῖδ Λιβινγκτον, πού ἔζησε τριάντα χρόνια στὴν Ἀφρικὴ ψάχνοντας νὰ βρεῖ τίς πηγές τοῦ Νείλου, ἔγραφε στὸ περίφημο γράμμα του στὸν Ἀμερικανὸ Γκόρντον Μπένετ: «Ἄν οἱ ἀποκαλυπτικὲς μου καταγγελίες πάνω στὴν κατάσταση πού ἐπικρατεῖ στὸ Οὐνζιζί, θὰ ἔχουν σὰν ἀποτέλεσμα νὰ μπεῖ ἓνα τέλος στὸ ἀπαίσιο ἐμπόριο τῶν σκλάβων τῆς Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς, θὰ ἤμouνα πολὺ πιὸ εὐχαριστήμενος ἀπ' ὅ,τι θὰ ἤμouνα ἂν ἀνακάλυπτα ὄλες τίς πηγές τοῦ Νείλου. Στὴ χώρα σας τὸ δουλεμπόριο ἔχει ἐξαφανιστεῖ ἀπὸ παντοῦ. Ἄς τείνετε κι' ἐσεῖς μιά χεῖρα βοήθειας, βοηθεῖστε νὰ πραγματοποιηθεῖ καὶ στὴν Ἀφρικὴ τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα. Αὐτὴ ἡ ὡραία χώρα μαστίζεται ἀπὸ τὴν μελίγκρα ἢ ἀπὸ τὴν κατάρα τοῦ Παντοδύναμου...».

Ἡ τύχη τῶν Ἰνδιάνων πού Ζοῦσαν στὶς ἰσπανικὲς ἀποικίες δὲν θελιπώθηκε καὶ πολὺ. Ἀπλῶς καὶ μόνο, τὸ προηγούμενο σύστημα ἀντικαταστάθηκε μ' ἓνα πιὸ σύγχρονο. Ἄντὶ γιὰ τὸ σύστημα τῶν ρεπαρτιμιέντες, πού εἶχαν ἄμεσο σκοπὸ τὸ σκλάβωμα τοῦ πληθυσμοῦ, ἐγκαθίδρυσαν τοὺς ἐνκομιέντας. Σύμφωνα μ' αὐτὸ τὸ σύστημα, ἀναγνώριζαν τυπικὰ στοὺς κατοίκους τὴν προσωπικὴ τους ἐλευθερία καὶ τὴν ἰδιοκτησία ὄλου τοῦ ἐδάφους. Οἱ περιοχές αὐτές ὁμως βρίσκονταν κάτω ἀπὸ τὴ διοικητικὴ διαχείριση τῶν ἰσπανῶν ἀποίκων, τῶν ὁποίων τὸ με-

γαλύτερο μέρος προερχόταν από τους πρώτους κονκιστατόρες, που τώρα πιά, σαν «ένκομεντέρος», έπρεπε να άσκοϋν τήν έποπτεία στους διωγμένους Ίνδιάνους άνθρακωρύχους, και ιδιαίτερα είχαν τήν ύποχρέωση να διαδώσουν άνάμεσά τους τό χριστιανισμό.

Γιά να καλύψουν τά έξοδα από τό χτίσιμο εκκλησιών, όπως και για να μή χτίζουν τις εκκλησίες μέ δικά τους έξοδα, οι «ένκομεντέρος», κατά τήν άσκηση τής έποπτείας, είχαν από τό νόμο τό δικαίωμα να έπιβάλλουν στό λαό «μέτρια χαράτσια σέ λεφτά ή σέ είδος». Αϋτές οι προδιαγραφές ήταν άρκετές για να μετατραποϋν σέ λίγο τά «ένκομιέντας» σέ κόλαση για τούς Ίνδιάνους. "Αφηναν στους Ίνδιάνους τή γή σαν ιδιοκτησία που άνήκει σ' όλόκληρη τή φυλή. Από τά συνολικά έδάφη οι Ίσπανοί δέν έπαιρναν ή δέν ήθελαν να πάρουν, παρά μόνο αϋτά που ήταν γόνιμα. Τά άχρηστα έδάφη ή εκείνα όπου μαστίζονταν σϋχνά από τήν Ήρασία, τά σφετερίζονταν κι' αϋτά σαν «έρημες περιοχές», μέ τόσο συστηματικό και έπείσχυнто τρόπο, που ό Ζουρίτα έγραφε πάνω σ' αϋτό τό θέμα:

«Δέν ύπάρχει οϋτε μιά σπιθαμή γής, οϋτε ένα χωράφι που να μην έχει δηλωθεί σαν ιδιοκτησία τών Ίσπανών, χωρίς να λογαριάζουν καθόλου τήν προσβολή που γινόταν μ' αϋτό τον τρόπο στα συμφέροντα και στα δικαιώματα τής ιδιοκτησίας τών ιθαγενών, τούς όποιους έξανάγκαζαν έτσι να φεύγουν από περιοχές στις όποιες αϋτοί κατοικούσαν έδω και χιλιάδες χρόνια.

Δέν είναι καθόλου σπάνιο τό φαινόμενο, να τούς παίρνουν άκόμα και τά κομμάτια γής που καλλιεργοϋν οι ιθαγενείς για τις άνάγκες τους. Αϋτό τό κάνουν μέ τό πρόσημα, ότι οι ιθαγενείς τά χωράφια αϋτά τά όργωναν και τά έσκαβαν μόνο και μόνο για να έμποδίσουν τούς Εϋρωπαίους να τά σφετεριστοϋν. Χάρη σ' αϋτό τό σύστημα, οι Ίσπανοί σέ όρισμένες έπαρχίες επέκτειναν τόσο πολϋ τις κτήσεις τους, που δέν έμενε καθόλου γή για να τήν καλλιερ-

γουν οι Ιθαγενείς» (1).

Ταυτόχρονα, οι «ένκομεντέρος» αύξησαν τόσο πολύ τα «μετριοπαθή» τους χαράτσια πού οι Ίνδιάνοι συντρίφτηκαν κυριολεκτικά κάτω από τὰ βάρη τους.

«Όλη ή περιουσία ενός Ίνδιάνου — λέει ο Ζουρίτα — δέν τοῦ φτάνει γιά νά πληρώσει τούς φόρους. Ἀνάμεσα στούς ἐρυθρόδερμους συναντᾶμε πολλούς ἀνθρώπους τῶν ὁποίων ή περιουσία δέν ξεπερνᾶ τὸ ἕνα «πέζος» καί οἱ ὁποιοὶ ζοῦν ἀπό τή μισθωτή τους ἐργασία. Αὐτὰ πού ἔχουν δέν τούς φτάνουν οὔτε γιά τή συντήρηση τῆς οἰκογένειάς τους. Νά, γιὰτί τόσο συχνά οἱ νέοι Ίνδιάνοι προτιμοῦν νά διατηροῦν ἐξωγαμικές σχέσεις, ἰδίως ὅταν οἱ γονεῖς τους δέν διαθέτουν οὔτε κᾶν τέσσερα ἢ πέντε «ριάλια». Οἱ Ίνδιάνοι πολύ δύσκολα μποροῦν νά ἔχουν τήν πολυτέλεια τῶν ἐνδυμάτων. Πολλοὶ ἀπ' αὐτούς, ἐπειδὴ δέν ἔχουν ροῦχα νά ντυθοῦν, δέν παρευρίσκονται στίς θρησκευτικές τους τελετές. Γι' αὐτὸ δέν πρέπει νά ἐκπλαγεῖ κανεὶς ὅταν βλέπει πολλούς Ίνδιάνους νά τούς τρώει ἢ ἀπελπισιά, γιὰτί δέν βρίσκουν τὰ ἀναγκαῖα γιά νά θρέψουν τήν οἰκογένειά τους. . . . Στῆ διάρκεια τῶν τελευταίων μου ταξιδιῶν, ἔμαθα ὅτι πολλοὶ Ίνδιάνοι αὐτοκτονοῦν ἀπό ἀπόγνωση, ἀφοῦ πρῶτα ἐξηγοῦν στίς γυναῖκες τους κα ἰστά παιδιὰ τους πῶς αὐτὸ τὸ κάνουν γιὰτί δέν μποροῦσαν νά πληρώσουν τούς φόρους πού τούς ἐπέβαλλαν».

Σέ λίγο, γιά νά ὀλοκληρωθεῖ τὸ κλέψιμο τῆς γῆς καί ἡ ἐπιβολή φόρων, ἦρθε ἡ καταναγκαστική ἐργασία. Στίς ἀρχές τοῦ XVII αἰῶνα οἱ Ἰσπανοὶ ἐπανῆλθαν στὸ σύστημα πού τυπικά εἶχε ἐγκαταλειφθεῖ τὸν XVI αἰῶνα. Ἡ δουλεία καταργήθηκε στούς Ίνδιάνους. Τὸ σύστημα αὐτὸ ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ ἕνα ἰδιόμορφο σύστημα κατοναγκαστικῆς ἐργασίας, πού δέν εἶχε ὅμως καί μεγάλη διαφορά ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

(1) «Ζουρίτα» σελ. 57—59 (Κοβαλέσκυ).

Σύμφωνα με την περιγραφή που κάνει ο Ζουρίτα, να ποιά ήταν ήδη από τα μέσα του XVI αιώνα ή κατάσταση των μισθωτών Ινδιάνων που εργάζονταν στους Ισπανούς:

«Όσο καιρό οι Ινδιάνοι δουλεύουν δεν τρέφονται με τίποτε άλλο εκτός από ψωμί από καλαμπόκι..... 'Ο «ένκομεντόρ» τους αναγκάζει να εργάζονται από το πρωί μέχρι το βράδυ αφήνοντάς τους γυμνούς στο πρωινό και βραδυνό αγιάζι, στις θύελλες και στις καταιγίδες, χωρίς να τους δίνει άλλη τροφή εκτός από τα μισομουχλιασμένα ψωμιά..... Οι Ινδιάνοι περνούν τη νύχτα τους στην ύπαιθρο. Μή παίρνοντας το μισθό τους παρά μόνο στο τέλος της καταναγκαστικής τους εργασίας, οι Ινδιάνοι δεν μπορούν ν' αγοράσουν τα ζεστά ρούχα που έχουν ανάγκη. Δεν πρέπει λοιπόν να μάς παραξενεύει καθόλου, γιατί κάτω από τέτοιες συνθήκες ή εργασία στους «ένκομεντέρος» είναι υπερβολικά έξαντλητική. Θα μπορούσε να θεωρηθεί σαν μία από τις σπουδαιότερες αιτίες της γρήγορης εξολόθρευσης των Ινδιάνων».

Αυτό λοιπόν το σύστημα της καταναγκαστικής μισθωτής εργασίας εγκαθιδρύθηκε νόμιμα απ' το Ισπανικό Στέμμα στις αρχές του XVII αιώνα. 'Ο νόμος έπεξηγεί ότι αυτοί οι ίδιοι οι Ινδιάνοι δεν ήθελαν να δουλεύουν, αλλά χωρίς αυτούς πολύ δύσκολα θα ήταν δυνατό να αξιοποιηθούν τα όρυχεία, κι' αυτό παρό την παρουσία των νέγρων. Γι' αυτό και τα Ινδιάνικα χωριά υποχρεώνονται να προμηθεύουν τόν αριθμό των απαιτούμενων εργατών (τό εβδομο του πληθυσμού του Περού, τό τέταρτο στη Νέα Ισπανία), οι όποιοι έτσι παραδίδονται στο έλεος των «ένκομεντέρος».

Σέ λίγο φανερώθηκαν οι θανάσιμες συνέπειες αυτού του συστήματος. Σ' ένα ανώνυμο γράμμα που απευθυνόταν στο Φίλιππο τόν IV μέ τόν τίτλο «'Αναφορά για την επικίνδυνη κατάσταση στην όποία βρίσκεται τό βασίλειο της Χιλής από τη σημερινή κοινωνική και πνευματική σκοπιά», μπορούμε να διαβάσουμε:

«'Η γρήγορη μείωση του αριθμού των Ιθαγενών όφεί-

λεται α' ένα πασιγνώστο γεγονός, στο σύστημα της καταναγκαστικής εργασίας στα όρυχεια και στα κτήματα τῶν «ένκομεντέρος». Παρά τὸ γεγονός ὅτι οἱ Ἴσπανοὶ διαθέτουν ἕναν τεράστιο ἀριθμὸ νέγρων, παρὰ τὸ ὅτι ἔχουν ἐπιβάλλει στοὺς Ἰνδιάνους ἄπειρα πιὸ δυσβάσταχτους φόρους ἀπ' αὐτοὺς πού πλήρωναν αὐτοὶ στοὺς ἀρχηγούς τους πρὶν τὴν κατάκτηση τῶν περιοχῶν, παρ' ὅλα αὐτὰ θεωροῦν ἀδύνατη τὴν κατάργηση τοῦ συστήματος τῆς καταναγκαστικῆς ἐργασίας».

Οἱ καταναγκαστικὲς ἐργασίες εἶχαν ἐξ ἄλλου σὰν ἀποτέλεσμα νὰ μὴ μποροῦν οἱ Ἰνδιάνοι νὰ καλλιεργήσουν τὰ χωράφια τους, πράγμα πού χρησίμευε ἐκ νέου στοὺς Ἴσπανούς σὰν πρόσχημα, προκειμένου νὰ θεωρήσουν τὰ χωράφια αὐτὰ σὰν «ἔρημη γῆ» καὶ νὰ τὰ ἰδιοποιήθουν.

Ἡ παρακμὴ τῆς ἰνδιάνικης γεωργίας πρόσφερε, ὅπως ἦταν φυσικὸ, ἕνα εὐνοϊκὸ ἔδαφος γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς τοκογλυφίας. «Ὅσο διάστημα οἱ Ἰνδιάνοι ἦταν ὑποταγμένοι ἀπὸ κάποιον ἄλλο ἰθαγενῆ λαό, δὲν εἶχαν ἀκόμα γνωρίσει τοὺς τοκογλύφους», γράφει ὁ Ζουρίτα. Αὐτοὶ πού τοὺς ἔκαναν νὰ ἀποχτήσουν μιὰ βαθειὰ γνώση τῆς τοκογλυφίας, αὐτοῦ τοῦ ὡραίου προϊόντος τῆς νομισματικῆς οἰκονομίας καὶ τῆς φορολογικῆς καταπίεσης, ἦταν οἱ Ἴσπανοὶ. Ἐπιβαρυμένα ἀπὸ τὰ χρέη, τὰ ἰνδιάνικα χωράφια πού δὲν κατόρθωσαν νὰ ἀποκρυφθοῦν ἀπὸ τοὺς Ἴσπανούς, περνοῦσαν μαζικὰ στὰ χέρια τῶν Ἴσπανῶν καπιταλιστῶν καὶ ὁ σφετερισμὸς αὐτῶν τῶν χωραφιῶν ἀποτελοῦσε ἕνα ἄλλο κεφάλαιο τῆς εὐρωπαϊκῆς ποταπότητας

Τὸ κλέψιμο τῆς γῆς, οἱ φόροι, ἡ καταναγκαστικὴ ἐργασία καὶ ἡ τοκογλυφία δημιούργησαν ἕνα σιδερένιο σφιχταγκάλισμα πού συνέτριψε τὴ ζωὴ τῶν Ἰνδιάνικων ἀγροτικῶν κοινοτήτων. Ἡ σύνθλιψη τῶν οικονομικῶν δομῶν ἀρκοῦσε αὐτὴ καὶ μόνο, γιὰ νὰ φέρῃ τὴν ἀποσύνθεση στὴν παραδοσιακὴ δημόσια ζωὴ καὶ στὶς κοινωνικὲς σχέσεις τῶν Ἰνδιάνων. Μὲ τὴ νέα κατάσταση πού δημιουργήθηκε,

ὁ διορισμὸς τῶν ἀρχηγῶν τῶν χωριῶν καὶ τῶν φυλῶν, καθὼς καὶ ὁ καθορισμὸς τοῦ τρόπου τῆς διοίκησής τους, γίνονταν ἀπ' τοὺς «ἐνκομεντέρος» κι' αὐτοὶ ἐπωφελοῦνταν γιὰ νὰ τοποθετήσουν σ' αὐτές τις θέσεις τοὺς εὐνοούμενους τους, τοὺς πιὸ διεφθαρμένους ἀνθρώπους τῆς Ἰνδιάνικης κοινωνίας.

Ἐνα ἄλλο μέσον πού μεταχειρίζονταν μὲ ἐπιτυχία οἱ Ἰσπανοὶ ἦταν νὰ θάζουν συστηματικὰ τοὺς Ἰνδιάνους νὰ ἐξεγείρονται ἐνάντια στοὺς ἀρχηγούς τους. Κάτω ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ πρόσχημα τῆς προστασίας τῶν ἰθαγενῶν ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευση τῶν παραδοσιακῶν ἀρχηγῶν τους, οἱ Ἰσπανοὶ ἀπάλλασαν τοὺς Ἰνδιάνους ἀπ' ὅλες τις ὑποχρεώσεις τους κι' ἀπ' ὅλες τις παραδοσιακὲς συνεισφορὲς στοὺς ἀρχηγούς τῶν φυλῶν.

«Οἱ Ἰσπανοὶ — γράφει ὁ Ζουρίτα — πιστεύουν ὅτι μποροῦν νὰ στηρίζονται στὴ σημερινὴ κατάσταση τῆς Ἰσπανίας καὶ νὰ ἰσχυρίζονται ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ ἀπογυμνώνουν τις φυλὲς τους, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ὅμως φέρνουν τὴν εὐθύνη γι' αὐτὴ τὴ θίσιμη καταλήστευση τῶν Ἰνδιάνων, γιατί εἶναι οἱ ἴδιοι πού ἔδιωξαν τοὺς παλιούς τους ἀρχηγούς καὶ τοὺς ἀφαίρεσαν τὰ εἰσοδήματά τους, θάζοντας στὴ θέση τους ἄλλους, τοὺς ὁποίους διάλεξαν ἀπὸ τοὺς εὐνοουμένους τους».

Ἐκτός ἀπ' ὅλα αὐτά, προσπαθοῦσαν νὰ προκαλέσουν ἐξεγέρσεις τῶν Ἰνδιάνων ἐνάντια στοὺς ἀρχηγούς τοῦ χωριοῦ ἢ τῆς φυλῆς, ὅταν αὐτοὶ οἱ ἀρχηγοὶ διαμαρτύρονταν γιὰ τὴν ἄδικη ἀλλατρίωση τῶν χωραφιῶν αὐτοῦ ἢ ἐκείνου τοῦ μέλους τῆς κοινότητος, πρὸς ὄφελος τῶν Ἰσπανῶν. Ὅλα αὐτὰ εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα νὰ γίνονται διαδοχικὲς ἐξεγέρσεις καὶ δίκες ἀνάμεσα στοὺς ἰθαγενεῖς οἱ ὁποῖες εἶχαν σὰ βασικὴ τους αἰτία τὴν ἄνιση ἐκχώρηση τῆς γῆς. Ἔτσι, πλᾶι στὴν ἀθλιότητα, στὴν πείνα, στὴ δουλεία, ἐρχόταν τώρα νὰ προστεθεῖ καὶ ἡ ἀναρχία, μετατρέποντας τὴ ζωὴ τῶν Ἰνδιάνων σὲ ἀληθινὴ κόλαση.

Ὁ ἀπολογισμὸς τῆς ἰσπανικῆς καὶ χριστιανικῆς κηδεμονίας τῶν Ἰνδιάνων θά μπορούσε νά συνοψιστεῖ στὰ ἑξῆς: Πέρασμα τῆς γῆς στὰ χέρια τῶν Ἰσπανῶν καὶ ἐξολόθρευση τῶν Ἰνδιάνων.

«Σ' ὄλες τίς ἰσπανικὲς κτήσεις ὅπου Ζοῦν Ἰνδιάνοι — γράφει ὁ Ζουρίτα — οἱ ντόπιες φυλὲς ἐξαφανίστηκαν σχεδὸν τελείως ἢ μίκραιναν πολὺ ἀριθμητικὰ, ἂν καὶ μερικοὶ ἰσχυρίζονται τὸ ἀντίθετο. Οἱ ἰθαγενεῖς ἐγκαταλείπουν τὰ σπίτια τους καὶ τὰ χωράφια τους, μιά κι' αὐτὰ γι' αὐτοὺς ἔχασαν τὴν ἀξία τους, ἐξαιτίας τῶν τεράστιων φόρων πού εἶναι ὑποχρεωμένοι νά πληρώνουν σὲ χρῆμα καὶ σὲ εἶδος. Μεταναστεύουν σὲ ξένες χώρες, περιπλανώμενοι συνεχῶς ἀπὸ τὴ μιά χώρα στὴν ἄλλη, ἢ κρύβονται στὰ δάση, μὲ κινδύνο, ἀργὰ ἢ γρήγορα, νά γίνουν λεία τῶν ἀγριῶν ζώων. Πολλοὶ βάζουν τέρμα στὴ ζωὴ τους αὐτοκτονώντας, πράγμα πού ὑπέπεσε πολλὰς φορὲς στὴν ἄμεση προσωπικὴ μου ἀντίληψη, κι' ἄλλοτε πάλι μοῦ τὸ πληροφοροῦσαν οἱ ἄνθρωποι τῆς περιοχῆς τοὺς ὁποίους ρωτοῦσα».

Μισὸ αἰῶνα ἀργότερα, ἓνας ἄλλος κυβερνητικὸς ἀξιωματοῦχος, ὁ Δουάν Ὀρτέρ ντέ λά Γκερβάντες, ἀναφέρει ὅτι «ὁ ντόπιος πληθυσμὸς τῶν ἰσπανικῶν ἀποικιῶν μίκραινει ὄλο καὶ περισσότερο, οἱ ἄνθρωποι ἐγκαταλείπουν τὰ σπίτια τους, παρατᾶνε ἀκαλλιέργητα τὰ χωράφια τους, σὲ τέτοιο βαθμὸ, πού οἱ Ἰσπανοὶ μὲ μεγάλη δυσκολία μπορούν νά βροῦν γεωργούς καὶ βοσκούς. Οἱ Μιτάι, μιά φυλὴ χωρὶς τὴν ὁποία ἡ ἐκμετάλλευση τῶν ὀρυχείων χρυσοῦ καὶ ἀργύρου γίνεται ἀδύνατη, εἴτε ἐγκαταλείπουν τελείως τίς πόλεις πού κατοικοῦνται ἀπὸ Ἰσπανοὺς, ἢ ἂν παραμείνουν σ' αὐτὴν ἐξαφανίζονται μὲ μιά ἐκπληκτικὴ ταχύτητα».

Πραγματικὰ, ἐκεῖνο πού προκαλεῖ τὸ θαυμασμὸ εἶναι ἡ ἀπίστευτὴ ἀντοχὴ τοῦ ἰνδιάνικου λαοῦ καὶ ἡ δύναμη τῶν ἀγροτικῶν κομμουνιστικῶν δομῶν τους, πού παρά τίς συνθήκες αὐτές, τὰ ἐρείπιὰ τους διατηρήθηκαν μέχρι τὸν ΧΙΧ αἰῶνα.

Κεφάλαιο 11

ΟΙ ΠΡΩΤΟΓΟΝΕΣ ΑΣΙΑΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΜΙΑΣ ΚΑΣΤΑΣ ΙΕΡΕΩΝ ΕΞΩ ΚΑΙ ΠΑΝΩ ΑΠΟ ΑΥΤΕΣ

Ἡ μεγάλη ἀγγλική ἀποικία τῶν Ἰνδιῶν μᾶς δείχνει τὴν ἐξέλιξη τῆς ἀρχαίας ἀγροτικῆς κοινότητος, ἀπὸ μιᾶ διαφορετικῆ σκοπιᾶ. Ἐδῶ, καλύτερα ἀπὸ ὅποιαδήποτε περιοχὴ τοῦ κόσμου, μπορούμε νὰ μελετήσουμε τίς πρὸ διαφορετικὲς μορφές ἰδιοκτησίας τοῦ ἐδάφους, πού δίνουν μιᾶ τέτοια εἰκόνα, πού νομίζει κανεὶς ὅτι ἡ ἱστορία χιλιετηρίδων προβάλλεται σὲ μιᾶ ἐπίπεδη ἐπιφάνεια. Κοινότητες μὲ βάση τὸ χωριό, πλάι σὲ κοινότητες μὲ βάση τὸ γένος, περιοδικὴ ἀναδιανομὴ τῆς γῆς σὲ ἴσα κομμάτια, πλάι σὲ μιᾶ ἄνιση κατανομὴ τῆς γῆς, κοινὴ καλλιέργεια τοῦ κοινοῦ ἐδάφους πλάι στὴν ἀτομικὴ καὶ ἰδιωτικὴ ἐκμετάλλευση, ἰσότητά ὄλων τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ σχετικά μὲ τὸ δικαίωμα στὴν κοινὴ γῆ, πλάι σὲ προνόμια δοσμένα σ' ὀρισμένες κοινωνικὲς ὁμάδες, τέλος δίπλα σ' ὄλες αὐτὲς τίς μορφές τῆς κοινῆς ἰδιοκτησίας, φηγουράρει ἡ καθαρὴ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία τοῦ ἐδάφους, εἴτε κάτω ἀπὸ τὴ μορφή μικροσκοπικῶν χωραφιῶν τοῦ χωριοῦ, εἴτε σὰν χωράφια μὲ

μακροχρόνια εκμίσθωση, είτε σαν τεράστια λατιφούντια — νά ποιά φαινόμενα θά μπορούσαμε νά παρατηρήσουμε στις φυσικές τους διαστάσεις στην Ίνδία, πριν μερικές δεκαετίες.

Τό ότι ή άγροτική κοινότητα είναι μιá από τίς πιό πα- νάρχαιες δομές τής ίνδικής κοινωνίας, μās τό καταμαρτυ- ροῦν τά άρχαία ίνδικά νομικά βιβλία, όπως τό Μανού πού άποτελεϊ τόν πιό άρχαίο κώδικα άγράφων νόμων, τό όποιο χρονολογεΐται από τόν ΙΧ αΐώνα π.Χ. Τό Μανού περιέχει πολυάριθμες προδιαγραφές σχετικά μέ τίς άμφισθητήσεις τών συνόρων άνάμεσα στις διάφορες κοινότητες, μέ τό χωράφια, μέ τίς έγκαταστάσεις νέων κοινοτήτων στα ά- διαίρετα έδάφη τών άρχαίων κοινοτήτων. Αὐτός ό κώδικας δικαίου δέν άναγνωρίζει ιδιοκτησία παρά μόνο σέ σχέση μέ τήν προσωπική εργασία. Κάνει μνεΐα γιά τούς τεχνίτες καί θεωρεΐ τήν εργασία τους, σαν μιá συμπληρωματική έρ- γασία τής γεωργίας.

Άκόμα, ό κώδικας αὐτός προσπαθεΐ νά περιορίσει τήν οικονομική δύναμη τών Βραχμάνων, δηλαδή τών ιερέων μήν επιτρέποντας σ' αὐτούς νά δέχονται δώρα άλλα, εκτός από κινητά άγαθά. Οί μεταγενέστεροι Ιθαγενείς πρίγκιπες, οί μαχαραγιάδες, δέν εμφανίζονται σ' αὐτό τόν κώδικα παρά μόνο μέ τή μορφή άρχηγών εκλεγμένων από τίς φυ- λές.

Οί δύο πιό πρόσφατοι κώδικες, ό Γιανζαναβάλκια καί ό Ναράντα, πού χρονολογοῦνται από τόν V αΐωνα, θεω- ροῦν κι' αὐτοί επίσης τήν κοινωνία όργανωμένη σέ Ξένη βάση, καί τή δημόσια Έξουσία καθώς καί τήν άπονομή τής δικαιοσύνης, σαν άρμοδιότητες τής συνέλευσης τής κοι- νότητας. Ή κοινότητα, σύμφωνα μέ τούς Ισχύοντες νό- μους, είναι άλληλέγγυα υπεύθυνη γιά τίς παραλείψεις καί τά πταίσματα τών μελῶν της. Ή επικεφαλής τοῦ χωριοῦ βρι- σκεται ένας εκλεγμένος από τή συνέλευση άρχηγός. Αὐ- τοί οί δύο κώδικες συμβουλευοῦν τά μέλη τής κοινότητας, όταν εκλέγουν αὐτούς πού θά παίξουν τό ρόλο τών άρχη-

γῶν, νά προσπαθοῦν νά διαλέγουν τοὺς πιὸ δίκαιους, τοὺς πιὸ εἰρηγικούς ἀνθρώπους καὶ νά τοὺς ὑπακούουν.

Ὁ κώδικας Ναράντα διακρίνει δύο τύπους κοινοτήτων: τοὺς «συγγενεῖς», δηλαδὴ τίς κοινότητες ἐκεῖνες πού ἡ κοινωνική τους ὀργάνωση βασίζεται στό ὅτι ὅλα τὰ μέλη τους ἀνήκουν στό ἴδιο γένος, καὶ τοὺς «συγκατοικοῦντας», δηλαδὴ τίς κοινότητες ἐκεῖνες τῶν ὁποίων τὰ μέλη συνδέονται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι κατοικοῦν στὸν ἴδιο χῶρο. Οἱ δύο αὐτοὶ κώδικες δὲν ἀναγνωρίζουν, παρὰ μόνο τὴν ἰδιοχτησία πού συνδέεται μὲ τὴν προσωπική ἐργασία: ἓνα ἐγκαταλελειμένο χωράφι ἀνήκει σ' αὐτὸν πού θὰ δεχτεῖ νά τὸ καλλιεργήσει, μιὰ παράνομη κτήση χωραφιοῦ δὲν ἀναγνωρίζεται ἀκόμα κι' ἂν περάσουν τρεῖς γενιές, ἂν τὸ χωράφι αὐτὸ δὲν καλλιεργεῖται μὲ τὴν προσωπική ἐργασία τοῦ κατόχου του.

Μέχρι ἐδῶ, παρατηροῦμε λοιπόν, ὅτι ὁ ἰνδικὸς λαὸς Ζοῦσε χιλιετηρίδες ὀλόκληρες μέσα στό ἴδιο πλέγμα πρωτόγονων κοινωνικῶν καὶ οικονομικῶν σχέσεων, στήν περιοχὴ τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ καὶ ἀργότερα στήν περιοχὴ τοῦ Γάγγη ποταμοῦ, μετὰ τὴν ἡρωική ἐποχὴ τῆς κατακτήσεώς του, ὅπως τὴν ἀφηγοῦνται στὰ μεγάλα λαϊκὰ τους ἐπη τοῦ Ραμαζιάνα καὶ τοῦ Μαχαμπαράτα.

Τὸ γεγονός ὅτι πλᾶι σ' αὐτοὺς τοὺς ἀρχαίους κώδικες γράφτηκαν πολὺ ἀργότερα ὠρισμένα σχόλια πού χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν XIV αἰῶνα, σχόλια πού ἔχουν σὰν χαρακτηριστικὸ τους σύμπτωμα τὸ ὅτι ὅλα ἀποσκοποῦσαν στό νά προσαρμόσουν καὶ νά δώσουν νέες ἐρμηνεῖες στὰ ἀρχαῖα νομικὰ κείμενα, ἔτσι ὥστε νά κατοχυρωθοῦν νομικὰ τὰ νεογέννητα συμφέροντα καὶ οἱ ἀλλαγές στήν κοινωνική ὀργάνωση, αὐτὸ τὸ γεγονός ἀποτελεῖ μιὰ ἀπόδειξη ὅτι ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἡ ἰνδικὴ κοινωνία συγκλονίστηκε ἀπὸ βαθεῖους κοινωνικοὺς μετασχηματισμούς.

Ἐνῶμεσα στό διάστημα πού γράφτηκαν οἱ δύο ἀρχαῖοι κώδικες καὶ στό διάστημα πού προστέθηκαν αὐτὰ τὰ σχό-

λια, είχε σχηματισθεί μιὰ κάστα ιερέων μὲ ὀλοένα καὶ μεγαλύτερη ἐπιρροή, πού ἀνερχόταν τόσο ἀπὸ τὴν ἀποψη τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, ὅσο καὶ ἀπὸ νομικὴ ἀποψη, πάνω ἀπὸ τὴ μάζα τῶν χωρικῶν. Οἱ ἐρμηνευτὲς τῶν νόμων — ὅμοιοι κ' ἀπαράλλαχτα ὅπως οἱ συνάδελφοί τους χριστιανοὶ στὴ φεουδαρχικὴ Δύση — προσπαθοῦσαν νὰ ἐρμηνεύσουν τὴν καθαρὴ διάλεκτο τῶν ἀρχαίων νόμων κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ δικαιολογήσουν τὴν ἐγγεῖο ἰδιοχτησία τῶν ιερέων, νὰ ἐνθαρρύνουν τοὺς ἀνθρώπους νὰ κάνουν δῶρα - χωράφια στοὺς ἱερεῖς, νὰ ἐλέγχουν ἔτσι τὴ διανομὴ τῶν ἐδαφῶν τῆς κοινότητος καὶ νὰ κατοχυρώσουν τὴ δημιουργία τῆς μεγάλης ἰδιοχτησίας τῶν ιερέων εἰς βάρος τῆς ἀγροτικῆς μάζας. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ χαρακτήριζε πάντα τὴν ἀποσύνθεση ὄλων τῶν ἀνατολικῶν κοινωνιῶν.

Τὸ ζωτικὸ πρόβλημα γιὰ κάθε λίγο προχωρημένη γεωργία, στὶς περισσότερες ἀπὸ τίς χώρες τῆς Ἀνατολῆς, εἶναι ἡ τεχνικὴ ἄρδευση. Τόσο στὶς Ἰνδίες ὅσο καὶ στὴν Αἴγυπτο, βλέπουμε ἀπὸ πολὺ νωρὶς μιὰ γερὴ ὑποδομὴ τῆς γεωργίας, ἐπιβλητικὰ ἔργα τεχνητῆς ἄρδευσης, κανάλια, πηγές ἢ μιὰ σειρὰ ἀπὸ συστηματικὰ μέτρα γιὰ νὰ προστατευθεῖ ἡ γεωργία ἀπὸ διαδοχικὲς πλημμύρες.

Αὐτὰ τὰ μεγάλα ἔργα ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τους ὑπεράνω τῶν δυνάμεων, τῆς πρωτοβουλίας καὶ τοῦ οικονομικοῦ σχεδίου, τῶν ἀπομονωμένων ἀγροτικῶν κοινοτήτων. Γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν καὶ νὰ συντονισθεῖ ἡ ἐκτέλεσή τους, εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ μιὰ ἐξουσία τοποθετημένη πάνω ἀπὸ τὴ μάζα τῶν μελῶν τῶν ἀγροτικῶν κοινοτήτων, τῶν ὁποίων θὰ ἔπρεπε νὰ κατευθύνει τὴν ἐργασία. Γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν αὐτὰ τὰ ἔργα χρειαζόταν μιὰ κυριαρχία πάνω στὴ φύση πολὺ μεγαλύτερη ἀπ' αὐτὴ πού εἶχαν οἱ χωρικοὶ κλεισμένοι στὰ σύνορα τῶν χωριῶν τους. Ἄν' αὐτὲς τίς ἀνάγκες γεννήθηκε ὁ πολὺ σπουδαῖος ρόλος τῶν ιερέων στὴν Ἀνατολή: Παρατηρώντας τὰ φυσικὰ φαινόμενα τὰ ὁποῖα συνοδεύονταν ἀπὸ θρησκευτικὲς τελετές, ἀπελευθερωμένοι ἀπὸ τὴν ἄμεση συμμετοχὴ τους στὶς ἀγροτικὲς ἐργα-

οίες, ήταν οι περισσότερο ικανοί για να διευθύνουν τὰ μεγάλα δημόσια ἀρδευτικά ἔργα. Αὐτὸς ὁ καθαρὰ οικονομικὸς ρόλος τῶν ἱερέων ὀδήγησε, ὅπως ἦταν φυσικό, στὴ δημιουργία τῆς ἰδιαίτερης κοινωνικῆς δυνάμεις τῶν ἱερέων. Ἡ ἀρχικὴ ἐξειδίκευση μιᾶς ὁμάδας μελῶν τῆς κοινωνίας, ἐξειδίκευση ποὺ πῆγασε ἀπὸ τὸν καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας, μετασχηματίσθηκε ἔτσι σὲ μιὰ κἀστα ἢ ὁποία ἦταν ὡς ἓνα βαθμὸ κληρονομικῆ, μὲ ἰδιαίτερα προνόμια καὶ συμφέροντα ἐκμετάλλευσης, σὲ σχέση μὲ τὴ μάζα τῶν ἀγροτῶν.

Αὐτὸ τὸ προταεὶς ὀλοκληρώθηκε καὶ γενικεύθηκε λιγότερο ἢ περισσότερο γρήγορα στοὺς διάφορους λαοὺς, ἄλλοτε παραμένοντας σὲ ἐμβρυώδικη κατάσταση, ὅπως στοὺς Ἰνδιάνους τοῦ Περού, ἄλλοτε ἐξελισσόμενο σὲ μιὰ θεοκρατία, ὅπως στοὺς Χαιταίους καὶ στοὺς Αἰγύπτιους. Ἡ ὀλοκλήρωση αὐτοῦ τοῦ προταεὶς ἐξαρτιόταν ἀπὸ τίς ἰδιαίτερες γεωγραφικὲς καὶ ἱστορικὲς συνθήκες κάθε λαοῦ, καὶ ἀπὸ τίς πολεμικὲς συγκρούσεις ἀνάμεσα σ' ἓνα λαὸ καὶ στοὺς λαοὺς ποὺ κατοικοῦσαν γύρω του, πράγμα ποὺ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ἀνάπτυξη πλᾶι στὴν κἀστα τῶν ἱερέων, μιᾶς ἰσχυρῆς κἀστας πολεμιστῶν καὶ ἓνα ἀνταγωνισμὸ ἀνάμεσα στὶς δυὸ αὐτὲς κἀστες.

Ὅπως κι' ἂν ὀλοκληρωνόταν αὐτὸ τὸ προταεὶς, εἴτε στὴ μιὰ εἴτε στὴν ἄλλη περίπτωση, τὰ ἰδιαίτερα στενά καὶ ἰδιόμορφα σύνορα τῆς ἀρχαίας κομμουνιστικῆς κοινότητος, τῆς ὁποίας ἡ ὀργάνωση ἦταν ἀκατάλληλη σ' ὄ,τι ἀφορᾶ τὴν πραγματοποίηση σπουδαίων οικονομικῶν καὶ πολιτικῶν λειτουργιῶν, τὴν ὑποχρέωναν νὰ δεχτεῖ, ἔξω καὶ πάνω ἀπ' αὐτή, τὸν ἔλεγχο μιᾶς Ἐένης ἐξουσίας ποὺ θὰ διεύθυνε καὶ θὰ ἐπιτελοῦσε αὐτὲς τίς λειτουργίες. Οἱ λειτουργίες αὐτὲς στὰ χέρια μιᾶς Ἐένης ἐξουσίας ἀνοίγαν τόσο ἀναπόφευκτα τὸ δρόμο γιὰ τὴν πολιτικὴ κυριαρχία καὶ τὴν οικονομικὴ ἐκμετάλλευση τῶν ἀγροτικῶν μαζῶν, ὅσο καὶ οἱ εἰσβολὲς τῶν βαρβάρων καταχτητῶν τῆς Ἀνατολῆς — εἴτε αὐτοὶ ἦταν Μογγόλοι, Πέρσες ἢ Ἀραβες — ποὺ κάθε

φορά που καταχτούσαν μία χώρα, εκτός απ' την πολεμική κυριαρχία που επέβαλλαν, έπαιρναν στα χέρια τους και τα μεγάλα δημόσια έργα, απ' όπου εξαρτιόταν ή ζωή της γεωργίας. Όμοια κι' απαράλλαχτα όπως και οι Ίνκας του Περού, θεωρούσαν σαν προνόμιο δικό τους, αλλά και σαν καθήκον τους να έχουν στα χέρια τους την διεύθυνση τών έργων τεχνητής άρδευσης, κατασκευής δρόμων και γεφυρών, έτσι και οι ασιατικές δυναστείες που διαδέχτηκαν τους Ίνδους στο πέρασμα τών αιώνων κράτησαν για τόν εαυτό τους αυτή τή φροντίδα.

Κεφάλαιο 12

Η ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΓΟΝΗΣ ΙΝΔΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Παρά τή δημιουργία καστῶν, παρά τήν Ξένη κυριαρχία πού ἐγκαθιδρύθηκε στή χώρα, παρά τίς πολιτικές ἀλλαγές, τὸ ἰνδικό χωριό συνέχιζε νὰ ἔχει μιὰ γαλήνια καὶ ἀπλή ζωή. Στὸ ἐσωτερικό κάθε χωριοῦ, οἱ παραδοσιακοὶ κανόνες συνέχιζαν νὰ κυβερνοῦν τή ζωὴ τῆς κοινότητας. Στὸ περιθώριο τῶν θεελλῶν τῆς πολιτικῆς ἱστορίας, οἱ ἰνδικές κοινότητες συνέχιζαν τὴ δική τους ἐσωτερικὴ ἀπαρτήρητη ἱστορία, ἀποβάλλοντας τίς ἀρχαῖες μορφές τους περνοῦσαν ἀπὸ τὴν ἀκμὴ στὴν παρακμὴ, μετὰ στὴν ἀποσύνθεση καὶ στὴν ἀναγέννηση.

Κανένας χρονικογράφος τῆς ἐποχῆς δὲν παρατήρησε αὐτὰ τὰ φαινόμενα. Ἐνῶ ἡ παγκόσμια ἱστορία περιγράφει τὴν τολμηρὴ ἐκστρατεία τοῦ Ἀλέξανδρου τοῦ Μακεδόνα στίς πηγές τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ καὶ ἀντηχεῖ ἀπ' τὴ βοή τῶν ὄπλων τοῦ αἰμοσταγοῦς Ταμερλάνου καὶ τῶν Μογγόλων, δὲν μᾶς λέει ὅμως τίποτα γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ τοῦ ἰνδικοῦ λαοῦ. Μόνο τὰ ἴχνη πού ὑπάρχουν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ἀνασυνθέσουμε τὴν ὑποθετικὴ εἰκόνα αὐτῆς τῆς ἐξέλιξης

της ινδικής κοινότητας, κι' αυτό χάρη στον Κοβαλέσκου, που κατόρθωσε να ολοκληρώσει αυτή τη σπουδαία επιστημονική ανάλυση. Σύμφωνα με τον Κοβαλέσκου, οι διάφοροι τύποι των αγροτικών κοινοτήτων που συναντιώνται ακόμα στις Ίνδιες στά μέσα του ΧΙΧ αιώνα μπορούν να ταξινομηθούν ανάλογα με την ιστορική σειρά εμφάνισής τους ως εξής:

— 1 —

Ἡ πιό ἀρχαία μορφή ἀγροτικῆς κοινότητος εἶναι ἡ καθαρὴ κοινότητα τοῦ γένους, πού περιλαμβάνει στοὺς κόλπους τῆς τὸ σύνολο τῶν ἐξ αἵματος συγγενῶν. Τὰ μέλη τῆς κοινότητος αὐτῆς πού συνδέονται μὲ ἐξ αἵματος συγγένεια κατέχουν καὶ καλλιεργοῦν ἀπὸ κοινοῦ τὴ γῆ. Οἱ ἀγροὶ ἀποτελοῦν ἐνιαῖα ἰδιοχτησία τῆς κοινότητος, καὶ μόνο τὸ προϊόν τῆς καλλιέργειας καὶ συγκομιδῆς αὐτῶν τῶν ἀγρῶν μοιράζεται στὰ μέλη, ἀφοῦ πρῶτα συγκεντρώνεται στοὺς κοινοτικούς σιτοβολῶνες. Αὐτὴ ἡ πιό πρωτόγονη μορφή τῆς ἀγροτικῆς κοινότητος, δὲν ὑπάρχει σήμερα παρὰ μόνο σὲ ὀρισμένες σπάνιες περιοχὲς τῆς βορείου Ἰνδίας, καὶ συχνὰ περιορίζεται σὲ ὀρισμένες ὑποδιαιρέσεις («πουτί») τοῦ ἀρχαίου γένους.

Ὁ Κοβαλέσκου βλέπει σ' αὐτὸ τὸ φαινόμενο κάτι ἀνάλογο μὲ τὴ «Ζαντρούγκα» τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Ἑρζεγοβίνης, θεωρεῖ δηλαδὴ ὅτι οἱ ὑποδιαιρέσεις τοῦ γένους εἶναι τὸ προϊόν τῆς διάλυσης τῶν δεσμῶν ἐξ αἵματος. Ἡ χαλάρωση αὐτῆ τῶν δεσμῶν ἐξ αἵματος καὶ ἡ διαίρεση, σὲ συνέχεια, τοῦ γένους σὲ μερικὲς μεγάλες οἰκογένειες οἱ ὁποῖες ἀποχωρίστηκαν μαζὶ μὲ τὴ γῆ τους, ἦρθε σάν ἀποτέλεσμα τῆς αὔξεσης τοῦ πληθυσμοῦ.

Στὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνα ὑπῆρχαν ἀκόμα σημαντικὲς ἀγροτικὲς κοινότητες αὐτῆς τῆς μορφῆς ἀπ' τίς ὁποῖες ἄλλες εἶχαν 150 μέλη κι' ἄλλες 400 μέλη. Ἡ μορφή τῆς κοινότητος πού κυριαρχοῦσε ἦταν ἡ μικρὴ ἀγροτικὴ κοινότητα, καὶ μόνο σὲ ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις μπορούσε

νά συναντήσει κανείς μικρές κοινότητες στους κόλπους άλλων πιά μεγάλων κοινοτήτων, οι οποίες περιλάμβαναν ολόκληρο τό άρχαιο γένος. Συνήθως οι κοινότητες αυτές ζούσαν άπομονωμένες και στη βάση όρισμένων άυστηρών κανόνων. Τόν τρόπο με τόν όποιο ζούσαν αυτές οι κοινότητες περιγράφει συνοπτικά ό Μάρξ στό Κ ε φ ά λ α ι ο, στηριζόμενος στην άγγλική βιβλιογραφία: (1)

«Οι πανάρχαιες εκείνες μικρές ινδικές κοινότητες, πού έξακολουθούν έν μέρει και σήμερα νά υπάρχουν, βασίζονται στην κοινή ιδιοκτησία τής γής, στην άμεση άνδραση τής γεωργίας με τή χειροτεχνία και σε ένα μόνιμο καταμερισμό τής εργασίας πού χρησιμεύει σαν δοσμένο σχέδιο και σχεδιάγραμμα όταν ιδρύονται νέες κοινότητες. Άποτελούν αυτόκλη παραγωγικά σύνολα με μιά παραγωγική περιοχή πού ποικίλει από 100 μέχρι μερικές χιλιάδες έκταρια γής. Τό μεγαλύτερο μέρος τών προϊόντων πού παράγονται, προορίζεται για τήν κάλυψη τών άναγκών τής ίδιας τής κοινότητας και όχι σαν έμπορεύματα, γι' αυτό και ή ίδια ή παραγωγή είναι άνεξάρτητη από τόν καταμερισμό τής εργασίας τής ινδικής κοινωνίας σά σύνολο πού πραγματοποιείται μέσω τής ανταλλαγής έμπορευμάτων. Μονάχα τό πλεόνασμα τών προϊόντων γίνεται έμπόρευμα και πάλι αυτό γίνεται έν μέρει και μόνο στα χέρια του κράτους, στό όποιο έδω και άμνημόνευτα χρόνια συρρέει μιά όρισμένη ποσότητα προϊόντων με τή μορφή γαιοπροσόδου σε είδος. Διάφορες περιοχές τών Ίνδιών έχαν διάφορες μορφές κοινοτήτων. Ή πιό άπλή μορφή είναι εκείνη όπου ή κοινότητα καλλιεργεί τή γή από κοινού και μοιράζει τά προϊόντα της στα μέλη της, ένω κάθε οικογένεια ύφαινει κλώθει κλπ. σαν ένα δευτερεύον οικιακό επάγγελμα Δίπλα σ'αυτή τή μάζα πο ύκάνει μιά όμοειδής εργασία συναντάμε τόν «κύριο κάτοικο», τό δικαστή, τόν άστυνόμο και

(1) Σημείωση τής Ρόζας Λούξεμπουργκ στό περιθώριο (με μολύβι): Τζαίημς Μίλλ!

τὸ φοροεισπράχτορα ,ένωμένους στὸ ἴδιο πρόσωπο· τὸ λογιστὴ πού κρατᾷ τοὺς λογαριασμοὺς σ' ὄ,τι ἀφορᾷ τῆ γεωργία καὶ καταχωρεῖ καὶ καταγράφει ὄ,τι ἔχει σχέση μ' αὐτὴ· ἓνα τρίτο ὑπάλληλο πού κυνηγᾷ τοὺς ἐγκληματίες καὶ προσφέρει προστασία στοὺς περαστικούς ταξιδιώτες, συνοδεύοντάς τους ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ· τὸ φύλακα τῶν συνόρων πού φρουρεῖ τὰ σύνορα τῆς κοινότητος ἀπὸ τίς γειτονικὲς κοινότητες· τὸ νεροδιανομέα πού διανέμει τὸ νερὸ στίς κοινὲς δεξαμενές γιὰ τίς ἀνάγκες τῆς γεωργίας· τὸ δάσκαλο πού μαθαίνει τὰ παιδιὰ νά γράφουν καὶ νά διαβάζουν στὸ χῶμα· τὸν βραχμάνο τοῦ ἡμερολογίου, πού σὰν ἀστρολόγος προσδιορίζει τίς ἡμερομηνίες γιὰ τὸ ὄργωμα καὶ τὸ θέρισμα καὶ ὑποδεικνύει τίς καλὲς καὶ τίς κακὲς ὥρες γιὰ ὄλες τίς εἰδικὲς γεωργικὲς ἐργασίες ἓνα σίδερά κί· ἓνα μαραγκὸ πού φτιάχνουν καὶ διορθώνουν ὄλα τὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα· τὸν ἀγγειοπλάστη πού φτιάχνει ὄλα τὰ δοχεῖα πού χρειάζεται τὸ χωριὸ· τὸν κουρέα, τὸν πλύστη πού καθαρίζει τὰ ρούχα, τὸν ἀργυροχόο, κάπου-κάπου τὸν ποιητὴ πού σὲ μερικὲς κοινότητες ἀντικαθιστᾷ τὸν ἀργυροχόο ἢ τὸ δάσκαλο.

Τὰ λίγα αὐτὰ πρόσωπα συντηροῦνται μὲ ἐξοδα ὄλης τῆς κοινότητος. Ὅταν ὁ πληθυσμὸς αὐξηθεῖ, δημιουργεῖται καὶ ἐγκαθίσταται σὲ μιὰ ἀκαλλιέργητη περιοχὴ τῆς κοινότητος μιὰ νέα κοινότητα πάνω στὸ πρότυπο τῆς παλιᾶς. Ἡ δομὴ τῆς κοινότητος δείχνει ὄτι πρόκειται γιὰ ἓνα προσχεδιασμένο καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας, ὁ καταμερισμὸς ὄμως τῆς χειροτεχνίας εἶναι ἀδύνατος, γιὰτὶ ἢ ἀγορὰ γιὰ τὸ μαραγκὸ, τὰ σίδερα κλπ. μένει ἀμετάβλητη καὶ τὸ πολὺ-πολύ, ἀνάλογο μὲ τῆ διαφορά στὸ μέγεθος τοῦ ἑνός χωριοῦ ἀπὸ τὸ ὄλλο, στή θέση τοῦ ἑνός σιδερά, ἀγγειοπλάστη κλπ. θὰ ὑπάρχουν δύο ἢ τρεῖς.

Ὁ νόμος πού διέπει τὸν καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας στήν κοινότητα, ἔχει τὴν ἀκατανίκητη δύναμη φυσικοῦ νόμου, ἐνῶ κάθε ξεχωριστὸς χειροτέχνης, ὄπως ὁ σιδεράς κλπ.. κάνει σύμφωνα μὲ τὸν πατροπαράδοτο τρόπο ὄλες

τις ἐργασίες πού ἀνήκουν στήν ειδικότητά του, μόνο πού τις κάνει μέ αὐτοτέλεια καί χωρίς νά δέχεται ὅποιονδήποτε ἀπό πάνω του μέσα στό ἐργαστήρι του. Ὁ ἀπλός μηχανισμός τῆς παραγωγῆς σ' αὐτές τις κοινότητες πού ἀναπαράγονται συνεχῶς μέ τήν ἴδια μορφή, στό ἴδιο μέρος καί μέ τό ἴδιο ὄνομα, μᾶς δίνει τό κλειδί τῆς λύσης τοῦ προβλήματος τῆς ἀμεταβλητότητας τῶν ἀσιατικῶν καινωνιῶν πού ἐρχεται σέ τόσο χτυπητή ἀντίθεση μέ τήν ἀποσύνθεση πού διαρκῶς παθαίνουν τά ἀσιατικά κράτη καί τό σχηματισμό νέων μέ ἀσταμάτητη διαδοχή δυναστειῶν. Οἱ θύελλες στά σύννεφα τῆς πολιτικῆς σφαίρας ἀφήνουν ἄθικτη τή διάρθρωση τῶν βασικῶν οικονομικοκοινωνικῶν στοιχείων» (1).

—2—

Τήν ἐποχή πού οἱ Ἄγγλοι κατάχτησαν τίς Ἰνδίες, ἡ πρωτόγονη κοινότητα τοῦ γένους μέ τήν ἐνιαία ἰδιοκτησία τῆς γῆς εἶχε σέ μεγάλο βαθμό ἀποσυντεθεῖ. Ἀπό τήν ἀποσύνθεσή της γεννήθηκε μιᾶ ἄλλη μορφή κοινότητας, πού βασιζόταν στίς διάφορες οἰκογένειες τῆς κοινότητας, τά κομμάτια ὅμως αὐτῆς τῆς μοιρασιᾶς ἦταν ὄνισα καί τό μέγεθος τοῦ κομματιοῦ γῆς πού ἐπαιρνε κάθε οἰκογένεια ἐξαρτιόταν ἀπ' τό μεγαλύτερο ἢ μικρότερο βαθμό συγγένειας μέ τοὺς ἀρχαίους προγόνους.

Αὐτή ἡ μορφή τῆς κοινότητας ἦταν πολύ διαδεδομένη τόσο στίς βορειοδυτικές Ἰνδίες ὅσο καί στό Πεντζάπ. Τά κομμάτια ὅμως τῆς γῆς πού παίρνει κάθε οἰκογένεια, δέν τά παίρνει ἐφ' ὄρου ζωῆς, οὔτε εἶναι κληρονομικά. Παραμένουν ἰδιοκτησία τῶν οἰκογενειῶν, ὅσο καιρό ἡ αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ ἢ ἡ ἐπιστροφή τῶν ἀπόντων γιά ἓνα διάστημα συγγενῶν, δέν ἐπιβάλλουν μιᾶ νέα διανομή. Συχνά πάλι οἱ ἐπιθυμίες τῶν μελῶν γιά μιᾶ ἀναδιανομή τῆς γῆς

(1) Κάρλ Μάρξ: «Τό Κεφάλαιο» Τόμος Ι.

δέν ικανοποιούνται και αντί γι' αυτό τούς δίνονται νέα κομμάτια γῆς, πού ἀνήκουν στίς μὴ καλλιεργούμενες μέχρι τότε ἐκτάσεις. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ὁμως τὰ κομμάτια γῆς, πού ἔχει κάθε οἰκογένεια μετατρέπονται — ἂν ὄχι νομικά, τουλάχιστον ὁμως πραγματικά — σὲ κληρονομικά ἢ ἐφ' ὄρου ζωῆς.

Δίπλα ὁμως σ' αὐτοὺς τούς ἀγρούς, οἱ ὁποῖοι εἶναι μοιρασμένοι κατὰ τρόπο ἄνισο, τὰ δάση, τὰ ἀποτάμια, τὰ λειβάδια καὶ οἱ ἀκαλλιεργήτες περιοχές συνεχίζουν νὰ ἀποτελοῦν τὴν κοινὴ ἰδιοχτησία ὄλων τῶν οἰκογενειῶν καὶ νὰ τὰ ἐκμεταλλεύονται ἀπὸ κοινοῦ. Αὐτὴ ὁμως ἡ περιέργη κομμουνιστικὴ ὀργάνωση πού δέν βασίζεται πιά στὴν ἰσότητα, ἐρχεται στὴ συνέχεια σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ νεογέννητα συμφέροντα.

Μὲ τὸν ἐρχομὸ κάθε νέας γενιᾶς, γίνεται ὄλο καὶ περισσότερο δύσκολο νὰ ἐξακριβωθεῖ ὁ βαθμὸς αὐγένειας κάθε μέλους μὲ τούς προγόνους του, ἢ παράδοση τῶν δεσμῶν ἐξ αἵματος ὄλο καὶ γίνεται πιὸ ἀδύνατη καὶ ἡ ἀνισότητα ἀνάμεσα στοὺς ἀγρούς τῶν οἰκογενειῶν γίνεται ὄλο καὶ περισσότερο πιὸ αἰσθητὴ σ' αὐτοὺς πού ἀδικοῦνται ἀπὸ τὴν ὑπάρχουσα κατάσταση.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, σὲ πολλές περιοχές ἢ ἀποχώρηση ἀπὸ τὴν κοινότητα ἑνὸς μέρους συγγενῶν, οἱ πόλεμοι, ἢ ἐξόντωση ἑνὸς ἄλλου μέρους ἀπὸ τὸν ἐναπομείναντα πληθυσμὸ, ἢ ἐγκατάσταση νέων μελῶν, ὄλα αὐτὰ εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ἀναπόφευκτη ἐπιμείξια τοῦ πληθυσμοῦ. Παρὰ τὸ ὅτι οἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων δέν φαίνονταν νὰ ἔχουν μεταβληθεῖ, ὥστόσο τὰ χωράφια εἶχαν χωριστεῖ σὲ διάφορες κατηγορίες ἀνάλογα μὲ τὴν ποιότητά τους καὶ οἱ μερίδες τῶν οἰκογενειῶν ἦταν διαφορετικὲς, τόσο στίς κατηγορίες τῶν χωραφιῶν πού ποτίζονταν καλύτερα ὄσο καὶ στίς κατηγορίες τῶν λιγότερο ἀποδοτικῶν χωραφιῶν.

Στὴν ἀρχή, λίγο πρὶν τὴν κατάκτηση τῶν Ἰνδιῶν ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους, δέν προσφεύγανε περιοδικὰ σὲ μιὰ νέα

διανομή τῆς γῆς μὲ κλήρωση στὴν τύχη, παρὰ μόνο δταν ἡ φυσικὴ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ εἶχε ἐπιφέρει μιά σημαντικὴ ἀνισότητα στὴν οἰκονομικὴ κατάσταση τῶν κοινογιῶν. Αὐτὸ συνέβαινε συχνότερα στὶς κοινότητες ἐκεῖνες ποὺ εἶχαν στὴ διάθεσή τους ἀνεκμετάλλευτα καλλιεργήσιμα χωράφια.

Στὶς πιὸ μικρὲς ὅμως κοινότητες προσφεύγανε σὲ μιά ἀναδιανομὴ τῆς γῆς, κάθε δέκα, ὀχτώ, πέντε χρόνια, πολλές φορές ὅμως καὶ κάθε χρόνο. Αὐτὴ ἡ τελευταία περίπτωση, ὅπου ἡ ἀναδιανομὴ τῆς γῆς γινόταν κάθε χρόνο, ἀφορᾷ περισσότερο ἐκεῖνες τίς περιοχές, στὶς ὁποῖες ἡ ἔλλειψη καλῶν χωραφιῶν ἔκανε ἐκ τῶν πραγμάτων ἀδύνατη μιά ἴση διανομὴ τῆς γῆς ἀνάμεσα στὰ μέλη τῆς κοινότητας, καὶ ἐπομένως μιά ἐξίσωση τῶν μελῶν δὲν θὰ μπορούσε νὰ πηγᾶσει παρὰ μόνο ἀπὸ τὴν ἀλλεπάλληλη χρησιμοποίηση τῶν χωραφιῶν ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος στὸ ἄλλο καὶ τὴν περιστροφικὴ ἀναδιανομὴ τους. Ἡ ἰνδικὴ κοινότητα τοῦ γένους στὴ φάση τῆς ἀποσύνθεσὴς τῆς ὀλοκληρώνει τὴ μορφή ποὺ πῆρε ἱστορικὰ ἡ γερμανικὴ κοινότητα στὶς ἀρχές τῆς.

Κεφάλαιο 13

ΟΙ ΠΡΩΤΟΓΟΝΕΣ ΡΩΣΙΚΕΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΚΟΜΜΟΥΝΕΣ

Στις Βρετανικές Ίνδιες και στην Ἀμερική, είδαμε δύο κλασσικά παραδείγματα του ἀπελπισμένου ἀγώνα και του τραγικοῦ τέλους τῆς ἀρχαίας κομμουνιστικῆς οικονομικῆς ὀργάνωσης, στή σύγκρουσή της με τὸν εὐρωπαϊκὸ καπιταλισμό. Ἡ εἰκόνα τῶν ποικίλων πεπρωμένων τῆς ἀγροτικῆς κοινότητος πού συνθέσαμε παραπάνω, θὰ ἔμενε ἀσυμπλήρωτη ἂν, γιὰ νὰ τὴν ὀλοκληρώσουμε, δὲν ἀναφέραμε τὸ ἀξιοσημείωτο παράδειγμα μιᾶς χώρας, ὅπου ἡ ἱστορία ὅπως φαίνεται ἀκολούθησε μιὰ ἐντελῶς διαφορετικὴ ἐξέλιξη, καὶ ὅπου τὸ κράτος πραγματικά, ὄχι μόνο δὲν προσπάθησε νὰ καταστρέψει με τὴ βία τὴν ἀγροτικὴ κοινότητα, ἀλλὰ ἀντίθετα προσπάθησε νὰ τὴ σώσει καὶ νὰ τὴ διατηρήσει με ὅλα του τὰ μέσα. Αὐτὴ ἡ χώρα εἶναι ἡ Τσαρική Ρωσία.

Δὲν θ' ἀσχοληθοῦμε ἐδῶ με τὴ μεγάλη θεωρητικὴ διαμάχη πού διαρκοῦσε δεκαετίες ὀλόκληρες, σχετικὰ με τὸ ζήτημα τῆς προέλευσης τῆς ρωσικῆς ἀγροτικῆς κοινότητος. Ἡ ἀνακάλυψη πού ἐγίνε τὸ 1858 ἀπὸ τὸ ρῶσο καθηγητὴ Ταϊτσεριν, σύμφωνα με τὸν ὅποιο ἡ ἀγροτικὴ ρωσικὴ κοινότητα δὲν ἦταν τὸ προϊόν μιᾶς πραγματικῆς ἱστορικῆς

έξελιξης, αλλά ένα τεχνητό προϊόν της φορολογικής πολιτικής των Τσάρων, έτυχε μιας πολύ θερμής αποδοχής εκ μέρους των γερμανών σοφών και συνάντησε τη γενική τους αποδοχή. Αυτό δε μας παραξενεύει καθόλου και είναι όλότελα σύμφωνο με τη γενικότερη νοοτροπία της σύγχρονης άστικής επιστήμης, που μένει πάντα έχθρική απέναντι στις θεωρίες του πρωτόγονου κομμουνισμού.

Ο Τσιτσέριν, σχετικά με τη Ρωσία, υιοθετεί τη θεωρία σύμφωνα με την οποία οι κοινότητες σχηματίστηκαν τον XVI και XVIII αιώνα και προέρχονταν από την εξέλιξη απομονωμένων ατομικών εκμεταλλεύσεων της γης, κι αυτό παρά το γεγονός ότι η θεωρία αυτή εγκαταλείφθηκε οριστικά μετά τις ανακαλύψεις του Μόρερ στη Δυτική Ευρώπη. Έτσι ο Τσιτσέριν μας αποδεικνύει ακόμη μιá φορά ότι οι φιλελεύθεροι διανοούμενοι είναι τις περισσότερες φορές πολύ χειρότεροι ιστορικοί απ' ό,τι οι αντιδραστικοί συνάδελφοί τους.

Ο Τσιτσέριν υποστηρίζει ότι η κοινή εκμετάλλευση των αγρών στις ρωσικές κοινότητες προέρχεται από την ανάμιξη των χωραφιών και συνακόλουθα ή κοινή ιδιοκτησία της γης, οι συνοριακές συγκρούσεις, οι δημόσιες λειτουργίες που εξασκούσε ή κοινότητα προέρχονταν από το ότι αντιμετώπιζαν με πνεύμα συλλογικής φορολογικής ευθύνης τους ατομικούς φόρους που είχαν επιβληθῆ τον XVI αιώνα. Έτσι, ο Τσιτσέριν, με την πιό μεγάλη εύκολία που του δίνει ο φιλελευθερισμός του, βάζει με το κεφάλι προς τα κάτω όλες τις ιστορικές σχέσεις μεταξύ αίτιας και αποτελέσματος.

Ό,τι κι' αν σκεφτεί κανείς πάνω στην προέλευση και την καταγωγή της αγροτικής κοινότητας στη Ρωσία, εκείνο που είναι βέβαιο είναι ότι επέζησε σ' όλη τη μακραίωνη ιστορία της δουλείας και της κατάρτησής της, μέχρι τις μέρες μας. Στις παρακάτω γραμμές δέν θ' ασχοληθούμε παρά μόνο για την ιστορία των κοινοτήτων αυτών τον XIX αιώνα.

Όταν ο Τσάρος Άλέξανδρος ο Β΄ ολοκλήρωσε τη λεγόμενη «άπελευθέρωση τῶν χωρικῶν», οἱ φεουδάρχες πούλησαν στοὺς χωρικοὺς ὅλα τὰ δικά τους τσιφλίκια — κι' αὐτὸ ἔγινε σύμφωνα μὲ τὸ πρωσσικὸ μοντέλο — και γι' αὐτές τίς πωλήσεις τῶν πιὸ ἄγονων περιοχῶν τίς ὁποῖες πρότειναν σάν φεουδαρχικές, ἀποζημιώθηκαν πλουσιοπάροχα ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο. Γιὰ νὰ ξεπληρώσουν στή συνέχεια οἱ χωρικοὶ τῆ «δανεισμένη» σ' αὐτοὺς γῆ χρεώθηκαν στὸ δημόσιο ταμεῖο μὲ ἓνα ποσὸν 900 ἑκατομμυρίων ρουβλίων, τὸ ὁποῖο ἔπρεπε νὰ καταβληθεῖ μέσω τῆς φορολογίας σὲ 49 χρόνια μὲ δόσεις και τὸκο 6%. Αὐτὴ ἡ γῆ δὲν δόθηκε, ὅπως στήν Πρωσσία, σάν ἀτομικὴ ἰδιοχτησίῃ τῶν οἰκογενειῶν, ἀλλὰ σὲ ὁλόκληρες κοινότητες, σάν συλλογικὴ ἰδιοχτησίῃ τῶν κοινοτήτων, ἢ ἀπαλλοτρίωση τῆς ὁποίας ἀπαγορευόταν. Οἱ κοινότητες ἦταν ἀλληλέγγυα ὑπεύθυνες γιὰ τὴν ἐξόφληση τοῦ δανείου και τὴν ἀπόδοση ὅλων τῶν φόρων και τῶν τόκων, ἦταν δὲ ἐλεύθερες νὰ κάνουν τὴν κατανομὴ αὐτῶν τῶν ὑποχρεώσεων στὰ διάφορα μέλη τῆς κοινότητος.

Στίς ἀρχές τοῦ 1890, ἡ κατανομὴ τοῦ συνόλου τῶν ἐκτάσεων γῆς στήν Εὐρωπαϊκὴ Ρωσία (μὴ συμπεριλαμβανομένης τῆς Πολωνίας, τῆς Φινλανδίας και τῆς περιοχῆς τῶν Κοζάκων τοῦ ποταμοῦ Ντόν) εἶχε ὡς ἑξῆς: Οἱ ἐκτάσεις τοῦ κράτους, πού ἀποτελοῦνταν στήν οὐσία ἀπὸ τὰ τεράστια δάση τοῦ Βορρᾶ και τίς ἔρημες περιοχές, ἀνέρχονταν σὲ 15 ἑκατομμύρια τετρ. χιλιόμετρα, οἱ αὐτοκρατορικὲς ἐκτάσεις ἔφταναν τὰ 0,7 ἑκατ. τ.χ., ἡ ἐκκλησία και οἱ πόλεις τὰ 0,9 ἑκατ. τ.χ., ἡ γῆ πού ἦταν ἰδιωτικὴ ἰδιοχτησίῃ ἀνερχόταν σὲ 9,3 ἑκατ. τ.χ. ἐκ τῶν ὁποίων τὸ 5% τὸ εἶχαν οἱ χωρικοὶ και τὸ 95% οἱ φεουδάρχες. Κοντὰ σ' ὅλα αὐτὰ ὑπῆρχαν και 14 ἑκατ. τ.χ. τὰ ὁποῖα ἦταν συλλογικὴ ἰδιοχτησίῃ τῶν ἀγροτῶν. Τὸ 1900 ἡ συλλογικὴ αὐτὴ ἰδιοχτησίῃ τῶν 14 ἑκατ. τ.χ. εἶχε μειωθεῖ σὲ 13 ἑκατ. τ.χ., ἐνῶ ἡ ἰδιαίτερη ἀτομικὴ ἰδιοχτησίῃ τῶν χωρικῶν ἀνερχόταν σὲ δύο ἑκατ. τ.χ

Ἐάν ἐξετάσουμε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἡ ρωσικὴ ἀγροτιά ἐκμεταλλεύτηκε αὐτὲς τὶς τεράστιες ἐκτάσεις μέχρι τὶς τελευταῖες δεκαετίες, καὶ ὅσον ἀφορᾷ ἓνα μέρος τῶν ἐκτάσεων μέχρι καὶ σήμερα, θὰ διαπιστώσουμε τότε πόσο πολὺ μοιάζει ἡ ὀργανωτικὴ δομὴ τῆς ρωσικῆς κοινότητος, μὲ τὶς κλασσικὲς ὀργανωτικὰς δομὰς τῶν ἀγροτικῶν κοινοτήτων, ποὺ ἦταν τόσο συνηθισμένες στὴ Γερμανία, στὴν Ἀφρική, στὶς ὄχθες τοῦ Γάγγη καὶ στὸ Περού. Οἱ ἀγροί εἶναι μοιρασμένοι στὶς διάφορες οἰκογένειες τῆς κοινότητος, ἐνῶ τὰ δάση, τὰ λειβάδια, τὰ νερά, ἀποτελοῦσαν τὴν ἐνιαῖα συλλογικὴ ἰδιοκτησία τῆς γῆς. Γενικὰ ἐπικρατοῦσε ἡ ἐναλλαγὴ τῶν καλλιεργειῶν ἀνὰ τριετία, οἱ ἐκτάσεις τῆς γῆς χωρίζονταν σ' αὐτὲς ποὺ καλλιεργοῦνταν τὸ χειμῶνα καὶ σ' αὐτὲς ποὺ καλλιεργοῦνταν τὸ καλοκαίρι, καὶ αὐτὲς μὲ τὴ σειρά τους χωρίζονταν ἀνάλογα μὲ τὴ γονιμότητα τοῦ ἐδάφους σὲ διάφορες λουρίδες γῆς. Συνήθως, ἡ διανομὴ τῶν ἀγρῶν ποὺ θὰ καλλιεργοῦνταν τὸ καλοκαίρι γινόταν τὸν Ἀπρίλιο καὶ ἡ διανομὴ τῶν ἀγρῶν ποὺ ἐμελλε νὰ καλλιεργηθοῦν τὸ χειμῶνα γινόταν τὸν Ἰούλιο. Ἡ σχολαστικὴ τήρηση τῆς ἀρχῆς τῆς ἰσότητος στὴ διανομὴ προκαλοῦσε ἓνα τόσο μεγάλο μῆρδεμα, ποὺ στὴν περιοχὴ τῆς Μόσχας γιὰ παράδειγμα, εἶχαν καθοριστεῖ κατὰ μέσο ὄρο δώδεκα ποιότητες γῆς γιὰ θερινὴ καλλιέργεια καὶ δώδεκα ποιότητες γῆς γιὰ χειμωνιάτικη καλλιέργεια, κάθε δὲ χωρικός ἔπρεπε νὰ καλλιεργῆσει τουλάχιστον 22 διασκορπισμένα μεταξὺ τους κομμάτια γῆς. Κάθε κοινότητα εἶχε ὀρισμένα χωράφια, τὰ ὁποῖα καλλιεργοῦσε ξεχωριστὰ ἀπὸ τ' ἄλλα, καὶ ἡ συγκομιδὴ ἀπ' αὐτὴ τὴν καλλιέργεια προοριζόταν νὰ καλύψει τὶς ἐκτακτὰς συλλογικὰς ἀνάγκες τῆς κοινότητος. Ἄλλοτε πάλι διατηροῦσαν γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ἀποθήκες ἀποθεμάτων, στὶς ὁποῖες κάθε μέλος ἦταν ὑποχρεωμένο νὰ παραδίνει ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν παραγωγὴ τοῦ σταριοῦ. Φροντίζανε γιὰ τὴ βελτίωση τῆς τῆς τεχνικῆς τῆς καλλιέργειας, ἐπιτρέποντας σὲ κάθε ἀγροτικὴ οἰκογένεια νὰ διατηρεῖ τὴ μερίδα τῆς γῆς ποὺ τῆς ἀνῆκε ἐπὶ δέκα χρόνια, ὑπὸ τὸν ὄρο ὅτι θὰ λίπαινε καλὰ

τό χωράφι της ή ακόμα βάζανε στην πάντα τά χωράφια που δέν είχαν μοιραστεί επί δέκα συνεχῆ χρόνια και φρόντιζαν νά τά λιπαίνουν σ' ὄλο αὐτό τό διάστημα. Τις περισσότερες φορές οἱ ἴδιες ἀρχές ἴσχυαν και γιά τά χωράφια τοῦ λινοῦ, τῶν λαχανικῶν και γιά τά περιβόλια.

Ἡ κατανομή τῶν κοπαδιῶν τῆς κοινότητας στά διάφορα βοσκοτόπια και λειβάδια, ή ἐπίβλεψη ὥστε οἱ βοσκοί νά περιφράσσουν τά βοσκοτόπια, νά μήν καταστρέφουν τοὺς ἀγρούς, ὁ προσδιορισμός τῆς ἡμερομηνίας ἐναρξης τῶν διαφόρων ἀγρaticῶν ἐργασιῶν, ὁ τρόπος τῆς κατανομῆς αὐτῶν τῶν ἐργασιῶν στά μέλη τῆς κοινότητας, γιά ὄλα αὐτά ὑπεύθυνη νά πάρει ἀποφάσεις ἦταν ή κοινότητα, δηλαδή ή συνέλευση τοῦ χωριοῦ.

Σ' ὄ,τι ἀφορᾶ τή συχνότητα μέ τήν ὁποία γινόντουσαν οἱ ἀναδιανομές τῆς γῆς, ἐκεῖ ὑπῆρχαν πολύ μεγάλες διαφορές στις διαφορες κοινότητες. Τό 1877, στή διάρκεια τῆς διακυβέρνησης τοῦ Σαράτοβ και μόνο, στις 278 ἀγρaticές κοινότητες που ἀποτελέσαν τό ἀντικείμενο μιᾶς ἐρευνας, περισσότερες ἀπ' τίς μισές ἔκαναν ἀναδιανομή τῆς γῆς κάθε χρόνο μέ τό σύστημα τῆς τυχαίας κλήρωσης. Οἱ ὑπόλοιπες προσφεύγανε στήν ἀναδιανομή τῆς γῆς κάθε δύο, τρία, πέντε, ἔξη, ὄχτώ και ἔντεκα χρόνια, ἐνώ 38 κοινότητες που ἐφάρμοζαν τή λίπανση τῶν ἀγρῶν, εἶχαν τελείως καταργήσει τό σύστημα τῆς ἀναδιανομῆς τῆς γῆς (1).

Ὁ τρόπος διανομῆς τῆς γῆς εἶναι τό πιό ἀξιοσημείωτο γεγονός που μπορούμε νά παρατηρήσουμε στή ρωσική ἀγρaticή κοινότητα. Ἐδῶ δέν ἔχουμε νά κάνουμε οὔτε μέ τήν ἀρχή τῶν ἴσων κλήρων ὅπως στοὺς ἀρχαίους Γερμανούς, οὔτε μέ τό σπουδαῖο ρόλο που ἐπαιζαν οἱ ἀνάγκες τῶν οικογενειῶν στό ἀρχαῖο Περου, ἀλλά ἔχουμε νά παρατηρήσουμε ἀποκλειστικά και μόνο τό σπουδαῖο ρόλο που

(1) «Τριρόγκωφ», σελ. 49.

έπαιζε ή φορολογική πολιτική στή Ζωή τής κοινότητας.

Άφούτου έγινε ή λεγόμενη «απελευθέρωση τών χωρικών, τὰ φορολογικά προβλήματα έπισκίαζαν δλη τή Ζωή τής κοινότητας και δλη ή έσωτερική οργάνωση του χωριού προσαρμοζόταν στις ανάγκες έξόφλησης τών φόρων. Βέβαια, για τή τσαρική κυβέρνηση, ή μόνη βάση ύπολογισμού τών φόρων ήταν οι «άπογραφείσες ψυχές», δηλαδή δλοι οι άντρες κάτοικοι τής κοινότητας άνεξαρτήτως ήλικίας. Ό προσδιορισμός αύτών τών κατοίκων γινόταν κάθε 20 χρόνια περίπου με άπογραφ, με τις λεγόμενες «άναθεωρητικές άπογραφές», που συνόδευσαν τήν πρώτη άπογραφή τών χωριών, τόν καιρό που κυβερνούσε ό Τσάρος Πέτρος ό Μέγας. Αύτές οι «άναθεωρητικές άπογραφές» ήταν ό φόβος και ό τρόμος του ρωσικού λαού, και όταν γινόntonσαν, χωριά όλόκληρα έπαιρναν τó δρόμο τής φυγής για νά τις άποφύγουν (1).

Η κυβέρνηση φορολογούσε τὰ χωριά σύμφωνα με τόν αριθμό τών «άπογραφεισών ψυχών». Η κοινότητα μοίραζε τó συνολικό ποσό τών φόρων στις διάφορες οίκογένειες ανάλογα με τόν αριθμό τών εργατικών χεριών, και ή μερίδα τής γής κάθε φάρμας προσδιοριζόταν με βάση τήν

(1) Η πρώτη «άναθεωρητική άπογραφή» έκτελέστηκε σύμφωνα μ' ένα διάταγμα του Πέτρου τó 1719, και οργανώθηκε σαν μιá έκστρατεία που είχε σα σκοπό νά τιμωρήσει τις έχθρικές χώρες. Οι στρατιωτικοί είχαν διαταχθεί νά ρίξουν στή φυλακή τούς άνυπάκουους κυβερνήτες αύτών τών χωρών και τούς άφήνουν έτσι αλχμάλωτους μέσα στα ίδια τους τὰ κρατητήρια για νά τούς επιβλέπουν «μέχρι που νά διορθωθούν». Οι παπαδες ήταν έπιφορτισμένοι νά έτοιμάζουν τις λίστες τών χωρικών, όταν δέ άφηναν «ψυχές» έξω άπ' αύτή τή λίστα, τούς καταργούσανε τó λειτουργημά τους και «έπειτα από ένα άλύπητο σωματικό μαστίγωμα, τούς έριχναν στή φυλακή, όσο ήλικιωμένοι κι' άν ήταν. Οι άνθρωποι που ήταν ύποπτοι για τó κρύψιμο «ψυχών» βασανίζονταν. Στή συνέχεια, οι άπογραφές γίνονταν με τόν ίδιο σκληρό τρόπο, δχι δμως τόσο αίματηρό.

έτσι υπολογισμένη συμμετοχή της στη φορολογία. Ἀπὸ τὸ 1861 καὶ μετὰ, ἡ κατανομή τῆς γῆς στὴ Ρωσία εἶχε σὰν βάση τὴν πληρωμὴ τῶν φόρων καὶ ὄχι τὴ διατροφή τῶν ἀγροτῶν. Δὲν ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα προνόμιο τὸ ὁποῖο δικαιούταν κάθε φάρμα, ἀλλὰ γιὰ μιὰ ὑποχρέωση ποῦ ἐπρεπε νὰ ἐκπληρώσει κάθε μέλος τῆς κοινωνίας, σὰν μιὰ προσφορά τῶν ὑπηρεσιῶν του στὸ Κράτος.

Κατὰ συνέπεια, δὲν εἶναι καθόλου ἐκπληκτικὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ συνέλευση τοῦ ρωσικοῦ χωριοῦ ἀποφάσιζε γιὰ τὴν κατανομή τῆς γῆς. Ἀπ' ὅλες τίς μεριές, ἀκούγονταν διαμαρτυρίες ἐνάντια σ' αὐτοὺς ποῦ ἐπαιρναν πολὺ μεγάλα κομμάτια γῆς. Οἱ φτωχὲς οἰκογένειες, ἐκεῖνες δηλαδή ποῦ δὲν εἶχαν ἀληθινὴ ἐργατικὴ δύναμη στὴ διάθεσή τους, καὶ τῶν ὁποίων τὰ μέλη ἀποτελοῦνταν στὸ μεγαλύτερο μέρος τους ἀπὸ γυναῖκες καὶ μικρὰ παιδιὰ, ἐπαιρναν ὄλο καὶ περισσότερο μικρότερα μερίδια γῆς καὶ δεδομένου ὅτι οἱ φτωχοὶ χωρικοὶ ἀντιπροσώπευαν τὴ μεγάλη μάζα τοῦ πληθυσμοῦ, μεγάλωναν ὄλο καὶ περισσότερο οἱ μερίδες τῆς γῆς ποῦ μοιράζονταν στοὺς πλουσίους. Τὰ τεράστια φορολογικὰ βάρη γίνονται ἔτσι τὸ ἐπίκεντρο τῆς ζωῆς τῶν ρωσικῶν κοινοτήτων. Στὴν ἀπόσβεση τοῦ χρέους προστίθεται ὁ κατὰ κεφαλὴν φόρος, ὁ κοινοτικὸς φόρος, ὁ φόρος γιὰ τὴν ἐκκλησία, ὁ φόρος γιὰ τὸ ἄλατι κλπ.

Τὸ 1860 καταργήθηκε ὁ κατὰ κεφαλὴν φόρος καὶ ὁ φόρος γιὰ τὸ ἄλατι, παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως τὸ σύνολο τῶν ἄλλων φόρων ἦταν ἀρκετὰ δυσβάσταχτο καὶ συνέχιζε νὰ ἐξανεμίζει ὅλα τὰ εἰσοδήματα τῆς ἀγροτικῆς. Σύμφωνα μὲ μιὰ στατιστικὴ τοῦ 1890, τὸ 70% τῶν χωρικῶν δὲν κατόρθωναν ἀπ' τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς ποῦ τοὺς ἀναλαγοῦσε νὰ καλύπτουν οὔτε κἂν τίς πιὸ στοιχειώδεις ἀνάγκες τῆς ζωῆς, τὸ 20% κατόρθωναν νὰ καλύπτουν τίς ἀνάγκες τῆς διατροφῆς τους, δὲν εἶχαν ὅμως τὴ δυνατότητα νὰ ἔχουν δικὰ τους ζῶα, καὶ μόνο τὸ 9% εἶχε μιὰ τέτοια συγκομιδὴ, ἀπὸ τὴ γῆ ποῦ κάλυπτε τίς ἀνάγκες του καὶ εἶχε καὶ πλεόνασμα τὸ ὁποῖο τὸ πουλοῦσε. Οἱ καθυστερούμενοι φόροι

έγιναν ένα μόνιμο φαινόμενο του ρωσικού χωριού, μετά τη λεγόμενη «ἀπελευθέρωση». Ήδη από τὸ 1870, σὲ μιὰ ἐτήσια ἀπόδοση φόρου κατὰ κεφαλὴ 50 ἑκατομμυρίων ἀντιστοιχοῦσαν 11 ἑκατομμύρια ρούβλια καθυστερημένοι φόροι. Ἀκόμα κι' ὅταν καταργήθηκε ὁ φόρος κατὰ κεφαλὴν, ἡ ἀθλιότητα τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ δὲν σταμάτησε νὰ μεγαλώνει, γιατί οἱ ἔμμεσοι φόροι γίνονταν ὀλοένα καὶ πιὸ ἐπαχθεῖς. Τὸ 1907, οἱ καθυστερημένοι φόροι ἀνέρχονταν σὲ 127 ἑκατομμύρια ρούβλια, ἀπάλλαξαν ὅμως σχεδὸν ὅλους τοὺς χωρικοὺς ἀπ' αὐτοὺς τοῦ φόρου, ἀφ' ἑνὸς μὲν γιατί ἦταν ἐντελῶς ἀδύνατο νὰ τοὺς εἰσπράξουν, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀναβρασμοῦ ποὺ ἐπικρατοῦσε τότε.

Μέσα σὲ λίγο διάστημα οἱ φόροι ὄχι μόνον ἀπορρόφησαν ὅλα τὰ εἰσοδήματα τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ ἀνάγκασαν καὶ τοὺς χωρικοὺς νὰ θροῦν πρόσθετα εἰσοδήματα. Τὰ πρόσθετα αὐτὰ εἰσοδήματα προέρχονταν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τίς ἐποχικὲς ἀγροτικὲς ἐργασίες, ποὺ καὶ σήμερα ἀκόμα προκαλοῦν στὴ Ρωσία ἀληθινὲς μεταναστεύσεις ὀλόκληρων λαῶν, γιατί οἱ πιὸ δυνατοὶ ἄντρες χωρικοὶ πηγαίνουν νὰ δουλέψουν σάν μεροκαματιάρηδες στὰ μεγάλα φεουδαρχικά τσιφλίκια, ἀφήνοντας τὴν καλλιέργεια τῶν ἰδίων τους χωραφιῶν στὶς γυναῖκες, τὰ παιδιά καὶ τοὺς γέροντες. Ἐξ ἄλλου, ἕνα μέρος χωρικῶν προσελκύνονταν στὴν πόλη καὶ στὶς βιομηχανίες. Σχηματίσθηκε ἔτσι στὰ βιομηχανικὰ κέντρα ἕνα στρώμα ἐποχιακῶν ἐργατῶν ποὺ δὲν δούλευαν στὴν πόλη παρά μόνον τὸ χειμῶνα. Αὐτοὶ οἱ ἐποχιακοὶ ἐργάτες δούλευαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στὶς ὑφαντουργίες τὸ χειμῶνα καὶ ἔναυγύριζαν στὶς ἀγροτικὲς ἐργασίες τοῦ χωριοῦ τους τὴν ἀνοιξὴ μαζί μὲ τὰ λεφτὰ ποὺ εἶχαν βγάλει. Σὲ πολλὲς περιοχὲς ὑπῆρχε τὸ οὐστημα τῆς κατ' οἶκον βιομηχανικῆς ἐργασίας, ἢ πρόσθετες ἐυκαιριακὲς ἀγροτικὲς ἐργασίες ὅπως οἱ ἀμαξάδες καὶ οἱ μαραγκοί.

Παρ' ὅλα αὐτὰ, ἡ μάζα τῶν χωρικῶν μόλις καὶ μετὰ

βιας μπορούσε να ζήσει. Όχι μόνο η παραγωγή της γεωργίας, αλλά και τα πρόσθετα εισοδήματα τα έξανέμιζαν οι φόροι. Τό κράτος είχε στη διάθεσή του αύστηρά καταναγκαστικά μέσα για να επιβάλει τους φόρους στην κοινότητα ή όποια ήταν στο σύνολό της άλληλέγγυα υπεύθυνη για τους φόρους τών μελών της. Μπορούσε τό κράτος να αναγκάσει τά μέλη της κοινότητας πού είχαν καθυστερημένους φόρους να δουλέψουν για λογαριασμό του σέ περιοχές έκτός της κοινότητας και να επιτάξει τά μεροκάματα τους. Μπορούσε να δώσει ή να άρνηθεί στά μέλη της κοινότητας διαβατήρια, πράγμα πού είχε σάν άποτέλεσμα να μην μπορούν οι χωρικοί να απομακρυνθούν άπό τό χωριό τους. Είχε άκόμα τό δικαίωμα να τιμωρεί μέ βασανιστήρια τούς άνυπότακτους.

Κατά καιρούς, τά ρωσικά χωριά παρουσίαζαν σ' όλο τό μήκος και τό πλάτος της Ρωσίας ένα περιεργο θέαμα. Όταν οι φοροεισπράκτορες έφταναν στό χωριά, άρχιζε μία όλόκληρη διαδικασία. Η Τσαρική Ρωσία είχε δώσει σ' αυτή τή διαδικασία ένα όνομα, πού είχε γίνει τεχνικός όρος και σήμαινε «πληρωμή τών καθυστερημένων φόρων μέ χτυπήματα». Γινόταν συνέλευση του χωριού όπου μαζεύονταν όλοι άνεξαιρέτως. Τά μέλη της κοινότητας τά όποια είχαν καθυστερήσει τήν πληρωμή τών φόρων, οι λεγόμενοι «καθυστερημένοι», έβγαζαν μπροστά σέ όλο τό χωριό τά παντελόνια τους, Εάπλωναν σέ μία σανίδα και οι ίδιοι οι συγχωριανοί τους τούς μαστίγωνναν μέχρι πού να ματώσει τό σώμα τους, και τούς έδερναν μέ βέργες ό ένας μετά τόν άλλο. Κάθε τέτοια επίσκεψη της ύψηλης κρατικής έξουσίας συνοδευόταν άπό τούς λυγμούς και τούς στεναγμούς τών θυμάτων, πού τίς περισσότερες φορές ήταν οι πατέρες τών οικογενειών, άκόμα και γέροι μέ άσπρα μαλλιά. Όταν ή διοικητική αυτή τιμωρία του χωριού τέλειωνε οι φοροεισπράκτορες Ξανανέβαιναν στην τρούικα τους για να επιβάλουν τήν ίδια τιμωρία σ' ένα άλλο χωριό. Συχνά οι χωρικοί για να γλυτώσουν άπ' αυτή τή δημόσια τιμωρία αυτοκτονούσαν.

Ένα άλλο άπάνθισμα αύτης τής κατάστασης ήταν ή λεγόμενη «φορολογική έπαιτεία». Φτωχοί γεροχωρικοί έφευγαν άπ' τό χωριό τους μ' ένα μπαστούνι Ζητιάνου για νά μαζέψουν τους άποιτούμενους φόρους και νά τους φέρουν στό χωριό. Τό κράτος προσπαθοῦσε νά διατηρήσει τίς δομές τών άγροτικών κοινοτήτων, οι όποιες έτσι είχαν μετασχηματισθεί σέ μηχανές άπόδοσης φόρων.

Ό νόμος τοῦ 1881 καθόριζε ότι ή γή τοῦ χωριού δέν μπορεί νά άφαιρεθεί άπό τήν κοινότητα παρά μόνο άν τό άποφασίσουν τά δύο τρίτα τών μελών και έπιπροσθέτως ύπάρχει σύμφωνος γνώμη τοῦ ύπουργού τών έσωτερικών, τοῦ ύπουργού οικονομικών και τοῦ ύπουργού τών περιοχών. Οι χωρικοί δέν μπορούσαν νά πουλήσουν τά χωράφια τά όποιο είχαν κληρονομήσει παρά μόνο σέ μέλη τής κοινότητας. Η ύποθήκευση τών χωροφιών τους άπογορευόταν. Στή διάρκεια που κυβερνοῦσε ό Άλέξανδρος ό Γ', οι άγροτικές κοινότητες έχοσαν όλη τήν άυτονομία τους και μπήκαν στήν έξουσία τών «άγροτικών διοικητών», θεσμός παρόμοιος μέ τό θεσμό τών άγροτικών συμβούλων στήν Πρωσία. Όποιαδήποτε άπόφαση τής συνέλευσης τής κοινότητας έπρεπε νά έγκριθεί άπ' αύτούς τους διοικητές, οι διανομές τής γής γίνονταν κάτω άπό τόν έλεγχο τους και εκτός άπ' αύτό επέβλεπαν τήν κατανομή και τήν είσπραξη τών φόρων.

Ό νόμος τοῦ 1893 έκανε όρισμένες παραχωρήσεις έπιτρέποντας τίς διανομές τής γής κάθε δώδεκα χρόνια. Ταυτόχρονα επέτρεψε τή φυγή τών μελών άπό τό χωριό, ύπό τόν όρο ότι θα συμφωνοῦσε ή κοινότητα και άφού θα είχε προηγηθεί ή έξόφληση τών φορολογικών χρεών.

Παρά τήν τεχνητά δημιουργημένη προστασία άπό τό νόμο γύρω άπό τήν άγροτική κοινότητα, παρά τήν επίβλεψη τών τριών ύπουργείων και τοῦ πλήθους τών δημοσίων λειτουργών, τίποτε δέν ήταν δυνατό νά έμποδίσει τήν παρακμή τής άγροτικής κοινότητας. Η πνιγηρή δυσβάσταχτη

φορολογία, ή παρακμή τής αγροτικής οικονομίας σάν αποτέλεσμα τοῦ ὅτι ἓνα μέρος τῶν ἀγροτῶν Ζοῦσε ἀπὸ παραγωγικὲς καὶ βιομηχανικὲς ἐργασίες, ἡ ἔλλειψη γῆς, ἰδιαιτέρα βοσκοτόπων καὶ δασῶν, ἐκτάσεις ποὺ εἶχαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καταπατήσῃ οἱ εὐγενεῖς, ἡ ἔλλειψη καλλιεργήσιμης γῆς παρὰ τὴν αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ, ὅλα αὐτὰ εἶχαν τὸν ἀποτέλεσμα τὴν ἐμφάνιση δύο φαινομένων ποὺ ἐμελλαν νὰ παίξουν ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ: Ἡ φυγὴ ἀπ' τὸ χωριὸ στὴν πόλη καὶ ἡ ἐμφάνιση τῆς τοκογλυφίας στὸ χωριό.

Στὸ μέτρο ποὺ ἡ μερίδα τῆς γῆς καὶ τὰ πρόσθετα εἰσοδήματα ἀπὸ τὰ μεροκάματα στὶς βιομηχανίες ἢ ἄλλα διάφορα, δὲν χρησίμευαν παρὰ γιὰ νὰ πληρώνονται οἱ φόροι, πράγμα ποὺ ποτὲ δὲν γινόταν ἀπόλυτα, ἀλλὰ καὶ ποτὲ δὲν μπορούσαν νὰ καλύψουν ἀκόμα καὶ τίς πιὸ βασικὲς τοὺς ἀνάγκες, στὸν ἴδιο βαθμὸ ἢ συμμετοχὴ στὴ ζωὴ τῆς κοινότητος μετατρέποταν σὲ ἀλυσίδα στὸ λαιμὸ τοῦ πεινασμένου χωρικοῦ. Ἔτσι ἦταν φυσικὸ οἱ περισσότεροι φτωχοὶ νὰ ἀπασχολοῦνται μὲ τὸ πῶς θὰ μπορούσαν νὰ σπᾶσουν αὐτὲς τίς ἀλυσίδες.

Ἡ ἀστυνομία συλλάμβανε μὲ τὴν κατηγορία τῆς ἀλητείας χιλιάδες φυγάδες ποὺ δὲν εἶχαν διαβατήριον καὶ τοὺς παράδινε στὴν κοινότητά τους, τῆς ὁποίας τὰ μέλη τοὺς μαστίγωναν στοὺς ἀγρούς γιὰ παραδειγματισμό. Παρ' ὅλα αὐτὰ, οἱ θεργιᾶς καὶ τὰ ὑποχρεωτικὰ διαβατήρια δὲν κаторθωσαν νὰ ἐμποδίσουν τὴ μαζικὴ ἐξοδὸ τῶν χωρικῶν, ποὺ δραπετεύαν νύχτα καὶ μέσα στὴν ὀμίχλη ἀπὸ τὴν κόλαση τοῦ «ἀγροτικοῦ κομμουνισμοῦ», γιὰ νὰ πᾶνε στὶς πόλεις καὶ νὰ ἐξαφανιστοῦν στὸν ὠκεανὸ τοῦ βιομηχανικοῦ προλεταριάτου.

Ἄλλοι, τῶν ὁποίων οἱ οἰκογενειακοὶ δεσμοὶ καὶ ἄλλες περιστάσεις ἔκαναν ἀδύνατη τὴ φυγὴ, προσπάθησαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν κοινότητα χρησιμοποιώντας νόμιμα μέσα. Θὰ ἔπρεπε πρῶτα-πρῶτα νὰ ἐξοφλήσουν τὰ χρέη τους καὶ γι' αὐτὸ... φρόντιζε ἡ τοκογλυφία.

Ἐκ πολλῶν χρόνων, οἱ φόροι καὶ ἡ ἀναγκαστικὴ πώλησις τῆς σοδειᾶς μὲ τούτους χειρότεροις ὁδοῦν τὸν ῥῶσο χωρικὸν στὰ νύχια τῆς τοκογλυφίας. Κάθε φυσικὴ καταστροφή, κάθε ἄσχημη σοδειὰ ἔκαναν ἀναπόφευκτὴ τὴν προσφυγὴν στὸν τοκογλύφον. Γιὰ νὰ ἀπελευθερωθῶν ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς κοινότητος δὲν εἶχαν καμιά ἄλλη διέξοδο ἀπὸ τὸ νὰ δεχτοῦν τὰ δεσμὰ τῆς τοκογλυφίας.

Ἐνῶ οἱ φτωχοὶ χωρικοὶ προσπαθοῦσαν ὁπως-ὁπως νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν κοινότητα, οἱ πλούσιοι χωρικοὶ δὲν τοῦτ βοηθοῦσαν καθόλου καὶ οἱ ἴδιοι ἔφευγαν συχνὰ ἀπὸ τὴν κοινότητα, προκειμένου νὰ γλυτώσουν τὴν ὀδυνηρὴ συλλογικὴ εὐθύνη γιὰ τοὺς φόρους τῆς κοινότητος. Ἄκόμα ὅμως καὶ στίς περιπτώσεις ποῦ δὲν ἔφευγαν ἀπὸ τὴν κοινότητα ἀλλὰ τυπικὰ κατοικοῦσαν στοὺς κόλπους τῆς, οἱ πλούσιοι χωρικοὶ — ποῦ στὸ μεγαλύτερον μέρος τοὺς ἦσαν ἐπίσης τοκογλύφοι — ἀποτελοῦσαν μέσα στὴν κοινότητα καὶ σὲ σχέση μὲ τοὺς φτωχοὺς χωρικοὺς, τὸ κυρίαρχον κατεστημένον, ποῦ εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ ἐπηρεάζει τίς ἀποφάσεις ποῦ υἱοθετοῦσαν οἱ χρεωμένοι καὶ ἔξαρτώμενοι χωρικοὶ.

Σχηματίσθηκε ἔτσι σιγὰ-σιγὰ στοὺς κόλπους τῆς κοινότητος, ποῦ ὑπερβολικὰ βασιζόταν στὴν ἰσότητα καὶ στὴν κοινοκτημοσύνη τῆς γῆς, ἕνας σαφὴς χωρισμὸς σὲ τάξεις, ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά ἡ ἀγροτικὴ ἀστικὴ τάξις, καθόλου πολυάριθμη ἀλλὰ μὲ μεγάλη ἐπιρροή, ἀπὸ τὴν ἄλλη μιὰ μάζα ἔξαρτωμένων χωρικῶν καὶ ἀντικειμενικὰ προλεταριοποιημένων.

Ἡ ἐσωτερικὴ παρακμὴ τῆς πνιγμένης κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῶν φόρων τῆς ἀγροτικῆς κοινότητος καὶ τῆς ἀδυσώπητης τοκογλυφίας, ὁ ἐσωτερικὸς χωρισμὸς τοῦ χωριοῦ σὲ τάξεις ὀδήγησε σὲ ἀνοιχτὰς ἐξεγέρσεις. Οἱ καταστροφές καὶ οἱ ἐξεγέρσεις τῶν χωρικῶν, φαινόμενα ποῦ ἐμφανίζονταν κανονικὰ ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ. Τίς ἐξεγέρσεις αὐτὲς οἱ τοπικὲς κυβερνήσεις τίς χτυποῦσαν τόσο ἀδυσώπη-

τα όσο και οι φοροεισπράχτορες και ο στρατός, που είχε επιφορτισθεί να «φέρει την ήσυχία» στο χωριό. Η ρωσική έπαρχία μετατράπηκε έτσι σ' ένα πεδίο φρικτών καταστροφών και αιματηρών συγκρούσεων. Ο ρώσος μουζίκος, κάτοικος της Σαμάρα, του Σαρσάθ και όλων των περιοχών που βρίσκονται κατά μήκος του Βόλγα, είχε την ίδια τύχη με τον Ίνδο της Όρίας.

Όταν τέλος το 1904 και 1905 η επανάσταση του προλεταριάτου των πόλεων ξέσπασε στη Ρωσία, η μάζα των άπελπισμένων αυτών χωρικών έβριξε για πρώτη φορά όλο το βάρος της στη Ζυγαριά της επανάστασης και το αγροτικό ζήτημα έγινε το επίκεντρό της. Όταν μ' αυτή την επανάσταση οι χωρικοί ξεχύθηκαν σαν χείμαρρος όρμητικός στις περιοχές των εύγενών και κατάκαυσαν τα σπίτια τους, όταν τώρα πιά το κόμμα των εργαζομένων, εκφράζοντας την άγωνία των χωρικών, άπαιτούσε και διεκδικούσε επαναστατικά την άπαλλοτρίωση των μεγάλων φεουδαρχικών εκτάσεων χωρίς καμιά άποζημίωση και την άπόδοση τους στους φτωχούς, μόνον έπειτα άπ' όλα αυτά ο τσαρισμός αναγκάστηκε να έγκαταλείψει την άγροτική πολιτική που άσκούσε επί αιώνες. Μετά άπό αυτό η άγροτική κοινότητα δέν μπόρεσε να κρατηθεί άλλο όρθια και ήταν αναγκασμένη να άρνηθεί τον έαυτό της.

Ήδη άπό το 1902 η άγροτική κοινότητα είχε χτυπηθεί άποφασιστικά άπό τη ρίζα της, στην ιδιόμορφη ρωσική μορφή της: η συλλογική ευθύνη της κοινότητας για τους φόρους καταργήθηκε.

Είναι άλήθεια ότι αυτό το μέτρο της κατάργησης της συλλογικής ευθύνης είχε προετοιμαστεί έντατικά άπό την οικονομική πολιτική του ίδιου του τσαρισμού. Το δημόσιο ταμείο μπόρουσε πολύ εύκολα να άντικαταστήσει τους άμεσους φόρους με τους έμμεσους, οι όποιοι είχαν πάρει τέτοιες διαστάσεις που στον προϋπολογισμό του 1906 για παράδειγμα, σέ μιá συνολική είσπραξη φόρων 2.030 έκα-

τομμυρίων ρουβλίων, μόνο 148 εκατομμύρια προέρχονταν από την άμεση φορολογία και 1.100 εκατομμύρια προέρχονταν από τους έμμεσους φόρους, εκ των οποίων 558 εκατομμύρια προέρχονταν από το μονοπώλιο των οίνοπνευματωδών με διάταγμα του «φιλελεύθερου» υπουργού Βίττε για την καταπολέμηση του αλκοολισμού. Ή εις τὸ ἀκέραιον πληρωμὴ αὐτῶν τῶν φόρων συνοδευόταν ἀπὸ τὴν ἐξαθλίωση, τὴν ἀπελπισία καὶ τὴν ἀδυναμία τῶν ἀγροτικῶν μαζῶν. Τὸ 1905 καὶ 1906, τὸ ἀγροτικὸ χρέος γιὰ τὸ Ξαναγόρασμα τῆς γῆς μειώθηκε στὸ μισό καὶ τὸ 1907 καταργήθηκε ἐντελῶς.

Ἡ «ἀγροτικὴ μεταρρύθμιση» τοῦ 1907 εἶχε σάν πρόδηλο στόχο τὴ δημιουργία τῆς μικρῆς ἰδιοκτησίας στοὺς χωρικοὺς. Αὐτὸ θὰ γινόταν μὲ τὸν ἀναδασμὸ τῶν περιοχῶν καὶ βοσκοτόπων τοῦ κράτους καὶ ἐνὸς μέρους τῆς φεουδαρχίας. Ἔτσι ἡ προλεταριακὴ ἐπανάσταση τοῦ XX αἰῶνα διέλυσε ἐπίσης στὴν πρώτη ἀνολοκλήρωτη φάση της, τὰ τελευταῖα ὑπολείμματα τῆς δουλείας καὶ τὴν ἀγροτικὴ κοινότητα πού τεχνητὰ διατηροῦσε ὁ τσαρισμὸς.

Κεφάλαιο 14

ΟΙ ΒΑΘΥΤΕΡΟΙ ΛΟΓΟΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΓΟΝΗΣ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Με τή μελέτη τῆς ρωσικῆς ἀγροτικῆς κοινότητος ὁλοκληρώθηκε ἡ ποικιλία τῶν μορφῶν πού ἐμέλλε νά πάρει ὁ πρωτόγονος ἀγροτικός κομμουνισμός, ὁ κύκλος Ἐανάκλεισε. Ὄντας στίς ἀρχές του τὸ φυσικὸ προϊόν τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης καὶ ἡ ἐγγύηση τῆς πιὸ γρήγορης οικονομικῆς προόδου, τῆς μεγαλύτερης δυνατῆς ὕλικῆς καὶ πνευματικῆς εὐημερίας, τῆς κοινωνίας, στήν πορεία μετασχηματίζεται σ' ἓνα μηχανισμό πολιτικῆς καὶ οικονομικῆς καθυστέρησης. Τὸ μαστίγωμα τοῦ ρώσου χωρικοῦ ἀπὸ τὰ μέλη τῆς ἴδιας του τῆς κοινότητος, πού ἐμπαιναν ἔτσι στήν υπηρεσία τοῦ τσαρικοῦ ἀπολυταρχισμοῦ, εἶναι μιὰ σκληρὴ καταδίκη τῆς ἱστορίας στὰ στενὰ ὄρια τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ καὶ ἀποτελεῖ τὴν πιὸ χτυπητὴ ἔκφραση τοῦ γεγονότος ὅτι κι' αὐτὴ ἡ κοινωνικὴ μορφή ἀκολούθησε τὸ νόμο τῆς διαλεκτικῆς: Αὐτὸ πού κάποτε ἦταν λογικὸ γίνεται παράλογο, αὐτὸ πού κάποτε ἦταν εὐεργετικὸ γίνεται καταστροφικὸ.

Δύο εἶναι τὰ πιὸ χτυπητὰ πράγματα, ὅταν κανεὶς ἐξε-

τάζει προσεχτικά τήν ἐξέλιξη πού πήρε ἡ ἀγροτική κοινότητα στίς διάφορες χῶρες καί ἠπείρους. Αὐτή ἡ τελευταία καί ἀνώτερη βαθμίδα τοῦ συστήματος τοῦ οικονομικοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ δέν εἶναι καθόλου ἓνα ἀμετάβλητο καί αὐστηρό πρότυπο, ἀλλά πρὶν ἀπ' ὅλα ἐκδηλώνει μιὰ πολὺ μεγάλη ποικιλία μορφῶν, μιὰ εὐλυγισία καί ἰκανότητα προσαρμογῆς σέ κάθε ἱστορικό περιβάλλον. Σέ ὁποιασδήποτε ἱστορικές συνθήκες, καί κάτω ἀπ' ὅλες τίς περιστάσεις, προχωρεῖ διὰ μέσου ἑνός ἀνεπαίσθητου προτσές μετασχηματισμοῦ, ἑνός προτσές τόσο ἀργοῦ πού κατ' ἀρχὴν περνᾷ ἀπαράτηρητο ἀπὸ τήν ὑπόλοιπη κοινωνία. Στούς κόλπους μιᾶς ἄλλης κοινωνίας ἀντικαθιστᾷ τίς ξεπερασμένες δομές της μέ καινούργιες, κάτω ἀπ' ὅλες τίς πολιτικές γενικώτερες δομές τῶν τοπικῶν ἢ ξένων κρατικῶν μηχανισμῶν. Ἐχει μιὰ κοινωνική καί οικονομική ζωὴ πού εἶναι πάντα ἔτοιμη νὰ ἀναπαραχθεῖ ἢ νὰ ἐξαφανισθεῖ, νὰ ἀναπτυχθεῖ ἢ νὰ παρακμάσει

Αὐτή ἡ κοινωνική μορφή παρουσίασε, χάρις στήν εὐλυγισία της καί στήν ἰκανότητα προσαρμογῆς της, μιὰ ἐκπληκτικὴ ἀνθεκτικότητα καί στερεότητα. Ἀντιμετωπίζει ὅλες τίς θύελλες τῆς πολιτικῆς ἱστορίας, ἢ καλύτερα τίς ἀνέχεται ὅλες, τίς ἀφήνει νὰ πέσουν στήν πλάτη της, καί ὑπομένει παθητικά αἰῶνες ὀλόκληρους τήν καταπίεση τῶν κατακτητῶν, τὸν ἀπολυταρχισμό, τοὺς ξένους ἀφέντες, τήν ἐκμετάλλευση. Δέν ὑπάρχει παρὰ μόνο μιὰ ἐπαφὴ τὴν ὁποία δέν μπορεῖ νὰ ἀνεχθεῖ καί μέ τήν ὁποία τῆς εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐπιβιώσει: Ἡ ἐπαφὴ γῆς πρωτόγονης κομμουνιστικῆς κοινότητας μέ τὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ, δηλαδή μέ τὸν καπιταλισμὸ. Παντοῦ, χωρὶς καμιὰ ἐξαιρέση, ἢ σύγκρουσὴ της μέ τὸν καπιταλισμὸ ἔχει σάν ἀποτέλεσμα τὸ θάνατο τῆς ἀρχαίας κοινωνίας. Ἔτσι ὁ καπιταλισμὸς κατόρθωσε νὰ κάνει αὐτὸ πού δέν μπόρεσαν νὰ κάνουν ἐπὶ χιλιετηρίδες ὀλόκληρες οἱ πιὸ ἄγριοι κατακτητῆς τῆς Ἀνατολῆς: νὰ κάνει τήν κοινωνική αὐτὴ μορφή νὰ ἀπουσινθεθεῖ ἀπὸ μόνη της, νὰ σπάσει τοὺς παραδοσιακοὺς

δεσμούς που συνέδεαν τὰ μέλη της καὶ νὰ μεταμορφώσει αὐτὴ τὴν κοινωνία σὲ ἓνα σωρὸ ἀπὸ ἄμορφα ἐρείπια.

Ὁ θανάσιμος ἄνεμος τοῦ καπιταλισμοῦ δὲν εἶναι ὁ μόνος, ἀλλὰ ὁ τελευταῖος ἀπὸ τοὺς παράγοντες που μὲ τὴν παρέμβασή του ἐπιταχύνει λιγότερο ἢ περισσότερο τὴν ἀναπόφευκτη παρακμὴ τῆς πρωτόγονης κοινωνίας. Τὰ σπέρματα τῆς αὐτοκαταστροφῆς ἦταν πάντα στοὺς κόλπους αὐτῆς τῆς κοινωνίας. Ἄν ἀνακεφαλαιώσουμε τοὺς διάφορους δρόμους μέσα ἀπ' τοὺς ὁποίους ἡ πρωτόγονη κοινωνία ὁδηγήθηκε στὴν παρακμὴ της, ἔτσι ὅπως τοὺς μελετήσαμε στὰ διάφορα παραδείγματα, διαπιστώνουμε τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς κάποιας ἱστορικῆς ἀλληλουχίας τῶν διαφόρων φάσεων τῆς ἐξέλιξής της. Ἡ κομμουνιστικὴ ἰδιοκτησία τῶν μέσων παραγωγῆς ἀποτέλεσε τὴ βάση μιᾶς αὐστηρὰ ὀργανωμένης οικονομίας, που γιὰ πολὺ μακρὲς ἱστορικὲς ἐποχὲς πρόσφερε τὴ μεγαλύτερη παραγωγικότητα καὶ τὴν καλύτερη κατοχύρωση τῆς ὑπαρξῆς τῆς κοινωνίας. Ἡ ἀργή, ὅμως, ἀλλὰ σταθερὴ ἄνοδος τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας ἐρχόταν ἀναπόφευκτα σὲ σύγκρουση μὲ τὴν κομμουνιστικὴ ὀργάνωση τῆς κοινωνίας. Ἄφοῦ στοὺς κόλπους αὐτῆς τῆς κοινωνικῆς ὀργάνωσης ἐπιτελέσθηκε τὸ ἀποφασιστικὸ πέρασμα στὴν ἀνώτερη βαθμίδα τῆς γεωργίας — μὲ τὴ χρήση τοῦ ἀλετριοῦ — καὶ ἀφοῦ πάνω σ' αὐτὴ τὴ βάση ἡ ἀγροτικὴ κοινότητα σταθεροποιήθηκε, ἡ πρόοδος στὴν ἐξέλιξη τῆς τεχνικῆς τῆς παραγωγῆς ἀπαιτοῦσε μιὰ πιὸ ἐντατικὴ καλλιέργεια τῆς γῆς. Αὐτὴ ἡ ἐντατικὴ καλλιέργεια τῆς γῆς δὲν μπορούσε κι' αὐτὴ μὲ τὴ σειρά της νὰ πραγματοποιηθεῖ σ' αὐτὸ τὸ στάδιο τῆς τεχνικῆς τῆς γεωργίας, παρὰ μόνον μὲ τὴ μικρὴ ἐντατικὴ ἐκμετάλλευση τῆς γῆς καὶ μὲ σχέσεις πιὸ στενὲς καὶ πιὸ γερὲς τῆς προσωπικῆς ἐργατικῆς δυνάμεως μὲ τὴ γῆ. Μιὰ πιὸ ἀποδοτικὴ καλλιέργεια τῆς γῆς εἶχε ἔτσι σὰν προϋπόθεση τὴ διαρκὴ ἐκμετάλλευση ἑνὸς κομματιοῦ γῆς ἀπὸ μιὰ καὶ πάντα τὴν ἴδια ἀγροτικὴ οἰκογένεια. Ἡ λίπανση τῆς γῆς ἰδιαίτερα, εἶναι μιὰ ἀναγνωρισμένη αἰτία τῆς λιγόστευσης τῶν ἀναδιανο-

μῶν τῆς γῆς τόσο στή Γερμανία ὅσο καί στή Ρωσία. Γενικά, ὑπάρχει μιὰ τάση, οἱ ἀναδιανομές τῆς γῆς νά γίνονται ὄλο καί σέ πιό μεγάλα χρονικά διαστήματα, τάση πού ἐμφανίζεται σ' ὄλες τίς ἀγροτικές κοινότητες, πράγμα πού εἶχε σάν συνέπεια τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν τυχαία κλήρωση τῆς γῆς στὴν κληρονομική της μεταθίβαση.

Τὸ πέρασμα ἀπ' τὴν κοινὴ ἰδιοχτησία τῆς γῆς στὴν ἀτομικὴ ἰδιοχτησία συνδέεται μὲ τὴν ἐντατικοποίηση τῆς ἐργασίας. Παντοῦ βλέπουμε τὰ δάση καί τὰ λειβάδια νά παραμένουν κοινοτικὴ ἰδιοχτησία πολὺ περισσότερο καιρὸ ἀπ' ὅ,τι οἱ ἀγροὶ οἱ ὁποῖοι καλλιεργοῦνται πιὸ ἐντατικά καί ἀνοίγουν τὸ δρόμο στὸ κομμάτισμα τῆς γῆς καί στὴν κληρονομικὴ περιουσία.

Ἡ ἀτομικὴ ἰδιοχτησία κομματιῶν καλλιεργήσιμης γῆς δὲν ἀποκλείει κατ' ἀρχὴν ἐντελῶς τὴ συλλογικὴ ὀργάνωση τῆς οἰκονομίας πού διατηρεῖται γιὰ πολὺν καιρὸ μὲ τὸ ἀνακάτωμα τῶν χωραφιῶν καί τὴ κοινοκτημοσύνη τῶν δασῶν καί τῶν βοσκοτόπων. Ἡ ἀρχαία κοινωνία δὲν ἀποκλείει τὴν κοινωνικὴ καί οἰκονομικὴ ἰσότητα. Βλέπουμε πρῶτα-πρῶτα τὴ δημιουργίαν ἑνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ μικρῶν χωρῶν, πού παρασκευάζουν τίς ἴδιες συνθήκες ζωῆς καί μποροῦν νά ζοῦν καί νά ἐργάζονται αἰῶνες ὀλόκληρους σύμφωνα μὲ τίς πανάρχαιες παροδόσεις τους. Παρ' ὅλα αὐτά, ὁ δρόμος πού ὀδηγεῖ στὴν ἀνισότητα ἀνοίγει μὲ τὴν καθιέρωση τῶν δικαιωμάτων πού πηγάζουν ἀπὸ τὴν πρωτοτοκία καί μὲ τὴ δυνατότητα τῆς ἀλλοτρίωσης τῶν ἀγροτικῶν ἀγαθῶν.

Ἡ ἐπεξεργασία αὐτῶν τῶν παραγόντων ὑποσκάβει θέβαια τὴν παραδοσιακὴ ὀργάνωση τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ μ' ἕνα τρόπο ἐξαιρετικὰ ἀργό. Ἄλλοι εἶναι οἱ παράγοντες πού θρῖσκονται σὲ ἐνέργεια καί ὑποσκάβουν τὴν ἀρχαία κοινωνικὴ ὀργάνωση πιὸ γρήγορα καί πιὸ ἀποτελεσματικά: εἶναι οἱ δημόσιες δαπάνες τῶν ὁποίων τὸ μέγεθος γίνεται ὄλο καί μεγαλύτερο καί ξεπερνᾷ τὰ στενὰ φυσικὰ ὄρια τῆς ἀγροτικῆς κοινότητος.

Είδαμε ήδη την αποφασιστική σημασία που είχε η τεχνική ἀρδευση για την καλλιέργεια τῶν ἀγρῶν στήν Ἀνατολή. Αὐτή ἡ ἐντατικοποίηση τῆς ἐργασίας καί ἡ μεγάλη αὐξηση τῆς παραγωγικότητας ἐπαιξαν πολὺ μεγαλύτερο ρόλο στό σπάσιμο τῶν ἀρχαίων δομῶν παρά ἡ καθιέρωση τῆς λίπανσης στή Δύση. Τά μεγάλα ἀρδευτικά ἔργα προϋποθέτουν ἀπό τὴν ἀρχὴ τους τὴν ἐργασία ἀνθρώπων σὲ μιὰ πολὺ μεγάλη κλίμακα, τὴ μεγάλη ἐπιχείρηση. Ἐπειδὴ ὅμως ἀντίστοιχες ὀργανωτικὲς δομές, που θὰ μπορούσαν νὰ φέρουν σὲ πέρασ αὐτά τὰ ἔργα δὲν ὑπῆρχαν στοὺς κόλπους τῆς ἀγροτικῆς κοινότητας, θὰ ἔπρεπε νὰ δημιουργηθοῦν εἰδικοί ὀργανισμοὶ πάνω ἀπ' αὐτὴ τὴν κοινότητα. Ξέρουμε ὅτι ἡ διεύθυνση τῶν δημοσίων ἔργων κατασκευῆς φραγμάτων νεροῦ ἀπέτελεσε τὸ πιὸ σπουδαῖο στήριγμα τῆς κυριαρχίας τῶν ἱερέων καὶ ὄλων τῶν δυναστειῶν τῆς Ἀνατολῆς. Καί στή Δύση ἐπίσης γίνονταν διάφορα δημόσια ἔργα, τὰ ὁποῖα ὅσο καί πιὸ ἀπλά νὰ ἦταν στήν κατασκευὴ τους, σὲ σύγκριση μὲ τὴ σημερινὴ ὀργάνωση τοῦ Κράτους, ἔπρεπε ὡστόσο νὰ γίνουν ἀπὸ μιὰ πρωτόγονη κοινωμία. Τὰ ἔργα αὐτά πολλαπλασιάζονται ὅσο περισσότερο ἐξελισσεται καὶ προοδεύει αὐτὴ ἡ κοινωμία, καὶ κατὰ συνέπεια ἀπαιτοῦν τὴν ὑπαρξὴ εἰδικῶν μηχανισμῶν. Παντοῦ — στή Γερμανία καὶ στό Περού, στὶς Ἰνδίες καὶ τὴν Ἀλγερία — διαπιστώνουμε ὅτι τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν ἐκλογιμότητα τῶν δημοσίων λειτουργιῶν στήν κληρονομικότητα τῶν λειτουργιῶν αὐτῶν στήν πρωτόγονη κοινωμία, ἀποτελεῖ ἓνα γενικό γνώρισμα τῆς ἐξέλιξης τῶν κοινωμιῶν αὐτῶν.

Αὐτὸς ὁ μετασχηματισμὸς που γίνεται ἀργὰ καὶ ἀνεπαίσθητα, δὲν ἔρχεται κατ' ἀρχὴν σὲ ρῆξη μὲ τὰ θεμέλια τῆς κομμουνιστικῆς κοινωμίας. Ἡ κληρονομικὴ μεταθίβαση τῶν δημοσίων λειτουργιῶν πηγάζει κατ' ἀρχὴν κατὰ τρόπο φυσικό, ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι στήν πρωτόγονη κοινωμία, οἱ συσσωρευμένες παραδόσεις καὶ προσωπικὲς ἐμπειρίες κατοχύρωναν πρὸς τὸ καλύτερο τὴν καλὴ ἐκτέλεση τῆς ἐργασίας. Στὴν πορεία ὅμως ἡ κληρονομικὴ μεταθίβαση τῶν

λειτουργιών σε όρισμένες οικογένειες οδήγησε αναπόφευκτα στη δημιουργία μιᾶς μικρῆς ντόπιας ἀριστοκρατίας, ἡ ἄποια ἀπὸ ὑπέρτης τῆς κοινότητος μετατρέπεται σὲ ἀφέντη της.

Τὰ ἀδιαίρετα κτήματα, τὸ *AGER PUBLICUS* τῶν Ρωμαίων, γιὰ τὰ ὁποῖα οἱ δημόσιοι λειτουργοὶ ἦταν ἄμεσα ὑπεύθυνοι, χρησίμευσαν σάν ἡ οἰκονομικὴ βάση τῆς δημιουργίας αὐτῆς τῆς ἀριστοκρατίας. Τὸ κλέψιμο τῶν ἀδιαίρετων ἢ ἀνεκμετάλλεωτων κτημάτων ἦταν ἡ συνηθισμένη μέθοδος πλουτισμοῦ τὴν ὁποῖα χρησιμοποιοῦσαν οἱ ντόπιοι ἢ ἔξενοι ἀξιωματοῦχοι οἱ ὁποῖοι ἔτσι Εὐχωρίζουν πάνω ἀπὸ τὴ μάζα τῶν χωρικῶν καὶ τοὺς ὑποδουλώνουν.

Ὅταν ἐπρόκειτο γιὰ ἓνα λαὸ πού Ζοῦσε στὸ περιθώριο τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ πρωτόγονη αὐτὴ ἀριστοκρατία μόλις πού Εὐχωρίζε ἀπὸ τὴ μάζα τοῦ πληθυσμοῦ σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὸν τρόπο τῆς Ζωῆς της. Ἦταν ὑποχρεωμένη νὰ συμμετέσσει στὸ προτσῆς τῆς παραγωγῆς καὶ νὰ κρύβει τὴν ὑπεροχὴ της σὲ περιουσία μὲ ἓνα ἐπίχρισμα δημοκρατικῆς ἀπλότητος: ἡ ἀριστοκρατία τῶν Γιακούτων γιὰ παράδειγμα, Εὐχωρίζε μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ ἦταν πιὸ πλοῦσια σὲ Ζῶα καὶ εἶχε μεγαλύτερη ἐπίρροη στὰ δημόσια πράγματα.

Ἄν ὅμως, ὄντας ἓνας λαὸς σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση, ἀρχίζει νὰ ἔχει ἐπαφὲς μὲ τοὺς πιὸ πολιτισμένους λαοὺς καὶ ν' ἀνταλλάσσει διάφορα προϊόντα, τότε οἱ ἀνάγκες αὐτῆς τῆς ἀριστοκρατίας γίνονται σιγὰ-σιγὰ πιὸ ἐκλεπτυσμένες, ἀποξενώνεται ἀπὸ τὴν ἐργασία καὶ ἡ κοινωνία χωρίζεται σὲ πραγματικὲς κάστες. Τὸ πιὸ κλασσικὸ παράδειγμα αὐτῆς τῆς ἐξέλιξης μᾶς τὸ προσφέρει ἡ Ἑλλάδα τῆς μετα-ὀμηρικῆς ἐποχῆς.

Ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας στοὺς κόλπους τῆς πρωτόγονης κοινωνίας ὀδηγεῖ κι' αὐτός, λιγότερο ἢ περισσότερο γρήγορα, σὲ μιὰ ἀναπόφευκτη ρῆξη μὲ τίς ἀρχές τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἰσότητος. Σ' αὐτὸ τὸ προτσῆς ὑπάρχει μιὰ ἐργασία δημόσιου χαραχτήρα, πού

έχει έναν ιδιαίτερα αποφασιστικό ρόλο και έξασκεϊται πολύ περισσότερο ένεργητικά άπ' ό,τι οι δημόσιες ειρηνικές λειτουργίες: είναι ή διεύθυνση του πολέμου. Όντας στην άρχή ό πόλεμος ύπόθεση όλων τών μελών, μετατράπηκε, έπειτα από τήν πρόοδο τής παραγωγής πού έπακολούθησε, σέ ειδικότητα μερικών ομάδων τής πρωτόγονης κοινωνίας. Γιατί όσο περισσότερο τό προτσές τής έργασίας είναι πιό άναπτυγμένο, πιό κανονικό και πιό σχεδιασμένο στην κοινωνία, τόσο λιγότερο ή κοινωνία αύτή μπορεί νά άνεχθει άπώλειες χρόνου, έλλειψη κανονικοϋ ρυθμοϋ έργασίας και σπατάλη ένεργείας στη στρατιωτική ζωή. Άν οι περιοδικές πολεμικές έκστρατείες είναι τό άμεσο άποτέλεσμα πού πηγάζει άπ' τό ίδιο τό οικονομικό σύστημα τών κυνηγετικών και κτηνοτροφικών λαών, ή γεωργία ώστόσο συνδέεται μέ μιá μεγάλη παθητικότητα τής κοινωνίας και γι' αύτό τόσο περισσότερο άπαιτεί τήν ύπαρξη μιás ιδιαίτερης κάστας πολεμιστών γιά τήν άμυνά της.

Ή πολεμική ζωή — όντας αύτή καθαυτή έκφραση τών στενών όρίων τής παραγωγικότητας τής έργασίας — παίζει ένα πολύ σπουδαίο ρόλο στους πρωτόγονους λαούς και προκαλεί ένα νέο καταμερισμό τής έργασίας. Ή δημιουργία μιás ξεχωριστής άριστοκρατίας τών πολεμιστών ή τών άρχηγών τους, άποτελεί τόν πιό δυνατό έχθρό τής κοινωνικής ισότητας πού είχε ν' άντιμετωπίσει ή πρωτόγονη κοινωνία.

Παντού όπου συναντάμε πρωτόγονες κοινωνίες δέν βρίσκουμε σχεδόν πουθενά αυτές τις σχέσεις μεταξύ ίσων και ελεύθερων ανθρώπων, όπως τήν περιγράφει ό Μάργκαν γιά τήν κοινωνία τών Ίροκέζων. Ή άνισότητα και ή έκμετάλλευση, νά ποιά είναι τά χαρακτηριστικά τών πρωτόγονων κοινωνιών πού συναντάμε σήμερα, προϊόντα μιás μακρόχρονης διαδικασίας άποσύνθεσης, είτε πρόκειται γιά κυρίαρχες κάστες τής Άνατολής, είτε γιά τήν άριστοκρατία τών Γιακούτων, ή γιά τά «μεγάλα γένη» τών Κελτών στη Σκωτία, ή γιά τή στρατιωτική άριστοκρατία τών Έλ-

λήνων, τῶν Ρωμαίων, τῶν Γερμανῶν τῆς ἐποχῆς τῶν μεγάλων μεταναστεύσεων, ἢ γιὰ τοὺς μικροὺς μονάρχες τῶν μαύρων βασιλείων τῆς Ἀφρικῆς.

Ἄς δοῦμε γιὰ παράδειγμα τὸ διάσημο βασίλειο τοῦ Μουάτα Κασέμπε, πού βρίσκεται στὸ κέντρο τῆς Νότιας Ἀφρικῆς, καὶ στὰ ἀνατολικά τοῦ βασιλείου τῆς Λούντα, ὅπου οἱ Πορτογάλοι ἔφθασαν τὸν ΧΙΧ αἰῶνα. Ἀκόμα καὶ σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ, στὴν ὁποία μόλις εἶχαν εἰσχωρήσει οἱ πρῶτοι Εὐρωπαῖοι, συναντᾶμε κοινωνικὲς σχέσεις πού δὲν ἔχουν καμμιά σχέση μὲ τὴν ἰσότητα καὶ τὴν ἐλευθερία.

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ ἄρχοντα Μοντέιρο καὶ τοῦ λοχαγοῦ Γκαμίτο, πού πραγματοποιήθηκε τὸ 1831, ἀπὸ τὴ Ζαμπία πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἀφρικῆς, γιὰ σκοποὺς ἐμπορικοὺς καὶ ἐπιστημονικοὺς, ἔδωσε τὴν παρακάτω περιγραφή τῆς κατάστασης πού ἐπικρατοῦσε. Ἡ ἐκστρατευτικὴ ἀποστολὴ ἔφθασε πρῶτα- πρῶτα στὴ χώρα τῶν Μαραβί, μιὰ φυλὴ πού ἔκανε μιὰ πρωτόγονη καλλιέργεια μὲ βοτανισμό, ἢ ὁποία κατοικοῦσε σὲ κωνικὲς καλύβες καὶ τῆς ὁποίας τὰ μέλη δὲν φοροῦσαν παρὰ ἓνα κομμάτι ὕφασμα γύρω ἀπὸ τὰ σκέλη. Τὴν ἐποχὴ πού ὁ Μοντέιρο καὶ ὁ Γκαμίτο διάσχιζαν τὴ χώρα τῶν Μαραβί, αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι διοικοῦνταν ἀπὸ ἓναν αὐταρχικὸ ἄρχηγό πού ὀνομαζόταν Νέντε. Ἦταν αὐτός πού δικάζε ὅλες τίς διαφορὲς στὴν πρωτεύουσά του, τὴν Μουντζίντα, καὶ κανένας δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀμφισβητήσῃ τίς ἀποφάσεις του. Τυπικά, θέβαια, εἶχε γύρω του κι' ἓνα συμβούλιο γερόντων, τὸ ὁποῖο ὅμως ἔπρεπε νὰ συμφωνεῖ πάντα μ' αὐτόν. Ἡ χώρα ὀλόκληρη χωριζόταν σὲ ἐπαρχίες οἱ ὁποῖες διοικοῦνταν ἀπὸ τοὺς Μάμπος, καὶ αὐτές οἱ ἐπαρχίες χωρίζονταν, μὲ τὴ σειρά τους, σὲ ὑποπεριοχές, ἐπικεφαλῆς τῶν ὁποίων ἦταν οἱ Φοῦνος. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἐπικεφαλῆς ἀξίωματοῦχοι κληρονομοῦσαν τὸ ἀξίωμα καὶ δὲν ἐκλέγονταν ἀπὸ τὸ λαό.

•Στίς 8 Αὐγούστου πλησιάσαμε τὴν περιοχὴ τοῦ Μουκάντα, τοῦ πιὸ ἰσχυροῦ ἄρχηγου τῶν Τσεβά. Αὐτός ὁ τε-

λευταῖος, στὸν ὁποῖο εἶχαμε στείλει ἀπὸ πρὶν σὰν δῶρο διάφορα ἐνδύματα ἀπὸ κόκκινο ὕφασμα, μαργαριτάρια, ἀλάτι καὶ κογχύλια, ἔφθασε τὴν ἐπόμενη μέρα στὸ στρατόπεδὸ μας καθάλα σ' ἓνα νέγρο. Ὁ Μουκάντα ἦταν ἓνας ἄνδρας ἡλικίας 60—70 ἐτῶν, μὲ μεγαλόπρεπο παρουσιαστικὸ καὶ προκαλοῦσε ἓνα εὐχάριστο σεβασμὸ. Τὸ μόνον ἔνδυμα ποῦ φοροῦσε ἦταν ἓνα βρώμικο κομμάτι ὕφασμα γύρω ἀπὸ τὰ σκέλη. Κάθισε περίπου δυὸ ὥρες μαζί μας κι' ἀφοῦ ἔμαθε τί θέλαμε, ζήτησε ἀπ' τὸν καθένα μας ἓνα δῶρο κατὰ τρόπο προκλητικὸ κι' ἐπίμονο.....

• Ἡ ταφή τῶν ἀρχηγῶν συνοδεύεται στοὺς Τσεβά ἀπὸ τρομερὰ βάρβαρες τελετές. Οἱ γυναῖκες τοῦ πεθαμένου ἀρχηγοῦ μένουν κλεισμένες στὴν ἴδια καλύβα ποῦ βρίσκεται καὶ τὸ πτώμα τοῦ ἀρχηγοῦ, μέχρι νὰ γίνουν ὅλες οἱ προετοιμασίες τῆς ταφῆς. Ἐπειτα ἡ νεκρώσιμος πομπὴ ἀρχίζει νὰ περπατᾷ... πρὸς τὸν τάφο καὶ ὅταν φθάσει, ἡ γυναῖκα, ποῦ περισσότερο ἀπ' ὅλες προτιμοῦσε ὁ ἀποθανῶς ἀρχηγός, κατεβαίνει πρώτη στὸν τάφο συνοδευόμενη ἀπὸ ἑπτὰ ἄλλες γυναῖκες, καὶ κάθονται ἐκεῖ μὲ ἀνοιχτὰ τὰ πόδια. Σκεπάζουν αὐτὸ τὸ ζωντανὸ συνοθύλευμα, ἀπὸ πάνω τοποθετοῦν τὸ πτώμα τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ ρίχνουν μέσα στὸν τάφο ἔξω ἄλλες γυναῖκες, τῶν ὁποίων ἔχουν ἀπὸ πρὶν σπάσει τὸ λαιμὸ. Ξανασκεπάζουν τώρα τὸν τάφο καὶ ἀποτελειώνουν αὐτὴ τὴ φριχτὴ τελετὴ, τοποθετώντας δυὸ νέους ἐφηβους, τὸν ἓνα μ' ἓνα ταμποῦρλο στὸ πάνω μέρος τοῦ τάφου, καὶ τὸν ἄλλον μ' ἓνα τόξο καὶ ἓνα βέλος στὸ κάτω μέρος τοῦ τάφου. Ὁ ἀρχοντας Μοντέιρο ἦταν μάρτυρας μιᾶς τέτοιας ταφῆς στὴ διάρκεια τῆς παραμονῆς στὴ χώρα τῶν Τσεβά».

Ἐπειτα ἀπὸ κεῖ τὸ ταξίδι συνεχίστηκε πρὸς τὰ βουνὰ ποῦ ὑπῆρχαν στὸ κέντρο τῆς χώρας. Οἱ Πορτογάλοι ἔφθασαν μπροστὰ σὲ «μιὰ ὄρεινὴ περιοχὴ, ἐρημωμένη, στὴν ὁποία δὲ ζοῦσε καὶ δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν κανεὶς. Ἐβλεπε κανεὶς τὰ σημάδια ἀπὸ τίς λεηλασίες ποῦ εἶχαν γίνεи ἀπὸ προηγούμενες στρατιωτικὲς ἀποστολὲς καὶ ἡ πείνα ἄρχισε

νά μαστίζει τὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα. Στείλαμε ἀγγελιοφόρους μὲ μερικὰ δῶρα στὸν πλησιέστερο διοικητὴ τῆς περιοχῆς (Μάμπο), ζητώντας του ἕναν ὁδηγὸ, ἀλλὰ οἱ ἀγγελιοφόροι γύρισαν μὲ τὴ θλιθερὴ διαβεβαίωση ὅτι εἶχαν βρεῖ τὸν Μάμπο καὶ τὴν οἰκογένειά του ἔτοιμους νὰ πεθαινοῦν ἀπὸ τὴν πείνα....

Πρὶν ἀκόμα φθάσουμε στὸ κέντρο τοῦ βασιλείου, εἶδαμε μερικὰ δείγματα γιὰ τὸ πῶς ἀσκοῦσαν τὴ δικαιοσύνη τους οἱ βάρβαροι. Συχνὰ συναντούσαμε νέους ἀνθρώπους στοὺς ὁποίους εἶχαν κόψει τ' αὐτιά, τὴ μύτη, τὰ χέρια καὶ ἄλλα μέλη τοῦ σώματός τους σὰν τιμωρία γιὰ κάποια παράβαση....

Στις 19 Νοεμβρίου κατορθώσαμε ἐπιτέλους νὰ φθάσουμε στὴν πρωτεύουσα καὶ ὁ γάιδαρος πού καβαλοῦσε ὁ λοχαγὸς Γκαμίτο ἔκανε μεγάλη ἐντύπωση. Σὲ λίγο φθάσαμε σ' ἕνα δρόμο κατὰ μῆκος τοῦ ὁποίου κι' ἀπὸ τίς δύο πλευρὲς ὑπῆρχε ἕνας φράχτης 2—3 μέτρα ψηλός, καμωμένος ἀπὸ καλαμιές καλὰ συνδεδεμένες μεταξὺ τους καὶ τόσο ἴσιες πού νόμιζες ὅτι ἦταν τείχος. Κι' ἀπὸ τίς δύο πλευρὲς ἔβλεπε κανεὶς ἀνάμεσα ἀπὸ πασσάλους πού βρισκόνταν σὲ κανονικὰ διαστήματα ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, μικρὲς ἀνοιχτὲς πόρτες. Στὸ τέλος τοῦ δρόμου θρισκόταν μιὰ μικρὴ τετράγωνη παράγκα πού δὲν εἶχε παρὰ ἕνα ἄνοιγμα πρὸς τὴν ἀνατολικὴ μεριά, στὸ κέντρο τῆς ὁποίας ἦταν τοποθετημένο πάνω σὲ μιὰ Εὐλίνη βάση, ἕνα ἀνθρώπινο ἀγαλμα ὕψους 70 ἑκατοστῶν, φτιαγμένο κατὰ τρόπο πολὺ χοντροκομμένο. Ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα τῆς παράγκας ἔβλεπ κανεὶς ἕνα σωρὸ — 300 καὶ πάνω — νεκροκεφαλές. Ὁ δρόμος αὐτὸς κατέληγε σὲ μιὰ μεγάλη τετράγωνη πλατεία, ἡ ὁποία περικυκλιζόταν ἀπὸ ἕνα φράχτη, πού τὴ χώριζε ἀπὸ ἕνα μεγάλο δάσος πού ἄρχιζε ἀμέσως μετὰ. Στὸ ἐξωτερικὸ μέρος τῆς παράγκας καὶ ἀπὸ τίς δύο πλευρὲς τῆς πόρτας, εἶχαν καρφωθεῖ σὰν διακόσμηση 30 νεκροκεφαλές βαλμένες στὴ σειρά....

Σὲ λίγο μᾶς ὑποδέχτηκε ὁ Μουάτα, πού παρουσιά-

στηκε στους Πορτογάλους μ' ὄλη του τή θάρβαρα μεγαλοπρέπεια, περιτριγυρισμένος ἀπ' ὄλες του τίς πολεμικές δυνάμεις, πού ἀποτελοῦνταν ἀπό 5.000 μέχρι 6.000 ἄνδρες. Ἦταν καθισμένος σέ μιά καρέκλα ντυμένη μέ πράσινο ὕφασμα καί τοποθετημένη πάνω σέ δέρματα λιονταριῶν καί πανθήρων. Τό κεφάλι του σκεπαζόταν ἀπό ἕνα κωνικό σκοῦφο φτιαγμένο ἀπό φτερά πουλιῶν ὕψους 50 ἑκατοστῶν. Στό μέτωπό του εἶχε ἕνα διάδημα ἀπό λαμπερά πετράδια, ὁ λαιμός του καί τά μπράτσα του ἦταν τυλιγμένα ἀπό ἕνα γαλάζιο ὕφασμα, τό ὁποῖο ἦταν γαρνιρισμένο μέ γούνα. Τό κάτω μέρος τοῦ σώματός του ἦταν καλυμμένο ἀπό ἕνα κίτρινο σεντόνι μέ μπορντούρα κοκκινογάλαζη, πού συγκρατιόταν μέ μιά ζώνη. Τά πόδια του, ὅπως καί τά χέρια του, ἦταν στολισμένα μέ γαλάζιες πέτρες.

«Ὁ μονάρχης εἶχε θρονιασθεῖ μεγαλόπρεπα ἐκεῖ, κραδαίνοντας σάν σκῆπτρο μιά οὐρά ἀντιλόπης, ἐνῶ ἑφτά πολύχρωμες ὀμπρέλες τόν προστάτευαν ἀπό τόν ἥλιο, καί δώδεκα νέγροι, κρατώντας θεντάλιες, φρόντιζαν νά ἀπομακρύνουν ἀπό τήν ἱερή του ὑπαρξη καί τήν παραμικρή σκόνη καί θρωμιά. Γύρω ἀπό τόν ἀρχηγό ἔεδιπλωνόταν ἕνα περίπλοκο σινάφι ἀξιοματούχων. Ὁ θρόνος του προστατευόταν ἀπό δυό σειρές ἀγάλματα ὕψους 40 ἑκατοστῶν, πού ἀπεικόνιζαν προτομές νέγων καί ἦταν στολισμένα μέ κέρατα ζώων, καί ἀνάμεσα σ' αὐτά τά τά ἀγάλματα ὑπῆρχε ἕνα κλουβί πού περιεῖχε ἕνα μικρό ἀγαλματάκι. Μπροστά στά ἀγάλματα ἦταν καθισμένοι δυό νέγροι καίοντας σ' ἕνα θυμιατό ἀρωματικά φυτά. Οἱ δυό περισσότερο εὐνοούμενες γυναῖκες του, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μιά ἦταν ντυμένη ὅπως ὁ Μουάτα, ἦταν καθισμένες στίς τιμητικές θέσεις. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά θρισκόταν σέ πλερια ἀπαρτία τό χαρέμι του, πού ἀποτελεῖτο ἀπό 400 γυναῖκες, οἱ ὁποῖες ὁμως ἦταν τελείως γυμνές, μέ ἔξαιρση μιά μικρή ποδιά. Ἐκτός ἀπ' αὐτές, διακόσιες μαῦρες γυναῖκες ἦταν ἔτοιμες νά ἐκτελέσουν τήν παραμικρή ἐντολή του.

Στό ἐσωτερικό τοῦ τετραγώνου πού σχηματίζαν οἱ γυ-

ναϊκες ήταν καθισμένοι σε δέρματα λεόντων και πανθήρων οι πιο ύψηλοι άξιωματοῦχοι, οι Κιζολό, κρατώντας μια όμπρέλα ό καθένας τους και ντυμένοι όπως ό Μουάτα. Διάφορα μουσικά όργανα με πολύ παράξενα σχήματα έκαναν έναν έκκωφαντικό θόρυβο και μερικοί γελωτοποιοί ντυμένοι με δέρματα και στολισμένοι με κέρατα ζώων έτρεχαν εδώ κι' εκεί, συμπληρώνοντας τόν περίγυρο του Κασέμπε, πού μ' αυτό τó μεγαλόπρεπο παρουσιαστικό περίμενε τόν έρχομό τών Πορτογάλων. Ό Μουάτα, του όποιου τó όνομα σημαίνει στή γλώσσα τους άπλούστατα «άφέντης», βασιλεύει και διοικεί τó λαό του σαν άπόλυτος μονάρχης. Κάτω άπ' αυτόν υπάρχουν οι Κιζολό, δηλαδή ή άριστοκρατία, ή όποια κι' αυτή με τή σειρά της διαιρείται σε δύο στρώματα. Ό άριστοκρατία άποτελείται άπό τόν πρωτότοκο γιό του Μουάτα, τούς στενούς συγγενείς του, τούς διακεκριμένους άξιωματοῦχους και τόν άνώτατο άρχηγό τών πολεμιστών. Ό Μουάτα έχει άπεριόριστη έξουσία, άκόμα και στή ζωή και στήν περιουσία αυτών τών εύγενών.

«Άν ό τύραννος είναι στις κακές του, δέν τó έχει σε τίποτα νά κόψει τ' αυτιά αυτού πού π.χ. δέν κατάλαβε καλά μια έντολή του και νά του ζητήσει νά τήν έπαναλάβει για «νά τόν μάθει ν' άκούει καλύτερα». Όποιος κλέψει τίποτε άπό τήν περιουσία του, τιμωρείται με κόψιμο τών χειρών και τών αυτιών. Όποιος συναντηθεί ή μιλήσει με μια άπό τίς γυναϊκες του, τιμωρείται σε θάνατο ή άκρωτηριάζεται σε όλα του τά μέλη.

Ό μονάρχης άπολαμβάνει μιας τόσο μεγάλης πίστης άπό τόν δεισιδαίμονα λαό του, πού πιστεύει ότι κανείς δέν μπορεί νά τόν άλλάξει χωρίς νά πεθάνει άπ' τή μαγεία πού έξασκει. Έπειδή όμως μια τέτοια έπαφή με τόν μονάρχη δέν είναι δυνατόν νά άποφευχθεί πάντα, έχει έφευρεθεί μια συνταγή πού έξουδετερώνει τ όθάνατο άπό μαγεία. Όποιος άγγίζει τόν άρχηγό, γονατίζει μπροστά του κι' αυτός ό τελευταίος έφαρμόζει, κάνοντας διάφορα μ-

στήρια, τὴ χούφτα του μὲ τὴ χούφτα τοῦ γονατισμένου ἀνθρώπου κι' ἔτσι γὸν ἀπελευθερώνει ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς μαγείας» (1).

Νά ποιά εἰκόνα παρουσιάζει μιὰ κοινωνία, πού θρῖσκειται ἤδη πολὺ μακριὰ ἀπὸ τοὺς ἀρχικοὺς θεσμοὺς τῆς πρωτόγονης κοινωνίας, τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δημοκρατίας. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως, ἀκόμα καὶ κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴ μορφή τοῦ ἀπολυταρχισμοῦ, νὰ ὑπῆρχε κοινὴ ἰδιοχτησία τοῦ ἐδάφους, νὰ ὑπῆρχαν κομμουνιστικὲς σχέσεις καὶ κοινὴ ὀργάνωση τῆς ἐργασίας. Οἱ Πορτογάλοι πού παρατήρησαν μὲ ἀκρίβεια τὴν ἐξωτερικὴ ἀναλαμπὴ αὐτῶν τῶν ἐθίμων καὶ συνεδριάσεων, ὅπως ἄλλωστε καὶ ὅλοι οἱ Εὐρωπαῖοι, δὲν εἶχαν καμμιά γνώση, κανένα ἐνδιαφέρον καὶ κανένα κριτήριον γιὰ νὰ κρίνουν τίς οἰκονομικὲς σχέσεις, ἰδίως ὅταν τίς συγκρίνανε μὲ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἀτομικὴ ἰδιοχτησία.

Σ' ὁποιοδήποτε περίπτωσι, ἡ κοινωνικὴ ἀνισότης καὶ ὁ ἀπολυταρχισμὸς τῶν πρωτόγονων κοινωνιῶν, διακρίνονται θεμελιωδῶς ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἀνισότης καὶ τὸν ἀπολυταρχισμὸ πού βασιλεύουν στίς πολιτισμένους κοινωνίας καὶ πού μεταδόθηκαν ἀπ' αὐτὲς στίς πρωτόγονες κοινωνίας. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς πρωτόγονης ἀριστοκρατίας, ἡ ἀπολυταρχικὴ ἐξουσία τοῦ πρωτόγονου ἀρχηγοῦ, εἶναι φυσικὰ προϊόντα αὐτῆς τῆς κοινωνίας, ὅμοια καὶ ἀπαράλλαχτα ὅπως καὶ οἱ ἄλλες συνθηκὲς τῆς ζωῆς τῆς. Δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἄλλη μορφή ἐκφρασεως τῆς ἀδυναμίας τῆς κοινωνίας ἀπέναντι στοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καὶ στίς ἴδιες τῆς κοινωνικὲς σχέσεις. Αὐτὴ ἡ ἀδυναμία θρῖσκει τὴν ἐκφρασί της στίς μαζικὲς τέχνες καὶ στοὺς περιοδικοὺς λιμούς πού μαστιζοῦν αὐτὴ τὴν κοινωνία, στὴ διάρκειά τῶν ὁποίων οἱ μονάρχες ἀρχηγοὶ ἀφανίζονται ἐν μέρει ἢ ἐντελῶς, ὅπως

(1) «Ταξίδια τοῦ Στάνλεϋ καὶ τοῦ Καμερόν διασχίζοντας τὴν Ἀφρική» Λειψία 1879 σελ. 68 (74—80) (ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Ριχάρδο Ὁμπερλάντερ).

ἀκριβῶς καὶ οἱ ὑπήκοοί τους. Γι' αὐτὸ καὶ αὐτὴ ἡ κυριαρχία τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῶν ἀρχηγῶν θρῖσκειται σὲ πλῆρια ἄρμονία μὲ τίς ἄλλες ὕλικές καὶ πνευματικές ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνικῆς τους ζωῆς. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ πολιτικὴ ἐξουσία τῶν πρωτόγονων ἀρχηγῶν εἶναι πάντα στενὰ συνδεδεμένη μὲ τὴ φυσικὴ πρωτόγονη θρησκεία τους καὶ τὴ λατρεία τῶν νεκρῶν. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ὁ Μουάτα Καζέμπε, ὁ ἀρχηγὸς τῶν νέγρων τῆς φυλῆς Λούντα, ὁ ὁποῖος ὅταν πέθανε θάφτηκε στὸν τάφο του μαζί μὲ δεκατέσσερες ζωντανές γυναῖκες, καὶ ὁ ὁποῖος ἀνάλογα μὲ τὰ κέφια του ἀποφασίζει γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο τῶν ὑπηκόων του, μπορεῖ καὶ τὰ κάνει ὅλα αὐτά, γιὰτὶ τόσο ὁ ἴδιος ὅσο καὶ ὁ λαὸς του εἶναι ἐντελῶς πεπεισμένοι ὅτι εἶναι ἓνας παντοδύναμος μάγος.

Παρόμοια, ὁ «βασιλιάς Καζόνγκο», στίς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Λομανί, ὁ ὁποῖος σαράντα χρόνια ἀργότερα, γιὰ νὰ χαιρετίσει τὸν Ἄγγλο Καμερόν, ἐκτέλεσε ἓνα παρδαλὸ χορὸ ντυμένος μὲ ρόμπα γυναίκα, μὲ προβιές πιθήκων καὶ μὲ ἓνα θρώμικο μαντήλι στὸ κεφάλι του, περιτριγυρισμένος μεγαλόπρεπα ἀπὸ δυὸ κόρες του οἱ ὁποῖες ἦταν γυμνές, ἀπὸ τοὺς ἀξιωματούχους του καὶ ἀπὸ τὸ λαὸ του. Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν αὐτὰ καθαυτὰ φαινόμενα πολὺ λιγότερο ἀφηρημένα καὶ γενικά ἀπ' ὅ,τι ἡ σύγχρονη «ἐλέω Θεοῦ» μοναρχία, ἐνὸς ἀνθρώπου, τοῦ ὁποῖου ἀκόμα κι' ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς του δὲν μπορεῖ νὰ ἰσχυριστεῖ ὅτι εἶναι μάγος πάνω σ' ἓνα λαὸ 67 ἐκατομμυρίων κατοίκων, πού ἔχει δώσει στὴν ἀνθρωπότητα ἓνα Κ ἄ ν τ, ἓνα Γ κ α ἰ τ ε κι' ἓνα Χ ἔ λ μ ο λ σ τ (1).

Ἀπὸ τὴν ἴδια της τὴν ἐσωτερικὴ της ἐξέλιξη, ἡ πρωτόγονη κομμουνιστικὴ κοινωνία ὁδηγεῖ στὴν ἀνισότητα καὶ στὸν ἀπολυταρχισμό. Παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἐξαφανίζεται τόσο γρήγορα, ἀλλὰ συνεχίζει νὰ ζεῖ στὸ πέρασμα τῶν χιλιετηρίδων.

(1) Γερμανὸς φυσικὸς καὶ φυσιολόγος τοῦ XIX αἰῶνα.

Βλέπουμε ότι φυσιολογικά, αυτές οι κοινωνικές μορφές γίνονται άργα ή γρήγορα λεία τῶν Ξένων κατακτητῶν ή υπόκεινται σέ μεγαλύτερους ή μικρότερους κοινωνικούς μετασχηματισμούς.

Ἡ ἰσλαμική κυριαρχία παρουσιάζει ἐδῶ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, γιατί σέ πολλά μέρη προηγήθηκε τῆς εὐρωπαϊκῆς κυριαρχίας στήν Ἀσία καί στήν Ἀφρική. Παντοῦ ὅπου οἱ νομαδικοὶ μουσουλμάνικοι λαοί — Μογγόλοι ή Ἀραβες — σταθεροποίησαν τήν κυριαρχία τους στά μέρη πού κατάκτησαν, ἀναπτύχθηκε ἕνα προταές τὸ ὁποῖο ὁ Ἑρρίκος Μάινε καί ὁ Μάξιμος Κοβαλέσκυ ὀνόμασαν «φεουδαλισμός». Χωρίς νά ἔχουν οἱ ἴδιοι τήν ἰδιοκτησία τοῦ ἐδάφους, οἱ κατακτητές πετύχαιναν δυὸ στόχους: τήν ἀπόχτηση προσόδων καί τή στρατιωτική σταθεροποίηση τῆς κυριαρχίας τους σέ κάθε χώρα πού καταχτοῦσαν. Εἶχαν στή διάθεσή τους ἕναν εἰδικὸ στρατιωτικὸ καί διοικητικὸ μηχανισμό, ὁ ὁποῖος χρησίμευε γιά τήν πραγματοποίηση αὐτῶν τῶν δύο στόχων: ἡ χώρα εἶχε διαιρεθεῖ σέ πολλές ἐξουσιοδοτημένες κυβερνήσεις, τῶν ὁποίων προΐστανται μουσουλμάνοι τοπικοὶ ἀξιωματοῦχοι, πού ἦταν συγχρόνως φοροεισπράχτορες καί στρατιωτικοὶ διοικητές. Ὑπῆρχαν ἀκόμα μεγάλες ἐκτάσεις ἀκαλλιέργητης γῆς πού χρησίμευαν γιά τὸ χτίσιμο στρατιωτικῶν ἀποικιῶν. Αὐτοὶ οἱ μηχανισμοὶ ὅπως καί ἡ διασπορά τῶν Μουσουλμάνων ἐπέφεραν μιὰ βαθειὰ ἀλλαγὴ στίς γενικὲς συνθήκες ζωῆς τῶν πρωτόγονων κοινωνιῶν. Οἱ συνθήκες ὁμως τῆς οἰκονομίας τους δέν υπέστησαν παρὰ μιὰ πολὺ μικρὴ μεταβολή. Ἡ θάση κι' ἡ ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς παραμένανε ἴδιες καί διατηροῦνταν αἰῶνες ὀλόκληρους — παρὰ τήν στρατιωτικὴ καταπίεση καί ἐκμετάλλευση. Ἡ μουσουλμανικὴ κυριαρχία δέν ἔδωσε καθόλου σημασία στίς συνθήκες ζωῆς τῶν ἰθαγενῶν. Στήν ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς Ἀφρικῆς, οἱ Ἀραβες ἀσχολοῦνταν, στή διάρκεια αἰῶνων, μὲ ἕνα τεραστίων διαστάσεων ἐμπόριο μαύρων σκλάβων. Αὐτὸ τὸ σκλαβεμπόριο εἶχε τήν ἔδρα του στό Σουλτανάτο τῆς Ζανζιβάρης

κι' από κεί έΞαπολυόταν ένα άληθινό άθρωποκυνηγητό στά βάθη τής Άφρικής, μέ άποτέλεσμα τήν έΞολόθρευση του πληθυσμού, τήν καταστροφή, τό Ξερίζωμα όλόκληρων νέγκρικων χωριών και τήν αύξηση του άπολυταρχισμού τών Ιθαγενών άρχηγών, που έκαναν χρυσές δουλειές πουλώντας στους Άραβες τούς ίδιους τους ύπηκόους ή τις γειτονικές φυλές που είχαν ύποτάξει.

Αυτός ο κοινωνικός μετασχηματισμός μέ τις τεράστιες συνέπειες που είχε για τήν παραπέρα έΞέλιξη τής άφρικανικής κοινωνίας, δέν ήταν παρά τό έμμεσο άποτέλεσμα τών εύρωπαϊκών έπιρροών: τό έμπόριο τών μαύρων σκλάβων δέν θ' άνθοϋσε ποτέ, χωρίς τις άνακαλύψεις και τις κατακτήσεις τών Εύρωπαίων του ΧVI αιώνα και χωρίς τήν έκμετάλλευση τών φυτειών και τών όρυχείων τής Άμερικής και τής Άσίας.

Άπ' όποια μεριά κι' άν τό δει κανείς τό Ζήτημα, αυτό που έπαιξε τόν μοιραίο ρόλο στην καταστροφή τών πρωτόγονων κοινωνικών σχέσεων είναι ή διείσδυση του εύρωπαϊκού πολιτισμού. Οι εύρωπαίοι κατακτητές ήταν οι πρώτοι που δέν απέθλεπαν μόνο στην οικονομική καταπίεση και έκμετάλλευση τών Ιθαγενών, αλλά και στην άρπαγή τών μέσων παραγωγής και τής γής. Κάνοντάς το αυτό, ο εύρωπαϊκός καπιταλισμός καταστρέφει από τή βάση του τό πρωτόγονο κοινωνικό σύστημα. Χειρότερη από κάθε καταπίεση και έκμετάλλευση είναι ή πλήρια άναρχία, και ένα φαινόμενο που είναι καθαρά εύρωπαϊκό: ή άνασφάλεια τής ύπαρξης τής κοινωνίας. Ό ύποταγμένος πληθυσμός, άπογυμνωμένος από τά μέσα παραγωγής του, δέν θεωρείται πιά στά μάτια του εύρωπαϊκού καπιταλισμού παρά σαν έργατική δύναμη, διαφορετικά έΞολοθρεύεται. Είδαμε πόσο πολύ ή μέθοδος αυτή έφαρμόσθηκε στις Ισπανικές, γαλλικές και άγγλικές άποικίες. Μπροστά στην έξοδο του καπιταλισμού, ή πρωτόγονη κοινωνία που έπέζησε σ' όλη τή διάρκεια τών προηγούμενων Ιστορικών φάσεων έΞέλιξης, όπισθοχωρεί. Τά τελευταία ίχνη της σκου-

νίζονται από τήν ἐπιφάνεια τῆς γῆς καί τά συστατικά της στοιχεῖα — ἐργατική δύναμη καί μέσα παραγωγῆς — ἀπορροφῶνται ἀπό τόν καπιταλισμό. Ἡ πρωτόγονη κομμουνιστική κοινωνία ἔδωσε — γιατί σέ τελευταία ἀνάλυση ξεπεράστηκε ἀπό τήν οἰκονομική πρόοδο — καί παραχώρησε τή θέση της σέ νέες προοπτικές τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης. Αὐτή ἡ ἐξέλιξη κι' αὐτή ἡ πρόοδος θά ἀντιπροσωπεύονται γιά πολύ καιρό ἀπό τίς ἀγροϊκές μέθοδες τῆς ταξικῆς κοινωνίας, μέχρι πού κι' αὐτή, μέ τή σειρά της, νά ξεπεραστεῖ καί νά ἐκμηδενιστεῖ ἀπό τήν κοινωνική πρόοδο. Ἡ βία παίζει ἐδῶ τὸ ρόλο τῆς ὑπηρέτριας τῆς οἰκονομικῆς ἐξέλιξης.

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ	Σελ. 5
-----------------------------------	--------

Μ Ε Ρ Ο Σ Ι

Η ΠΡΩΤΟΓΟΝΗ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΑΚΜΗΣ ΤΗΣ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Τά Ιχνη πού μαρτυροῦν τὴν ὕπαρξη τῆς πρωτόγονης κοινωνίας	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Ἡ συμβολὴ τοῦ Μόργκαν στὴ μελέτη τῆς πρωτόγονης κοινωνίας	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Ἡ ἀντίδραση τῆς ἀστικῆς τάξης ἐνάντια στὴ γεωργία τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Ὁ Γκρόσσε, τὸ γένος καὶ ἡ «οἰκογένεια τῶν δύο συζύγων»	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Ἡ ζωὴ τῶν πρωτόγονων φυλῶν, πού ζοῦν μέχρι σήμερα	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. Οἱ σχέσεις παραγωγῆς στὴν πρωτόγονη κοινωνία	90

Μ Ε Ρ Ο Σ Ι Ι

Η ΑΠΟΣΥΝΘΕΣΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΓΟΝΗΣ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	107
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. Ἡ πρωτόγονη κοινωνία τῆς ΜΑΡΧΕ	109
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8. Οἱ πρωτόγονες κοινωνίες τῶν Ἰνκας	117
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9. Οἱ πρωτόγονες κοινωνίες στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα	127
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10. Ἡ διάλυση τῶν κομμουνιστικῶν δομῶν τῶν Ἰνδιάνων ἀπ' τὴν Ἰσπανικὴ ἀποικιοκρατία	134
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11. Οἱ πρωτόγονες ἀσιατικὲς κοινωνίες καὶ ἡ δημιουργία μιᾶς κάστας ἱερέων Ἐξω καὶ πάνω ἀπὸ αὐτὲς	147
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12. Ἀκμὴ καὶ παρακμὴ τῆς πρωτόγονης Ἰνδι- κῆς κοινωνίας	153
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13. Οἱ πρωτόγονες ρωσικὲς ἀγροτικὲς κομ- μοῦνες	160
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14. Οἱ βαθύτεροι λόγοι τῆς παρακμῆς τῆς πρω- τόγονης κομμουνιστικῆς κοινωνίας	174

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΑΣ

ΕΓΚΕΛΣ ΦΡ.: Ἡ καταγωγή τῆς οἰκογενείας τῆς ἀτομικῆς ἰδιοχτησίας καὶ τοῦ Κράτους.

- » Γιατί ὁ κομμουνισμὸς εἶναι ἀναγκαιότητα γιὰ τὴ Γερμανία.

ΛΕΝΙΝ: Ἀπ' τὸ Φλεβάρη στὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1917

- » Τρία ἄρθρα γιὰ τὸ Μαρξισμό
- » Κράτος καὶ ἐπανάσταση
- » Γιὰ τὸ Κράτος

ΜΑΡΣ ΚΑΡΛ: Ἡ γένεση τοῦ κεφαλαίου

- » Ἡ αὐταπάτη τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας
- » Κριτικὴ στὸ πρόγραμμα τῆς Γκότα καὶ τῆς Ἐρφούρτης

ΛΟΥΣΕΜΠΟΥΡΓΚ ΡΟΖΑ: Τί εἶναι πολιτικὴ οἰκονομία

- » Ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς πρωτόγονης κομμουνιστικῆς κοινωνίας.
- » Μεταρρύθμιση ἢ Ἐπανάσταση;

ΝΙΤΣΕ ΦΡ.: Ἡ γένεση τῆς Φιλοσοφίας στὰ χρόνια τῆς Ἑλληνικῆς Τραγωδίας (μετάφραση ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΥ)